

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

**DİL VE ZİHİN
İNCELEMELERİNDE
YENİ UFUKLAR**

**NOAM
CHOMSKY**

**DİL VE ZİHİN İNCELEMELERİNDE
YENİ UFUKLAR**

Ferit Burak Aydar İstanbul Üniversitesi İngiliz Edebiyatı Bölümü mezunu. Aralarında Ian Watt, *Romanın Yükselişi* (Metis); John Reed, *Balkanlarda Savaş* (Pencere); Edward Said, *Başlangıçlar* (Metis); P. de Man, *Körlük ve İçgörü* (Metis); Esra Özyürek, *Modernlik Nostalgisi* (Boğaziçi Üniversitesi); Lenin, *Devlet ve Devrim* (Agora) çevirilerinin de olduğu otuzun üzerinde çevirisi vardır. Ayrıca Lenin'den *Yenilgicilik* ve *Enternasyonalizm*, *Sovyet İktidarı* ve *Dünya Devrimi* ve *Bolşevikler* ve *Proletarya Diktatörlüğü* başlıklı derlemeleri hazırlamış ve çevirmiştir.

DİL VE ZİHİN İNCELEMELERİNDE YENİ UFUKLAR

Noam Chomsky

Çeviren: Ferit Burak Aydar

**BOĞAZİÇİ
ÜNİVERSİTESİ
YAYINEVİ**

Noam Chomsky
New Horizons in the Study of Language and Mind
Aviva Chomsky and Eric F. Menoya as Trustees of the Diane Chomsky
Irrevocable Trust © Önsöz: Neil Smith 2000.

Dil ve Zihin İncelemelerinde Yeni Ufuklar
© 2011 BÜTEK A.Ş.

ISBN 978-605-68425-8-0

Bütek Boğaziçi Eğitim Turizm Teknopark
Uygulama ve Dan. Hiz. San. Tic. A.Ş.
Rumeli Hisarı Mahallesi, Boğaziçi Üniversitesi
Güney Kampüs No: 11/2 Sarıyer/İstanbul
Telefon: (0212) 287 03 12-13

Yönetim Yeri:
Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi
Boğaziçi Üniversitesi Kuzey Kampüs
ETA B Blok, 5. Kat, No: 705
Sarıyer/İstanbul

bupress@boun.edu.tr
www.bounyayin.com
Telefon ve faks: (0212) 257 87 27
Sertifika No: 10821

Genel Yayın Yönetmeni: Murat Gülsoy
Yönetici Editör: Ergun Kocabıyık
Kapak Tasarımı: Kerem Yeğin
Baskı: Acar Basım ve Cilt Sanayi Ticaret A.Ş.
Beysan San. Sitesi Birlik Cad., No: 26
Acar Binası, Haramidere, İstanbul
Telefon: (0212) 422 18 00
Sertifika No: 11957

Birinci Baskı: Şubat 2019 (2.000 adet)

Bu eserin bütünüyle veya kısmen fotokopisinin çekilmesi, mekanik ya da elektronik araçlarla çoğaltılması, kopyalanarak internette ya da herhangi bir veri saklama cihazında bulundurulması, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun hükümlerine aykırıdır ve hak sahiplerinin maddi ve manevi haklarının çiğnenmesi anlamına geldiği için suç oluşturmaktadır.

İçindekiler

Önsöz, Neil Smith	vii
Teşekkür	xxi
Giriş	23
1 Dil İncelemelerinde Yeni Ufuklar	27
2 Dil Kullanımının Açıklanması	48
3 Dil ve Yorum: Felsefi Düşünceler ve Ampirik Araştırma	89
4 Dil ve Zihin İncelemelerinde Doğalcılık ve Düalizm	133
5 Doğal Bir Nesne Olarak Dil	176
6 İçselci Perspektiften Dil	215
7 İçselci İrdelemeler	258
Sözlükçe	303
Kaynakça	307
Dizin	321

ÖNSÖZ

Neil Smith

Chomsky entelektüel dünyada eşi bulunmaz bir isimdir. 1950 ve 1960'ların "bilişsel devrim"inin başını çekmiş ve o günden beri dilbilim alanına damgasını vurmuştur. Chomsky'nin üretici dilbilgisi kuramı, farklı biçimleriyle, dünya üzerinde birçok dilbilimciye rehber ve esin kaynağı olmuş ve hemen herkes için bir mukayese ölçüsü teşkil etmiştir. Chomsky'nin yazdıklarına katılmayabilirsiniz, ama görmezden gelmek hem dargörüşlülük hem de bilimsellikten uzak bir tutum olacaktır.

Chomsky 1949'da Pennsylvania Üniversitesi'nden mezun oldu. Modern İbranice üzerine olan lisans tezini sonradan geliştirip genişleterek yüksek lisans tezi haline getirdi. Bu eser henüz rüşeym halinde de olsa, modern üretici dilbilgisinin başlangıcıydı. O dönemde ele aldığı meseleler sonradan filizlenerek bugün, üzerinden elli yıl geçtikten sonra Chomsky'nin hâlâ katkı sunduğu ve büyük oranda onun dehasının ürünü olan bir araştırma alanını tanımlamayı sürdürüyor. Fakat bu entelektüel yolculuk onun zamanının yalnızca yarısını almıştır. Diğer yarısı ise siyasal eylemciliğe ayrılmıştır ve Chomsky hükümetlerin yalanlarını, şirketler dünyasının gizli gündemlerini gözler önüne sermiştir. Bu faaliyeti nedeniyle tüm dünyada sayısız konferans vermiş ve yaklaşık elli kitap, yüzlerce makale, binlerce mektup kaleme almıştır. Chomsky'nin çalışmalarının bileşenleri arasında çok az bağ olabilir, ama şöhreti ve kısmen de olsa etkisi, ikisinin ortak ürünüdür. (Chomsky çok üretken bir yazardır; eserlerinin temsili bir altkümesi hakkında yakın döneme ait bir inceleme için, bkz. Smith [1999].)

Dil konusundaki temel eserleri yalnızca dilbilim için değil, felsefe ve psikoloji başta olmak üzere diğer disiplinler için de büyük değer taşımaktadır. Bu kitapta bir araya getirilen denemeler, düşüncesindeki bu üçüncü kola odaklanmakta, özellikle de araştırmasının doğurduğu metafizik meseleleri ele alıp felsefi dil incelemelerine sirayet etmiş olan önyargı ve kafa karışıklığının bir kısmını ortadan kaldırmaktadır. Bunu yaparken geleneksel bilmecelere yeni çözümler getirmekte, zihin-beden sorunundan bilimin birleştirilmesine kadar genel anlamda ilgi çekici meselelere yeni bakış açıları sunmaktadır.

Bu makalelerin özü, insanın dil yetisine dair Chomsky'nin "içselci" yorumu üzerine kapsamlı bir tefekkürdür. Felsefi geleneğin çoğu, dili bireylerin kısmen bildikleri bir toplumsal kurgu olarak görmüştür. Bu görüş, dil ile dış gerçeklik arasındaki ilişkiye standart gönderimsel anlam-bilim kuramlarının temelinde yatan sözcük-dünya ilişkisi üzerine kafa yormuştur. Chomsky bu gelenekten koparak, dil bilgisinin bireysel olduğunu, insan zihnine/beynine içsel olduğunu uzun uzadıya ve bir dizi yaratıcı dilbilimsel analiz yoluyla savunur. Doğru dil incelemesinin bu zihinsel kurguyla ilgilenmesi gerektiğini iddia eder ve bu kuramsal açılımı da yeni bir sözcükle adlandırır: "İ-dil", bir insanın iç özelliği. Chomsky'nin görüşünün doğal sonucu, gündelik hayattaki (ve felsefi) "dil" kavramına göre Çince (Hong Kong ya da Beijing'de konuşulduğu şekliyle) ya da İngilizce (Shakespeare ve bizlerin konuştuğu şekliyle) kişinin bütünlüklü bilimsel kuramlar oluşturabileceği bir alan değildir.

Chomsky'nin içselci dil anlayışına yoğunlaşması eserlerini psikoloji ve nihayetinde biyoloji alanına yakınlaştırır: İnsan dili "biyolojik bir nesne"dir. Dolayısıyla dil, doğa bilimlerinin yöntemleriyle analiz edilmelidir ve dil incelemelerinde diğer bilimsel çalışmalarda gördüğümüzün ötesinde bir kısıtlama olmamalıdır. Bu yöntem tam gelişimini fizikte göstermiştir ve fizik için tipik olsa da, dilbilimin fiziğe ya da "pozitif" bilimlerden birine indirgenebileceği sonucu çıkmaz buradan. Onun da "kuark ve benzerleri"nin

diliyle tarif edilemeyecek kendi yasaları ve genellemeleri vardır. Bu anlamda “doğalcılık” Chomsky’nin eserlerinin hepsinde asli yere sahiptir ve dil analizinin kimya ya da bakteriyolojiden farklı ya da ilave kıstasları karşılaması gerektiğini savunan düalist talepleri açıkça dışlar. Dilbilim için olması gereken başarı ölçüsü, tıpkı diğer ampirik disiplinlerde olduğu gibi, felsefi yapılara uygunluk değil, kuramlarının açıklayıcı içgörüsü ve gücüdür.

Chomsky’nin doğalcı tezinden birtakım sonuçlar çıkmaktadır: Doğal dillere mantık ya da matematikteki icat edilmiş formel diller gibi yaklaşmak gerektiğini savunan yaygın varsayımın, bireylere attığımız dil kurallarının bilinçli şekilde erişilebilir olması talebinin ve zihinsel olanın fiziki olana indirgenmesi gerekliliğinin hiçbir haklı yanı yoktur.

Chomsky’nin felsefi düalizmi reddetmesini, en çarpıcı şekliyle zihin-beden problemine yaklaşımında görüyoruz. Felsefenin köklü problemlerinden biri zihnin fiziki olanı nasıl etkileyebildiğini, tanım gereği somut olmayan bir şeyin uzamsal olarak yerleşik varlıklardaki değişikliklere nasıl yol açabildiğini, başka bir deyişle zihnin bedeni nasıl harekete geçirebildiğini açıklamak olmuştur. Chomsky bu kördüğümü daha temel bir zorluğu vurgulayarak çözmüştür: Zihin-beden problemini formüle etmek bile imkânsızdır. Bunun nedeni, genel kanının aksine, zihin hakkındaki anlayışımızın çok sınırlı olması değil, bedeni oluşturan şeyin ne olduğu konusunda ölçütlerimizin olmamasıdır. Chomsky konuyu netleştirmek amacıyla yazdığı tipik derecede radikal bir yazıda, Isaac Newton’ın içgörülerinin temas mekaniğinin çöküşüne yol açması gibi, Descartes’ın beden kavramının da çürütüldüğüne ve o dönemden beri yerini alan bir şey olmadığına dikkat çekmişti. Bütünlüklü bir “beden” kavramının yokluğunda, geleneksel zihin-beden probleminin kavramsal bir statüsü olamaz; dolayısıyla özel nedensellik problemlerinin ortaya çıkması da mümkün değildir. Daha genel konuşmak gerekirse, kimyacıların “kimyasal” olanı tanımlamak gibi me-

tafizik problemleri ne ölçüde varsa, “zihinsel” görüngüleri (örneğin lisan bilgisi) doğalcı tarzda ele alma girişimleriyle bağlantılı bir özel metafizik problem de o ölçüde vardır.

Bu görüşün bir diğer sonucu da bilimdeki yaygın indirgemeci anlayışların uygunsuz görülmesidir. Zihinsel olanla –dilbilim dahil– ilgili kuramlarımızı beyin ve diğer bağlantılı alanlarla ilgili kuramlarımızla birleştirmek istediğimiz açıktır. Fakat moleküler biyolojideki devrimin sonucu olarak biyolojiyi kimyaya indirgeme örneğine karşın, birleştirmenin indirgeme biçimine bürünmesi gerekmiyor. Daha önemlisi, fiziki ya da psikolojik olanın bir tür önceliğe sahip olduğu iddiası yanlış anlaşılmıştır: Dilbilimdeki kuramlar kimya ya da biyoloji kuramları kadar zengindir ve en az bunlar kadar farklı alanlarda özgül tahminlerde bulunur. Dolayısıyla mevcut anlayış düzeyimizde dilbilimi nörolojiye indirgemeye çalışmanın verimli olması beklenmez. Örneğin ERP’lerle (olayla ilişkili beyin potansiyelleri) ölçüldüğü şekliyle beyindeki elektriksel aktivitenin içerimlerini anlamayı ele alalım. Dilbilim farklı türde “olağandışı” dil yapıları hakkında makul bir anlayışa sahiptir ve olağandışılık, dilbilgisi ilkelerinden uzaklaşma üzerinden tanımlanır; bu farkların bugün beyindeki belli elektriksel aktivitelerle örtüştüğü görülmektedir. Bu tür ilişkilerden hareketle, dilbilimsel gerçeklerin nöroloji üzerinden açıklanabileceği düşünülmüştür. Ama burada ve diğer birçok örnekte, sonuçları anlamlandırmamızı sağlayan dilbilimdir; çünkü elimizde konuyla ilintili bir elektrofizyoloji kuramı yoktur. Dil hakkındaki ilgi çekici genellemeleri hücre ya da nöronlar üzerinden ifade etmek, jeoloji ya da embriyoloji hakkındaki genellemeleri parçacık fiziği bulguları üzerinden ifade etmek kadar imkânsızdır. İki durumda da indirgeme talepleri fazla ileri gitmektedir.

Bazı alanlarda, indirgeme şöyle dursun, bilimsel birleşme bile ilkesel açıdan imkânsız olabilir. Burada söz konusu edilen, bazı alanları anlamaktan aciz olduğumuz şeklinde herkesin malûmu olan bir iddia değil, daha incelikli bir husustur: Bünyemizin bazı yönlerini zekâmızın

anlaması doğuştan mümkün değildir. Farelerin zihinsel açıdan asal sayı gibi kavramları anlamaktan aciz olduklarından nasıl şüphe etmiyorsak, aynı şekilde, genetik olarak belirlenmiş yapımızın da bazı alanları anlamaktan aciz bir organizmadan ortaya çıktığından şüphe duymamamız gerekir. Chomsky'nin ifade ettiği şekliyle, entelektüel dünya “problemler” ve “gizemler” diye ikiye ayrılmıştır. İlki kuramlarımıza boyun eğebilir (eğmeyebilir de), ama ikincisi kesinlikle eğmeyecektir. Bilim Yapma Yetimiz görme, dil, genetik vb. hakkında kuramsal kavrayışa ulaşmamızı sağlayabilir. Fakat buradan tüm alanların sınanabilir olduğu sonucu çıkmaz ve bazı meseleler –örneğin özgür irade ya da bilincin doğru tanımlanışı– zihinsel yeteneklerimizin ötesinde olabilir ve her zaman bir gizem olarak kalabilir, tıpkı asal sayıların fareler için bir gizem olduğunun varsayılması gibi. Burada iddia edilen, bu alanlar hakkında hiçbir içgörüye sahip olamayacağımız değil, (belki de) hiçbir bilimsel içgörüye sahip olamayacağımız ve daha fazla anlamak için romancıların ya da şairlerin dehasına bel bağlamamız gerekeceğidir.

Chomsky'nin bilimsel anlayışın kapsamı hakkında karamsar olduğu alanlardan biri lisan bilgimizden farklı olarak dil kullanımımızın tanımlanışıdır. Son yarım yüzyılda yapılan çalışmalar “edinç” (“i-dil” yerine artık bu terim kullanılmaktadır) incelemelerinin önünü açmıştır; ama edincin dil kullanımımıza nasıl yansayacağı hâlâ bir kapalı kutudur, belki de bir gizemdir. Bunu söylemek insanların işittikleri tümceleri zihinlerinde nasıl işlediklerine dair anlayışımızda ilerleme kaydettiğimizi reddetmek anlamına gelmez. Dil algısındaki ve dil üretimindeki deneysel ve kuramsal incelemeler; dil edinimine ve dilde değişime dayalı içgörüler; normal ve patolojik öznelerde beyin işleyişi analizi, bütün bunlar belli bir anlayışa ulaşmamızı sağlamıştır. Belli sözceleri bağlam içinde nasıl yorumladığımıza ilişkin hazırlayıcı içgörüler bile vardır; ama bir insanın bir resme baktığında sessiz kalmak yerine, neden “ne güzel” ya da “bana Bosch’u hatırlatıyor” şeklinde tepki vermeyi

seçtiğini bilmekten hâlâ René Descartes kadar uzagız.

Bu derlemeye “Yeni Ufuklar” adı verilmiştir, ama yukarıda ele alınan konulardan birçoğu yıllardır ilgi odağı olmuştur. Chomsky *Cartesian Linguistics* (1966) kitabında fikirler tarihine dalışından bu yana kendi düşüncelerini daha geniş bir tarihsel ve genel bilimsel perspektife yerleştirme konusunda çarpıcı bir yetenek sergilemiştir. Onun tarihsel araştırmaları, fikrî öncüllerin izini sürmeye yardımcı olmakla kalmaz, aynı zamanda dilbilimdeki gelişmeleri, geleneksel bilimlerdeki, özellikle de kimya tarihindeki gelişmelerle kıyaslayarak aydınlatmamıza da yardımcı olur. Ayrıca Chomsky bu gelişmeleri psikoloji, felsefe, matematik ve genel olarak bilişsel bilimlerdeki süregelen çalışmalarla ilişkilendirir.

Yeni olanın iki yönü vardır. Bir yandan, eski görüşler için yeni türde kanıtlar sunulmaktadır; diğer yandan, daha önceleri formüle etmenin bile imkânsız olduğu sorular sormak mümkündür. Henüz bu soruların cevaplarını bilmiyoruz, ama bunları ortaya koyabilmek bile heyecan verici bir atılımdır.

Bunlardan ilki, Chomsky’yi uzun süredir şöhret (ya da kötü şöhret) sahibi yapan bir iddiaya atıfla örnekendirilebilir: Lisan bilgimizin önemli bir kısmı genetik olarak belirlenmiştir, başka bir deyişle doğuştan gelir. Dilsel bir şeyin doğuştan olduğu, bebeklerin dil edinmeleri gerçeğinden anlaşılabilir; oysa kediler, örümcekler ve kayalar için geçerli değildir bu. Chomsky’nin son kırk yıldaki çalışmalarının çoğunda bu temel gerçeği açıklamak için tam olarak nelerin insanın dil yetisinin “başlangıç durumu”na bağlanmasının gerektiğine ilişkin teknik ayrıntıları dile getirmeye çalışmıştır. Dilbilimdeki ve ilintili disiplinlerdeki ilerlemeler, bu belirlenimin nasıl gerçekleştiğini göstermek üzere beyin bilimleri ve genetikten kanıtlar sunmak ve dolayısıyla dilbilimin bu kısmını diğer bilimlerle birleştirmek gibi “uzak bir proje”nin var olduğu bir durum ortaya çıkarmıştır. Bu birleştirme Chomsky’nin eserlerinde merkezi değildir, ama onun dilbilim kuramının gelişimi, bunu

gerçekleştirilebilir bir girişim haline getirmiştir.

İkinci yön ise lisan bilgimizi, bilişimizin geri kalanına dair bir izahla ilişkilendirme olanağıdır. Bunun nasıl gerçekleşebileceğini açıklamak yakın tarihe ilişkin bir açıklamayı gerektiriyor. Mevcut üretici dilbilgisine iki bileşen damga vurmuştur: *Knowledge of Language*'te (1986) ifade edildiği şekliyle “İlkeler ve Parametreler” kuramı ve en açık haliyle *The Minimalist Program*'de (1995c) gördüğümüz Minimalizm. Chomsky ve takipçileri yıllarca doğal dillerin engin karmaşıklığını (bireysel dillere baktığımızda daha akıl almaz hale gelen bu karmaşıklık) tarif edecek yeterli biçimsel mekanizmaları yaratmak için ciddi çaba harcamışlardır. Bu biçimsel araçlardan bazıları, özelde de dönüşümler ve derin ve yüzeysel yapı kavramları özellikle başarılı olmuş ve dilbilim dışında, felsefeciler, psikologlar, hatta sıradan halk arasında bile belli bir geçerliliğe erişmiştir. Kuramın bu aşamasındaki sorun, ortaya çıkan karmaşıklığın dillerin öğrenilemez diye görülmesine yol açmış olmasıdır: Bir çocuk dil ediniminin gerçekleştiği birkaç yılda bu çarpıcı karmaşıklığa nasıl erişebilir?

Chomsky lisan bilgimizin sandığımızdan çok daha büyük ölçüde doğuştan olduğu yanıtını verir. İngilizce ya da Japonca gibi özgül diller (örneğin bunlar arasındaki, çevrenin tetiklediği farklar) elbette doğuştan olamaz; fakat normal dil ediniminin seyri çok daha fazlasının doğuştan olabileceğini göstermiştir. Mesele sadece ilk dilini öğrenen çocuğun düşünebileceği hipotezler üzerinde kısıtlamalar olması değildir; dilin bütün temel özellikleri doğuştan gelir. Yani çocuğun maruz kaldığı dilin özelliklerini en baştan öğrenmesi gerekmez; sadece, daha önceden belirlenmiş takımdan belli seçenekleri tercih eder. Sözelimi diller ya “ön-başlı” (İngilizcede olduğu gibi, yüklem tümleçten önce gelir) ya da “son-başlı”dır (Japoncada olduğu gibi, tümleç yüklemeden önce gelir). Çocuk doğduğunda iki seçenek olduğunu bilir ve yapması gereken şey, öğrendiği dilin “parametrelerini düzeltmek” amacıyla bir şalter kutusundaki şalteri indirmeye benzer. Betimleme ile açıklama

arasındaki gerilimin bu çözümünün diğer bilimlerdeki gelişmeleri yansıtıyor olması kayda değerdir. İmmünolojide antikör gelişimi hakkında “bilgilendirici” bir kuramın yerini, antijenlerin varlığının, yapay olarak üretilmiş olanların bile, dış etkiye maruz bırakılmadan önce zaten organizmada bulunan antikörleri uyandırdığı bir “seçici” kuram almıştır. Dil edinimiyle kurulan benzerlik çarpıcıdır.

Son yirmi yıldır geliştirilmiş olan İlkeler ve Parametreler kuramı, belki de son 250 yılda dil konusuna gerçekten yeni ilk yaklaşımdır. Dile dair önceki (geleneksel ya da üretici) anlatımlardan kavramsal açıdan o kadar farklıdır ki, Chomsky genellikle 1950’lerdeki eserleri için kullanılsa da kendi dil kuramının “devrimci” sıfatını ilk kez burada hak edebileceğini söyler. İlkeler ve Parametrelerin mevcut versiyonu (1980’lerin başındaki versiyonundan son derece farklıdır) 1990’ların Minimalist Program’ında saklıdır. Disiplinin temellerini yeniden düşünmek için radikal bir girişimdir ve kavramsal açıdan zorunlu olmayan ya da ampirik zorunluluğun dayatmadığı tüm kurgulardan (bilimin olağan gereklilikleri) sakınır. Bu yeniden düşünme, üretici dilbilgisinin ilk versiyonlarının betimleyici mekanizmalarının çoğunun –derin ve yüzeysel yapı düzeyleri gibi başarılı buluşların bile– terk edilmesi anlamına gelir ve yeni açıklama arayışları dayatmıştır.

Chomsky “Minimalizm”in henüz bir kuram olmadığını vurgulamaya dikkat eder; bu sadece belli türde araştırma çabalarını tanımlamak için bir program değildir. Her türlü dil kuramının ses ile anlam arasında, telaffuz temsilleri ile kelime ve cümlelerin mantıksal özelliklerinin temsilleri arasında bir bağ kurması gerekir. Dolayısıyla bir dilbilgisi (i-dil) temsilin iki düzeyini (“Sesçil Biçim” [SB] ve “Mantıksal Biçim” [MB]) tanımlamak ve bunlar arasındaki bağları somutlaştırmak zorundadır. İdeal olarak, başka bir düzey bulunmaması ve bu bağın karmaşıklığının en alt düzeyde olması gerekir. Bu demektir ki, öncesinde var olan iki soruyu ciddi olarak ele almak, hatta formüle etmek bile imkânsızdır. Birincisi, bir insan dili, kavramsal bir prob-

lem olarak ses ile anlamı birleştirme problemine ne kadar iyi bir çözümdür? Doğal dillerin dilbilgilerinin bir anlamda en uygun olduğunu söylemek doğru mudur? İkincisi, dil yetisi ile diğer zihin/beyin sistemleri arasındaki ilişkiler nelerdir? Özellikle de, ilkinde en uygun olandan sapmalar ikincisinin dayattığı koşullara atfedilebilir mi?

Chomsky bu meseleleri “dil ne kadar ‘kusursuz’dur?” sorusu üzerinden ele alır ve biyolojik bir sistem için şaşırtıcı olsa da, cevap kusursuza yakındır. Bu demektir ki, dil yetisinin (yani i-dilin) açık kıldığı kavramsal zorunluluktan her türlü sapma, dışarıdan dayatılan koşullar tarafından güdülenir. Chomsky bunlara, diğer zihin/beyin sistemlerinin dil yetisinin sağladığı temsillerden yararlanma ihtiyacının dayattığı koşullar anlamında “okunabilirlik koşulları” adını verir. Özellikle, söyleyiş ve algı sistemlerinin SB temsillerinden yararlanma, kavramsal sistemin de MB’den yararlanma ihtiyacına işaret eder. Bu arka plan dahilinde, *They elected Clinton* [Clinton’ı seçtiler] ve *Clinton was elected* [Clinton seçildi] cümlelerinde “Clinton”ın işgal ettiği farklı konumlarda görülen türde hareket ya da “yer değiştirme” süreçleri kavramsal açıdan gereksiz gözükmektedir. Neden doğal diller mantık ve matematiğin yapay dillerine tamamen yabancı olan bu tür araçlardan yararlanır? Geçici cevaplardan biri, yer değiştirmenin, bilgiyi en uygun iletişim için yapılandırma ihtiyacı tarafından güdülenmiş olabileceğidir. Eğer böyleyse, o zaman sanki dil yetisinin bir özelliği sistemin dışından, zihnin/beynin başka bir bölümünden dayatılıyor gibi gözükcektir.

Chomsky burada durmaz, dilin bu yüzeysel kusurunu bir diğerine bağlamaya çalışır. Doğal diller, ikinci dil öğrenenler için sorunlar doğuran ve felsefeciler için sıkıntı kaynağı olan olgularla doludur. Ad çekimsel diziler ve düzensiz fiiller gibi morfolojik karmaşıklıklar vardır ve bunların kendi başına gerçek bir anlamı olmadığı ve anlam bakımından faydasız olduğu görülmektedir. Bunlar yorumlanamayan özellikler, yani anlamsal yorumu olmayan özellikler postülasını zorunlu kılan bir başka kusur teşkil

eder. Ne var ki, mevcut sözdizim kuramı bu gibi yorumlanamaz özelliklerin sistematik kullanımını sağlar: İşlevi, dil yetisinin dışarıdan güdülendiğini gördüğümüz taşıma süreçlerini yürütmektir. Bu varsayımlar doğruysa iki tür yüzeysel “kusur”un teke indirilmesi gibi ilginç bir imkânı da ortaya koyarlar. Aslında bu görüş doğruysa, kusurlar gerçekten de sadece “yüzeysel”dir. Diğer zihin/beyin sistemlerinin ses ile anlamı birbirine bağlayan çözümlere dayattığı kısıtlamalar dikkate alındığında, başka seçenek olmayabilir, sonuçta kavramsal zorunluluk dilbilgisinin biçimini bu şekilde açıklamaktadır.

Son olarak, denemeleri tek tek ele almak istiyorum. İlk bölüm (“Dil İncelemelerinde Yeni Ufuklar”) Chomsky’nin dil yetisinin doğası hakkındaki mevcut düşüncelerine özlü ve genel anlamda teknik olmayan bir giriş olup, fikirlerini tarihsel ve entelektüel çerçevede (Galileo ve Descartes gelenekleri çerçevesinde) sunmaktadır. Artık alışıldığı üzere basit örnekleri ele alıp bunlardan derin sonuçlar çıkarır. Eğer bir kütüphanede *Savaş ve Barış*’ın iki nüshası varsa ve ikisi de farklı bir kişi tarafından ödünç alınmışsa, bu kişiler aynı kitabı mı almışlardır, farklı bir kitabı mı? Kitaba bir materyal mi yoksa soyut bir varlık olarak mı baktığımıza bağlı olarak iki cevap da uygundur. Bu kadarı zaten açık görülebilir, ama Chomsky’nin devamında gösterdiği gibi, dil felsefesi açısından ciddi içerimlere sahiptir. Bir diğer çarpıcı gözlem de kitap gibi nesnelere böyle farklı şekillerde bakılabileceğine dair bilginin bize çoğunlukla deneyimden bağımsız olarak geliyormuş gibi görünmesidir. Deneme büyük ölçüde konunun uzmanı olmayan kişilerce anlaşılabilir düzeydedir, ama uzmanlara da sunacak çok şeyi vardır.

“Dil Kullanımının Açıklanması” başlıklı 2. Bölüm dışsalci felsefecilerin, özellikle de Hilary Putnam’ın görüşlerinin bir eleştirisi ve dil araştırmasında doğalcılığın savunusudur. Chomsky en başarılı dil değerlendirmesinin içsel, zihinsel temsillerin hesaplanması üzerinden olduğu görüşünü doğrulayacak bir sürü yeni örnek sunar. Bu elbet-

te Chomsky'nin en büyük teknik katkı sunduğu alandır, ama değerlendirme sözdizim kuramında uzmanlık gerektirmez. Açıklamalarının bir kısmı içselci i-dil kavramının i-inanç kavramından yararlanarak epistemoloji alanına genişletilmesini içerir. Yine, bu tez “ev” ve “yakın” gibi yaygın sözcüksel birimlere dair bilginizin derinliği ve ayrıntılarına ilişkin basit ama çarpıcı örneklerle açıklanır. *John is painting the house brown* [John evi kahverengine boyuyor] cümlesinde boyanan şeyin içinden ziyade dış yüzeyi olduğunu –kimse söylemese de– biliriz. Ama “ev”in anlamı dış yüzeyiyle sınırlanamaz. Eğer iki insan yüzeyden, biri içerde diğeri dışarıda olmak üzere aynı uzaklıktaysa, sadece dışarıdakinin eve “yakın” olduğu söylenebilir. Yine, pratik deneylerle kanıtlandığı üzere, çok küçük çocuklar bile bu tür gerçekleri biliyor görünmektedir; dolayısıyla bilgi bir anlamda organizmada daha önceden vardır.

“Dil ve Yorum” (3. Bölüm) bu fikirleri daha da ileri götürür ve görüşlerini, özel olarak, Willard Quine, Michael Dummett ve diğerlerine karşı çevirinin belirlenemezliği, kamusal dile karşı kişisel dil, örtülü bilginin doğası ve dil “kuralları”nın statüsü gibi meselelerde geliştirir. Chomsky teknik literatürde yaygın bir yere sahip olan basit sözdizimsel örnekleri ele alır ve bunları çeşitli felsefi görüşleri savunmak üzere kullanır. *Mary expects to feed herself* [Mary karnını doyurmayı umuyor] cümlesinin (“Mary” ve “karnını” [*herself*] derken aynı kişinin kastedildiği varsayılır) yorumu ile bu eşgönderimli yorumun imkânsız olduğu *I wonder who Mary expects to feed herself* [Mary’nin karnını kimin doyurmasını umduğunu merak ediyorum] cümlesinin yorumunu ele alalım. Chomsky bu tür örneklerin ve analizlerinin bazı içerimlerinden bahseder. Bunlar Quine’in “olgusal bir şey olmadığı” iddiasını çürütür; bunlar analitik-sentetik ayrımını desteklemek için kullanılabilir; her türlü anlam bütüncülüğü anlayışı için problemler doğurur ve dil yetimizin inanç sistemimizin diğer yönlerinden bağımsız olduğuna dikkat çeker.

“Dil ve Zihin İncelemelerinde Doğalcılık ve Düalizm” (4. Bölüm), felsefecilere “çatallanma tezi”ni örtülü bir biçimde kabul etmelerinden ötürü saldırılarına geri döner. Bu tez, dil incelemesinin genel olarak doğa bilimleri için geçerli olanlara ilaveten standartlara ve koşullara tabi olması gerektiği görüşüdür. Chomsky “zihinsel” teriminin dünyanın doğalcı araştırmaya tabi kılmak istediğimiz bir yönünü ele aldığı gözleminden başlayarak, Descartes’tan günümüze kadar fikirlerin –özellikle de dil incelemeleriyle ilişkili olanların– özlü bir tarihini sunar ve bilhassa kimyayla ve görme incelemeleriyle benzerlikler kurar. Burada zihin-beden probleminin ifade edilemez olduğu iması vardır; lisan bilgisini oluşturan şeyin tanımlanmasında bilincin varsayımsal rolü nedensizdir; sadece dilsel bilginin içselci yorumu yeteneklerimiz için bir açıklama sunabilecek düzeydedir.

“Doğal Bir Nesne Olarak Dil” (5. Bölüm) aynı konuların bir kısmına geri döner, ama dile ve lisan bilgisine daha doğrudan odaklanır. Dilbilim, doğa bilimlerinden biridir ve Chomsky bilim tarihinin bilgince ve bilgilendirici bir özetinde kendi fikrî öncüllerinin izini sürer. Dilbilimin “bilimsel” statüsü hakkında tekrar tekrar doğrulanan bu sava karşın, Chomsky dili fizyolojik ya da fiziki olana indirgeyen indirgemeci girişimleri ele alırken sert eleştirilerde bulunur. İhtiyaç duyulan şey birleştirmedir ve indirgeme bu tür bir bütünleşmede sadece az görülen bir olgudur. Mevcut dilbilimin kapsamına çocukların ilk dillerini nasıl öğrendikleri ve yetişkinlerin dillerini nasıl kullandıkları gibi problemler dahildir. Burada Chomsky iki şaşırtıcı gözlemde bulunur. Birincisi, diller gerçekten öğrenilebilirse, bu şaşırtıcı bir ampirik keşif olacaktır; ikincisi, edim sistemlerinin sürekli başarısız olmasından anlaşılabileceği üzere, diller kısmen kullanılmaz gözükmektedir. Bu bölüm, sezginin sınırları hakkında aydınlatıcı bir değerlendirmeye son bulur. Sezgi ya da dilsel yargılar dilbilimdeki tartışma için merkezidir, ama Chomsky sıra matematik ya da felsefenin teknik söz dağarcığına geldiğinde benzer bir sezginin

olamayacağına ve felsefecinin sözgelimi İkiz-Yeryüzü hakkında sezgilere başvurmasının sistematik açıdan zararlı olduğuna dikkat çeker.

“İçselci Perspektiften Dil” (6. Bölüm) aynı meselelerden bazılarını ele alır, ama bunu farklı örneklerle ve doğalcı bilimsel araştırma ile çoğu zaman “folk bilim” adı verilen şey arasındaki farka dair uzun bir değerlendirmeye yapar. İkisi arasındaki ilişki apaçık değildir. Fizikte halk görüşlerinin, uzmanın kuram inşasını şekillendirmesini beklemeyiz ve etnobilimin kendisi ilginç bir araştırma alanı olmakla birlikte, bilim öncesi tartışmanın kavram ve kurularının hiç değişmeden biçimsel i-dil kuramlarına taşınacağını *a priori* olarak varsaymak için bir neden yoktur. Daha özele inersek, dilimizi nitelendiren kurallara, bilince erişilebilirlik koşulları dayatmak için hiçbir neden yoktur. Eğer bir çocuk *I rided my bike* [Bisikletimi sürdüm] derse, düzenli geçmiş zaman kipine uyduğunu, hele hele bu gerçeğin farkında olduğunu reddetmek için hiçbir neden yoktur. Her zaman olduğu gibi, derin ve incelikli sonuçlar –dil konusundaki dışsalıcı kavramların kısırlığı ve içselci olanların zorunluluğu– basit örneklerden çıkar.

“İçselci İrdelemeler” başlıklı son bölümdeyse, Chomsky içselci perspektifinin izahına devam eder, hem yeni örnekler hem de argümanlar sunar ve eleştirilerini çok çeşitli hedeflere yöneltir; buna İkiz-Yeryüzü’nün belli yönleri de dahildir. Ayrıca değerlendirmesini Minimalist Program’daki son çalışmalarla birleştirir ve bölüm doğuştanlık kavramlarının kapsamı ve önemi hakkında güçlü bir değerlendirmeyle sona erer.

Burada yer almayan siyasal çalışmaları dışında, Chomsky en çok sözdizim kuramlarıyla tanınır. Bu kitaptaki denemelerin çoğu kendisinin ünlü olduğu türden açık ve şaşırtıcı örnekler sunmaktadır; *John was too clever to catch* ile eşdeğer anlamdaki *John was too clever to be caught* arasındaki karşıtlık; *John was clever to be caught* ile olanaksız olan *John was clever to catch* arasındaki karşıtlık. Bu sözdizimsel örneklere ilaveten, bu denemeler-

deki örneklendirmelerin çoğunun aldatıcı derecede basit birimlere dayalı ince argümanlarla sözcüksel (*lexical*) olması çarpıcıdır. Argümanlar öncesindeki kadar güçlü bir şekilde dile getirilir ve sonuçlar kırk yıldır savunduğu aynı dünya görüşüne varır; ama argümanlar yenidir.

Chomsky'nin yazılarında etkileyici olan sadece ürperici derinliği ve kayda değer kapsamı değil; yarım yüzyılın ardından hâlâ şaşırtabiliyor olmasıdır: İngilizcenin analizi için Japoncanın önemi konusunda insanlar doğal bir küme oluşturmadıklarından, ünlü buluşu “derin yapı”yı reddetmesinden dilin biyolojik doğasına karşın kusursuzluğa yakın olabileceği tahminine; sağduyu ile bilim arasındaki gerilimden kahverengi bir ev ya da bir fincan çay hakkında bildiklerimizin içerimlerine kadar. Hepsi birleşerek dil ve zihin hakkında benzersiz ve ikna edici bir görüş sunmaktadır.

Teşekkür

“Dil İncelemelerinde Yeni Ufuklar” başlıklı 1. Bölüm 21 Ocak 1997’de İspanya’da Balear Adaları Üniversitesi’nde bir konferansta bildiri olarak sunulmuştur. “Dil Kullanımının Açıklanması” başlıklı 2. Bölüm ilk kez *Philosophical Topics*’te yayımlandı (1992, 20: 205-231) ve burada *Philosophical Topics* editörünün izniyle yayımlanıyor. “Dil ve Yorum: Felsefi Düşünceler ve Ampirik Araştırma” başlıklı 3. Bölüm ilk kez *Inference, Explanation, and Other Frustrations: Essays in the Philosophy of Science*’ta yayımlandı (s. 99-128); haz. John Earman, © The Regents of the University of California. Bu makale buraya University of California Press’in izniyle alınmıştır. 4. Bölüm, “Dil ve Zihin İncelemelerinde Doğalcılık ve Düalizm” Nisan 1993’te Dublin’deki University College’ta Agnes Cuming Konferansı’ndaki sunumun yayına hazırlanmış biçimidir ve ilk kez *International Journal of Philosophical Studies*’de (1994, 2: 181-200) yayımlanmıştır. Burada *International Journal of Philosophical Studies*’in izniyle basılmıştır. “Doğal Bir Nesne Olarak Dil” başlıklı 5. Bölüm 23 Mayıs 1994’te Londra’da University College’taki Jacobsen Konferansı ve 16 Mayıs 1994’te New York University School of Medicine’daki Homer Smith Konferansı’nda sunulan çalışmanın yayına hazırlanmış biçimidir. Bu bölümün biraz değişik bir versiyonu 6. Bölüm’le (“İçselci Perspektiften Dil”) birlikte 1995’te “Dil ve Doğa” başlığıyla *Mind*’da (104:1-61) yayımlandı. Bu yazının gözden geçirilmiş bir hali burada Oxford University Press’in izniyle yeniden yayımlanmaktadır. “İçselci İrdelemeler” başlıklı 7. Bölüm, Professor Bjorn Ramberg’in yayına hazırladığı bir kitapta yayımlanacaktır* ve burada Profesör Ramberg ve MIT Press’in izniyle basılmıştır.

* Sözü edilen kitap yayımlanmıştır: *Reflections and Replies: Essays on the Philosophy of Tyler Burge*, editörler: Martin Hahn, Bjørn T. Ramberg, MIT Press, 2003 —ed. notu.

GİRİŞ

Geride bıraktığımız yarım yüzyılda, insanın bilişsel yetileri, bu yetilerin doğası, eylem ve yorumla ilişkisi hakkında yoğun ve çoğu zaman son derece verimli araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmalar genellikle, “zihinsel şeyler, hatta zihinler, beyinden doğan özelliklerdir” tezini benimsemekte, ama aynı zamanda “bu ortaya çıkan şeylerin ... düşük düzeyli olaylar arasındaki etkileşimi kontrol eden ilkelerden, henüz bizim kavrayamadığımız ilkelerden doğduğunu” da kabul etmektedir (Mountcastle 1998: 1). “Henüz” sözcüğü bu dönem boyunca, ama doğru ama yanlış, değişmez bir izlek olan iyimserliği ifade etmektedir.

Bu tez, çok ikna edici nedenlerle savunulmuş olan on sekizinci yüzyıl önermelerini yeniden canlandırmaktadır: özellikle, Newton’ın, epeyce kaygı duymasına rağmen, kabul edilmiş görünen “salt materyalist ya da mekanik bir fiziğin imkânsız” olduğu görüşü (Koyré 1957: 210); ve tıpkı Tanrı’nın “harekete, hareketin nasıl üretebildiğini asla tasavvur edemeyeceğimiz etkiler katması” gibi, “maddeye fazladan bir de *düşünme yetisi* eklemeyi” tercih etmiş olabileceği yönündeki “Locke önerisi”nin içerimleri (Locke 1975: 541, IV. Kitap, 3. Bölüm, 6. Kısım). Erken modern çağın öncülleri ve bunların gerisinde yatan düşünce, kanaatimce, genelde gördüğünden daha yakın ilgiyi hak etmektedir. Ayrıca hatırlatmakta yarar var, “zihin/beyin etkileşimi”nin anlaşılabilmesi modern bilim devrimlerinin başlangıcından bu yana ilerlemenin sınırlı olduğu tek alan değildir. Yüksek zihinsel yetiler konusundaki araştırmalar bazı alanlarda büyük başarılar elde etmiş olsa da, sonuçlar sorunun temelinde yattığı düşünülen meselelere –kanaatimce, akla yatkın bir şekilde– inmeyi başaramamıştır. Bu konulardan bazıları elinizdeki kitapta ele alınmaktadır.

Özellikle son yirmi yılda ciddi ilerlemelerin kaydedildiği alanlardan biri dil incelemeleridir. Burada da geleneksel sorunlar ufukta durmaktadır, hatta belki orada bile değildir. Bu çalışmalara dair anlayışında yukarıda söz edilen zihin/beyin tezinin bir biçimi (çoğu zaman zımnen) ön kabul olarak alınmaktadır ve bu çalışmaları psikolojinin veya daha geniş düzlemde insan biyolojisinin parçası olarak yorumlamak mümkündür. Bazıları ikna edici bir ifadeyle bunu “biyo-dilbilim” olarak adlandırmıştır (Jenkins 1999). Konusu, insanların, özellikle de beyinlerinin kendine has koşullarıdır: Bunlara “dilsel koşullar” diyelim. Biyo-dilbilim bu tür koşulların doğasını ve özelliklerini, bunların gelişimini ve çeşitliliğini ve doğuştan gelen biyolojik özelliklerdeki temelini gün yüzüne çıkarmaya çalışmaktadır. Bu doğuştan gelen özellikler, yüksek zihinsel yetilerin kendine has bileşenlerinden olan bir “dil yetisi”ni belirliyor gibi gözükmemektedir (yani bir sistem olarak, öğeleri her türlü işleve sahip olabilir), insanların geniş ölçekte paylaştıkları bir “türsel özellik”tir bu. Dil yetisi evrimin çok yakın dönemine ait bir gelişmedir ve bilindiği kadarıyla, önemli ölçüde biyolojik olarak yalıtılmıştır. Biyo-dilbilim araştırmaları, bir gün “zihin/beyin” tabirindeki “/” işaretinin daha dolu bir içerik kazanacağı umuduyla, beynin özelliklerine yönelik diğer yaklaşımlarla birleşme hedefine doğru ilerler. Yalnızca dilsel koşulların doğası ve gelişimiyle değil, aynı zamanda bunların dil kullanımıyla ilişkisine de kafa yorar. Bu koşulların bir dış araçla (üretim ve algı) ilişkileri ve gerek dünya hakkında düşünme ve konuşmadaki gerek diğer insan eylemleri ve ilişkilerindeki rolleri, prensipte, bazen de gerçekte buna dahildir. Bazı alanlarda, özellikle de doğal dilde gönderim ve anlam problemlerine ilişkin olarak, bu yaklaşım bana aşağıda belirtilen nedenlerden dolayı ciddi bir yeniden düşünmenin ufukta olabileceğini hissettirmektedir.

Elbette bu “doğalcı” yaklaşımın, dille ilgili olguları ve dil kullanımını araştırmanın uygun bir yolu olduğunu göstermek gerekiyor. Daha hırslı bir tez ise bu alanlarda genel

olarak yapıcı bir çalışma için (en azından örtülü, bazen de açıkça yadsımaya rağmen) bunun ön gereklilik olduğu ve benzer bir şeyin diğer bilişsel yetilerin incelenmesinde de geçerli olduğudur. Ayrıca eleştirilerin (yaygın ve etkili olanlar da dahil) yanlış yönlendirilmiş olduğunun da gösterilmesi gerekiyor. Ben bütün bunların son derece akla yatkın olduğunu düşünüyorum. Çoğunluğu son birkaç yılda yaptığım konuşmalara dayalı olan aşağıdaki makaleler bu yargılara dair bazı sebepler önermeye ve uygun, araştırmaya değer gördüğüm bazı doğrultuların taslağını sunmaya çalışmaktadır.

1

DİL İNCELEMELERİNDE YENİ UFUKLAR

Sistemli araştırmanın en eski dallarından biri olan dil incelemelerinin geçmişi klasik Hindistan ve Yunanistan'a dayanmakta olup, zengin ve verimli başarılarla doludur. Ama farklı bir açıdan bakıldığında, gayet yenidir. Günümüzün başlıca araştırma girişimleri yalnızca 40 yıl önce, geleneğin bazı önde gelen fikirlerinin canlandırılıp yeniden inşa edilmesiyle şekillenmiş ve böylece çok verimli olduğu kanıtlanan bir araştırmanın kapıları açılmıştır.

Dilin yıllar boyu böyle bir çekim merkezi olması şaşırtıcı değildir. İnsandaki dil yetisi gerçek bir “türsel özellik” gibi görünmektedir: İnsanlar arasında dil farklılıkları çok azdır ve başka bir alanda ciddi bir benzeri yoktur. Belki de en yakın benzerleri, bir milyar yıllık evrimsel uzaklıktaki böceklerdedir. Serbestçe oluşturulmuş düşünceleri ifade etmek için dil göstergelerini kullanma yeteneğinin “insan ile hayvan arasındaki gerçek ayrım”ı işaret ettiğini savunan Descartes’ın görüşüne karşı çıkmak için bugün de ciddi bir neden yoktur. Aynısı insan ile makine ilişkisi için de geçerlidir; “makine” derken ister on yedinci ve on sekizinci yüzyıl hayal gücünü ele geçiren otomatları, ister günümüz düşünce ve tahayyülüne uyarıcı unsurlar sağlayan makineleri anlayalım, fark etmez.

Üstelik, dil yetisi her açıdan insan yaşamında, düşüncesinde ve ilişkilerinde kritik bir bileşendir. Biyoloji dünyasında yalnızca insanların karmaşık ve zengin bir tarihe,

kültürel evrime ve çeşitliliğe sahip olmasının, hatta sayılarının devasa olması gibi teknik bir anlamda biyolojik başarının temel nedeni dil yetisidir. Yeryüzündeki garip olayları gözlemleyen Marslı bir bilimci, bu benzersiz görünen zihinsel örgütlenme biçiminin ortaya çıkışı ve bunun mahiyeti karşısında şaşkınlığını gizleyemezdi. Birçok gizemli yönü olan bu konunun kendi doğalarını ve dünyanın genelindeki yerlerini anlamaya çalışan canlıların merakını uyandırması daha da doğaldır.

İnsan dili biyolojik olarak da eşine pek rastlanmayan temel bir özelliğe dayalıdır: En saf biçimiyle doğal sayılarda (1, 2, 3 ...) görülen ayrık sonsuzluk özelliği. Çocuklar bu özelliği öğrenmezler; zihin zaten temel ilkelere sahip olmadığı takdirde, hiçbir kanıt bunları sağlayamaz. Benzer şekilde, hiçbir çocuk üç-dört sözcüklük cümleler olduğunu, ama üç buçuk sözcüklük cümceler olmadığını ve bunların böyle sonsuza dek gittiğini öğrenmek zorunda değildir. Kesin bir biçim ve anlamı olan daha karmaşık bir cümle kurmak her zaman mümkündür. Bu tür bilgiler bize, David Hume'un ifadesiyle "doğanın kendi elinden" (1748/1975: 108, 85. Kısım), biyolojik mirasımızın parçası olarak geliyolmalıdır.

Bu özellik, "en gizli düşüncelerimizi başka bir insana 24 küçük karakterle" (Galileo 1632/1661, ilk günün sonu) aktaracak bir araç keşfetmeyi gelmiş geçmiş tüm insan icatlarının en büyüğü olarak gören Galileo'yu cezbetmişti. Bu icat başarılı olmuştur, çünkü bu karakterlerin temsil etmek üzere kullanıldığı dilin ayrık sonsuzluğunu yansıtmaktadır. Kısa süre sonra, Port Royal Dilbilgisi'nin yazarları birkaç düzine sesten düşündüklerimizi, hissettiklerimizi ve hayal ettiklerimizi başkalarına sunmamızı sağlayan sonsuz sayıda ifade geliştirmemizin bir aracı olan "muhteşem icat"tan fevkalade etkilenmişlerdi; çağdaş perspektiften bakıldığında, bu bir "icat" değildir, ama bu durumda, hakkında hemen hiçbir şey bilmediğimiz biyolojik evrimin bir ürünü olarak "muhteşem"liğine diyecek söz yoktur.

Bilimcilerin görme sisteminden, bağışıklık sistemin-den ya da dolaşım sisteminden bedenın organları olarak bahsetmeleri anlamında dil yetisi de bir “lisan organı” olarak görülebilir. Bu şekilde kavrandığında, bir organ bedenden ona zarar vermeden kopartılabilecek bir şey değildir. Daha karmaşık bir yapının alt sistemidir. Ayırıcı temel özellikleri ve etkileşimleri olan parçaları araştırarak tüm karmaşıklığı anlamayı umarız. Dil yetisine dair incelemeler de aynı şekilde ilerlemektedir.

Ayrıca temel niteliğinin genlerin bir ifadesi olması bakımından lisan organının diğerlerine benzediğini varsayıyoruz. Bunun nasıl olduğu araştırma açısından halen uzak bir olasılıktır, ama dil yetisinin genetik olarak belirlenmiş “başlangıç durumu”nu başka şekillerde araştırabiliriz. Çok açık ki, her dil iki etken arasındaki etkileşimin sonucudur: başlangıç durumu ve deneyimin seyri. Başlangıç durumunu, deneyimi “girdi” olarak alıp dili “çık-tı”-zihin/beyinde içsel olarak temsil edilen bir “çık-tı”- olarak veren bir “dil edinim düzeneği” olarak düşünebiliriz. Girdi ve çıktı, her ikisi de incelemeye açıktır: Deneyimin seyrini ve edinilen dillerin özelliklerini inceleyebiliriz. Bu şekilde öğrenilenler, bize bu ikisine aracılık eden başlangıç durumu hakkında çok şey anlatabilir.

Başlangıç durumunun türe özgü olduğuna inanmak için güçlü nedenler de vardır: Eğer çocuklarım Tokyo’da büyümüş olsaydı, oradaki çocuklar gibi Japonca konuşuyor olacaktı. Bu demektir ki, Japonca konusundaki kanıtlar, İngilizce için başlangıç durumuna ilişkin varsayımlarla doğrudan ilişkilidir. Bu şekilde, başlangıç durumu kuramının karşılması gereken güçlü ampirik koşulları belirlemek ve ayrıca dilin biyolojisi için birkaç soru sormak mümkündür: Genler başlangıç durumunu nasıl belirler? Başlangıç durumunda ve sonradan büründüğü durumlarda söz konusu olan beyin mekanizmaları nelerdir? Bunlar doğrudan deney yapmanın mümkün olduğu çok daha basit sistemler için bile son derece zor sorulardır, ama bazıları araştırma ufkunda olabilir.

Burada anahatlarıyla ortaya serdiğim yaklaşım dil yetisiyle, dilin başlangıç durumu ve sonradan büründüğü durumlarla ilgilidir. Peter'ın dilinin D durumunda olduğunu varsayalım. D'yi Peter'ın "içselleştirilmiş dili" olarak görebiliriz. Burada dilden bahsederken kastettiğim budur. Bu şekilde anlaşıldığında, dil, "konuşma ve anlama tarzımız" gibi bir şeydir ki, geleneksel dil anlayışlarından biri budur.

Geleneksel bir terimi yeni bir çerçeveye uyarlayarak, Peter'ın dili kuramını onun dilinin "grameri" olarak adlandırıyoruz. Peter'ın dili her biri kendi ses ve anlamı olan sonsuz sayıda ifadeyi belirler. Teknik açıdan bakıldığında, Peter'ın dili kendi dilinin ifadelerini "üretir". Bu nedenle Peter'ın dili kuramı üretici dilbilgisi olarak adlandırılmaktadır. Her ifade Peter'ın edim sistemleri için "talimatlar" sunan bir özellikler bütünüdür: söyleyiş aygıtı, düşüncelerini düzenleme tarzları vb. Dili ve onunla ilintili edim sistemleriyle birlikte, Peter'ın ifadelerin sesi ve anlamı hakkında muazzam bir bilgisi ve buna denk düşen bir şekilde duyduklarını yorumlama, düşüncelerini ifade etme ve dilini çok çeşitli şekillerde kullanma yetisi vardır.

Üretici dilbilgisi, çoğu zaman 1950'lerin "bilişsel devrimi" olarak adlandırılan bağlamda ortaya çıktı ve onun gelişiminde önemli bir etken oldu. Burada "devrim" tabiri uygun olsun ya da olmasın, bakış açısında önemli bir değişim vardı: Davranış ve ürünlerinin (metinler gibi) incelenmesinden, düşünce ve eylemin parçası olan iç mekanizmalara yönelen önemli bir değişim. Bilişsel perspektif, davranışı ve ürünlerini, araştırmanın nesnesi olarak değil, zihnin iç mekanizmalarına ve bu mekanizmaların eylemleri yerine getirip deneyimi yorumlarken nasıl işlediğine ilişkin kanıtlar sağlayabilecek veriler olarak görür. Yapısal dilbilimin odak noktasında yer alan özellikler ve kalıplar, ifadeleri üreten iç mekanizmalarda yerlerini alırlar, ama diğer sayısız olguyla yan yana açıklanması gereken olgular olarak. Bu yaklaşım "zihincidir", ama tartışma götürmez olması gereken bir anlamda. Mekanik, kimyevi, optik ve diğer yönleriyle yan

yana duran “dünyanın zihinsel yönleri”yle ilgilenir. Doğal dünyadaki gerçek bir nesneyi (beyni, beynin durumlarını ve işlevlerini) incelemeye ve böylece zihin incelemelerini nihayetinde biyolojik bilimlerle bütünleşmeye doğru ilerletir.

“Bilişsel devrim,” dünya hakkındaki anlayışımızı kökten değiştiren bilim devriminin bir parçası olan, on yedinci ve on sekizinci yüzyılın “ilk bilişsel devrimi” diye adlandırabileceğimiz devrimin sezgi, başarı ve ikilemelerinden çoğunu yenilemiş ve yeniden şekillendirmiştir. O dönemde dil, Wilhelm von Humboldt’un ifadesiyle, “sınırlı araçları sınırsız biçimde kullanma” olarak kabul ediliyordu; ama bu içgörü ancak sınırlı şekillerde geliştirilebilirdi; çünkü temel fikirler muğlak ve müphem kalmıştı. Yirminci yüzyılın ortasına gelindiğinde, formel bilimlerdeki ilerlemeler çok keskin ve net bir biçimde uygun kavramlar sunmuş, böylece bir dilin ifadelerini yaratan hesaplama ilkelerinin kesin bir açıklamasını sunmayı ve böylece en azından kısmen “sınırlı araçları sınırsız biçimde kullanma” fikrini yakalamayı mümkün kılmıştı. Başka ilerlemeler de başarı elde etme konusunda daha büyük bir umutla geleneksel soruları araştırmanın yolunu açmıştı. Dil değişimi incelemeleri büyük başarılar kaydetmişti. Antropolojik dilbilim dillerin doğası ve çeşitliliği hakkında çok daha zengin bir kavrayışı mümkün kılarak, birçok klişeyi hurdaya çıkardı. Ayrıca belli konularda, özellikle de ses sistemleri incelemelerinde yirminci yüzyılın yapısal dilbilimi sayesinde epey ilerleme kaydedilmiştir.

Üretici dilbilgisi programını hayata geçirme yönündeki ilk girişimler, en iyi incelenen dillerde bile, en temel özelliklerin es geçildiğini, en kapsamlı geleneksel dilbilgisi kitaplarının ve sözlüklerin yalnızca yüzeye dokunduğunu hemen göstermişti. Dillerin temel özellikleri, tanınmadan ve ifade edilme gereği bile duyulmadan her yerde ön kabul olarak alınıyor. Amaç insanlara ikinci bir dil öğrenmelerinde yardımcı olmak, sözcüklerin yaygın anlam ve telaffuzlarını bulmak ya da diller arasındaki farklara ilişkin genel bir fikre sahip olmaksın, bu gayet uygundur. Ama eğer

amacımız dil yetisini ve büründüğü durumları anlamaksa, “okurun zekâsını” üstü kapalı bir şekilde ön kabul olarak alamayız. Daha doğrusu, araştırmanın nesnesi budur.

Dil edinimi incelemeleri aynı sonuca varmaktadır. İfadelerin yorumlanmasına dikkatle bakıldığında, çocuğun daha ilk evrelerden itibaren deneyimin sağladığından çok daha fazla bilgiye sahip olduğu açıkça görülmektedir. En basit sözcükler için bile geçerlidir bu. Bir çocuk dil gelişiminin zirve dönemlerinde, son derece belirsiz koşullarda ve fevkalade sınırlı olarak maruz kaldığında, saatte bir sözcük öğrenerek sözcük edinmektedir. Sözcükler hiçbir sözlüğün içermeyeceği kadar incelikli ve karmaşık tarzlarda anlaşılmakta ve yalnızca soruşturmaya başlanmaktadır. Tekil sözcüklerin ötesine geçtiğimizde, sonuç daha da çarpıcıdır. Dil edinimi genel olarak organların büyümesine oldukça benzemektedir; çocuğun yaptığı bir şeyden ziyade, çocuğun başına gelen bir şeydir. Çevrenin önemli olmasına karşın, gelişimin temel seyri ve ortaya çıkan şeyin temel özellikleri, başlangıç durumu tarafından belirlenir. Ama başlangıç durumu insanlarda ortak olan bir niteliktir. Demek ki temel özellikleri bakımından, hatta en ince ayrıntısına kadar diller aynı hamurdan yoğrulmuştur. Marslı bilimcinin yalnızca önemsiz farklılıklar sergileyen tek bir insan dili olduğu sonucuna varması mantıksız değildir.

Diller üretici dilbilgisi bakış açısıyla daha dikkatli bir şekilde araştırıldığında ortaya çıktı ki, dillerin çeşitliliği de, karmaşıklık düzeyleri ve bunların ne ölçüde dil yetisinin başlangıç durumu tarafından belirlendikleri mevzusu kadar ciddi ölçüde hafife alınmıştı. Aynı zamanda, çeşitlilik ve karmaşıklığın yüzeysel görünüşten başka bir şey olmayacağını da biliyoruz.

Bunlar şaşırtıcı –çelişkili, ama reddedilemez– sonuçlardı. Modern dil incelemelerinin temel sorunu haline gelmiş olan şeyi net bir biçimde ortaya koydular: Tüm dillerin tek bir izleğin çeşitlemeleri olduğunu, ama aynı zamanda bunların yüzeysel olarak farklı olan incelikli ses ve anlam özelliklerini aslına sadık şekilde kaydettiğini nasıl göstere-

biliriz? Sahici bir ‘insan dili’ kuramı iki koşulu karşılamak zorundadır: “Betimleyici yeterlilik” ve “açıklayıcı yeterlilik”. Belli bir dilin dilbilgisi; dilin özelliklerinin, dil konuşan kişinin ne bildiğinin tam ve yanlışsız bir izahını sunduğu oranda betimleyici yeterlilik koşulunu karşılar. Açıklayıcı yeterlilik koşulunu karşılayacak bir dil kuramının ise her bir dilin deneyim tarafından belirlenen “sınır koşulları” altında tektip bir başlangıç durumundan türetildiğini göstermesi gerekir. Bu yolla, daha derin bir düzeyde dil özelliklerinin bir açıklamasını sunar.

Bu iki araştırma görevi arasında ciddi bir gerilim vardır. Betimleyici yeterlilik arayışı kural sistemlerinde daha da fazla karmaşıklığa ve çeşitliliğe yol açıyor görünürken, açıklayıcı yeterlilik arayışı dil yapısının (çok önemsiz değişiklikler hariç) değişmez olmasını gerektirmektedir. Araştırma yönergelerini büyük oranda bu gerilim belirlemektedir. Gerilimi çözenin doğal yolu ilk üretici dilbilgisine de taşınmış olan geleneksel varsayıma karşı çıkmaktır. Buna göre bir dil, her biri belli dillere ve belli dilbilgisi yapılarına özgü olan karmaşık bir kurallar bütünüdür: Hintçede ilgi cümlecği, Savahilicede eylem öbeği, Japoncada edilgen cümle kurmanın kuralları gibi. Açıklayıcı yeterlilik üzerine düşünceler bunun doğru olamayacağına işaret etmektedir.

Temel sorun, geri kalanların daha basit ve tektip olması umuduyla, kural sistemlerinin dil yetisine atfedilebilecek genel özelliklerini bulmaktır. Yaklaşık 15 yıl önce bu çabalar, önceki üretici dilbilgisine kıyasla gelenekten çok daha köklü bir kopuş olan bir dil yaklaşımında ifadesini bulmuştu. “İlkeler ve Parametreler” adını alan bu yaklaşım kural ve dilbilgisi yapıları kavramını tamamen reddetti: Hintçede ilgi cümlecği, Savahilicede eylem öbeği, Japoncada edilgen cümle vb. kurmak için hiçbir kural yoktur. Alışıldık dilbilgisi yapıları belki gelişigüzel tarif için yararlıdır, ama hiçbir kuramsal temeli olmayan, sınıflandırma amaçlı icatlar olarak görülür. Bunlar “karada yaşayan memeli”nin ya da “ev hayvanı”nın sınıflandırmadaki yeri gibi bir yere sahiptir. Kurallar, ifadelerin özelliklerini

verecek şekilde etkileşimde bulunan, dil yetisinin genel ilkelere dönüşmüştür.

Dil yetisinin başlangıç durumunu şaltere bağlı bir sabit şebeke olarak düşünebiliriz; şebeke dil ilkelerinden oluşurken, şalterler deneyimle belirlenecek seçeneklerdir. Şalterler belli bir şekilde ayarlandığında, Savahili dili, diğer türlü ayarlandığında ise Japonca ortaya çıkar. Mümkün olan her insan dili şalterlerin belli bir ayarlanışı, teknik terimlerle söylersek, parametrelerin belirlenmesi olarak saptanır. Eğer araştırma programı başarıya ulaşırsa, insanların edinebileceği diller arasından, bir ayar tercihindan Savahili dilini, diğerinden Japonca'yı çıkarabiliyor olmamız gerekir. Dil ediniminin ampirik koşulları şalterlerin, çocuk için mevcut olan çok sınırlı bilgi temelinde ayarlanabilmesini gerektirir. Şalter ayarlarındaki küçük değişikliklerin, sisteme bağlılıktan ötürü, çıktı bakımından büyük ve görünür çeşitliliklere yol açabileceğini fark etmek gerekiyor. Bunlar her gerçek kuramın bir şekilde yakalaması gereken genel dil özellikleridir.

Elbette bu bir programdır ve tamamlanmış bir ürün olmaktan uzaktır. Burada ulaşılan deneme niteliğindeki sonuçların mevcut biçimleriyle kalması muhtemel değildir; ayrıca tüm yaklaşımın doğru yolda olduğuna dair kesinliğe varılamayacağını da söylemeye gerek yok. Fakat bir araştırma programı olarak, son derece başarılı olmuş ve tipolojik açıdan çok farklı dillere ilişkin ampirik araştırmalarda gerçek bir patlamaya, öncesinde formüle edilmesi bile düşünülemeyecek olan yeni sorulara ve birçok cezbedici cevaba yol açmıştır. Edinim, işleyiş, patoloji ve diğerleriyle ilgili sorular da yeni biçimlere bürünmüştür; bunların da çok verimli olduğu kanıtlanmıştır. Ayrıca akıbeti ne olursa olsun, program, dil kuramının betimleyici ve açıklayıcı yeterliliğin çelişkili koşullarını nasıl karşılayabileceğini düşündürmektedir. En azından gerçekten ilk defa sahici bir dil kuramının anahatlarını sunmaktadır.

Bu araştırma programındaki temel görev, ilkeler ile parametreleri ve bunların etkileşim tarzını keşfedip netleş-

tirmek ve çerçeveyi dil ve dil kullanımının diğer yönlerini kapsayacak şekilde genişletmektir. Birçok belirsiz öge olsa da, dilin tasarımı hakkında bazı yeni ve daha kapsamlı soruları en azından düşünme, belki de irdeleme yolunda yeterince ilerleme kaydedilmiştir. Özellikle, tasarımın ne kadar iyi olduğunu sorabiliriz. Dil yetisinin karşılması gereken koşullar dikkate alındığında, dil bir süper mühendis eserine ne kadar yaklaşmaktadır?

Soruları keskinleştirmek gerekmektedir ve ilerlemenin yolları vardır. Dil yetisi zihnin/beynin genel mimarisinde saklıdır. Kullanılabilir olması için dilin karşılamak zorunda olduğu bazı koşullar dayatan diğer sistemlerle etkileşim halindedir. Diğer sistemlerin dilin ifadelerini “okuyabiliyor” ve düşünce ya da eylem için “talimatlar” olarak kullanabiliyor olmasının gerekmesi anlamında, bunları “okunabilirlik koşulları” olarak düşünebiliriz. Örneğin duyu-motor sistemlerinin sesle alakalı talimatları, yani dilin ürettiği “ses temsillerini” okuyabiliyor olması gerekir. Söyleyiş ve algı aygıtlarının, yalnızca belli özellikleri yorumlamalarını sağlayan özgül bir tasarımı vardır. Böylece bu sistemler uygun ses formunda ifadeler sağlaması gereken dil yetisinin üretici süreçlerine okunabilirlik koşulları dayatır. Aynı şey, dil yetisi kaynaklarından yararlanan kavramsal sistemler ve diğer sistemler için de geçerlidir: Bu sistemlerin, dilin ürettiği ifadelerin yalnızca belli türde “anlamsal temsilleri” olmasını gerektiren kendi içsel özellikleri vardır. Bu yüzden dilin, etkileşimde olduğu dış sistemlerin dayattığı okunabilirlik koşullarına ne derece “iyi bir çözüm” olduğunu sorabiliriz. Yakın zamana kadar bu soruyu ciddi ciddi sormak, hatta akla yatkın şekilde formüle etmek bile mümkün değildi. Ama şimdi mümkün görünüyor, hatta dil yetisinin bu anlamda “kusursuz” a yakın olabileceğine dair işaretler bile var; eğer doğruysa, şaşırtıcı bir sonuçtur bu.

“Minimalist Program” olarak adlandırılan şey bu soruları araştırma yönünde bir çabadır. Proje hakkında sağlam bir yargıda bulunmak için henüz erkendir. Şahsi düşüncem, soruların şu an yarar sağlayacak şekilde gündeme

alınabileceği ve ilk sonuçların umut verici olduğu yönündedir. Fikirler ve olasılıklar hakkında birkaç söz söylemek, ardından ufukta bekleyen bazı sorulara geri dönmek istiyorum.

Minimalist Program, geleneksel varsayımları dikkatli bir şekilde incelememizi gerektirir. Bunlardan en saygıdeğer olanı dilin ses ve anlama sahip olduğudur. Mevcut terimlerle bu görüş, doğal bir tarzda şu teze çevrilmektedir: Dil yetisi, zihnin/beynin diğer sistemleriyle, biri ses diğeri anlamla alakalı iki “arayüz düzeyinde” ilişki halindedir. Dilin ürettiği belli bir ifade, duyu-motor sistemlerce okunabilir olan bir ses temsili ve kavramsal sistemler ile diğer düşünce ve eylem sistemlerince okunabilir olan bir anlam temsili içerir.

Sorulardan biri arayüz düzeylerinden başka düzeyler olup olmadığıdır: Dile “içsel” düzeyler, özellikle de modern çalışmalarda doğruluğu varsayılan derin ve yüzeysel yapı düzeyleri var mıdır? (Örneğin bkz. Chomsky 1965; 1981a; 1986) Minimalist Program bu düzeyler üzerinden açıklanmış her şeyin yanlış tarif edildiğini ve arayüzdeki okunabilirlik koşulları üzerinden daha iyi ya da daha doğru anlaşıldığını göstermeye çalışır: Teknik dili bilenler için söylersek, bu, yansıtma ilkesi, bağlama kuramı, Durum kuramı, zincir koşulu vb. anlamına gelir.

Ayrıca, yegâne hesaplama işlemlerinin, arayüz özellikleri hakkındaki en zayıf varsayımlarda kaçınılmaz olduğunu göstermeye çalışıyoruz. Bu tür varsayımlardan biri sözcük benzeri birimlerin var olduğudur: Dış sistemler “Peter” ve “uzun” gibi öğeleri yorumlayabiliyor olmalıdır. Bir diğer varsayım bu öğelerin “Peter uzundur” gibi daha büyük ifadelere dönüştürüldüğüdür. Üçüncü bir varsayım ise bu öğelerin ses ve anlam özelliklerine sahip olduğudur: “Peter” sözcüğü dudakların kapanmasıyla başlar ve insanlara gönderimde bulunmak için kullanılır. Bu nedenle dilde üç tür unsur vardır:

- “Özellikler” adı verilen ses ve anlam nitelikleri;
- Bu niteliklerden derlenmiş “sözcüksel birimler” denilen birimler;
- Bu “atomik” birimlerden oluşturulmuş karmaşık ifadeler.

İfadeleri üreten hesaplama sistemin iki temel işlemi olduğu sonucu çıkıyor: Birincisi özellikleri sözcüksel birimler haline getirmek; ikincisi sözcüksel birimlerden başlayarak zaten kurulmuş olanlardan daha büyük sözdizimsel nesneler oluşturmak.

İlk işlemi özünde bir sözcüksel birimler listesi olarak görebiliriz. Geleneksel olarak, sözlükçe adı verilen bu liste “istisnalar” listesidir. Keyfi ses ve anlam çağrışımları; dil yetisinin sunduğu, isim ve eylemlerin tekil mi yoksa çoğul mu olduğunu nasıl işaret ettiğimizi, isimlerin yalın halde mi yoksa -i halinde mi olduğunu vb. belirleyen çekimsel özellikler arasından yapılan belli tercihlerdir. Bu çekimsel özelliklerin hesaplamada merkezi bir rol oynadığı görülecektir.

Optimal tasarım, hesaplama sürecine yeni bir öğe katmayacaktır. Ne kişi bilgileri veya öbek birimleri ne de aşama düzeyleri olmalıdır (dolayısıyla öbek yapısı kuralları ya da aşamalı X kuramı da olmamalıdır; bkz. Chomsky 1995c). Ayrıca okunabilirlik koşullarının dayattığı ya da hesaplamanın kendisi tarafından bazı doğal şekillerde ortaya çıkartılanlar haricinde hiçbir yapısal ilişki olmadığını göstermeye çalışıyoruz. İlk kategoride ses düzeyinde yandaşlık ve anlam düzeyinde argüman-yapı ve niceleyici-değişken ilişkileri gibi özellikler vardır. İkinci kategoride ise, özellikler arasında çok yerel ilişkiler ve hesaplama sürecinde birleştirilmiş olan iki sözdizimi nesnesi arasındaki temel ilişkiler vardır: Bunlardan biri ile diğerinin parçaları arasındaki ilişki k-buyurma ilişkisidir; Samuel Epstein’in (1999) belirttiği gibi, dil tasarımında hep merkezi rol oynayan ve bu bakış açısından bakıldığında doğal bir yere otursa da, doğallıktan son derece uzak görülmüş bir kavramdır bu. Ama biz yönetimi, ifadelerin türetilmesinde iç-

sel olan bağlama ilişkilerini ve diğer çeşitli ilişki ve etkileşimleri dışarıda bırakıyoruz.

Yakın dönem çalışmalara aşına olan herkesin bildiği gibi, tam tersi sonucu destekleyecek çok sayıda kanıt vardır. Daha da kötüsü, İlkeler ve Parametreler çerçevesindeki çalışmanın ve son derece etkileyici başarılarının temel bir varsayımı, biraz önce sunduğum her şeyin yanlış olduğudur: Dil beklenebileceği üzere bu açılardan oldukça “kusurlu”dur. Dolayısıyla bu tür bir aygıtın istenmeyen betimleyici teknoloji olarak bir kenara atılabilir olduğunu, hatta daha da iyisi, bu tür “aşırı yükler”den kurtulduğumuz takdirde, betimleyici ve açıklayıcı gücün artacağını göstermek hiç de kolay bir iş değildir. Gelgelelim son birkaç yıldaki çalışmaların, önceden alakasız gibi gözüken bu yargıların en azından akla yatkın ve yüksek ihtimalle doğru olduğunu gösterdiği kanaatindeyim.

Diller arasında farklar olduğunu söylemek bile gereksizdir; biz hangi açılardan farklılık olduğunu bilmek isteriz. Bunlardan biri belli bir çerçevede değişiklik gösteren ses seçimleridir. Bir diğeri ise özünde tesadüfi olan ses ve anlam birlikteliğidir. Bunlar açıktır ve bizi alıkoymasına gerek yoktur. Daha ilginç olanı, dillerin çekim sistemleri bakımından (örneğin ismin halleri) farklılık göstermesidir. Bunların Latince de gayet zengin olduğunu, hatta Sanskritçe ve Fince de daha da zengin olduğunu, ama İngilizcede çok az, Çince de ise görünmez olduğunu anlıyoruz ya da öyle gibi görünüyor; açıklayıcı yeterlilik kıstasları burada da görünüşün yanıltıcı olabileceğini göstermektedir. Gerçekten de son dönem çalışmalar (Chomsky 1995c; 1998) bu sistemlerin yüzey biçimlerinde görüldüğünden çok daha az değişiklik gösterdiğine işaret etmektedir. Örneğin Çince ve İngilizcenin isim halleri Latinceninkiyle aynı olabilir, ama ses bakımından gerçekleşmesi farklıdır. Ayrıca dil farklılıklarının çoğunun, çekim sistemleri özelliklerine indirgenebileceği görülmektedir. Eğer bu doğruysa, o zaman dil farklılıkları sözcük dağarcığının dar bir alanıyla alakalı olacaktır.

Okunabilirlik koşulları sözcüksel birimler haline gelmiş olan özellikler arasında üçlü bir bölünme dayatır:

- 1) anlam arayüzünde yorumlanan anlam özellikleri;
- 2) ses arayüzünde yorumlanan ses özellikleri;
- 3) iki arayüzde de yorumlanmayan özellikler.

Kusursuzca tasarlanmış bir dilde, her özellik ya anlama ya da sese ilişkin olacaktır, yalnızca bir konum yaratmak ya da hesaplamayı kolaylaştırmak için bir araç olmayacaktır. Eğer böyleyse, yorumlanamayan biçimsel özellikler yoktur. Görünen o ki bu fazlasıyla güçlü bir gerekliliktir. Yapısal durum gibi (örneğin Latince yalın hali ve -i hali) prototip biçimsel özelliklerin anlam arayüzünde bir yorumu yoktur ve ses düzeyinde ifade edilmeleri gerekmez. Nitekim çekim sistemleri içinde başka örnekler de vardır.

Sözdizime ilişkin hesaplamada, dil tasarımı bakımından en azından görünüşte ikinci ve daha çarpıcı bir kusurlu yan olduğu görülmektedir. Dilin her yere yayılmış olan “yer değiştirme özelliği”dir bu: Öbekler kimi zaman benzer birimlerin gözüktüğü ve doğal yerel ilişkiler üzerinden yorumlandığı ifadede farklı bir konumdaymış gibi yorumlanır. *Clinton seems to have been elected* (Clinton seçilmiş görünüyor) cümlesini alalım. “Seçilmek” ile “Clinton” ilişkisini, *It seems that they elected Clinton* (Clinton’ı seçtikleri görünüyor) cümlesinde yerel olarak ilişkilendirildiklerindeki gibi anlıyoruz: “Clinton”, geleneksel terimlerle söylersek, “seçme” eyleminin nesnesidir, ama “yeri değiştirilmiş” ve “görünüyor”un öznesi konumuna gelmiştir; özne ve yüklem bu örnekte çekim özellikleri bakımından uyuyorlar, ama aralarında anlamsal bir ilişki yoktur; öznenin uzak yüklem olan “seçmek”le anlamsal ilişkisi vardır.

Şimdi iki “kusurlu” öge söz konusudur: Yorumlanamayan özellikler ve yer değiştirme niteliği. Optimal tasarım varsayımıyla, bunların birbiriyle ilişkili olmasını bekleriz ve zaten öyle olduğu görülmektedir: Yorumlanamayan özellikler yer değiştirme özelliğini sağlayan mekanizmadır.

Yer değiştirme özelliği, mecazi kullanımda “diller” ya da “formel diller” adı verilen özel amaçlar için tasarlanmış simgesel sistemlerin (“aritmetik dili”, “bilgisayar dilleri” ya da “bilim dilleri”) parçası değildir asla. Bu sistemlerin çekim sistemleri ve dolayısıyla yorumlanmamış özellikleri de yoktur. Yer değiştirme ve çekim insan dilinin özel nitelikleridir; zihnin/beynin mimarisinin, insan diline dayattığı okunabilirlik koşullarını göz ardı edebilecek başka amaçlar için simgesel sistemler tasarlandığında görmezden gelinebilecek birçok özellikten biridir.

İnsan dilinin yer değiştirme özelliği dilbilgisi dönüşümleri üzerinden ya da diğer başka araçlarla ifade edilir; ama her zaman bir şekilde ifade edilir. Dilin neden bu özelliğe sahip olması gerektiği ilginç bir sorudur ve 1960’lardan bu yana bir çözüme kavuşturulamadan tartışılmıştır. Benim gördüğüm kadarıyla, nedenlerden biri yüzey yapısı yorumu üzerinden tarif edilmiş olgularla alakalıdır; bunların birçoğunu geleneksel dilbilgisinden tanıyoruz: Konuyüklemlik, belirleyicilik, yeni ve eski bilgi, yeri değiştirilmiş konumda bile bulduğumuz kılıcı güç vb. Eğer bu doğruysa o zaman yer değiştirme özelliği gerçekten de okunabilirlik koşulları tarafından dayatılmaktadır: Bu özel niteliklere sahip olan düşünce sistemlerimizin dışsal olarak dayattığı yorumlama gerekliliklerinden doğmuştur (dil kullanımı incelemeleri buna işaret etmektedir). Bugün bu sorunlar burada ayrıntılarına inemeyeceğim ilginç şekillerde araştırılmaktadır.

Üretici dilbilgisinin kökenlerinden itibaren, hesaplama işlemlerinin iki türde olduğu varsayılmaktadır:

- Sözcüksel birimlerden büyük sözdizimi nesneleri oluşturan öbek yapısı kuralları ve
- Yer değiştirme özelliğini ifade eden dönüşüm kuralları.

İkisinin de geleneksel kökleri vardır, ama varsayılmış olanlardan önemli ölçüde –umulmadık çeşitlilik ve karmaşıklıkla– ayrıldıkları çabucak anlaşılmıştır. Araştırma programı

karmaşıklık ve çeşitliliğin yalnızca görünüşte olduğunu ve iki tür kuralın basit biçime indirgenebileceğini göstermeye çalışmıştı. Öbek yapısı kurallarının çeşitliliği sorununa “kusursuz” bir çözüm, zaten oluşturulmuş olan iki nesneyi alıp birini diğerine bağlayarak bağlama hedefinin özellikleriyle daha büyük bir nesne oluşturan indirgenemez işlem uğruna tümünü ortadan kaldırmak olacaktır; Tümleştirme adını verebileceğimiz işlem bu. Yakın dönem çalışmalar bu hedefin pekâlâ erişilebilir olduğunu göstermektedir.

Dolayısıyla optimal hesaplama usulü Tümleştirme işleminden ve yer değiştirme özelliğini kurgulama işlemlerinden, dönüştürme işlemleri ya da ona karşılık gelen işlemlerden oluşur. Birbirine paralel iki çabadan ikincisi, dönüşüm bileşenini en basit biçime indirgemeye çalışmıştı; ama bu bileşen öbek yapısı kurallarının aksine, ortadan kaldırılamaz görünüyor. Sonuç, birtakım çekirdek olgular için, yalnızca tek bir Taşıma işlemi olduğu teziydi: Temelde, dillere ya da tikel kurgulara özgü hiçbir özellik olmadan, bir şeyi bir yere taşımak. Uygulamada nasıl olacağı ise, belli bir dili belirleyen özgül parametre tercihleriyle (şalter ayarlarıyla) etkileşim halindeki genel ilkeler tarafından belirlenir. Tümleştirme işlemi iki ayrı nesne olan X ve Y’yi alır ve Y’yi X’e bağlar. Taşıma işlemi tekil bir nesne olan X’i ve X’in parçası olan Y nesnesini alır ve Y’yi X’le tümleştirir.

Bir sonraki soru, yorumlanmamış özelliklerin, yer değiştirme özelliğini hayata geçiren ve böylece hesaplama sisteminin iki temel kusurunu bire indiren mekanizma olduğunu göstermektir. Eğer yer değiştirme özelliğinin, benim biraz önce belirttiğim gibi, dışsal düşünce sistemlerinin dayattığı okunabilirlik koşullarıyla güdülendiği anlaşılırsa, o zaman kusurlar tamamen yok edilir ve dil tasarımının nihayetinde optimal olduğu ortaya çıkar: Yorumlanmamış özelliklere, zihnin/beynin genel mimarisinin dayattığı bir okunabilirlik koşulunu karşılayacak bir mekanizma olarak ihtiyaç vardır.

Bu birleşmenin nasıl gerçekleştiği gayet basittir, ama bunu bütünlüklü bir şekilde açıklamak bu sözlerin ötesine geçmek olur. Temel sezgisel fikir, arayüz koşulunu karşılamak için yorumlanamayan özelliklerin silinmesi gerektiğidir ve silmek için aykırı özellik ile onu silebilecek uyumlu özellik arasında yerel bir ilişki gerekir. Tipik şekliyle bu iki özellik anlamsal yorumlamanın yürütülme tarzıyla alakalı nedenlerden ötürü birbirinden uzaktır. Örneğin *Clinton seems to have been elected* (Clinton seçilmiş görünüyor) cümlesinde, anlamsal yorum, yapının gerektiği gibi yorumlanması için “seçim” ve “Clinton”ın “Clinton’ı seçme” cümleciğinde yerel olarak ilişkili olmasını gerektirir, sanki cümle aslında şöyle: *seems to have been elected Clinton* (Clinton’ın seçilmiş olması görünüyor). Cümlelerin esas yüklemi olan “görünüyor” yorumlanamaz çekim özelliklerine sahiptir: Eril/tekil/üçüncü şahıstır, yani cümlelerin anlamına bağımsız hiçbir şey eklemeyen özelliklerdir; zira bunlar onunla uyuşan ad öbeğinde zaten ifade edilir ve oradan çıkartılamaz. Bu yüzden “görünüyor”un bu aykırı özellikleri yerel bir ilişkide (geleneksel betimleyici “uyum” kategorisinin açık bir versiyonu) ortadan kaldırılmalıdır. Bu sonuca ulaşmak için, uyuşan “Clinton” öbeğinin eşleşen özellikleri ana yüklem “görünüyor”un aykırı özellikleri tarafından yerinden oynatılır, ardından bunlar yerel eşleşmede silinir. Ama artık “Clinton” öbeğinin yeri değiştirilmiştir.

Belirtmekte yarar var, yalnızca Clinton’ın özellikleri yerinden oynatılır; söz öbeğinin tamamı, ait oldukları söz öbeğinden ayrılmış olan soyutlanmış özellikleri, “telaffuz edemeyen” ya da “işitemeyen” duyu-motor sistemiyle alakalı nedenlerden ötürü yer değiştirir. Fakat eğer bir nedenle duyu-motor sistemi durdurulursa, o zaman yalnızca özellikler ortaya çıkar ve bariz bir yer değiştirmenin olduğu *an unpopular candidate seems to have been elected* (popüler olmayan bir adayın seçilmiş olduğu görülüyor) gibi cümlelerin yanı sıra, *seems to have been elected an unpopular candidate* (popüler olmayan bir aday seçilmiş görünüyor) biçiminde cümleler doğar; burada uzak öbek “popüler olmayan bir aday” ile “gö-

rünüyor” yüklemi uyuşmaktadır, yani özellikleri “görünüyor” ile yerel bir ilişkiye çekilirken, öbeğin geri kalanını arkada bırakmıştır. Duyu-motor sisteminin durdurulmuş olmasına “örtük hareket” adı verilir; çok ilginç özellikleri olan bir olgudur bu. Birçok dilde, örneğin İspanyolcada bu tür cümleler vardır. İngilizcede de vardır, ama İngilizce cümlede semantik açıdan boş öge *there*’i eklemek başka nedenlerle zorunludur, böylece cümle *there seems to have been elected an unpopular candidate* olmaktadır; ayrıca, çok ilginç nedenlerle, dizimi tersine çevirmek gerekmektedir, böylece *there seems to have been an unpopular candidate elected* olmaktadır. Bu özellikler genel olarak diller aracılığıyla etkide bulunan özgül parametre tercihlerinin sonucudur ve yalnızca yüzeysel açıdan ayrı olan karmaşık olgular sunacak şekilde etkileşimde bulunurlar. Ele aldığımız örnekte, hepsi de şu basit gerçeğe indirgenebilir: Yorumlanamayan biçimsel özellikler eşleştirici bir özellikle yerel ilişki içinde silinmeli ve böylece ortaya arayüzde anlam yorumlama için gerekli yer değiştirme özelliği çıkmalıdır.

Bu kısa tarifte epey bir geçiştirme vardır. Boşlukları doldurmak, tipolojik açıdan farklı dillerde uzantıları olan çok ilginç bir tablo doğurur. Ama devam etmek bizi bu ifadelerin çok ötesine götürecektir.

İşselci dil incelemelerinin dış dünyayla ilişkisini konu alan diğer meselelere en azından kısaca değinerek bitirmek istiyorum. Sadelik adına, basit sözcüklerle devam edelim. “Kitap,” Peter’ın sözlükçesinde bir sözcük olsun. Sözcük ses ve anlam özelliklerinin bir bütünüdür. Duyu-motor sistemleri söyleyiş ve algı için ses özelliklerinden yararlanır, bunları dış olaylarla, örneğin moleküllerin hareketleriyle ilişkilendirir. Diğer zihin sistemleri ise, Peter dünyadan bahsedip başkalarının bu konu hakkında söylediklerini yorumladığında sözcüğün anlamsal özelliklerinden yararlanır.

Ses kısmında nasıl ilerleneceğine dair ciddi bir çelişme yoktur, ama anlam kısmında ciddi görüş ayrılıkları vardır. Ampirik yönelimli incelemelerin anlam sorunları-

na, sesbilim ve sesbilgisinde sesi inceledikleri tarzda yaklaştığını düşünüyorum. “Kitap” sözcüğünün anlam özelliklerini bulmaya çalışıyorlar: Yani eylem türünden değil, isim türündendir, su gibi doğal bir varlığa ya da sağlık gibi bir soyutlamaya vb. değil, bir insan ürününe işaret etmek için kullanılır. Bu özelliklerin “kitap” sözcüğünün anlamının mı, yoksa sözcüğün çağrıştırdığı kavramın mı parçası olduğu sorulabilir; mevcut kavrayışımızla, bu önermeleri ayırmanın bir yolu yoktur, ama belki gün gelecek bir ampirik mesele gün ışığına çıkarılacaktır. Her halükarda, “kitap” adlı sözcüksel birimin ona içsel olan bazı özellikleri, bahsedilen türde yorum tarzlarını belirler.

Dil kullanımını incelerken sözcüklerin maddi yapı, tasarımı, amaçlanan kullanım ve karakteristik kullanım, kuruluş rolü vb. etkenler üzerinden yorumlandığını görüyoruz. Şeyler, sesini belirleyen sesbilgisel özelliklerle aynı düzeyde, bu tür özellikler (ben anlam özellikleri olarak alıyorum) üzerinden tanımlanıp kategorilere ayrılmaktadır. Dil kullanımı bu anlam özelliklerine çeşitli şekillerde eşlik edebilir. Kütüphanede Tolstoy’un *Savaş ve Barış*’ının iki nüshası olduğunu varsayalım. Peter bunlardan birini, John ise diğerini alıyor. Peter ve John aynı kitabı mı, yoksa farklı kitapları mı almışlardır? Eğer sözcüksel birimin maddi etkenine dikkat edersek, farklı kitapları almışlardır; yok eğer soyut bileşenine odaklanırsak, aynı kitabı almışlardır. Örneğin “bir gün gelir de yazarsa, planladığı kitabın ağırlığı en az iki kilo gelecektir” ya da “kitabı ülkedeki tüm kitapçılarda var” dediğimizde olduğu gibi aynı anda hem maddi hem de soyut etkenleri dikkate alabiliriz. Benzer şekilde, kapıyı beyaza boyayıp onun içinden geçebiliriz ve burada “o” muğlak bir şekilde hem şekle hem de zemine işaret eder. Bankanın faiz oranlarını artırdıktan sonra onun çöktüğünü ya da çöküşü engellemek için onun oranları yükselttiğini söyleyebiliriz. Burada “o” zamiri” ve “çöküş” konu olacak “boş kategori” aynı anda hem maddi hem de kuruluşa ilişkin etkenleri benimser.

Bu tür meseleler hakkındaki olgular çoğu zaman açıktır, ama önemsiz sayılamaz. Gönderimsel olarak bağımlı ögeler, hatta en sıkı şekilde kısıtlanmış olanlar bile, farklı türde sözcükler için tuhaf şekillerde değişen tarzlarda bazı ayrımlara uyar, bazılarını göz ardı ederler. Bu tür özellikler birçok tarzda araştırılabilir: Dil edinimi, diller arasında genellik, icat edilmiş biçimler vb. Keşfettiğimiz şey şaşırtıcı bir şekilde çetrefildir ve beklendiği gibi, kanıta gerek kalmadan bilinir ve dolayısıyla tüm dillerde ortaktır. İnsan dilinin bu tür özelliklere sahip olmasını beklemek için *a priori* bir neden yoktur; Marslıların dili farklı olabilir. Bilim ve matematiğin simgesel sistemleri kuşkusuz öyledir. İnsan dilinin özgül niteliklerinin, ne ölçüde beynin genel özelliklerine sahip nesneler için geçerli olan genel biyokimyevi yasaların bir sonucu olduğunu kimse bilmiyor; hâlâ ufukta uzaklarda olan bir diğer önemli soru da budur.

Anlamsal yoruma benzer terimlerle bir yaklaşım on yedinci ve on sekizinci yüzyıl felsefesinde ilginç şekillerde geliştirilmiş ve çoğu zaman Hume'un ilkesini benimsemişti: Şeylere "atfettiğimiz kimlik" insan aklı tarafından belirlenmiş "salt kurmaca bir kimlik"tir (Hume 1740: 27. Kısım). Hume'un yargısı gayet akla yatkındır. Masamdaki kitap bu tuhaf özelliklere iç yapısından ötürü sahip değildir; daha ziyade, insanların düşünme tarzından ve bu düşüncelerin ifade edildiği terimlerin anlamlarından ötürü böyledir. Sözcüklerin anlamsal özellikleri, dünya hakkında zihnin kaynaklarının sağladığı perspektifler üzerinden düşünmek ve konuşmak için kullanılır, tıpkı sesle ilgili yorumda olduğu gibi.

Çağdaş dil felsefesi farklı bir yol izler. Bir sözcüğün neye gönderimde bulunduğunu sorar ve değişik cevaplar verir. Ama sorunun net bir anlamı yoktur. "Kitap" örneği tipiktir. Peter ve John'un kütüphaneden benzer nüshaları aldıkları örnekte, "Tolstoy'un *Savaş ve Barış*'ı" ifadesinin hangi *şeye* gönderimde bulunduğunu sormak pek bir anlam ifade etmez. Cevap, şu ya da bu şekilde düşünürken ya da konuşurken anlamsal özelliklerin nasıl kullanıldığı-

na bağlıdır. Genel olarak, bir sözcük, en basit türden bir sözcük bile, dünyadan ya da “inanç alanı”mızdan bir varlık seçmez. Bu konuda bilinen varsayımları oldukça şüpheli buluyorum.

Modern üretici dilbilgisinin geleneği canlandıran meseleleri ele almaya çalıştığından bahsetmiştim; özellikle de, insanlarla diğer canlılar ya da makineler arasındaki “gerçek ayrım”ın, en açık şekilde sıradan dil kullanımında görüldüğünü söyleyen Dekartçı düşünce (Descartes 1649/1927:360) ilgi çekmiştir: Sonlu sınırlar olmadan, iç durumdan etkilenen ama onun tarafından belirlenmeyen şekilde, koşullara uygun ama koşulların sebep olmadığı, tutarlı ve duyan kişinin ifade etmiş olabileceği düşünceleri çağrıştıran vb. bir dil kullanımı. Ele aldığım çalışmanın amacı bu tür bir normal pratiğe dahil olan etkenlerden bazılarını, ama yalnızca *bazılarını* gün ışığına çıkarmaktır.

Üretici dilbilgisi, kullanılan mekanizmaları keşfetmeye çalışır, böylece bu mekanizmaların normal hayatın yaratıcı tarzında *nasıl* kullanıldığına dair incelemelere katkıda bulunur. Bunların nasıl kullanıldığı Dekartçıların ilgisini çekmiş bir problemdir ve bugün bu mekanizmalar hakkında çok daha fazla şey biliyorsak da, onlar kadar bizim için de gizemini korumaktadır.

Bu açıdan dil incelemeleri yine diğer organlara ilişkin incelemelere oldukça benzer. Görme sistemleri ve motor sistemler hakkındaki incelemeler, beynin dağınık uyarınları bir küp olarak yorumlamasını ve kolun masadaki kitaba uzanmasını sağlayan mekanizmaları açığa çıkarmıştır. Ama bu bilim dalları insanların masadaki kitaba bakmaya ya da kitabı almaya nasıl karar verdikleri sorusunu sormaz ve görme ya da motor sistemlerin (veya diğerlerinin) kullanımı hakkındaki spekülasyonlar pek bir yere varmaz. Geleneksel merak konularının merkezinde, en çarpıcı haliyle dil kullanımında gördüğümüz bu yetenekler vardır: On yedinci yüzyılın başında Descartes bunları “sahip olabileceğimiz en soylu şeyler” ve “gerçekten bize ait” diye nitelendirmişti. Descartes’tan yarım yüzyıl önce İspanyol

filozof-hekim Juan Huarte, normal insan kavrayışı ve eyleminin bu “üretici yetisi”nin “hayvanlara ve bitkilere” yabancı olduğunu söylemişti (Huarte 1575/1698:3; ayrıca bkz. Chomsky 1966:78 vd.), oysa söz konusu olan, yaratıcı hayal gücünün gerçek kullanımına erişemeyen aşağı bir anlayış biçimidir. Daha aşağı bir biçim bile, ona dahil olan mekanizmaların incelenmesini saymazsak, bizim kuramsal menzilimizin ötesindedir.

Son yıllarda, dil dahil olmak üzere birçok alanda bu mekanizmalar hakkında çok şey öğrenilmiştir. Bugün ele alınabilecek olan problemler zor ve ilgi çekicidir, ama insanlığın “bilim” adını verdiğimiz araştırma biçiminin menzili dışında kalan halen birçok gizem vardır. İnsanların organik dünyanın parçası olduklarını düşündüğümüzde, bu sonuç şaşırtıcı olmasa gerek, hatta belki rahatsız edici bile olmamalı.

2

DİL KULLANIMININ AÇIKLANMASI

Hilary Putnam, John Locke konferanslarında, “bel-li başlı insan yetenekleri (dil konuşma buna tipik bir örnektir) kuramsal açıdan tek başına açıkla-namayabilir” der, yani “ayrıntılı bir şekilde sunulduğunda insanlar açısından pekâlâ *anlaşılmaz* olabilecek” olan ek-siksiz bir “insanın işlevsel kuruluşu” modelinden ayrı ola-rak açıklanamaz. Sorun şu ki “*salt* karmaşıklık”tan ötürü değil, “hidrojen atomlarını anladığımız şekilde birbirimizi anlayacak yetenekten *mahrum* olmamız nedeniyle, ken-dimiz için tamamen şeffaf olmadığımızdan, doğal ‘insan’ türü için ayrıntılı bir açıklayıcı modele gerçekçi bir şekilde ulaşamayacağız.” Sanırım son birkaç yüzyılla sınırlı gör-medem, “günümüzde insanlar” hakkında “*temel ve belirle-yici* bir olgu”dur bu (Putnam 1978).

Dolayısıyla “doğal türler” olan *insan* ve *hidrojen atomu* farklı türde araştırmalar gerektirir: Biri “ayrıntılı açıklayıcı modellere” varırken, diğeri varmaz, en azından şimdi-lik. İlk kategori bilimsel araştırmadır; burada anlaşılabilir açıklayıcı kuramlar ararız ve temel doğa bilimleriyle nihai bütünleşmenin gerçekleşmesini bekleriz; somut başarıdan soyutlanmış şekilde makul hedefler ve çalışmanın niteliği-ne odaklanan bu tarza “doğalcı” araştırma adını verelim. Bu tarzın kapsamının ötesinde, tamamen “insanın işlev-sel kuruluşu” ölçeğinde meseleler vardır; (mevcut) doğalcı araştırma için ciddi bir konu değil, daha ziyade “şeyler nasıl işler?” ya da “bunlar neden olur?” gibi sözde soru-

ları cevaplama girişimleri gibi her şey üzerine incelemelerdir. Birçok soru (insanlık açısından en büyük öneme sahip sorular da buna dahil denilebilir) doğalcı araştırmanın kapsamına girmez; bunlara farklı şekillerde yaklaşıyoruz. Putnam'ın vurguladığı gibi, ayrımlar keskin değildir, ama yine de yararlıdır.

“MIT türü incelikli zihincilik” (özellikle, Jerry Fodor'un “düşünce dili”; Fodor 1975) üzerine eleştirel bir değerlendirmede, Putnam kuramsal araştırma hakkında dil konuşmayı açıklamaya yararı *dokunmayacak* nitelikte bazı tamamlayıcı gözlemler ekler. Beyin bilimlerinin, “*kedi* sözcüğünü düşündüğümüzde” (ya da Tayland dilini konuşan biri onun karşılığını düşündüğünde), beyinde bir K konfigürasyonu oluştuğunu keşfedebileceği üzerine düşünür. “Eğer doğruysa büyüleyicidir bu” der, belki de psikoloji ve beyin bilimlerine kayda değer bir katkıdır, “ama *kedinin anlamı*” (ya da Tayland dilindeki karşılığı ya da K'nin) tartışması bakımından anlamı nedir? Anlamı yoktur demeye getirilmektedir (Putnam 1988a).

Böylece birbiriyle ilintili iki tez vardır. Birincisi, “dil konuşma” ve diğer insan yetenekleri bugün doğalcı araştırma kapsamına girmez. İkincisi, beyin süreçleri ve konfigürasyonları üzerine incelemelerden (en azından yukarıda bahsi geçen türde), anlam (ve dolayısıyla dil konuşmanın temel bir yönü) hakkında hiçbir şey öğrenilemez. İlk sonucun yeterince vurgulanmadığını ve çok düzgün formüle edilmediğini; ikincisinin ise fazla vurgulandığını düşünüyorum. Gelin bunları sırayla masaya yatıralım.

İnsan kavramı belli beşeri kaygıları, tutumları ve bakış açılarını yansıtan, bireyselleştirme, psişik süreklilik vb. özellikleriyle sağduyuya dayalı anlayışımızın parçasıdır. Aynısı *dil konuşma* için de geçerlidir. Beklenmedik tesadüfler haricinde, bu tür kavramlar doğalcı türde açıklayıcı kuramların kapsamına girmeyecektir; yalnızca şimdi değil, hiçbir zaman. Bunun nedeni kültürel, hatta içsel olarak insani sınırlar değil (bunlar kuşkusuz vardır), söz konusu kavramların kendilerinin doğasıdır. Bu şekil-

de tasavvur edildiğinde, insanlar hakkında söyleyecek çok sözümüz, hatta zayıf açıklamalar sunan düşük düzeyde izahlar olabilir. Ama bu tür izahlar doğa bilimleriyle; hidrojen atomları, hücreler ya da doğal çeşitliliğe bütünlüklü ve anlaşılabilir bir açıklayıcı model ararken varsaydığımız diğer varlıklar için oluşturulan açıklayıcı modellerle birlikte birleştirilemez. “Doğal türde bir ‘insan’ın” var olduğunu varsaymak için hiçbir neden yoktur; en azından doğal türler doğanın türleriye, doğalcı araştırmada keşfedilen kategorilerse.

Mesele sağduyuya dayalı anlayışın kavramlarının doğalcı araştırmanın bazı dallarında incelenip incelenemeyeceği değildir; belki de incelenebilir. Mesele daha ziyade, doğal dünyayı incelerken (iş oraya geldiyse, doğal dünyanın parçası olarak bu kavramları incelerken), bu tür kavramların sağladığı bakış açısıyla bakıp bakmadığımızdır. Kuşkusuz, durum bu değil. İnsanların ne olduğu ve ne yaptıklarının bazı yönleri üzerine bilimsel incelemeler olabilir, ama insanlar açıklayıcı ilkelerini formüle ederken, (insan hayatı ve düşüncesinde özel rollere sahip) *insan* ya da *dil konuşma* gibi sağduyuya dayalı kavramlardan yararlanmayacaklardır.

Aynısı genel olarak sağduyuya dayalı kavramlar için de geçerlidir. “Soyut” olanlar bir tarafa, *masa*, *kitap* ya da *ev* gibi kavramlar doğalcı araştırma için uygun değildir. Bir şeyin sıra ya da sert yataktan ziyade masa olarak daha iyi tarif edilip edilmediği, tasarımcının niyetlerine, bizlerin ve başkalarının onu nasıl kullandığına (kullanma niyetinde olduklarına) bağlıdır. Kitaplar somut nesnelerdir. Kitaplara olduğu gibi (“kitap iki kilo ağırlığında”) ya da soyut bir bakış açısından (“kim yazdı bu kitabı?”, “kitabı kafasında yazdı, ama sonra unuttu”) yahut her iki açıdan birden (“yazdığı kitap iki kilo ağırlığında”, “yazmakta olduğu kitap yayımlandığı takdirde iki kilo gelecek”) gönderimde bulunabiliriz. Eğer “Kız’ı eksik olan kart destesi kullanılmayacak kadar eski” dersem, bu kartların hem eksik bir takım olduğunu hem de tuhaf türde dağınık bir “somut

nesne” (kuşkusuz salt mereolojik toplam değil) olduğunu anlarız. *Ev* sözcüğü somut nesnelere göndermede bulunmak için kullanılır, ama özel beşeri çıkarlar ve hedefler açısından ve tuhaf özelliklerle. Bir ev, tıpkı bir şehir gibi, yıkılıp yeniden yapılabilir; Londra’yı bazı şartlar altında tamamen yok edip bin yıl içinde Thames de dahil olmak üzere yeniden yapmak mümkündür; bu durumda Londra yine Londra olacaktır. Doğal dünyadaki nesneler, olaylar ve süreçler üzerine kuramsal inceleme için, bütün bunların nasıl uygun kavramlar olabileceğini düşünmek güçtür. Tartışmaya yer bırakmayacak şekilde, aynısı *madde*, *hareket*, *enerji*, *çalışma*, *sıvı* ve doğalcı araştırma ilerledikçe bir kenara bırakılan diğer sağduyuya dayalı kavramlar için de geçerlidir; bir kum birikintisinin katı mı, sıvı mı, gaz mı (yoksa başka bir madde mi) olduğunu soran bir fizikçi, bu terimlerin günlük hayatta nasıl kullanıldığını sorarak vakit harcamaz ve bu son soruya verilecek cevabın doğal türlerle bir alakası olmasını beklemeyiz, eğer bunlar doğadaki türlerse (Jaeger ve Nagel 1992).

Aynısının *inanç*, *arzu*, *anlam*, *sözcüklerin sesi* ve *amaç* vb. için de geçerli olmasını beklemek mantıklıdır, tabii insan düşüncesi ve eyleminin yönleri doğalcı araştırma çerçevesi içinde ele alınabileceği oranda. Amaçlı Gerçekçi olmak, öyle görünüyor ki, bir Masa- ya da Dilin-Sesi- ya da Kedi- ya da Madde-Gerçekçi olmak kadar akla yatkınlıkla alakalıdır; mesele masa gibi şeylerin olmaması değil, gerçekçilik sorunlarının doğa yasaları arayışı bağlamında ciddi bir şekilde ortaya çıktığı alanda, nesnelerin sağduyuya dayalı kavramlarının sağladığı özgül bakış açılarından tasavvur edilmemesidir. “Zihinselci konuşma ve zihinsel varlıkların, nihayetinde dünyayı tarif etme ve açıklama girişimlerimizdeki yerlerini kaybetmeleri gerektiği” yaygın bir kanıdır (Burge 1992). Doğruya doğru, ama bu öğretinin nereye varmaya çalıştığını kavramak zordur, zira aynısı tartışmaya yer bırakmayacak şekilde “fizikselci konuşma ve fiziksel varlıklar” için de geçerlidir (“zihinsel”-“fiziksel” ayrımı ne ölçüde anlaşılabilirse).

Adlandırılabilir şey gibi en temel kavramlar bile insan failliği gibi çetrefilli kavramları içerir. Bizim neyi nesneler olarak aldığımız, onlara nasıl göndermede bulunduğumuz ve tarif ettiğimiz, onlara yüklediğimiz özellikler, doğalcı araştırmamanın potansiyel kavramının çok dışına düşen açılardan insan eylemleri, çıkarları ve niyetleri matrisinde tuttukları yere bağlıdır. Dilin terimleri inanç sistemlerindeki konumlara da işaret edebilir ve bunlar bu terimlerin dünyayı görmek için sağladığı perspektifleri daha da zenginleştirir, ama doğalcı araştırmamanın amaçları açısından uygun olmayan tarzlarda. Bazı terimler –özellikle de “iç ilişkisel yapı”dan mahrum olanlar (en başta, sözde “doğal türde terimler”)– doğal dil sözlükçesi söz konusu olduğu kadarıyla bundan çok da fazlasını yapamaz (Özellikle bkz. Moravcsik 1975; Chomsky 1975b; Moravcsik 1990; Bromberger 1992a). “İç ilişkisel yapı” derken, “vermek” gibi (bir aracıyı özne, izleği nesne, hedefi dolaylı tümleç olarak alan) sözcüklerin “kedi”de, “sıvı”da ve benzerlerinde olmayan seçici özelliklerini kastediyorum. Doğal dil kavramları ve genel olarak sağduyuya dayalı kavramlar, doğalcı kuramlar için aday bile değildir.

Putnam vardığı sonuçları Brentano’nun “maksatlılık bir şeye indirgenemeyecek ve bir yere gitmeyecektir” tezine yansıtır; “belli bir niyete sahip olan görüngünün tüm örneklerinde ortak olan, bilimsel açıdan tarif edilebilir bir özellik yoktur” (sözelimi, kediler hakkında düşünmek) (Putnam 1988a). Daha genel olarak, niyete sahip görüngüler insanın çıkarları ve yansıtıcı olmayan düşünce açısından insanlarla ve ne yaptıklarıyla ilişki kurar ve dolayısıyla (böyle baktığında), bu tür etkenleri bir kenara bırakmaya çalışan doğalcı kuramın kapsamına girmeyecektir. Düşen cisimler, gökyüzü yahut sıvılar gibi, “belli bir niyete sahip görüngüler” insan ilgi ve merakının son derece çetrefilli ve değişken uzamında biçimsiz bir bölgeyle özdeşleştirilebilir. Ama bunlar doğalcı araştırma için uygun kavramlar değildir.

Zihnin belli bileşenlerinin (cehalete sıfat yakıştırmak için, bunlara “bilim yapıcı yeti” diyelim), tıpkı (hakkında

epeyce şey bildiğimiz) dil yetisinin dil edinimine ve kullanımına dahil olması gibi, doğalcı araştırma kapsamına alınması gerektiği spekülasyonunda bulunabiliriz. Bilim yapma yetisinin ürünleri kuramsal anlayışın ürünleridir; daha fazla şey anlaşılmaya başladıkça keskinleştirme ya da diğer türlü değiştirme amacıyla, mümkün olduğu kadarıyla, düşünülmüş ve belirli bir tarzda inşa edilmiş, anlam tahsis edilmiş kavramlar içeren çeşitli güç ve inanılabilirlik derecelerine sahip doğalcı kuramlardır. Zihnin diğer yetileri doğal-dil anlam bileşenine ve inanç sistemlerine dahil olan sağduyusal anlayış kavramlarını doğurur. Bunlar sadece “zihinde büyür”, tıpkı embriyonun büyüyüp insan haline gelmesi gibi. Ayrımların ne kadar keskin olabileceği tartışmaya açıktır, ama yine de gerçek oldukları görülmektedir.

Böyle farklı şekillerde ortaya çıkan kavramlar arasında bazen bir benzerlik vardır; doğalcı kuramda muhtemelen sağduyuya dayalı *insan* kavramının bir karşılığı yaratılabilir, tıpkı H₂O’nun su için kaba bir karşılık olması gibi (gerçi toprak, hava ve ateşin, eskiler için suyla aynı düzeyde, bu tür karşılıkları yoktur). Sağduyuya dayalı kavramlarla benzerliklerin bilim açısından kıymetinin olmadığı beylik bir düşüncedir. Örneğin basit gazlardan bakterilere geçişte hangi noktada “hayatın özü”nü bulduğumuzu belirlemek biyokimyanın işi değildir. Eğer bu tür bir kategorileştirme dayatılırsa, sağduyuya dayalı bir kavramın karşılığı olmak, (topolojik) *mahalle*, *enerji* ya da *balık* için olduğundan daha fazla anlam ifade etmeyecektir.

Benzer şekilde, felsefi söylemin *algısal içerik* gibi bir takım öngörülen özelliklere sahip teknik kavramlarla ilgilenmek, organizmaların psikolojisi-biyolojisinin işi değildir (bazen belirsizce “folk psikoloji”ye atfedilir, ama bu kurgu kısmen akademik söylemin darkafalı kültürel uzlaşımlarından ve geleneklerinden türetilmiş gibi görünmektedir). Keza bu araştırmalar “normal” koşullar altında doğrucu algıya özel bir statü de atfetmemelidir. Dolayısıyla, hareketli resimlerden model elde edilmesine ilişkin incelemede, dışsal olayın bir takistoskopta uzayda dönen bir küpün gö-

rülmesini sağlayan ardı ardına yansıtılan görüntüler mi, yoksa gerçekten dönen bir küp mü, ya da retinanın, görme sinirinin veya görme korteksinin uyarılması mı olduğu önemsizdir. Her halükarda, “hesaplamaya dayalı araştırma görme sisteminin iç temsilleriyle ve bunları doğuran süreçlerin doğasıyla alakalıdır” (Ullman 1979: 3), tıpkı bu ve algoritma ve mekanizmaların ve diğer çalışmaların David Marr’ın (1982) öncülük ettiği çizgide incelenmesi gibi. Keza insanların “bir küp görmek” gibi gerçeğe uygun olmayan vakaları kabul edip etmeyebilecekleri (“görme”yi bir deneyim yaşamak olarak alıyoruz, ister “-miş gibi” olsun, ister gerçeğe uygun) ya da felsefi kuramların bir amaç atfetmeye ilişkin kaygılarının açıklanıp açıklanmadığı da önemsizdir. Bu sonuncu meseleyle ilgilenen bir “psikoloji”, Martin Davies’in (1991) savunduğu gibi, bireyci olmayacaktır kuşkusuz, ama aynı zamanda organizmaların doğasına yönelik doğalcı araştırmadan ve muhtemelen sahici folk psikolojiden de uzaklaşacaktır.¹ Bir diğer standart örnekten bahsetmek gerekirse, sözgelimi doğalcı yaklaşımın kıskançlığına uygulanabilir olduğu şeklindeki varsayım (inandıracılıktan oldukça yoksundur) temelinde, gerçek ya da hayali nesneleri içeren durumlar arasında ayırım yapılması pek muhtemel değildir. Eğer “bilişsel bilim” niyet atfetmeyle alakalı kabul edilirse, ilginç bir uğraş olabilir (tıpkı edebiyat gibi), ama açıklayıcı bir kuram sağlaması ya da doğa bilimleriyle bütünleştirilmesi muhtemel değildir.

1 Davies, Marr okulunun çalışmalarının amaçlı içeriğe sahip “enformasyonel” temsillerle (dolayısıyla gerçek nedensel öncüllerle) alakalı olduğunu savunan Tyler Burge’ün görüşünü kabul ediyor, ama bu görüş gerçek deneysel pratik ya da kuramsal sonuçlarla (örneğin Ullman’ın katılık ilkesiyle) uzlaştınlabilirliği gibi görünmemektedir; bunun nasıl doğru olabileceğini kestirmek zordur, hele ki -Davies’in vurguladığı gibi- Marr’ın çalışmalarının üç boyutlu model temsiline hiç ulaşmamış olduğu düşünülürse. Görsel algı incelemeleri (örneğin Elizabeth Spelke’nin bebeklikte nesne değişmezliği çalışması; Spelke, 1990) bunu yaptığı oranda, felsefi söylemin teknik anlamında algısal içeriğe değil, görme deneyimine tutunur. (Ullman 1979; Davies 1991).

Kavrayış ilerleyip kavramlar keskinleştikçe, doğalcı araştırmanın seyri, terimlerin sağduyulu anlayışın tahrif edici artıklarından ayıklanıp, önerilen varlıklarla ilişki ve ilkeler matrisinde bir yer tahsis edildiği kuramlara meyleder: *Gerçek sayı, elektron* vb. Doğal dilden sapma iki yönlüdür: İnşa edilmiş terimler doğal dil ifadelerinin çapraşık özelliklerinden soyutlanır; bunlara doğal dil için pekâlâ tutmayabilecek anlamsal özellikler atfedilir, örneğin gönderim (Strawson'ın bir keresinde doğal dilde "mantıksal açıdan özel ad miti" dediği şeye, dilbilimde "işaret eden" olarak adlandırılan ve işaret ettiği şeyin bağlama göre değiştiği ifadeler ve adılar hakkındaki ilgili mitlere karşı tetikte olmamız gerekiyor; P. Strawson 1952; 216). Bu yol izlendiğinde doğal dilden kopuş artmaktadır; bununla beraber, *hidrojen atomu* ile *insanı* (*masa, su, gökyüzü, düşünüş, takip, Londra, bu*, vs.) anlama tarzlarımız arasındaki ayrılık da artmaktadır.

Fakat Putnam'ın ilk tezinin güçlendirilmiş bir versiyonu bile bize, daha genel olarak, ikinciye ilerleyerek, doğalcı beyin kuramlarının insanların ne yaptıklarını anlamak açısından hiçbir ilintisi olmadığı sonucuna varma yetkisi vermez. Belli koşullarda, insanlar takistoskopik sunumları, dönen bir küp ya da düz bir çizgide ilerleyen bir ışık olarak görürler. Görme korteksi üzerine bir inceleme bunun sebebini ya da neden algının olağan koşullardakinden farklı olmadığını anlamamızı sağlayabilir. Ayrıca benzer araştırmalar "dil konuşma" ve diğer insan faaliyetleri hakkında birçok şey söyleyebilir.

Putnam'ın örneğini ele alalım: Kedileri düşünmenin K'yi çağrıştırdığı keşfi. Kuşkusuz bu tür bir keşif Peter'in *kedi* sözcüğünü kullanırken ne kastettiği (ya da neye göndermede bulunduğu, ne hakkında düşündüğü) ve dolayısıyla "*kedinin* anlamı tartışması"yla ilintili olabilir. Örneğin kedilerin Mars'tan kontrol edilen robotlar olduğunun anlaşılması durumunda *kedinin* gönderim özelliklerinin ne olacağına ilişkin bir tartışma yaşanmış ve Putnam da bu tartışmaya katılmıştır. Diyelim ki Peter buna inanmaya

başladı, beyni kedilere göndermede bulunduğunda (kediler hakkında düşündüğünde vb.) K'yi oluşturuyor ya da oluşturmuyor. Bu husus bahsi geçen tartışmayla alakalı olabilir. Ya da gerçekçi bir örneği ele alalım: Beynin elektriksel faaliyetine ilişkin son dönemdeki incelemeler (olayla ilişkili potansiyeller, ERP'ler), olağan dışı olmayan ve olağan dışı ifadelerle belirgin tepkiler göstermektedir, ve bu tepkiler olağan dışı ifadeler arasında şunları ihlal eder:

- 1) Sözcük anlamı beklentileri;
- 2) Öbek yapısı kuralları;
- 3) İşleyicilerin çıkartılmasında gönderimin özgüllüğü koşulu;
- 4) Devinimde yerellik koşulları (Neville vd. 1991).

Bu tür sonuçlar kuşkusuz dil kullanımı incelemeleriyle, özelde de anlam incelemeleriyle alakalı olabilir.

Daha da ilerleyebiliriz. Beynin elektriksel faaliyet modelleri belirtilen beş yapı kategorisiyle ilintilidir: Olağan dışılığın olmaması ve dört tür sapma. Ama bu kategorilerin incelenmesi aynı zamanda beynin, onun durum ve özelliklerinin incelenmesidir, tıpkı düz bir çizginin görülmesinde söz konusu olan algoritma incelemelerinin bir beyin incelemesi olması gibi. Diğer karmaşık sistemler gibi, beyin de çeşitli düzeylerde incelenebilir: atomlar, hücreler, hücre grupları, sinir ağları, hesaplamaya dayalı-temsili (C-R) sistemler vb. ERP incelemesi bu türde iki düzeyi birbirine bağlar: Beynin elektriksel faaliyeti ve C-R sistemleri. Her bir düzeye dair inceleme hem çalışmanın niteliği hem de temel doğa bilimleriyle bütünleşmenin akla yatkın bir şekilde savunulabilecek bir olasılık olması bakımından doğalcıdır. Putnam'ın değerlendirmesi bağlamında, bu araştırma düzeylerinde beyin hakkındaki keşifler, Peter kedileri düşünürken (hayal edilen) K konfigürasyonu hakkındaki bir keşifle eşit düzeydedir.

Dil örneğinde, C-R kuramları diğer düzeylerde mevcut olan her şeyden çok daha güçlü ampirik desteğe sahiptir ve açıklayıcı gücü çok daha üstündür; bunlar diğer düzey-

lerde “dil konuşma” araştırmaları için söyleyemeyeceğimiz derecede doğa bilimlerinin kapsamına girer. Aslında ERP çalışmalarının mevcut anlamı öncelikle çok daha zengin ve sağlam zemine oturtulmuş olan C-R kuramlarıyla karşılıklı ilişkilerinde saklıdır. Bu kuramlarda beş kategorinin bir yeri vardır ve dolayısıyla çok çeşitli dolaylı ampirik desteğe sahiptir; C-R kuramlarından bağımsız olarak, ERP gözlemleri bir kuramsal matrsten yoksun olarak salt tuhafliklarla doludur. Benzer şekilde, K’nin *kedi* sözcüğünün kullanılmasıyla ilişkili olduğunun keşfi, kendi başına bir olgu olarak, *kedinin* anlamından ziyade K hakkında bir keşif olacaktır ve salt bu nedenle Mars’tan kontrol edilen robotlara ilişkin ihtilafa çok az ışık tutacaktır. Başka bir örneği ele alacak olursak, şaklamaların (*click*) algısal olarak söz öbeği sınırlarına kaydırılmasının keşfi, şimdilik, bu sınırlardan ziyade deneyin geçerliliği hakkında bir keşiftir. Bunun sebebi söz öbeği sınırları hakkındaki diğer tür kanıtlar –bazen (son derece yanlış yönlendirici bir terminolojiyle) “psikolojik” kanıttan ziyade “dilsel” kanıt adı verilmektedir– kayda değer ölçüde daha inandırıcı ve çok daha zengin bir açıklayıcı yapıya kök salmıştır. Eğer şaklama deneylerinin, C-R kuramlarında varsayılan varlıkları saptamada yeterince güvenilir olduğu anlaşılırsa ve eğer bunların kuramsal çerçevesi derinleştirilirse, “dilsel kanıt”ın şüpheli olduğu örneklerde bunlara başvurulabilir ve muhtemelen araştırma ilerledikçe daha da fazla başvurulacaktır. (Bu meselelere dair bazı yanlış anlamalar için, 3. Bölüm’e bakınız; Chomsky 1991a; 1991b.)

Şimdilik, en sağlam temele sahip doğalcı dil ve dil kullanımı kuramları C-R kuramlarıdır. Esasen inanç temelinde, atomlar ve moleküller üzerinden bir tür betimleme olduğunu varsayıyoruz, ama dil ve düşünceyle ilgili işler ilkelerin ve yapıların bu düzeylerde ayırt edilebilir olmasını beklemiyoruz. Daha da büyük bir inanç sıçramasıyla, (sözelimi gliyal ya da vasküler terimlerden ziyade) nörolojik terimler üzerinden bir izah olduğunu varsayma eğilimindeyiz (oysa beyne baktığımızda nöronlar dışında

gliyal hücreler ve kan da görüyoruz).² Beyin yapısının ilgili öğeleri ve ilkeleri henüz keşfedilmemiş olabilir. Belki de C-R kuramları bu tür mekanizmaların araştırılmasına kılavuzluk edecektir, tıpkı on dokuzuncu yüzyıl kimyasının temel fizikte kökten bir yenilenme için çok önemli ampirik koşulları sağlamış olması gibi. “Zihinsel olan, daha yüksek bir düzeyde nörofizyolojiktir” sloganı (burada C-R kuramları “zihinsel” olanın içine yerleştirilmektedir) meseleyi tersine çevirmektedir. Bu sloganın, nörofizyolojik olanın “daha aşağı düzeyde zihinsel” olduğunun anlaşılabileceği –yani nörofizyolojinin bir gün C-R kuramlarında ele alınan “zihinsel olaylar”la belli bir alakası olduğunu bir gün ispatlayabileceği– spekülasyonu olarak yeniden formüle edilmelidir. Eleyici materyalizmin diğer iddialarına gelince, “maddi olan”ın doğasına ilişkin belli bir izah sunulana kadar, bu öğreti gizemini korur; dahası bu izah sunulduğunda, başarılı kuramlar onun özgül sınırlarının ötesinde yer alıyorsa, neden bu öğretinin ciddiye alınması gerektiği de cevaplanmalıdır.

Şimdilik, C-R yaklaşımları dil kullanımının temel yönlerinin en sağlam temelli ve en zengin doğalcı açıklamasını sunar. Bu kuramlar çerçevesinde, sağduyuya dayalı “dil” kavramına benzeyen bir temel kavram vardır: Her biri ses-cil, anlamsal ve yapısal özelliklerin bir bütünü niteliğindeki *yapısal betimlemeleri* (YB’ler)] oluşturan *üretici süreç*. Bu sürece *İ-dil* diyelim: Bu dil anlayışının içsel, bireysel ve amaçlı olduğuna işaret etmek için seçilmiş bir terimdir bu (böylece ayrı *İ-diller* ilkesel olarak, aynı tür YB’leri üretebilir, ama dil yetisinin son derece kısıtlayıcı içkin özellikleri bu olasılığı pekâlâ olasılık düzeyinde bırakabilir). Bir *İ-dilin* dilsel ifadelerinin onun tarafından üretilen YB’ler

2 Richard Lewontin’e göre, bu öyle zengin bir damar sistemi ortaya serer ki, bilme yetisinin evrimi konusunda uydurulan hayali hikâyelere, beynin tam da Aristoteles’in düşündüğü gibi kanı soğutan ve bir yan ürün olarak insanın bilme yetisini üreten bir ısı düzenleyici olarak evrildiği spekülasyonu eklenebilir (Lewontin 1990).

olduğunu söyleyebiliriz. Bu durumda, dilsel bir ifade ses-cil, anlamsal ve diğer özelliklerin bir bütünüdür. Bir İ-dile sahip olmak bir “konuşma ve anlama tarzına” sahip olmak gibi bir şeydir ki, dilin ne olduğuna dair geleneksel tanımlardan biri budur. İ-dillerin (“dilbilgisi yeterliliği”) kavramsal organizasyon ve “pragmatik yeterlilik”ten farklı olduğuna ve bu sistemlere seçici şekilde zarar verilip, gelişimsel olarak ayrıştırılabileceklerine inanmak için neden değildir (bkz. Yamada 1990; John Marshall 1990).

İ-diller *masa*, *çalışma* ve *düşüş* gibi sözcüksel birimlerin biçim ve anlamını, bunların dil yetisinin kendisi tarafından belirlendiği oranda belirler. Benzer şekilde, daha karmaşık ifadelerin özelliklerini açıklamalıdır: Örneğin *John rudely departed* [“John hoyrat bir şekilde çıkıp gitti”] cümlesi, John’un kaba bir şekilde çekip gittiği anlamına da gelebilir, çekip gitmesinin kabalık olduğu anlamına da, ama her iki durumda da çekip gitmiştir (belki de bu tür olguları ele almak için bir olay anlamı (*event semantics*), bir temsil düzeyi olarak varsayılmalıdır; bkz. Higginbotham 1985; 1989). Ayrıca örnek (1)’de *beklenen*’in anlaşılan öznesinin birtakım başka anlamsal sonuçlarıyla birlikte, *X*’in boş mu, yoksa *Bill* mi olduğuna bağlı olmasını açıklamalıdır:

- 1) *John is too clever to expect anyone to talk to X.* [John birinin *X*’le konuşmasını beklemeyecek kadar akıllıdır.]

Konuşmamda *ladder* ile *matter* arasında uyak olup, *adder* ile olmamasını da açıklamalıdır. Bu türden çok çeşitli örnekte, basit olmayan izahlar beklenmektedir. C-R sistemlerine ilişkin incelemeler, insanların düşüncelerini nasıl telaffuz ettiklerine ve işittiklerini nasıl yorumladıklarına dair epey bir bilgi sunmaktadır, ama elbette, görme fizyolojisi ve psikolojisi ne ölçüde nesneleri gören insanların incelenmesiye, bu da o kadar (ne eksik ne fazla) bu eylemler üzerine bir incelemedir.

İ-dillere ilişkin daha derin bir inceleme Peter'ın D_p İ-diline sahipken, Juan'ın D_j İ-diline sahip olduğunu açıklamaya çalışacaktır; bu ifadeler yüksek düzeyde soyutlamalardır; çünkü gerçekte Peter ve Juan'ın kafasında olan şey, doğalcı araştırma için rüzgârlı bir günde bir tütün hareketi kadar ilginçtir. Temel açıklama beynin dil yetisinin özelliklerinde saklı olmalıdır. Kabaca, dil yetisinin genetik olarak belirlenmiş başlangıç durumu Peter, Juan ve diğer insanlar için aynıdır. Deneyimin tetikleyici ve şekillendirici etkisi altında İ-dillerin yalnızca sınırlı bir çeşidinin gelişmesine izin verir. Mevcut anlayışımız ışığında, başlangıç durumunun, dilin hesaplamaya dayalı sistemini, ciddi bir içeriği olmayan “dilbilgisel öğeler” arasından bazı tercihler ve üst düzeyde yapılandırılmış sözcük olanaklarıyla birlikte, eşsiz olarak belirlediği konusunda spekülasyon yapmak mantıksız değildir. Bu olanakların ötesinde, İ-dillerin çeşitliliği Saussurecü rastlantısallığa (kavramların soyut ses temsilleriyle birleşimi) ve nispeten erişilebilir olan ve dolayısıyla (yanıltıcı yan anlamları olan bir sözcük kullanmak gerekirse) “öğrenilebilir” ses sisteminin parçalarına indirgenebilir. Karmaşık bir sistemde küçük farklar elbette büyük olgusal farklar doğurabilir, ama insanları inceleyen Marslı, akıl sahibi bir bilimci İngilizce ile Navajo dili arasındaki farkı muhtemelen çok etkileyici bulmayacaktır.

İ-dil, beynin (dar şekilde tarif edilmiş) bir özelliğidir; dil yetisinin geçici durumlarının görece değişmez bir öğesidir. İ-dilin ürettiği her dilsel ifade (YB), İ-dilin içinde yerleşik olduğu edim sistemleri için talimatlar içerir. Bu beyin durumu ancak bu tür edim sistemleriyle bütünleşme sayesinde dil mertebesine yükselir. Başka bir organizma, ilkesel olarak, Peter ile aynı İ-dile (beyin durumuna) sahip olabilir, ama onu hareket yeteneği için kullanan edim sistemlerine yerleşiktir. Gerçek bir nesneyi inceliyoruz: Tam bir İ-dil biçimine bürünmüş ve inançlarla arzuların dile getirilmesinde, yorumlanmasında, ifade edilmesinde, gönderimde bulunmada, hikâyeler anlatmada vb. bir rol oyna-

yan, beynin edim sistemleriyle bütünleşmiş dil yetisi. Bu tür nedenlerden ötürü, konu insan dilinin incelenmesidir.

Edim sistemlerinin iki genel türe ayrıldığı görülmektedir: Söyleyiş-algısal ve Kavramsal-Amaçlı.³ Eğer öyleyse, oluşturulmuş bir ifadenin iki *arayüz düzeyi* içerdiğini varsaymak akla yatkındır: Biri söyleyiş-algı sistemleri için, diğeri kavramsal-yönelimsel sistemler için bilgi ve yönerge sunan düzey. Bir arayüzün genellikle sescil temsil olduğu varsayılır (Sescil Biçim). Diğerinin doğası daha ihtilaflıdır; buna da Mantıksal Biçim diyelim.

Bu sistemlerin özellikleri ya da var olmaları ampirik gerçek meselesidir. “Biçimsel mantık” ve “temsil” gibi terimlerin farklı türde araştırmalardaki teknik kullanımından türeyen ama kastedilmemiş yan anlamları bizi yanlış yönlendirmemelidir. Benzer şekilde, “derin dilbilgisi” ve “yüzey dilbilgisi” kavramlarında bir felsefi analiz iması olsa da, kavramlar çok örtüşmemektedir. İ-dil açısından “yüzey” olan şey Sescil Biçimdir: söyleyiş-algı sistemleri olan arayüz. Geri kalan her şey “derin”dir. Felsefi çözümlemenin, yüzeysel dilbilgisinin ampirik dil incelemelerinde özel bir statüsü yoktur; eğitim, geleneksel otoriteler ve uzlaşımlar, kültürel yaratılar vb. yoluyla yöneltilen olgusal yargı gibi bir şeydir. Benzer sorunlar çok daha gelişigüzel bir biçimde “folk psikoloji” olarak adlandırılan şeyle ilgili olarak da karşımıza çıkar. Bu tür kavramlara ihtiyatla yaklaşmak gerekir: Görünüştteki olgusal açıklığın arkasında pek çok şey gizli olabilir.

İ-dil ve edim sistemlerinin bütünü insan eylemine dahildir. Bu nedenle, insanların neyi, nasıl ve neden yaptıklarını anlamamız noktasında bizi çok daha ileri taşıyabilecek olan doğalcı kuramlar için uygun bir konudur; ama hiçbir zaman tam bir açıklama sunamaz, tıpkı doğalcı bir beden kuramının ağacı görme ya da yürüyüş yapma gibi

3 Burada bir kez daha, gerçek edim sistemlerinin günlük kullanımla veya felsefi ya da diğer teknik söylemlerle yakın benzerlik göstereceği gibi bir ima yoktur.

insan eylemlerini ya da başarılarını tamamen kavrayamaması gibi.

Benzer şekilde, beynin belli bir parçasının ya da bunun soyut bir modelinin (örneğin bir sinir ağı ya da programlanmış bilgisayar) bir ağaç gördüğünü ya da karekökleri hesapladığını söylemek, en hafif tabirle, yanlış yönlendirme olacaktır. Çok çeşitli koşullarda sözcükleri telaffuz edenler, kedilere göndermede bulunanlar, düşüncelerini dile getirenler, başkalarının söylediklerini anlayanlar, satranç oynayanlar vb. insanlardır, beyinler ya da bilgisayar programları değil; her ne kadar beyin incelemeleri, bazı özelliklerinin soyut modellemesiyle, insanların bu tür durumlarda ne yaptıklarına ilişkin bir açıklama sağlayabiliyor olsa da. Bir C-R kuramında oluşturulan algoritma Peter'ın düz bir çizgi gördüğünde, kalanlı bölme işlemi yaptığında ya da "Çince anladığında"⁴ beyninde neler olduğunun doğru bir izahını sağlayabilir ve başka bir açıklama düzeyinde sağlam temelli bir kuramla (sözgelimi hücreler) tamamen bütünleştirilebilir. Fakat bu eylemleri yapan şey algoritma ya da bunu uygulayan makine olmayacaktır; fakat uçakların uçtuğunu ve denizaltıların denizde seyrettiğini (ama yüzmediğini) söylediğimizde olduğu gibi, mevcut kullanımı değiştirmeye karar verebiliriz. Burada öze ait bir şey söz konusu değildir. Benzer şekilde, insanlar eylemi beyinlerinin algoritmayı uygulaması sayesinde gerçekleştiriyor olabilirler, ama eğer bir makine (ya da beyinleri) tarzında talimatları mekanik bir şekilde uyguluyor olsalardı, aynı insanların o eylemi gerçekleştirmeleri mümkün olmayacaktı. Beynimin belli bir algoritmasının olmasından ötürü düz bir çizgi görüyor (kalanlı bölme işlemi yapıyor, İngilizceyi anlıyor vb.) olabilirim; ama eğer ben, kişi olarak, talimatları mekanik bir şekilde yerine getirir, çıktının bir temsilini girdinin sembolik temsiliyle çakıştırırsam, ne ben

4 Çok daha düşük ihtimal, üstelik cümleye sorunun akla yatkın bir şekilde gündeme getirilmesi için yeterince açık bir şekilde bir anlam kazandırılabilse bile.

ne de ben-artı-algoritma-artı-dış bellek, yine ilginç olmayan nedenlerle, düz bir çizgi (vb.) görür.⁵

Edim sistemlerinin doğasını ele alırken, hemen anlamsız bir “her şeyin incelemesine” ilerlemek de yanlış olacaktır. Bir örnek olması bakımından, Donald Davidson’ın Tom’un konuşurken aklında ne olduğunu anlamaya çalışan bir “yorumcu” olarak Peter değerlendirmesini ele alalım. Davidson, Peter’in herhangi bir bilgiyi, arka plan varsayımını, tahmini ya da her ne varsa kullanabileceği, bu vesileyle bir “geçiş kuramı” geliştirebileceği tespitinde bulunur. Dolayısıyla “yorumcu” incelemesi bizi insanın işlevsel organizasyonunun eksiksiz modellerine götürür. Davidson şu sonuca varır: “Keyfi bir sözün anlamını bulmak için kurulmuş portatif bir makine” hizmeti gören “bir dil kavramı”na ihtiyaç yoktur; “sıradan dil kavramını terk etmekle kalmayıp, bir dili bilmek ile genel olarak dünyadaki yolumuzu bilmek arasındaki sınır çizgisini de kaldırmış” oluyoruz. “Geçiş kuramlarına ulaşmak için bir kural olmadığından, dil kullanıcılarının edindikleri ve ardından örneklerle uyguladıkları açıkça tanımlanmış bir ortak yapı fikrini bırakmamız” gerekir (Davidson 1986b: 446). Davidson’ın felsefesi üzerine yakın dönemdeki bir inceleme, kendisinin de onayıyla şöyle başlar: “Dil diye bir şey yoktur” (Davidson 1986b; Ramberg 1989).

“Geçiş kuramları” hakkındaki ilk gözlem doğrudur, ama çıkarılan sonuçlar için aynısı söylenemez. Bu gözleme verilecek makul bir yanıt –eğer amacımız insanların ne olduğunu ve ne yaptıklarını anlamaksa– doğalcı araştırmaya açık olan ve tüm karmaşıklığın bazı yönlerini ortaya koyacak şekilde etkileşen tutarlı sistemleri ayırmaya çalışmaktır. Bu yolu izleyecek olursak, dilsel ifadeleri arayüz özellikleriyle “çıkaran” bir üretici süreç ve bu talimatlara erişen ve insanın düşüncelerini yorumlayıp ifade etmesi için kullanı-

5 Bu konu John Searle’ün “Zihinler, Beyinler ve Programlar”ından bu yana geniş kesimlerce tartışılmıştır (Searle 1980). Henüz kayda değer bir meselenin formüle edildiği söylenemez.

lan edim sistemlerinin var olduğu tahminine varınız.

“Dil kullanıcılarının edindikleri ve sonra örneklere uyguladıkları, açıkça tanımlanmış bir ortak yapı fikri”ne ne demeli? İ-dil ve edim sistemlerine ilaveten bu tür “ortak yapılar” da varsaymalı mıyız? Ortak “kamu dili/halk dili” ya da “kamusal anlamlar” gibi kavramların iletişim ya da Gottlob Frege’nin kastettiği anlamda “ortak bir düşünce hazinesi” olanağını açıklamak için gerekli olduğu sık sık savunulmaktadır (Frege 1892/1965: 71). O halde, eğer Peter ve Mary’nin “ortak anlamları” ve “ortak gönderimi” olan bir “ortak dili” yoksa, o zaman Mary’nin söylediklerini Peter nasıl anlayabilir? (İşin ilginç yanı, kimse benzer bir sonucu “ortak telaffuz” için çıkarmıyor.) Yakın dönemdeki bir incelemede, dilbilimcilerin ancak “doğal dillerin temel işlevinin konuşmacıları arasında iletişime aracı olmak” olduğunu reddetme pahasına” bir İ-dil bakış açısını benimseyebileceği savunulur; buna “*bir birey dilin* (idiolect) *zaman dilimleri* arasındaki iletişim” sorunu da dahildir (“artımlı öğrenme” denen şey; Fodor ve Lepore 1992).⁶

Ama bu görüşler sağlam temellere oturmamaktadır. Peter ile Mary arasındaki başarılı iletişim bir halk dilinde ortak anlamların ya da ortak telaffuzların varlığını (ya da ortak bir düşünce ya da telaffuz hazinesini) gerektirmez, tıpkı Peter ile Mary arasındaki fiziksel benzerliğin, paylaşıtları bir ortak biçimin varlığını gerektirmemesi gibi. “Doğal dillerin temel işlevinin iletişime aracı olmak” olduğu fikrine gelirsek, bir biyolojik sistem için “temel işlev” mutlak kavramına ne anlam verilebileceği açık değildir; eğer bu sorun aşılabilirse, “iletişim”in neden “temel işlev” olduğunu sorabiliriz. Ayrıca geçiş sorunu, geçtiği aşamalar dikkate alındığında, Peter’ın nasıl olup da olduğu gibi bir insan olabildiği sorusundan daha gizemli görünmemektedir. İ-dil perspektifi verili sorunlar için uygun olduğu gibi, bütünlüklü bir alternatif tahayyül etmek de kolay değildir.

6 Aradevre sorununun ancak “anlamsal bütüncülük” varsayımıyla gündeme geldiği savunulmaktadır.

Mary'nin konuştuklarını dinlediğinde, Peter ona benzer olduğunu (modülo M, yapması gereken bazı değişiklikler) varsayarak ilerliyor olabilir. Bazen görev kolaydır, bazen zor, bazen de umutsuzdur. M'yi çözmek için Peter elindeki her türlü araçtan yararlanacaktır, ama sürecin çoğu kuşkusuz otomatiktir ve içe-yansıyıcı değildir.⁷ M'de anlaştıktan sonra Peter benzer şekilde bir "geçiş kuramı" üretmek için her türlü araçtan yararlanacaktır; M boş olsa bile. Peter bu görevlerinde başarılı olduğu oranda, Mary'nin söylediği şeyin benzer ifadeyle kendisinin kastettiği şey olduğunu anlar. Genel olarak insanlar arasındaki yegâne (neredeyse) "ortak yapı", dil yetisinin başlangıç durumudur. Bunun ötesinde, büyüyen ve gelişen diğer doğal nesneler örneğinde olduğu gibi, tahminlerden daha fazlasını bulmayı bekleyemeyiz.

Dil ve dil kullanımı tartışması düzenli olarak başka ortak yapı türlerini devreye sokar: Kendi dilleriyle topluluklar, geniş bir kültüre yayılmış ortak diller vb. Bu tür pratikler günlük konuşmada da standarttır. Örneğin Peter ve Tom'un aynı dili konuştuğunu, ama Juan'ın farklı bir dil konuştuğunu söyleriz. Benzer şekilde, Boston'ın New York'a yakın olduğunu, ama Londra'ya yakın olmadığını ya da Peter ile Tom'un birbirine benzediğini, ama ikisinin de John'a benzemediğini söyleriz veya bu iddiaların hepsini reddedebiliriz. Akla gelecek her şekilde değişiklik gösterebilecek olan görüşlerden çıkarılmış doğru ya da yanlış bir tercih yoktur. Ayrıca doğal kategoriler, idealleştirmeler de yoktur. Bu açılardan, aynı dili konuşmak, yakın olmak ya da benzer olmakla aynı düzeydedir. Üniversitelerde okutulan dilbilim derslerindeki

7 Bu usuller hayırseverlik ilkeleri vb. ile karıştırılmamalıdır, tabii eğer dil-inanç ayrımı geçerliyse; bu husus aşağıda ele alınmaktadır. Asgari düzeyde bile gerçekçi olmak için, birçok vakayı birbirinden ayırmamız gerekir. Örneğin Mary yakından ilintili bir dil konuşurken Peter'in yaptıklarının, anlaşılmaz bir dil konuşurken yaptıklarıyla çok az ilişkisi olabilir. Tüm bu süreçleri "yorum" ya da "çeviri" başlığı altında toplamak iyi bir araştırma stratejisi değildir.

tipik nitelendirmelerden biri, Max Weinreich tarafından dilin, ordusu ve donanması olan bir lehçeye benzetilmesidir, ama lehçeler aynı zamanda somut çıkarlara ve durumlara göre şu ya da bu şekilde oluşturulabilecek dil-dışı kavramlardır. Fetihler, doğal engeller (okyanuslar, dağlar), ulusal televizyon vb. etkenler bu konuda yanılsamalara yol açabilir; ama ne yararlı ve tutarlı olarak bir “ortak dil” kavramı formüle edilmiştir, ne de bu konuda umut vaat edici bir gelecek vardır. Dil ya da anlam incelemelerinde bu tür kavramlara yaslanan her yaklaşım son derece şüphelidir.

Örneğin “bir kurala uyma”nın topluluklar üzerinden analiz edildiğini varsayalım: Jones eğer bir topluluğun uygulamalarına ya da normlarına uyum sağlıyorsa, bir kurala uymaktadır. Eğer “topluluk” homojense, ona göndermede bulunmak hiçbir katkı sağlamaz (*norm, pratik, uzlaşımlar* vb. kavramlar yeni sorular doğurur). Eğer “topluluk” heterojense –bu örnekte normların (pratik vb.) kavramının daha da muğlak niteliği bir tarafa– birçok sorun doğar. Bunlardan biri önerilen analizin betimleyici açıdan yanlış olmasıdır. Genellikle, *uyulmadığının* belirgin olduğu durumlarda “kurala uyma”yı biz kuralcı pratiğe ya da sözde normlara atfederiz. Örneğin üç yaşında olan Johnny’nin *brought* [getirmiştim] yerine *brang* [getirdiydim] dediğinde kendi kuralına uyduğunu ya da babası Peter birçok insan gibi *uninterested* [ilgisiz] yerine *disinterested* [kayıtsız] dediğinde “yanlış kural” a uyduğunu (“kuralları ihlal etmektedir”) söyleyebiliriz. Ama ancak bir dilbilimci, Johnny ve Peter’in Bağlama Kuramının (B) Koşulu’na uyduklarını söyleyecektir (“Binding Theory” Chomsky 1981a: 188), tıpkı “topluluğun” geneli gibi (aslında, büyük ihtimalle, tüm dili konuşanlar topluluğu). Daha ciddi olan itiraz ise “topluluk” ya da “ortak dil” kavramının, bu kadarıyla bırakıldığında, “yakın şehir” ya da “benzer olmak” kavramı kadar anlam ifade etmesi, analizi anlamsız kılmasıdır.⁸

8 Saul Kripke’nin bu yaklaşımı geliştirmesi ve dilbilimle ilintisine dair yargıları hakkında, bkz. Chomsky 1986a: Bölüm 4.1.

Bilindik nedenlerle, buradaki hiçbir şey günlük kullanımda bir sorun olduğunu söylememektedir, tıpkı “Boston New York’a yakındır” ya da “John neredeyse gelir” gibi ifadelerin olağan kullanımında olduğu gibi. Mesele şu ki, bu tür kavramların, açıklayıcı kuramsal söyleme dahil olmasını beklemeyiz. Belli koşullarda günlük konuşmanın altında yatan örtük varsayımlarla insanların ne yaptıklarına dair olağan tartışmalar için, ya da hatta, gerekli niteliklerin üstü kapalı olarak anlaşılmış olduğu teknik dil için uygun olabilirler. Doğalcı araştırmada ya da anlayışımızı derinleştirme yönündeki herhangi bir girişimde başka bir yerleri yoktur.

Dil kullanımında iddia edilen toplumsal etkenlerin, çoğunlukla doğal bir bireyci-işselci yorumu vardır. Eğer Peter İtalyancasını geliştiriyorsa ya da Gianni kendi İtalyancasını öğreniyorsa, onlar (çok farklı şekillerde) geniş bir yelpazedeki insanlar haline geliyorlar; hem kestirme yapma tarzları hem de model seçim tarzları ilgi alanlarımıza göre değişir. Yaklaştıkları sabit bir varlık olduğunu varsayarak ne yaptıklarına dair bir kavrayış elde edemeyiz, üstelik bu gizemli kavram hakkında bir anlam türetmek mümkün olsa bile. Eğer Bert ayak bileğinde ve uyluğunda kireçlenmeden şikayetçiye ve doktor her iki konuda da yanıldığını, ama farklı şekillerde yanıldığını söylüyorsa, kendi kullanımını doktorunkine uygun olarak değiştirmeyi tercih edebilir (ya da etmeyebilir). Değişen olasılıklara ve kaygılara bağlı olarak büyük farklılıklar gösterebilecek olan diğer ayrıntılardan ayrı olarak, bu izahta eksik bir şey yokmuş gibi görünmektedir. Benzer şekilde, bir insanın bir kavramı iyice öğrendiğine ilişkin günlük hayatta söylenenler bir ortak dil kavramı gerektirmez. Bert’in *kireçlenme* ya da *nezle* kavramını iyice öğrendiğini söylemek, sadece bu kavramı kullanımının bizi tedavi etmesini beklediğimiz insanların kullanımıyla tam olarak örtüşmediğini söylemektir ki, normal bir durumdur bu. Eğer komşum Bert bana kireçlenmesinden bahsederse, ilkin bu kavramı bana benzer şekilde kullandığını varsayırım. Onu ko-

şulların gerektirdiği şekilde yorumlamak için değişiklikler getiririm; *kireçlenme* için “gerçek içeriği” olan varsayılmış bir “halk dili”ne gönderimde bulunmak, üstü kapalı olarak varsayılmış kavramlara açık bir anlam verilebilse bile, aramızda olanlara daha fazla ışık tutmaz. Karaağaçlar ve kayın ağaçları hakkında kışın yapraklarını döken büyük ağaçlar oldukları dışında hiçbir şey bilmiyorsam, zihinsel sözlükçemde bunun ötesinde hiçbir bilgi temsil edilemez (daha önce belirtildiği üzere, muhtemelen bu bile olmaz); gönderge özelliklerinde anlaşılan farklılık, genel olarak sözlükçe için geçerli bir koşulun sonucu olabilir: Bir anlam ilişkisine dair belirti yoksa, böyle bir ilişkinin mevcut olmadığı anlaşılır.⁹

İnanç sistemlerinden ayrı olarak, sözlükçe içinde ne tür bilgilerin olduğuna dair sorular –gerçeğe dayalı sorular– varlığını sürdürmektedir. Önceki örneklerde olduğu gibi, kullanımdaki değişiklikler aslında İ-dilde marjinal değişiklikler ya da inanç sistemlerindeki değişiklikler olabilir; bu sistemler burada, düşünce, yorum, dil kullanımı ve diğer eylemler hakkındaki perspektifleri ve tutumları güçlendiren (dar anlamda tarif edilirse) C-R zihin sistemleri olarak yorumlanmıştır (bunlara doğalcı araştırmada keşfedilebilecek inançların bir karşılığı olarak *İ-inanç* sistemleri adını verelim). Sözcük anlamı çalışmaları, bireyci-işselci çerçeveye sadık kalarak, bazı durumlarda ampirik çözüme temel sağlar (özellikle de zengin ilişkisel yapısıyla eylem (*verbal*) sisteminde).

Birkaç dağınık alan haricinde zihnin/beynin genel mimarisi hakkında çok az şey bilinmektedir ki, bu alan-

9 Putnam (1988a) *Representation and Reality* adlı eserinde sözcüksel girdinin uzman yargısına özgül gönderim eklediği varsayımına karşı çıkar. Bu görüş ortak halk dili ve çeviri hakkında kanaatimce savunması, hatta formüle etmesi bile kolay olmayan örtülü varsayımlara dayalıdır. Fakat çıkartılan sonucu kabul edebilir, uzman yargısına dayanmayı (diğer seçenekler arasında) çok çeşitli sözcüksel girdilerin genel bir özelliği olduğunu düşünüp inanç sistemlerinin parçası olma tarzlarıyla ilişkilendirebiliriz.

lar “bilişsel bilim” adı verilen şeyin en genel düşüncelerinin odak noktasında değildir. Örneğin bir inanç kuramı ve onun düşünce ve eylemin açıklanmasında tutabileceği yer konusunda epey ilginç tartışmalar olmuştur. Ama bu fikirleri inceleme, geliştirme ya da sınama konusunda yardımcı olabilecek kapsamlı bir ampirik çalışmanın olduğunu söylemek güçtür. En azından İ-inançların homojen bir takım oluşturmadığını varsaymak makul görünmektedir; sistemin yanlış inanç ve yanlış özdeşleştirme konusundaki kararlara malzeme sağlayabilecek başka yapıları da vardır. Bazı İ-inançların *tanımlayıcı* inançlar olduğunu, bazılarının ise olmadığını ve daha az tanımlayıcı olanların gönderimde bulunma koşullarını etkilemeden daha kolay bırakıldığını, böyle bir yelpazede yer aldıklarını varsayalım. Sözgelimi Peter’ın Martin von Buren hakkındaki bilgisi, (1) ABD başkanı olduğu ve (2) 16. başkan olduğundan ibaret olsun; bu durumda, (2)’ye kıyasla (1) daha tanımlayıcı bir inançtır. Eğer Peter, Lincoln’un on altıncı başkan olduğunu öğrenirse, gönderimde bulunmak için sözcüğü kullanırken, tanımlayıcı olmayan İ-inancını terk edebilir. Eğer kendisine tüm tarih kitaplarının yanlış olduğu ve van Buren’in hiç başkanlık yapmadığı ikna edici şekilde anlatılırsa, ne yapacağını bilemez. Bu adıma, bir içselci perspektifin sağlayabileceği ve olgusal açıdan net görüldüğü oranda, analiz yolunda makul bir adım diyebiliriz. Belli koşullarda, çeşitli ve çatışan şekillerde başka yargılarda da bulunulabilir.¹⁰

Düşünce ve anlamdaki bir tür kamusal (ya da kişiler arası) niteliğin, yalnızca önemli açılardan benzer olan İ-dillere izin veren doğuştan gelme özelliklerin tektipliğinden kaynaklandığı, böylece “insanlığın kuşaktan kuşağa aktarılan ortak bir düşünce hazinesine sahip olduğu reddedilemez” diyen Frege’nin öğretisinin (Frege 1892/1965: 71) bir versiyonunun benimsenmesi için ampirik bir ge-

10 Bkz. Stich 1983. Temel problem –öne sürdüğümüz kıstaslar hem güçlü hem de zayıftır– Scheffler 1955’te ana hatlarıyla ortaya serilmiştir.

rekçe sağladığı söylenebilir. Bilim kurucu yetinin özel yapılanmaları da bir kamusal niteliğe yaklaşabilir (konuyla daha bağlantılı olarak, Frege'nin somut kaygılarından ötürü). Ama doğuştan gelen özelliğin İ-dil (belki de İ-inanç ve ilintili sistemler) şeklinde örneklemelerinin ötesinde, zihinde doğal şekilde gelişen sistemler söz konusu olduğunda, düşünce ve anlamın niteliği amaçlar ve koşullar değiştikçe değişiklik gösterir ve idealde bile yeni kategoriler belirlemenin net bir yolu yoktur. Literatüre geçmiş olan, doğal seçim konusundaki spekülasyonlar ya da dilin ortak kökenine yapılan atıflar konunun tamamen dışındadır.

Beynin dil yetisinin ortak olan başlangıç durumunu ve hayatın ilk evrelerinde geliştikçe edinilebilir olan İ-dillerin sınırlı kapsamını düşünelim. Sözcüksel özellikleri araştırdığımızda, ilginç genel özelliklerle salt içselci anlamın zengin bir dokusunu ve biçimsel anlam ilişkilerinin kanıtlarını buluruz (analitik bağlantılar dahil; bu bölümün ilk sayfalarındaki referanslara bakınız). Ayrıca bu anlamsal yapının büyük bir kısmı dil yetimizin başlangıç durumu tarafından belirlenen, dolayısıyla öğrenilmemiş ve İ-diller için evrensel olan iç doğamızdan türemiş gibi görünmektedir. Aynısı sescil ve diğer özellikler için de geçerlidir. Kısacası, İ-dil (içselci anlam dahil) biyolojik âlemin diğer parçalarına oldukça benzer.

Tüm bunları bir sözdizimi biçimi olarak, yani C-R kuramlarının simgesel sistemlerinin ("zihinsel temsil") incelenmesi olarak nitelendirebiliriz. Kuramsal araçlar eğer zihinsel modelleri, söylem temsillerini, anlamsal değerleri, genel olarak yorumlanan olası dünyaları ve dünyadaki şeylerle ya da bilim yapıcı yetimizin varsaydığı veya zihnin diğer yetileri tarafından inşa edilmiş varlıklarla bir şekilde ilişkilendirilmesi gereken diğer kuramsal yapıları kapsayacak şekilde geliştirilirse, aynı terminoloji uygun kalmaktadır.

Dilsel ifadelerin içsel olarak belirlenmiş özellikleri çok basit örneklerde bile gayet geniş kapsamlı olabilir. Örneğin *John is painting the house brown* [John evi kahverengine boyuyor] ifadesindeki (yapısal, sesbilgisel ve anlamsal özel-

liklerin belli bir derlemesi) *house* ["ev"] sözcüğünü bir daha düşünelim. Bu ifadenin Peter ve Tom için ancak dolaşım ya da görme sistemlerinin aynı olduğunu söyleyebileceğimiz anlamda aynı ifade olduğunu söyleriz: Bunlar verili amaçlar için yeterince benzerdir. İfadenin yapısal özelliklerinden biri altı sözcükten oluşmasıdır. Diğer yapısal özellikler bu ifadeyi, farklı kullanım koşulları olan *John is painting the brown house* [John kahverengi evi boyuyor] ifadesinden ayırır. Sesbilgisel özelliklerden biri son iki sözcükte (*house* ve *Brown*) aynı ünlünün olmasıdır; bunların arasında yarım uyak varken, *house* ve *mouse* arasında ise tam uyak ilişkisi vardır; sesbilimsel özellikleri üzerinden tanımlanabilen dilsel ifadeler üzerine iki ilişki.¹¹ Anlamsal özelliklerden biri son iki sözcükten birinin belli türde şeylere işaret etmek üzere kullanılabilmesi, diğerinin ise bunların bir özelliğini ifade etmesidir. Burada da örneğin *house* ve *building* [ev ve bina] öğelerinin özellikleri üzerinden ifade edilebilir biçimsel ilişkiler vardır. Daha ilginç bir özelliği de ele alabiliriz: Eğer John evi kahverengine boyuyorsa, boyayı içe değil, dış yüzeyine sürmektedir; bunlara denk düşen dilsel ifadeler arasında bir gerektirme ilişkisi vardır.

Biçimsel açıdan bakıldığında, gerektirme ilişkilerinin konumu kafiye ile aynıdır; bunlar dilsel özellikleri üzerinden tanımlanabilecek ifadeler arasındaki biçimsel ilişkilerdir. Belli ilişkilerin diğerlerinden farklı olarak ilginç olduğu görülmektedir ve bunun nedeni İ-dillerin çeşitli beşeri faaliyetler için bu talimatlardan yararlanan edim sistemlerindeki özgül yeridir.

İfadenin bazı özellikleri evrenseldir, diğerleri dile özgüdür. *House* sözcüğünün ünlüsünün *brown*'ın ünlüsünden daha kısa olması evrensel bir sesbilgisel özelliktir; benim İ-dilimdeki ünlünün, benimkine benzer bazı İ-dillerde olduğu gibi, orta ünlüden ziyade ön ünlü olması tikel bir özelliktir. Bir kahverengi evin iç değil dış yüzeyinin kah-

11 Teknik açıdan, "İ-uyak"dan vb. bahsetmemiz gerekir.

verengi olmasının dilin evrensel bir özelliği olduğu görülmektedir, bizim icat edebileceklerimiz de dahil olmak üzere, geniş bir kategoride “muhafaza eden” sözcükler için geçerlidir: *Kutu, uçak, iglo, müştemilat* vb. Küre şeklindeki bir küpü kahverengine boyamak dış yüzeyi kahverengi yapmaktır. *House*’un *home*’dan ayrı olması İ-dilin tikel bir özelliğidir. İngilizcede işten sonra *home*’a (yuva) dönerim; İbranicede ise *house*’a (ev) dönerim.

Sözcüksel yapının ötesine geçtiğimizde, dil yetisinin başlangıç durumunun zenginliği ve görünen özel yapısına ilişkin yargılar güçlendirilir. Şu örnekteki (2) gibi ifadeleri ele alalım:

- (2) a *He thinks the young man is a genius.* [Genç adamın dâhi olduğunu düşünüyor.]
 b *The young man thinks he is a genius* [Genç adam onun dâhi olduğunu düşünüyor.]
 c *His mother thinks the young man is a genius.* [Annesi genç adamın dâhi olduğunu düşünüyor.]

(2b) ya da (2c)’de zamir gönderimsel olarak *the young man*’e (genç adam) bağımlı olabilir; (2a)’da olamaz (söz konusu genç adama göndermede bulunmak amacıyla kullanılabilirse de, konuyla alakasızdır bu). Söz konusu olguların altında yatan ilkelerin en azından büyük ölçüde evrensel olduğu görülmektedir;¹² ve bu ilkeler yine, anlamsal yorum, ifadeler arasındaki doğal anlam ilişkileri üzerine (analitik bağlantılar dahil) zengin koşullar üretir. Ayrıca, bu alanda, şaşırtıcı neticeler doğuran belli derinlikte kuramsal sonuçlara sahibiz. Dolayısıyla, daha önce verilen örnek (1)’deki *John is too clever to expect anyone to talk to X* biçimindeki ifadelerin anlamsal özellikleri aynı ilkelerden çıkıyor gibi görünmektedir.

12 Bkz. Lasnik 1989; özellikle de 9. Bölüm. Kesin tarifler ve eski-yeni bilgilerin gönderimsel kullanımı gibi meselelerle ilişkili olarak (2c) (“geriye doğru adılıştıdırma”) örneğinde ilginç sorular gündeme gelmektedir.

Edim sistemleri dikkate alındığında, Sescil Biçim arayüz düzeyinde temsil, kullanıma (bu örnekte, telaffuz ve algı) kısıtlayıcı koşullar dayatır. Aynısı 1 ve 2 no'lu örneklerde görüldüğü gibi Mantıksal Biçim temsili ya da sözcük düzeyinde, muhafaza eden nesneleri anlatan sözcükler için dış yüzeyin özel statüsü için de geçerlidir. Yakından baktığımızda daha fazla karmaşıklık göze çarpar. Dış yüzey İ-dil anlambilimi içinde başka şekillerde sivrilir. Eğer evi görüyorsam, dış yüzeyini görüyor olmam gerekir; iç yüzeyi görmek yetmez. Eğer bir uçağın içindeysem, uçağı ancak camdan dışarı bakıp kanat yüzeyini görürsem ya da dışında dış düzeyini yansıtan bir ayna varsa görürüm. Ama ev dış yüzeyinden ibaret değildir, sadece bir geometrik şekil değildir. Eğer Peter ve Mary yüzeyden aynı uzaklıktaysa (Peter içeride, Mary dışarıda), Peter evin yakınında değildir, ama mevcut yakınlık koşullarına bağlı olarak Mary yakınında olabilir. Evin içinde ya da dışında, bir yüzey olarak görülmesiyle tutarlı şekilde, sandalyeler yakın olabilir. Ama evin dışındakiler eve yakın olabilirken, içindekiler her zaman yakın değildir. Dolayısıyla ev dış yüzeyini ve iç mekânını kapsar. Ama iç mekân soyut bir şekilde tasavvur edilir; içini peynirle de doldursam, duvarlarını da oynatsam aynı evdir; ama evi temizlersem ancak iç mekândaki şeylerle ilişki kurabilirim ve evin dağınık olduğunu ya da yeniden dekore edilmesi gerektiğini söylediğimde yalnızca bunları kastedirim. Ev bir dış yüzey ve iç mekân olarak (karmaşık özelliklere sahip bir şekilde) tasavvur edilmektedir. Elbette evin kendisi somut bir nesnedir; tuğlalardan ya da tahtadan yapılmış olabilir ve ahşap bir evin sadece ahşap bir dış yüzeyi yoktur. Kahverengi ahşap bir evin kahverengi bir dış yüzeyi vardır (soyut perspektif) ve tahtadan yapılmıştır (somut perspektif). Eğer evim [*house*/konut] eskiden Philadelphia'dayken şimdi Boston'daysa, o zaman fiziksel bir nesne taşınmış olur. Oysa eğer evim [*home*/yuva] eskiden Philadelphia'dayken şimdi Boston'daysa, o zaman fiziksel bir nesnenin hareket etmiş olması gerekmez, her ne kadar evim [*home*/yuva] somut olsa da; gerçi

içinde yaşadığım evin [*house*] kent, kır ya da evren olarak anlaşılmasına bağlı olarak belli bir açıdan aynı zamanda soyuttur; bir ev [*house/konut*] ise çok farklı bir anlamda somuttur. *House-home* farkının birçok sonucu vardır: *Home*'a gidebilirim, ama *house*'a gidemem; kahverengi bir *house*'da yaşayabilirim, ama kahverengi bir *home*'da yaşamak olmaz; birçok dilde *home*'un karşılığı belirticimsidir (*adverbial*), kısmen İngilizcede de olduğu gibi.

Bu basit örnekte bile, anlam üzerine iç koşulların zengin, karmaşık ve umulmadık, hatta hemen hemen hiç bilinmez olduğunu görüyoruz. En özenle hazırlanmış sözlükler bu tür incelikleri hayal bile etmezler; amaçlanan kavramın bu kavrama (en azından, temel açılardan) zaten sahip olanlarca tanımlanmasını sağlayan imâlardan daha fazlasını sağlamazlar. Frege'nin teleskopunun İ-çeşidi tuhaf ve karmaşık şekillerde işler.

İlk bakışta bu betimlemelerde çelişkili bir şeyler var gibi görünmektedir. Örneğin *house* ve *home*'lar somuttur, ama başka bir açıdan bakıldığında, çok soyut bir şekilde, ama çok farklı şekillerde soyut olarak düşünülür; benzer şekilde, kitaplar, kart desteleri, şehirler vb. Bu durum, *house* ve *home*'lar ya da kutular, uçaklar, iglolar, küre şeklinde küpler vb. hakkındaki karışık fıkırlara (ya da tutarsız inançlara) sahip olduğumuz anlamına gelmez. Daha ziyade, bir sözcüksel birim bize, dünyadaki şeyler olarak düşündüğümüz şeylere ya da başka şekillerde tasavvur ettiğimiz nesnelere bakarken belli perspektifler sağlar; bu birimler filtreye ya da merceğe benzer, nesnelere bakmak ve zihinlerimizin ürünleri hakkında düşünmek için belli yollar sağlar. Terimlerin kendisi gönderimde bulunmaz, en azından *gönderimde bulunma* sözcüğü doğal dil anlamında kullanılıyorsa; ama insanlar belli bakış açılarından yaklaşıp onları bir şeye gönderimde bulunmak için kullanabilirler; ama bu bakış açıları, belirtildiği üzere, doğa bilimlerinin bakış açısından uzaktır.

Aynıı İ-dili incelediğimiz her örnek için geçerlidir. Londra bir kurmaca değildir, ama onu Londra olarak –yani

bir şehir adı perspektifinden, dilsel ifadenin belli bir türü olarak– tasavvur ederek ona tuhaf özellikler atfederiz: Daha önce belirtildiği üzere, bazı koşullarda, tamamen yok edilip başka bir yerde, yıllar, hatta binyıllar sonra yeniden inşa edilebileceğini, ama yine de Londra, o aynı şehir olabileceğini kabul ederiz. Charles Dickens Washington’ı “Muhteşem Niyetler Şehri” olarak tarif etmişti: “Hiçbir yerden başlayıp hiçbir yere varmayan geniş meydanlar; tek eksiği evler, yollar ve sakinleri olan uzayıp giden sokaklar; tam olması için halktan başka bir şeye ihtiyaç duymayan kamu binaları; süslenmesi için tek eksiği işlek caddeler olan işlek caddelelerin süsleri”, ama yine de Washington’dır. Londra’yı nüfusu-na bakarak ya da bakmadan değerlendirebiliriz: Bir açıdan, sakinleri şehri terk etse de şehir aynı şehirdir; başka bir açıdan bakıldığında, Thatcher döneminin ardından Londra’nın artık daha katı bir havası olduğunu söyleyebiliriz (insanların nasıl hareket ettikleri ve yaşadıkları hakkında bir yorum). Londra’dan bahsederken bir yerden ya da alandan, bazen orada yaşayan insanlardan, üstündeki havadan (çok yukarıda olmamak kaydıyla), binalardan, kurumlardan vb. çeşitli kombinasyonlarda bahsediyor olabiliriz (örneğin *Londra öyle mutsuz, çirkin ve kirli bir şehir ki, yıkılmalı ve 150 kilometre ötede yeniden kurulmalıdır*, yine aynı şehir olmak üzere). *Londra* gibi sözcükler gerçek dünyadan bahsetmek için kullanılır, ama bir şehir adının kapsadığı girift gönderim tarzlarının özelliklerine sahip olan dünyada-nesneler ne vardır ne de var olduğuna inanılır. Bu tür iki perspektif, Kripke’nin bulmacasında olduğu gibi, Peter’in inançlar sistemine farklı şekilde uyabilir. (Biraz benzer bir açıdan kapsamlı bir tartışma için, bkz. Bilgrami 1992).

Doğalcı araştırma amaçları açısından, bu “sağduyulu” perspektiflerden ayrıştırılmış bir dünya tablosu çiziyoruz (elbette asla tamamen değil; olduğumuz varlıklardan başka bir şey olamayız¹³). Eğer dünya hakkında bu tür

13 Putnam inanç meşrulaştırma ve çıkarım için standartların kaçınılmaz şekilde ilgiyle göreceli olduğunu sık sık vurgulamıştır. Ayrıca

farklı düşünme tarzlarını iç içe geçirirsek, kendimizi insanlara, yoruma daha fazla doku katan İ-inanç sistemleri ve İ-dilin sağladığı araçlardan bir şekilde ayrı düşünülmesi gereken nesneler hakkında tuhaf, hatta çelişkili inançlar atfederken bulabiliriz. Eğer belli sözcüklerin nesnelerle belki de dil konusunda “kısmi ve kısmen hatalı bir kavrayışa sahip” olan “belli tikel konuşmacılardan bağımsız bir şekilde” var olan (Dummett 1986) bir ortak halk dilinde sabitlenmiş bir ilişkisi (“gönderim”) olduğu; ortak dildeki bu “halk dili sözcükleri”nin, belli bir İ-dildeki şehir adının (ya da başka bir işaretleme tarzının) sağladığı özelliklerden ve Peter’ın Londra’ya göndermede bulunmasına dahil olan diğer etkenlerden kopartılmış bir şey olarak alınan Londra gibi nesnelere (aşağıda açıklanacak anlamda) göndermede bulunduğu şeklindeki muğlak fikri savunursak durum daha da kafa karıştırıcı görünecektir. Eğer normal dil kullanımının altında yatan bireysel ya da ortak inançların arka planından soyutlarsak, sorunlar daha da derinleşiyor görünecektir. Bu tür hamlelerin hepsi doğalcı bir yaklaşımın sınırlarını aşmaktadır, belki de bazıları akla uygun söylemin bile ötesine geçmektedir.

Bunlar aynı zamanda içselci sınırların da ötesine geçmektedir, ama bu ayrı bir meseledir. Doğalcı yaklaşım içselci, bireyci sınırlar koymaz. Dolayısıyla eğer insanları ideal haliyle ölümsüz üreme hücrelerinin tarihindeki fazlar ya da oksijenin karbondioksit çevrilmesindeki aşamalar olarak incelersek, bu tür sınırlardan uzaklaşırız. Ama eğer insanların neyi neden yaptıklarını, doğalcı araştırmayla mümkün olduğu oranda açıklamak istiyorsak, bu sınırlara bağlı kalma argümanı ikna edici görünmektedir.¹⁴

insan anlayışının tikel niteliği (ve dolayısıyla sınırları) kuram için uygun olmayabilecek çerçeve tercihleri dayatır ve insanlar için doğası gereği gizemli olan sorunlu alanlar bırakır (organizmaların genel bir özelliği). Bkz. Chomsky 1975; McGinn 1991.

14 Elbette insanların ne yaptıklarının zamansal ve mekânsal olarak başka yerdeki olaylara bağlı olması gerçeği söz konusu edilmemektedir;

Peter'ın beyninin kedileri düşündüğünde K konfigürasyonunu ürettiği şeklindeki (varsayımsal) keşfi ele alarak başladık. Ardından daha gerçekçi örnek olarak ERP'lere ve daha da gerçekçi (bilimsel bakış açısından) örnek olan C-R sistemlerine geçtik; bunların öğelerini K ile aynı düzeyde görebiliriz, ama artık varsayımsal değil, gerçek olduğuna inanmamız sebepsiz değil. Aynısı bu içselci sınırları terk ederek, Peter'ın beynini geniş bir etkileşim sisteminin parçası olarak gören doğalcı yaklaşım için de geçerlidir. Benzerlik artık kedileri düşündüğünde Peter'ın beyninde doğan K konfigürasyonu ile değil, başka bir şeyin, belki de kediler hakkında bir şeyin yanı sıra "K"yi içeren bir fiziksel K' konfigürasyonu ile kurulmalıdır. Artık varsayım alanındayız, ciddi bir aday bilmiyorum. Ama bu tür bir yaklaşımın icat edilebileceğini ve dil kullanımı sorunlarına içgörü sağladığının kanıtlandığını varsayalım. Eğer öyleyse, dil ve psikolojiyi inceleme tarzlarını değiştirebilir bu, ama insanlar ve yaptıklarını açıklamaya giden boşluğu kapamayacaktır.

Biraz önce anahatları çizilen türde varsayımsal bir dışsalıcı doğalcılık ile insan eylemini (kedilere gönderimde bulunmak ya da kediler hakkında düşünmek vb.) topluluklar, dünyadaki gerçek ya da hayali şeyler bağlamında vb. ele almaya çalışan doğalcı olmayan dışsalıcılık arasında ayrım yapmamız gerekiyor. Bu tür yaklaşımlar, sözcüğün sıradan anlamıyla doğalcı araştırmanın ötesinde yer alan sorunlardan (örneğin enerji, düşen taşlar, gökyüzü vb.

burada mesele doğalcı araştırmanın "Markovcu" olup olmayacağıdır (bkz. Miller ve Chomsky 1963: 422 vd.), yani sadece organizmanın ortaya çıkan durumunu yerel mevcut edime dahil olarak görmektedir. Dolayısıyla anılar kaybolabilir ya da yeniden şekillendirilebilir, ama bir insanın burada ve şimdi ne yaptığını anlamak için, "bir zamanlar ne olmuş olabilirdi" kısmını değil, içsel olarak neyin temsil edildiğini sorarız. Benzer şekilde, bir hücrenin büyüüp parmak ya da kol kemiği haline gelmesi zaman alır, ama sürecin incelenmesi, bu tür olguların hücrelerini şekillendiren kimyasal yoğunlaşmanın değişim derecelerinin bileşenleri gibi göstergelere bağlıdır. Standart ve -görünen o ki- akla yatkın usul budur.

hakkındaki sorunlardan) bir anlam çıkarma çabası olarak kendi içinde değerlendirilmelidir. Topluluklar ve pratikleri ya da ortak anlamları olan halk dillerine yönelme konusunda şüpheli olmak için bazı nedenlerden bahsettim. Ayrıca dışsalcılığın diğer yüzünü, sözcükler ile nesneler arasında olduğu iddia edilen ilişkiyi de düşünmemiz gerekiyor.

İşselci anlam çerçevesinde, dilsel ifadeler ile başka bir şey, şart koşulmuş bir A alanından türetilen varlıklar (belki de anlamsal değerler) arasında olduğu varsayılan bir G ilişkisi (siz “gönderim” diye okuyun) üzerinden geliştirilen son derece ilginç açıklayıcı kuramlar vardır.¹⁵

Örneğin insanların *Londra* (ev vb.) gibi sözcükleri kullandıklarında işaret ettikleriyle bir ilişkisi olduğu varsayılan A’daki varlıklar ile *Londra* (ev vb.) gibi ifadeler arasında G ilişkisi vardır, ama bu ilişki muğlaklığını korumaktadır. Daha önce belirtildiği üzere, bu tür kuramların sözdizimin bir çeşidi olarak görülmesi gerektiğini düşünüyorum. Öne sürdükleri öğeler, konumuzla bağlantılı açılardan, sesbilsel ya da öbek yapısı temsilleriyle ya da varsayımsal beyin konfigürasyonu K ile aynı düzeydedir; keza arayüz düzeyin parçası olarak YB’ye (dilsel ifade) A ve G’yi de dahil edebiliriz.

Örnek (2) gibi görüngülerin izahı G ilişkisi üzerinden ifade edilir. Eğer örnek (2)’de *genç* sözcüğünün yerine *ortalama*, *tipik* sözcüğü; ya da *genç adam* yerine *John Doe* (belli bir söylemin amaçları açısından ortalama insan olarak alınmaktadır) yazarsak, aynı bağlanma ve artgönderge kuramları temel bir değişiklik olmadan devam eder.¹⁶ Aynı

15 Kuramların bu terimlerle geliştirilip geliştirilmemesi gerektiği ayrı bir meseledir. Ben sadece, amaçlanan gönderim, gönderimsel bağlamlılık vb. kavramlara bir retorik ifadeden daha fazla değer verdikleri takdirde, burada ortaya serilen türde bir şeyin varsayıldığını kastediyorum; dünyadaki şeylere (ya da var olduğuna inanılan şeylere) gönderim değil.

16 Geriye doğru adsıllaştırmada farklılıklar vardır; bkz. 12. dipnot.

kuramlar (3) ve (4) numaralı örneklerde adılların artgönderge özelliklerine de taşınır:

- (3) a *It brings good health's rewards.* [Sağlık ödülleri verir.]
 b *Good health brings its rewards.* [Sağlık ödülleri verir.]
 c *Its rewards are what make good health worth striving for.* [Sağlığı, uğruna çabalamaya değer kılan şey ödülleriştir.]
- (4) a *[There is a flaw in the argument], but it was quickly found.* ([Argümanda bir kusur var], ama hemen bulunmuştu.)
 b *[The argument is flawed], but it was quickly found.* ([Argüman kusurludur], ama hemen bulunmuştu.)

Ortalama insan, *John Doe*, *sağlık*, *kusur* ve *A*'dan çıkartılan varlıklar arasında olduğu varsayılan *İ* ilişkisi üzerinden, adılın ayrımsal davranışını tam da *genç adam*, *Peter*, *sinek* ("kahvede bir sinek var") sözcüklerini açıkladığımız gibi açıklayabiliriz. Artgönderge ilişkileri değişir (4a ve 4b'de), ama köşeli ayraç içindeki cümleciklerde önemli bir anlam farkı yoktur. "Argümanın bir kusuru var" gibi ifadelerin yanı sıra -(4a)'nın artgöndergeli seçenekleriyle birlikte- bu ifadelerin yine de derin yapısal özelliklere, hatta belki de öbeklerin içsel anlamıyla ilintili düzeyde aynı yapısal temsile sahip olduğu ortaya çıkabilir; kaç zamandır araştırılmakta olan bir olasılıktır bu (bkz. Tremblay 1991).¹⁷ Aynısı daha egzotik örnekler için de geçerlidir. *A*'daki varlıklar ile dünyadaki şeyler (gerçek, hayali ya da her neyse) arasında bir ilişki aramak (en azından genel düzeyde) ters kaçacak-

17 Ryle'in kastettiği anlamda "sistemik olarak yanlış yönlendirici ifadeler" hakkındaki temel husus en azından on sekizinci yüzyılda du Marsais ve sonradan Thomas Reid'in fikir kuramı eleştirisine dayanılabilir, bkz. Chomsky 1965: 199-200.

tır. A öğelerinin dünyadaki nesnelerle ilişkisinin, diğer sözdizimsel temsiller örneğinde olduğundan daha “şeffaf” olduğunu tahayyül edebiliriz, tıpkı ses dalgalarıyla ilişkinin sesbilimsel temsilden ziyade sesbilgisel temsil için daha “şeffaf” olması gibi; ama böyle olsa bile, bu incelemeler zihinsel temsillerin sözdiziminin ötesine geçmez. G ilişkisi ve A kurgusu diğer teknik sözdizimsel kavramları gerekçelendiren temellerde gerekçelendirilmelidir, yani sesbilimsele ait olanlar ya da sözdizimindeki boş kategorilerin tipolojisi. G ilişkisi ile günlük dildeki *gönderme* sözcüğü arasındaki nadir benzerlik *moment* ya da *karar verilemezlik* örneğinde olduğundan daha fazla anlama sahip değildir.

Özelde, G hakkında sahip olduğumuz sezgiler teknik anlamda *moment* ya da *karar verilemezlik* konusunda ya da sözdizimi C-R kuramlarındaki (diğer parçalarındaki) *özerk-parça* ya da *k-buyurma* hakkında sahip olduğumuzdan daha fazla değildir;¹⁸ terimlerin onlara tahsis edilen anlamları vardır. *Mary often refers to the young man as a friend (to the average man as John Doe, to good health as life's highest goal)* [Mary genç adamdan çoğu zaman dostu olarak (ortalama insandan John Doe, sağlıktan ise hayatta en büyük servet olarak) bahseder] gibi ifadelerde kullanılan kavram hakkında sezgisel yargılarımız vardır. Ama *Mary* (ya da *ortalama insan, John Doe, sağlık, kusur*) ile A'nın varsayılan öğeleri arasındaki G ilişkisi hakkında böyle sezgilerimiz yoktur. G ve A bir kuramsal açıklamanın çerçevesi dahilinde ne olarak görüyorsak odur. G ve A'yı F ve FB ile karşılaştırabiliriz, burada F bir ifade ile onun sesbilgisel temsili arasındaki (belki de, *took* ile [t^huk] arasındaki) bir ilişkidir, ama ikincisinde kavramlar çok daha sağlam temellere oturtulmuş ve zengin bir arayüz ilişkileri kuramının parçasıdır.

18 Ya da felsefi söylemin özel teknik anlamında *algısal içerik* hakkında; bkz. 1. dipnot ve metin. Davies'in teknik kavramın muhafazakâr ve yenilikçi yorumları arasında yaptığı ayrım, *elektromanyetik kuvvetin* muhafazakâr ve yenilikçi yorumları arasındaki ayrından daha açık değildir.

G ve A varsayımının, *F* ve *FT* kuramı, *k-buyurma* ve *özerkparçanın* yanı sıra *İ-dil C-R* kuramı çerçevesindeki açıklayıcı başarı sayesinde doğrulandığını varsayalım. Bu sonuç, sözcükler ile nesneler ya da tahayyül edildiği şekliyle nesneler arasında *G-türü* bir ilişki (buna *G'* diyelim) olduğu inancına hiçbir destek sunmaz. Bu tür bir ilişki varsaymak, icat edilmiş diğer teknik kavramlarda olduğu gibi, belli temellerde doğrulanmalıdır. Eğer dilsel ifadeler ile bir şekilde yorumlanan “şeyler” arasında bir *G'* ilişkisi olduğunu varsayarsak, bunun hakkında hiçbir sezgimiz olmayacaktır; “topluluk” ya da “halk dili” gibi mutlak bir anlamda alınan açıklanmamış kavramlara başvurduğumuz takdirde mesele daha da anlaşılmaz hale gelecektir. Dilbilimsel ifadeler ve bunların yorum ve düşünce için sağladığı belli perspektifler ve bakış açıları hakkında sezgisel yargılarımız vardır. Ayrıca, bu ifadelerin ve perspektiflerin göndermede bulunma gibi çeşitli insan eylemlerine nasıl dahil olduğunu incelemeye geçebiliriz. Bunun ötesinde, sezgisel yargıdan sıyrılmış olan teknik söylem alanına gireriz.

Putnam'ın etkili İkiz-Dünya düşünce deneyini ele alalım (Putnam 1975). *Water* [su] sözcüğünün Oscar ve ikiz-Oscar ile aynı “gönderge”ye sahip olup olmadığına dair herhangi bir sezgimiz olamaz: Bu, yeni teknik terim “gönderim” ile ilgili bir karar meselesidir (tikel bir *G'* tercihi). Oscar ve ikiz-Oscar'ın neye gönderimde bulunuyor olabileceğine dair yargılarımız vardır, bu yargılar koşullara göre büyük farklılıklar göstermektedir. Putnam'ın “aynı sıvı” -doğa bilimlerinin (belki de bilinmeyen) bir kavramı- hakkındaki önermeleri bazı koşullarda çok akla yakın görünmektedir; başka koşullarda ise sağduyulu anlayıştan türetilen aynılık ya da benzerlik kavramı daha uygun görünmekte, farklı yargılar doğurmaktadır. Bu meseleler hakkında söyleyecek genel bir şey olup olmadığından ya da dışsalıcı yorumların herhangi birinde “geniş içerik” gibi teknik kavramlara (ya da “gönderim”i sabitleyen başka bir kavrama) genel ya da yararlı bir anlam kazandırılıp kazandırılmayacağından emin değilim.

Eğer böyleyse, alanında çığır açmış iki eser olan Putnam'ın "The Meaning of 'Meaning'" ["Anlam'ın Anlamı"] (1975) ve Saul Kripke'nin *Naming and Necessity* [Adlandırma ve Zorunluluk] (1972) adlı çalışmalarında geliştirilen "nedensel gönderim kuramı"nın daha tam ve yeterli bir versiyonu olan, Putnam'ın Locke konferanslarında (Putnam 1988a: 2. Bölüm), "gönderimin belirlenmesinde toplumsal işbirliği artı çevrenin katkısı kuramı" diye adlandırdığı yaklaşım hakkında sorular doğmaktadır.

"Toplumsal işbirliği" "dilsel işbölümü" ile ilgilidir: Örneğin *karaağaç* ve *kayın ağacı* terimlerinin gönderiminin belirlenmesinde uzmanların rolü. Putnam belli koşullar için ikna edici bir açıklama sunar. Bazı koşullarda, yine de, *karaağaç* sözcüğünü ben kullandığımda gönderimde bulunduğum şey ile bir uzmanın, belki de Latince sözcükler dışında ortak yönümüz olmayan İtalyan bir bahçıvanın kastettiği şeyin aynı olduğunu gerçekten de kabul ederim (oysa anlamlı bir manada aynı "dilsel topluluğun" parçası olduğumuz ya da bir "ortak dil" konuştuğumuz söylene-
mez); diğer koşullarda ise aynı fikirde muhtemelen olmayız, ama "insanın işlevsel organizasyonunun" tümüne ulaşan, filen her şeyin incelenmesi olan bir araştırmada beklenmesi gereken de budur. Daha önce de bahsedildiği üzere, kuramsal yapılanmanın geçerli olduğunu varsayınca, sorunun İ-dil ya da İ-inançla ilgili olup olmadığı açık değildir.

"Çevre kuramı"na gelince, bu kuram, gönderimin belirlenmesine ancak dilsel ifadeler ile şeyler arasında bütünlüklü bir "gönderim" (G') ilişkisi varsa katkı sunabilir, oysa bu bariz olmaktan uzaktır, ama insanlar bu ifadeleri nesnelere (çeşitli şekillerde) gönderimde bulunmak için kullanıyor, bu ifadelerin sağladığı perspektiflerden yararlanıyorlar. Genellikle çıkarılan belli sonuçların uygun görüldüğü, "aynı tür", "aynı sıvı"nın vb. gönderimde bulunduğum şeyin belirlenmesine yardımcı olduğu koşullar vardır; ama olmadığı başka koşullar da vardır.¹⁹

19 Bu tür örneklerin çoğunda "felsefi kuram tarafından öncesinde kirle-

Keza bu bağlamda metafizik meselelerin ortaya çıkışı da muğlak görünmektedir. Kripke'nin örneklerinden bazı-
larını ele alacak olursak, kuşkusuz Nixon'ın 1968'de ABD
başkanı seçilmemiş olsaydı yine de *aynı insan* olacağı,
ama eğer bir insan olmasaydı (sözgelimi silikon esaslı in-
san sureti olsaydı) aynı insan olmayacağı arasında sezgi-
sel bir fark vardır. Ama bu, *Nixon*'ın bir kişi adı olmasının
sonucudur; Nixon'a *bir insan olarak* göndermede bulunma
yolu sunmaktadır; metafizik bir anlamı yoktur. Eğer man-
tıkçının kastettiği anlamda tek bir saf ada sahip olmadığı
görülen (aynısı değişkenler için –en azından adıları değiş-
ken olarak görebilsek– kişi bilgisine ilişkin sözcükler (*in-
dexicals*) için de doğrudur, tabii eğer bunların gönderimde
bulundukları gerçek kullanım koşullarını dikkate alırsak)
doğal dilin sağladığı perspektiften soyutlarsak, o zaman
sezgiler çöker: Nixon, saçı farklı taransaydı, sanırım farklı
bir *varlık* olurdu. Benzer şekilde, önümdeki nesne özünde
bir masa ya da sıra değildir; bu nesne mucidin amaçları,
işlevleri, niyetleri vb. değiştikçe çok farklı şeyler olabilir.
Yakın döneme ait bir eseri zikretmek gerekirse, Joseph
Almog'un Nanga Parbat dağının *özünde* bir dağ olduğu
yargısı bazı koşullarda anlaşılır olabilir; ama kendisinin
düşündüğünün aksine, onun “bağdaşık-soyutlama tes-
ti” bize belli koşullar altında Nanga Parbat'ı bu özellikten
mahrum kılıp, aynı varlık olarak bırakma olanağı tanır:
Sözgelimi eğer deniz seviyesi tepesinin bir ada olmasına
izin verecek kadar yükselirse –bu durumda İngiltere'ye
göre daha fazla bir dağ olmayacaktır ya da eğer zirve nok-
tasına kadar etrafında, sadece bir milimetre kalıncaya ka-

tılmemiş olan birçok kulağın” yargıda bulunmaktan aciz oluşu hak-
kında Stich'in gözlemlerini belirtmek gerekiyor (1983). Bu gözlem illa
belirleyici değildir; belki de folk psikolojinin olguları ancak eğitilmiş ve
güdümlü sezgiyle ayırt edilebilir. Zengin bir kuramsal bağlamda akla
yatkın bir varsayım olabilir bu. Ama somutta herhangi bir kuramsal
bağlam yoktur, dolayısıyla da yalıtık yargıları bu anlama sahip ola-
rak görmek için çok az neden vardır.

dar toprak birikirse– bu durumda bir dağ olmaz, hâlâ aynı varlık olmayı sürdürse de bir kaya yarığı ile çevrili bir düzlüğün parçası olur (Almog 1991).

Özetlersek, standart sonuçların, “gönderim” (bir G' türü anlamda) ya da “gönderimin belirlenmesi” gibi teknik kavramların yakın analizini geçebilecekleri şüphelidir. C-R kuramlarına içsel G kavramı için pekâlâ gerekçeler olabilir (görünüşe karşın temelde sözdizimsel bir kavram). Ama benzeş bir G' kavramına, belli gönderme koşullarından ve şartlarından kopartılmış olan ifadeler ile nesneler arasında bir ilişki olarak, bütünlüklü ve yararlı bir formülasyon kazandırılabilceğini varsaymak için fazla bir neden olmadığı görülmektedir. Eğer böyleyse, en azından doğal dil için “gönderimi sabitleyen” (G') bir “anlam” ya da “içerik” kavramı hakkında makul bir araştırma da olmayacaktır; oysa dil kullanımı için koşullar (göndermede bulunma dahil) hakkında umut vaat edici (sözdizimsel) bir araştırma vardır.

Daha önce ele alındığı üzere, doğalcı araştırma İ-dil için dil benzeri birikimlerin yaratılmasına yol açabilir; bunlar için, G' türü bir kavram uygun olabilir, zira sözcükler yorumlayıcı perspektifler ve anlam ilişkileri sağlayan İ-dil özelliklerinden kopartılır, İ-inançtan ayrıştırılır ve doğal dilde olmayan özellikler tahsis edilir. Bu kurgu sistemler İ-dil kaynaklarından (telaffuz, biçimbilim, tümce yapısı vb.) yararlanabilir ya da bunları aşabilir (örneğin matematiksel biçimciliklerden yararlanarak). İ-dil, dil yetisinin bir ürünüdür ve zihnin diğer bileşenlerinden soyutlanmıştır; bu bir idealleştirmedir elbette ve dolayısıyla, açıklayıcı bir çerçevede oynadığı rol esas alınarak haklı görülmesi ya da reddedilmesi gerekir. Bu tabloyu, sağduyuya dayalı inanç sistemini bilim yapıcı yetinin ürünlerinden ayırarak inandırıcı şekilde genişletebiliriz gibime geliyor. Bu sonuncular ne İ-dildir ne de İ-inanç sistemleridir ve bunlar için bir G' ilişkisi şartı aramak pekâlâ uygun olabilir.

Dışsalıcı yaklaşımların arkasındaki güdülerden bazıları bilim tarihini anlamlandırma kaygısından doğmaktadır. Örneğin Putnam, genç Niels Bohr'u elektronlara kuantum-

kuramsal anlamda göndermede bulunuyor olarak yorumlamamız gerektiğini, yoksa “1900 inançlarının tümünü tamamen yanlış olduğu gerekçesiyle bir kenara atmamız” gerekeceğini (Putnam 1988a), belki de bir insanın melekler hakkındaki inancıyla aynı düzeyde görmemiz gerekeceğini savunur ki, açıkça saçma bir yargıdır bu. Aynısı atomlardan bahseden Dalton öncesi kimyacılar için de geçerlidir. Belki de aynı temellerde, Avogadro öncesi kimyacıların bizim atom ve molekül adını verdiğimiz şeylere göndermede bulunduğunu söyleriz, oysa onlar sözcükleri birbirinin yerine kullanır.

Tartışma *elektron* gibi sözcüklerin *ev*, *su* ve adılara ait artgönderimle aynı sisteme mensup olduğunu varsayar, böylece *elektron* hakkındaki yargılar ikinci kategorideki kavramlara taşınır. Bu varsayım Putnam’ın şu önermesinde örtülü olarak mevcut görünmektedir: “Bir görevin içkin karmaşıklığını belirlemek, *En zor durumda ne kadar zor olduğunu* sormaktır”, burada “aynı gönderim” ya da “aynı anlam” için “en zor durumu” fizikteki *moment* ya da *elektron* gibi kavramlar yaratmaktadır. Ama bu varsayım şüphelidir. Dil incelemeleri bundan daha farklılaşmış bir tabloya ulaşmaya çalışmalıdır; bilim yapıcı yetinin teknik kurgulan için doğru olan, doğal dil sözlükçesi için olmayabilir. Yine de bunu kabul ettiğimizi varsayalım. Ayrıca bilimsel söylemde zamanın ötesinde anlaşılabilirliğe olan ilginin oldukça haklı bir kaygı olduğunu kabul etsek bile, yine de genel bir anlam kuramının temeli olamaz; sonuçta birçok kaygıdan yalnızca biridir ve insan psikolojisi incelemeleri için merkezi değildir. Diğer yandan, içselci açıklamalar vardır. Dolayısıyla Bohr’un ilk kullanımlarında, sözcüğün gerçek anlamıyla yanlış olan inançları ifade ettiğini söyleyebiliriz, zira elektronlara gönderimde bulunurken aklında bu tür bir şey yoktu; ama onun dünya tablosu ve bunu telaffuzu sonraki anlayışlara yapısal açıdan benzerdi, bu yüzden onun elektronlar konusundaki inançlarını melekler konusundaki inançlardan ayırabiliriz. Dahası, ilerlemek için makul bir yol gibi görünmektedir bu.

Dil incelemelerinden çok daha basit bir örnek verecek olursak, yaklaşık 30 yıl önce sesbilimsel birimlerin doğası üzerine yürütülen tartışmaya bakabiliriz. Yapısal sesbilimciler parçalar (sesbirimler) ve belli nitelikleri olan sesbilgisel özellikler olduğunu önermişlerdi. Üretici sesbilimciler ise bu tür varlıkları reddetmiş ve gerçek öğelerin biraz farklı özelliklere sahip olduğunu savunmuşlardı. Bu yaklaşımlardan birinin (diyelim ki ikincisinin) doğru göründüğünü varsayalım. O halde yapısal sesbilimciler üretici sesbilim anlamında hep sesbirimlere ve özelliklere mi göndermede bulunuyorlardı? Kuşkusuz hayır. Bunu kesin bir dille reddetmişlerdi ve reddetmekte haklıydılar. Boş mu konuşuyorlardı? Yine, kuşkusuz hayır. Yapısalcı sesbilim anlaşılabilir değildir; onun farz ettiği türde varlıklar olduğu varsayımında bulunmadan, kuramın çoğu, sonuçları özünde aktarılmış olan üretici sesbilim çerçevesinde yeniden yorumlanabilir. Bunun nasıl yapıldığını belirlemenin ya da iki düşünce okulu arasındaki “inanç benzerliğini” veya hangi düşünce ve inançları paylaştıklarını belirlemenin ilkesel bir yolu yoktur. Bazen benzerlikleri belirtmek ve fikirleri yeniden formüle etmek yararlıdır, bazen değildir. Aynısı Bohr’un önceki ve sonraki tutumu için de geçerlidir. Bilimsel girişimin bütünlüğünü korumak ya da dünya hakkında, insanın bilişsel kapasitesinin kapsamında olduğu ölçüde, saygın bir hakikate ilerleme kavramı için daha kesin bir şey gerekli değildir.

Gönderimin sabitletmesine ilişkin dışsalcı varsayımlardan kaçınan bu terimler üzerinden bir analiz ile saygın isimlerin sezgilerinin uyumlu olduğu belirtilmeye değerdir. *Elektron*, su vb. sözcüklerin anlamının tartışılması zamanında geriye işaret eder, ama ileriye de bakabiliriz. Makinelerin düşünüp düşünemedikleri (ya da anlamak, planlamak, problem çözmek vb. işleri yapıp yapamadıkları) sorusunu ele alalım. Standart dışsalcı argümanlara göre, sorun, düşünce konusundaki hakikatle karara bağlanmalıdır: Peter’ın çocuklarını düşünmesinin, ikinci dereceden bir denklemi çözmesinin, satranç oynamasının, bir cümleyi

yorumlamasının ya da yağmurluk giymeye karar vermesinin özü nedir? Fakat iki ünlü isim, Ludwig Wittgenstein ve Alan Turing'in düşünme tarzı bu değildir. Wittgenstein'a göre, makinelerin düşünüp düşünemedikleri sorusu ciddi bir şekilde sorulamaz: "Sadece insanlara ve onlara benzer şeylere ilişkin olarak düşündüklerini söyleriz" (Wittgenstein 1958: 113 [§360]), belki oyuncak bebekler ve ruhlar için de; araç bu şekilde kullanılmaktadır. Turing 1950'deki klasik yazısında makinelerin düşünüp düşünemeyecekleri sorusu için şöyle der:

tartışmayı hak etmeyecek kadar anlamsız olabilir. Gelelelim yüzyılın sonunda sözcük kullanımı ve genel olarak eğitilmiş görüş öyle değişmiş olacak ki, insan çelişkiye düştüğünü sanmadan makinelerin düşündüğünden bahsedebilecek. (Turing 1950: 442)

Wittgenstein ve Turing standart dışısalıcı açıklamayı benimsemezler. Wittgenstein açısından bu sorular saçmadır: Araçlar neyse o olarak kullanılır; eğer kullanım değişirse, dil değişmiştir; dil, araçları kullanma tarzımızdan daha fazlası değildir. Turing de ilgi alanları ve kaygılar değiştikçe "genel olarak eğitilmiş görüş"ün dilinin değiştiğinden bahseder. Bizim terimlerimizle, Wittgenstein'ın tarif ettiği İ-dillerden yenilerine geçiş olacak ve artık eskinin "*düşünme*" sözcüğünün yerini hem insanlar hem de makineler için geçerli olabilecek yeni bir sözcük alacaktır. 1950'de makinelerin düşünüp düşünemediğini sormak, uçakların ve insanların (sözelimi, yüksek atlamacıların) gerçekten uçup uçmadığını sormak kadar anlamlıydı; İngilizcede uçaklar uçar, yüksek atlamacılar uçmaz (ancak mecazi olarak uçar), İbranicede ikisi de uçmaz, Japoncada ikisi de uçar. Bu tür gerçekler bize sorulan (anlamsız) soru hakkında hiçbir şey anlatmaz, yalnızca İ-dilin marjinal ve oldukça keyfi çeşitlilikleri hakkında bir şeyler söyler. Dalton öncesinde *atomun* ya da 1900'de Bohr için *elektronun* ne anlama geldiği sorusu, konuyla ilintili açılardan, *düşünmenin* Wittgenstein ve Turing için ne anlama geldiği

sorusuna benzer görünmektedir; ama tümüyle benzerlik kurulamaz, çünkü *düşünmek*, *atom* ve *elektron* galiba homojen bir İ-dile mensup olarak görülmemelidir. Tüm bu durumlarda, içselci perspektif yeterli görünmektedir, yalnızca Wittgenstein ve Turing'in sezgileri için değil, aynı zamanda olup bitenlerin ya da koşullar ve amaçlar değiştiği olabileceklerin bir izahı açısından da.

Belki de son dönem anlam kuramlarının açıklayıcı başarıları sayesinde Wittgenstein ve Turing'in sezgilerinin aşıldığı söylenebilir. Ama bu umut vaat edici bir fikir gibi görünmemektedir; açıklayıcı başarı bu yükü pek taşıyamayacaktır. Genel olarak, bugün içselci araştırmanın alanının ötesinde, bir Wittgensteinci tikeller toplamından daha fazlasının yattığına inanmamız için çok az neden vardır. Ama yine de, bu alan Wittgenstein, John Austin (1962) ve diğerlerinin zannettiğinden çok daha zengin ve bilgilendiricidir.

Doğalcı araştırma her zaman niyetsellik gerisinde kalacaktır. En azından bu terimlerle, Putnam'ın ifade ettiği şekliyle, "niyetsellik azaltılmış olmayacak ve çıkıp gitmeyecektir" ve "dil yetisi kuramsal açıdan açıklanamaz" kalacaktır (Putnam 1998a:1). "İçselci anlam" da dahil olmak üzere C-R sistemleri üzerine inceleme şimdilik, makul derecede başarılı bir araştırma programına sahip olan doğalcı araştırmanın en ümit vaat edici biçimi olarak görülmektedir; edim sistemlerine dair anlayış daha parçalıdır, ama araştırmanın kapsamı içindedir, en azından belli açılardan. Bu yaklaşımlar tüm doğa bilimlerinde benzer türde sorunları gündeme getirir, ama hiçbirisi niteliksel açıdan farklı görünmemektedir. Bunların peşinde koşarak, düşünceleri ifade etmek, yorumlamak vb. için kullanılan araçlar hakkında epeyce şey öğrenmeyi umabiliriz. Diğer birçok soruyu cevapsız bıraksa da, bunların araştırmayı umabileceğimiz araştırma konularına işaret eden sahte sorular değil, gerçek sorular olduğunu (ama daha fazlası olmadığını!) göstermek gerekmektedir.

3

DİL VE YORUM: FELSEFİ DÜŞÜNCELER VE AMPİRİK ARAŞTIRMA

Son kırk yılın felsefe literatüründe önemli, hatta temel açılardan sorunlu gördüğüm birkaç etkili akım olmuştur. Aklımda öncelikle, dilin ampirik bilimci (ya da Quine'in alışıldık paradigmasının terimleriyle konuşursak, "alan dilbilimcisi") tarafından nasıl incelendiği ya da incelenmesi gerektiği konusunda belli anlayışları nirengi noktası olarak alan yaklaşımlar var. Burada Quine, Donald Davidson ve bir tür pragmatizme ve "doğallaştırılmış epistemoloji"ye ilerlemiş, felsefi öneme sahip olduğunu düşündükleri sorunları kendi ampirik bilim anlayışlarına yedirmiş olan diğerlerini sayabiliriz, ama aynı zamanda farklı bir başlangıç noktası olanlar da dahil edilebilir: Örneğin Michael Dummett ve Wittgenstein ile sıradan dil felsefesinden etkilenmiş olan birçokları.

Bu fikirlerden tadımlık olması bakımından, Richard Rorty'nin Lepore'da (1986) Davidson hakkında sarf ettiği bazı yorumları ele alalım. Şöyle yazıyor: "Quine'in analitik-sentetik ayrımını atarak 'ciddi bir konu olarak dil felsefesini kurtardığı' konusunda Davidson kuşkusuz haklıdır. Quine'in bu yolda en iyi argümanı, bu ayrımın alan dilbilimcisi açısından hiçbir yararı olmadığıdır" (Rorty 1986: 339).

"Alan dilbilimcisi"ne gelince, "onun sürdürmesi gereken tek şey, yerlinin çevresiyle karşılıklı ilişkisi içinde dilsel davranışın dilsel olmayan davranışla nasıl bir bağa sahip olduğunu gözlemlemektir; [dilbilimci] bu ilişkiye eylem (*action*) kurallarının rehberlik ettiğini savunur..."; somuta

inersek, “yerlilerin kurallarının çoğunun bizimkilerle aynı olduğu, yani çoğunun doğru olduğu” şeklindeki “düzenleyici ilke” kastedilmektedir (s. 340; burada “kurallar” derken belli ki inançlar söz konusu edilmektedir). Derdimiz “bir kavramsal şema, bir görme tarzı, bir perspektif (ya da ... bir dil veya bir kültürel gelenek)” olmamalı; çünkü “alan dilbilimcisinin bunlara ihtiyacı yoktur, bu nedenle felsefenin de bunlara ihtiyacı yoktur” (s. 344). Quine ve Davidson şu konuda hemfikirlerdir: “Bir dil için anlam kuramı dilsel davranış hakkındaki ampirik araştırmanın sonucudur”, yeter ki bu araştırma layıkıyla, “bütüncülük ve davranışçılık” öğretilerine uygun olarak yürütülsün (s. 352).

Bu düşünce çizgisi, diye devam eder Rorty, kendisinin benimsediği ve James ile Dewey’ye atfettiği bir pragmatizm biçimine varır; bu pragmatizme “inançlar ile dünya arasında her türlü ‘doğru kılınma’” ilişkisinin reddedilmesinin de dahil olması çok önemlidir. “İnançların dünyayla nedensel ilişkisini anladığımızda inançlar ile dünya arasındaki ilişki konusunda her şeyi anlamış oluruz” (s. 335).

Rorty’nin vardığı sonuçları bir kenara bırakarak,¹ varsayımlarını düşünelim. Eğer analitik-sentetik ayrımını bir kenara atmak için en iyi argüman alan dilbilimcisi açısından hiçbir yararı olmadığını söylemekse, o zaman betimleyici anlam alanında çalışmış ya da çalışan hemen herkes ciddi şekilde yanılıyor olmalıdır, zira bu tür bir çalışma, (özelde) analitik-sentetik ayrımına dair örnekleri tetikleyecek olan anlam bağlantıları hakkındaki varsayımlarla doludur. “John Bill’i öldürdü, bu yüzden Bill ölüdür” cümlesi ile “John Bill’i öldürdü, bu yüzden John ölüdür” cümlesi arasında –dilnin kendisi tarafından belirlenen– niteliksel bir

1 Dolayısıyla aktarılan son cümleden şu sonuç çıkar: Eğer radyodan duyduğum için yağmur yağdığına inanırsam ve böylece inancımın dünyayla nedensel ilişkisinin tam izahı bu etkileşimse, o zaman yağmur yağdığına dair inancımın yağıp yağmadığı olgusuyla ilişkisi hakkında bilinecek daha fazla şey yoktur; inançlarım ile dünya arasındaki ilişki sorunu bundan ibarettir.

ayrım olacak tarzda yapılar tahsis edip “öldürme”nin, “bu yüzden”in vb.’nin anlamını tarif etmeyen bir dil incelemesi bulmak zordur. Başka bir örnek verelim: Doğal dilde şu sonucu çıkarmayan bir gönderimsel bağımlılık incelemesi bulmak zor olacaktır: Aşağıdaki 1. cümlede *Mary* ile *herself* (kendisi) arasında bir ilişki olduğu dilin kendisi tarafından belirlenirken, bu ifade ikinci cümleyi doğuracak şekilde “merak ediyorum” kalıbı içinde kullanıldığında aynıysa geçerli değildir.

(1) *Mary expects to feed herself.*

[*Mary* karnını doyurmayı umuyor.]

(2) *I wonder who Mary expects to feed herself.*

[*Mary*’nin, karnını kimin doyurmasını umduğunu merak ediyorum.]

Bu tür sözdizimsel-anlamsal özellikler analitik-sentetik ayrım örneklerine sebep olacaktır; böylece *Mary expects to feed herself, so Mary expects to feed Mary* [*Mary* karnını doyurmayı umuyor, bu nedenle *Mary Mary*’yi doyurmayı umuyor] (analitik, *Mary*’nin üç hali birbirine gönderme yapar) ile *I wonder who Mary expects to feed herself, so I wonder who Mary expects to feed Mary* [*Mary*’nin, karnını kimin doyurmasını umduğunu merak ediyorum, bu yüzden *Mary*’nin *Mary*’nin karnını kimin doyurmasını umduğunu merak ediyorum” (analitik değil, aynı yoruma göre) arasında bir ayrım doğacaktır. Ama Quine’in gösterdiğini iddia ettiği şey analitiklik meselesinin ötesine geçer, genel inanç sistemlerimizden ayrı olarak dil yetisinin kendisine atfedilebilecek olan anlamsal bağlantılar olmadığı sonucuna varır; başka bir yerde, Rorty bunu geleneksel dünya tablosunun altını oyan iki temel keşiften biri olarak alır.

İyi bilindiği üzere, Quine ve diğerleri bu ayrımlar hakkında kendi izahlarını sunmuşlardır. Bu önermelere ve doğa bilimleri araştırmalarının kanonlarıyla uyumlu şekilde nasıl değerlendirilebilecekleri konusuna geri döneceğim, ama burada şu kadarını belirtiyim: “Alan dilbilimcisi”ne yapılan atıf aslında dil çalışmaları yapanlara atıfta bulu-

nulması olarak anlaşılamaz. Daha ziyade, normatif bir niteliği vardır ve felsefecinin yasa haline getirdiği, ama bildiğini okuyan bilimcinin pratikte takip etmediği “bütüncülük ve davranışçılık” koşullarına bağlı kalarak bu tür bir çalışmanın nasıl yapılması gerektiğine atıfta bulunur. Araştırıldığında bu duruşun haklı olduğu kabul edilebilirse de, bu disiplinin tarihini takdir edenlerin ilk başta belli bir şüpheciliğinin olması da mazur görülebilir.

Bu tartışmalardan tadımlık bir başka örnek vermek gerekirse, Dummett’in aynı kitaptaki (Dummett 1986) argümanına bakabiliriz: Dil kavramını anlamamız gereken “temel anlam”, Felemenkçe ve Almanca’nın farklı diller olduğunu söylerken kastettiğimiz anlamdır (kendisi farklı bir örnek verse de, meramı aynıdır); bunların ikisi de “insanların iştigal ettikleri” tikel bir toplumsal pratiktir, “başkalarından öğrenilen ve toplumsal gelenekler gereği takip edilmesi de gereken kuralların oluşturduğu” bir pratiktir (s. 473). Dolayısıyla Felemenkçe ve Almanca bu “temel anlamda”, “somut konuşmacılardan bağımsız şekilde” var olur; tek tek her konuşmacı bu tür bir dile “sahiptir”, ama tipik şekliyle ancak “kısmi ve kısmen hatalı bir dil kavrayışına sahiptir”. Dummett’in önermesinin amaçlanan anlamı kapsamlıdır. Felsefi amaçlar için, özelde anlam kuramı için hangi “dil” kavramının temel olduğunu anlatmaktadır. Ayrıca kendisinin açıkça ifade ettiği gibi, dil kullanımını açıklamak için ve özgül olarak “bir insanın bir başkasıyla ilk dilsel karşılaşmaya hangi uzun vadeli kuramı getirdiğini” anlamak için gerekli olan bu dil kavramıdır. Bu yüzden dil, insan, insanın bildikleri ve yaptıkları konusundaki ampirik incelemelerle alakalı bir önermedir. Belki de dilbilimcilerin kendi özel kaygıları için farklı bir yol izleyebileceklerini kabul ettiğini kasteder, ama bu önermelerin dil ve dil kullanımına ilişkin ampirik incelemedeki uygun pratikle alakalı olduğu açıktır.

Burada paradoksal tat biraz farklı bir türdedir. Dummett’in önerisi ile ampirik pratikteki harcıâlem varsayım (insanların ancak “kısmen” ve “hatalı şekilde” bildikleri

Felemenkçe ve Almancanın iki ayrı “dil” olmasına olanak tanıyacak şekilde “dil”i tanımlayabileceğimiz yararlı bir genel anlamın olmayışı) arasındaki çatışmada saklıdır. Dil yapısı, psiko-dilbilim, dilde değişim, tiplendirme, iletişim sorunları vb., hepsinin incelenmesinde aynısı geçerlidir. Hollanda sınırının yakınında yaşayanlar Almanya tarafında yaşayanlarla gayet iyi iletişim kurabilirler, ama sözcüğün Dummett’ın “temel” olduğunu savunduğu anlamıyla farklı diller konuşurlar; diğer yandan, sınırın Almanya tarafında yaşayanlar, “Alman dili” hakkında sahip olduklarını “kısmi bilgi”yle, Dummett’ın kastettiği anlamda “Alman dili” hakkında farklı bir “kısmi bilgi”ye “sahip olan” başka bir bölgenin sakinlerinin konuştuğu hiçbir şeyi anlayamayabilirler. İşte bu tür nedenlerden ötürü dil ya da psikoloji konusundaki ampirik incelemelerde bu tarz kavramların yeri yoktur. “İngilizce” ve “Japonca” gibi sözcükler genel açıklayıcı söylem için kullanılmaktadır, ama Dummett’ın sorgusuz sualsiz benimsediği sağduyulu kullanımının gerçek dil, davranış ve iletişim incelemelerine döndüğümüzde terk edilmesi gerektiğini anlamak gerekiyor.² Eğer Dummett’ın kavramı ampirik inceleme için veya felsefi amaçlar için gerçekten temelse, o zaman ya felsefe ya da dil ve davranış konusundaki ampirik incelemeler (veya her ikisi birden) bilindik nedenlerle ciddi sorunlarla karşı karşıyadır. Dummett’ın esas kabul ettiği dil kavramı karmaşık ve muğlak toplumsal, siyasal, tarihsel, kültürel ve normatif-teleolojik öğeler içerir. Bu tür öğeler çeşitli toplumsal ve siyasal topluluklar içindeki özdeşleşme sosyolojisi ve otorite yapısı incelemeleri için ilgi çekici olabilir, ama dilin

2 Ama elbette belli bir araştırmanın amaçları açısından şu ya da bu ayırımı görmezden gelmek tercih edilebilir. Mesele şu ki, belirtilen türde sorunların üstesinden gelecek şekilde Dummett’ın “temel anlamı”nın bir genel yorumu (örneğin bir dar yorum) ya da yararlı bir idealleştirme olarak böyle geniş bir kavram inşa etmenin bilindik bir yolu veya böyle yapmaya çalışmanın gereği yoktur. Her idealleştirmenin denene-meye değer olduğunu belirtelim. Esas niyet ne olursa olsun, burada böyle bir durum söz konusu değildir.

doğası ya da dil kullanıcılarının psikolojisi üzerine her türlü yararlı incelemenin çok uzağında olduğu açıktır.

Bir örnek vermek gerekirse, dil edinimi incelemelerini ele alalım. Günlük kullanımda, beş yaşındaki bir çocuk ve yabancı bir yetişkin için İngilizce öğrenmek üzere olduğunu söyleriz, ama “sahip oldukları” şey her neyse onu tanımlamamızın bir yolu yoktur. Olayların olağan akışı içinde çocuğun İngilizcesi “olacaktır” (en azından kısmen ve hatalı bir şekilde), oysa o yabancıнын muhtemelen olmayacaktır. Ama eğer tüm yetişkinler birdenbire ölür de çocuklar bir şekilde hayatta kalırsa, o zaman konuştukları şey bir insan dili, ama bugün var olmayan bir dil olacaktır. Gündelik kullanım bunlardan birini tarif etmemizi sağlayacak yararlı bir yol sunmaz, zira birçok farklı ve muğlak kaygı ve çıkar içerir; Dummett’in benimsediği dil kavramının gerçek araştırma için yararsız olmasının nedenlerinden biri budur. “Yanlış dil kullanımı”, “topluluk normları”, “toplumsal pratik” ve “kurallara uyma” gibi yeterince açık olduğu sanılarak (oysa değildir) çoğu zaman benimsenen kavramlardan yararlanıldığını düşündüğümüzde bu mesele önemlidir.³

Bu bağlamda, herkesin bildiği diğer gerçeklerden bazılarını hatırlamak yararlı olabilir; rasyonel soruşturmada, doğa bilimlerinde ya da diğerlerinde, “her şeyin incelenmesi” gibi konular yoktur. Örneğin belli bir cismin insanların müdahale etme olasılığını da hesaba katarak vb. evrendeki her parçacık ya da kuvvetin etkisi altında nasıl ha-

3 Ben bu sorunlarla uğraşmaya çalışan tek bir örnek biliyorum (Pateman 1987). Pateman bir “toplumsal olgu” olarak dil kavramını akla yatkın görünen ama burada ele aldığım meselelerle alakası olmayan bir tarzda geliştirir. Onun kastettiği anlamda, dil ve toplum hakkındaki en temel olgulardan bazılarının farkında olan birisi birçok dil konuşacaktır; bu diller şu ya da bu toplulukla nasıl bağ kurmayı tercih ettiğine bağlı olarak her zaman değişecektir. Bu tür olgulardan haberdar olmayan biriye ne yaptığı hakkında çok çeşitli inançlara (ve elbette yanılsamalara) sahip olacaktır; bu inançlar belli topluluklarda belli bir toplumsal rol oynar.

reket ettiğini tam olarak belirlemek fiziğin görevi değildir. Bu bir konu değildir. Daha ziyade, rasyonel soruşturmada dünyanın hayati özelliklerini (umamız) keşfetmemize olanak tanıyacak şekilde seçilmiş alanlara bakarız. Veri ve gözlemler, bilimlerde araçsal niteliğe sahiptir. Bunlar kendi içinde önemli değildir, ancak her zaman keskin idealleştirilmelerle (çoğu zaman örtülü ve basitçe sağduyu, ama her zaman mevcut) gerçekleştirilen bir araştırma süreci içinde hakiki dünyanın temel özelliklerinin belirlenmesine olanak tanıyan kanıtlar oluşturdukları ölçüde ilgi çekicidir. Dummett'ın kullandığı anlamda “dil” incelemeleri “her şeyin incelenmesi”ne yaklaşır ve dolayısıyla yararlı bir inceleme konusu değildir, ama bu umutsuz birleşimin belli bileşenleri hakkında anlaşılanlar üzerinden, bu tür sorunların belli veçhelerinin incelenmesine katkı sunmak umulabilir.

Dummett ve diğerlerinin önerdiği bir “toplumsal pratik” olarak dil anlayışı, somut örneklerle uygulandığında açıkça görüleceği üzere, başka soruları gündeme getirir. Yine, daha önce verdiğimiz, Mary ile ilgili 1 ve 2 numaralı örnekleri ele alalım. 1 numaralı örnekte, *feed herself* (karnını doyurmak) Mary'nin yüklemi olarak alınır, ama 2 numaralı örnekte Mary'den ayrı bir (kadın) şahsın yüklemidir; dolayısıyla 2 numaralı örnekten şu sonuç çıkıyor: Mary'nin hangi kadın şahsın, o aynı kadın şahsı doyurmasını umduğunu merak ediyorum, Mary'nin bizatihi Mary'yi kimin doyurmasını umduğunu merak etmiyorum. Bu örnek, bizim bu gerçekleri nasıl bildiğimiz gibi konuyla ilintili birçok soruyu gündeme getirir. Sanırım cevap, başlangıç durumu olan ortak dil yetisinin gönderimsel bağımlılığa ilişkin belli ilkeleri bünyesinde barındırıyor olmasıdır (Bağlama Kuramı); başlangıç durumunda belirlenmeden bırakılmış olan belli seçenekler temel deneyim tarafından sabitlendiğinde, 1 ve 2 numaralı örneklerin nasıl yorumlanacağı konusundaki tercihlerimiz bir şeyi kırmızı bir üçgen olarak mı, yoksa bir şahıs olarak mı algılamamız gerektiği konusundaki tercihlerimizden daha çok olmaya-

caktır. Toplumsal geleneklerin bu tür örneklerde meseleye alakası olmadığı görülmektedir, ama bunların hepsinde, ilk deneyimler zihnin/beynin değişmez, biyolojik olarak belirlenmiş mekanizmalarının belli ayrıntılarının belirlenmesine yardımcı olur. Aynısı daha genel olarak da doğru görünmektedir. En azından düz anlamıyla alındığında, Dummett ve diğerlerinin “toplumsal pratik” konusundaki önermelerinin bir ampirik olgu meselesi olarak yanlış olduğu görülmektedir. En azından, neden ciddi bir şekilde ele alınmaları gerektiğinin izah edilmesi beklenecektir.

Eğer dil bu tartışmalarda olduğu gibi bir toplumsal pratik olarak yorumlanırsa, o zaman dil bilgisini Dummett’in önerdiği gibi bu tür pratiklerle uğraşma konusundaki öğrenilmiş yetenek olarak veya –daha genel anlamda– konuşarak, anlayarak, okuyarak, kendi kendine sohbet ederek vb. uygulanabilecek bir yetenek olarak kavramak çekicidir: “Bir dili bilmek bunları ve benzer şeyleri yapma yeteneğine sahip olmaktır” (Kenny 1984: 138).⁴ Bu çekicilik bilginin daha genel olarak bir tür yetenek şeklinde yorumlanması sayesinde güçlenmektedir. Bu görüş, dilsel ifadeler yapısal betimlemeler atfeden, lisan bilgisini böyle bir sürecin beyindeki (belli bir soyutlama düzeyinde beyin hakkında konuşurken söyleyebileceğimiz gibi, zihnindeki) iç temsili sayan bir üretici süreç olarak dil anlayışıyla çatışır. Bu açıdan bakıldığında, insanın kendi dilini kullanma (bilgisini kullanıma sokma) yeteneği bu tür bir bilgiye sahip olmaktan kesinkes ayrılır. Bir dilin bilgisine sahip olmanın iki temel özelliği vardır:

1) İnsanın bilgisine ilişkin (özellikle lisan bilgisine ilişkin) incelemelere doğa bilimlerinin genel çerçevesinde yaklaşmak doğru yol gibi görünmektedir ve bunun son derece verimli bir yaklaşım olduğu kanıtlanmıştır.

4 Benim bu görüşleri reddedişimin Kenny tarafından yanlış anlaşılması ve buna bağlı olarak cevabının alakasızlığı hakkında, bkz. Chomsky 1988b.

2) Bu, normal analitik-öncesi kullanımla gayet uyumludur; ikincil ama tümüyle önemsiz olmayan bir meseledir.

Oysa pratik yetenek üzerinden yaklaşımın tamamen verimsiz olduğu kanıtlanmıştır ve ancak “yeteneği” günlük kullanımdan tamamen farklı bir tarzda anlayarak sürdürülebilir.

Bunun neden böyle olduğunu anlamak için, gelişigüzel kullanımda “İngilizce” diye adlandırabileceğimiz dilin bir çeşidini konuşan Jones’un bir kursa giderek konuşma yeteneğini geliştirdiğini ya da bir hastalık ya da felaketten ötürü bu yeteneğini kaybettiğini (ardından bir ilaçla yeteneğini geri kazandığını) varsayalım. Belirtmekte yarar var, “Japonca” konuşan biri, aynı koşullar altında aynı ilaçla İngilizceyi değil, *Japonca’yı* geri kazanacaktır ve bu tür örneklerde geri kazanma ile edinim arasında köklü bir fark olduğu açıktır; bir çocuk bir kanıt olmadan İngilizce ya da Japonca öğrenemezdi. Bu tür örneklerin hepsinde, bir şey değişmeden kalırken (bir B özelliği), konuşma, anlama vb. yeteneği değişir. Günlük kullanımda, B’nin lisan bilgisi olduğunu söyleriz, dolayısıyla Jones’un bilgisi aynı kalırken, bilgisini kullanma yeteneği ilerlemiş, gerilemiş, yeniden kazanılmıştır vb. Bir üretici sürecin iç temsili üzerinden yapılan açıklama, bu örnekteki gelişigüzel kullanımla uyumludur. Ayrıca diğer kanıtların da (sözgelimi otopsiyle beyin bilimleri hakkında yeterli şey biliniyor olsa) ilacı almadığından İngilizceyi yeniden öğrenmemiş olan Smith’in yine de konuşma ve anlama yeteneğini tamamen kaybettikten sonra İngilizceye dair bilgisini koruduğu sonucuna götürebileceğini belirtelim. (Bu meseleler ve olası alternatif izahlar hakkında daha ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. Chomsky 1980; 1986.)

Eğer bilgi yetenekse, o zaman B özelliği bir tür yetenek olmak zorundadır, ama sözcüğün çok yararlı olan normal anlamında değil, zira yetenek değişirken B aynı kalmıştır. Bu yüzden “yetenek” sözcüğünün yeni bir teknik anlamını üretmek zorundayız. Buna *B-yetenek* adını verelim.

O zaman, B-yetenek aynı kalırken yetenek değişmiştir.⁵ B-yetenek, yetenekten tamamen kopartılmıştır ve eski “bilgi” kavramının özelliklerine sahiptir; öğretisel meseleler bir tarafa bırakılırsa, pekâlâ “bilgi” diye de adlandırılabilir.

Bu hamlelerin, Wittgenstein’in son dönemlerine has bir ruhla, belli felsefi öğretileri savunurken, günlük kullanımdan kopartılmış kimi yapay kavramların inşa edilmesine sürekli karşı çıkan bir tarzda sunulması oldukça ironiktir. Aslında, Wittgenstein’in bir yetenek türü olarak bilgi yorumu, kendisinin felsefi hatanın temel bir kaynağı olarak gördüğü pratiğin bir paradigma örneği olarak görünmektedir.

Benzer mülahazaların *nasıl yapılacağını bilmenin* (örneğin nasıl bisiklet sürüleceğini bilmenin) yetenekler, eğilimler vb. üzerinden analiz edilemeyeceğini gösterdiğini de belirtelim; daha ziyade, indirgenemez bir bilişsel ögenin olduğu gözükmektedir. Son olarak, normal anlamına benzer bir şekilde alındığında yetenek üzerinden bir bilgi izahının tamamen verimsiz olduğunun kanıtlandığını belirtelim. Örneğin (1) ve (2) gibi basit örnekleri Jones’un yetenekleri üzerinden açıklamaya çalışabiliriz. Ama bu tür bir çabaya girişilmemiştir ve sorunlara yakından bakmak neden başarı umudu olmadığını açık hale getirecektir.

Burada örneklendirdiğim çerçevedeki fikirlerin paradoks tadı özgül uyarılardan bazılarına yakından baktığımızda daha da açık hale gelir. Yine hiç tartışılmadan aşikâr kabul edilen Rorty’nin şu gözlemini ele alalım: “Dilbilimcinin sürdürmesi gereken tek şey, yerlinin çevreyle etkileşiminin seyri içinde dilsel davranışın dilsel olmayan davranışla nasıl bir bağa sahip olduğuna ilişkin gözlemdir” (Rorty 1986: 339), tabii yerli deneğin genelde doğru şekilde konuştuğu “düzenleyici ilke” hariç. Bu anlayışın Quine ve

5 Aslında bu türde kavramsal mülahazalar karşısında Kenny’nin (1984) tuttuğu yol tam da budur, ama kendisi “yetenek” veya “yeti” anlayışında ciddi bir değişimin gerçekleştirildiğini kabul etmez. Bkz. Chomsky 1988b.

Davidson'dan alındığını belirtir. Dolayısıyla Quine'ın bilindik "radikal çeviri" paradigmasında (Quine 1960; 1987), Jones'u gözlemleyen "alan dilbilimcileri" tezlerini *tamamen* Jones'un davranışının gözlemlenmesi üzerinden desteklemelidir (ya da türdeş kabul edilen "Cangıl topluluğu"nın üyelerinin davranışının; eğer türdeş değilse, argümanların hiçbirisi tutmaz, ama eğer türdeşse, bu amaçlara zarar vermeden, benim yapacağım gibi, Jones adına topluluğu bir kenara atabiliriz). Quine'dan bahsederken, metinsel sorunların doğduğunu belirtmem gerekiyor, zira -sorgulamalara ve eleştiriye yanıt olarak- paradigmasının birçok farklı versiyonunu sunmuştur ve bunlar tutarlı değildir (bkz. Chomsky 1975: 187, 198 vd). Fakat Quine'ın paradigmasından önemli addedilen sonuçlardan herhangi birini çıkarabiliyorsak, zorunlu olan tam da (Davidson ve Rorty'nin de benimsediği) biraz önce aktardığımızdır.

Daha fazla ilerlemeden önce, bu reçetelerin "alan dilbilimcisi"nin gerçek pratiğinden çok farklı olduğunu yeniden belirtelim. Ayrıca doğa bilimlerinin standart yöntemlerine de tamamen yabancısıdır. Felsefi literatürde, meseleler genellikle anlam kuramıyla ilişkili olarak ve özellikle, hakkında çok az şey bilinen anlam kuramının çeşitli yönleriyle ilişkili olarak ele alınmaktadır (sözelimi hakkında birçok şeyin bilindiği gönderimsel bağımlılık gibi meselelerle bağlantılı olarak değil). Tartışmalı bir uygulamadır bu, çünkü ampirik bilgi ve kuramsal anlayış yoluyla spekülasyon üzerindeki denetimlerin çok hafif olduğu anlamına gelir. Ama öğretinin geçerliliği varsa, dilsel yeterliliğe dair tüm görüşlerimizle örtüşmelidir ve Quine, en azından, bunun böyle olduğu konusunda nettir. Dolayısıyla "alan dilbilimcisi" *John contemplated the problem* [John soruna kafa yordu] cümlesinde iki öbek olduğunu iddia ettiğinde aynı düşüncelerin geçerli olduğunu açıkça savunur: İsim öbeği *John* ve eylem öbeği *contemplated the problem*, yani *John contemplated* ve *the problem* ya da *John contemp* ve *lated the problem* değil. Quine'a göre, en azından kendisinin bilinen sonuçlarına varmak için gerekli varsayımlara

tutunurken, denek Jones'a bu şekilde bir özellik (bilgi ya da ne ad verirsek verelim) atfedilmesi yalnızca Jones'un davranışı hakkındaki kanıta, aslında kendisinin anahatlarını çizdiği son derece kısıtlayıcı kanonlarla uyumlu şekilde kullanılan kanıtlara dayalı olmalıdır. Aynısı ses yapısı, artgöndergeler ve öncüller arası ilişkiler vb. hakkındaki incelemeler için de geçerli olacaktır.⁶

Hiçbir dilbilimcinin ya da genel olarak ampirik bilimcinin bu tür kısıtlamaları kabul etmeyeceği belirtilmeye değerdir. Biyolojide benzer bir varsayım, insanların embriyolojik gelişimleri hakkındaki tezleri test ederken, koli basili, meyve sineği, maymunlar ya da fizik incelemelerinden edinilen kanıtları dikkate alamayacağımız şeklinde olurdu. Esas uygulamadaki kritik bir örnekten bahsetmek gerekirse, her dilbilimci belli bir dilin incelenmesine diğer dillerin incelenmesinden çıkartılan varsayımlar temelinde yaklaşır. Dolayısıyla bilim normlarıyla çalışan her dilbilimci, Jones'un İngilizce bilgisi hakkındaki varsayımlarına yardımcı olmak için Japonca incelemelerinden türetilen kanıtları seve seve kullanacaktır. Burada düz bir mantık vardır ve gayet doğrudur. İnsanların genetik açıdan şu dili değil de bu dili edinecek şekilde "kurulduklarını" reddeden çok sayıda ampirik kanıt vardır; daha ziyade, dil yetilerinin "başlangıç durumu"nun tektip olduğu varsayılabilir. Çeşitli kanıtlarla sunulmuştur ki, çocuk belirli bir dili edinir, edinilen bilginin (becerinin) kayda değer bir parçasını belirleyen başlangıç durumunun kaynaklarından yararlanır; başlangıç durumu, mevcut kanıtları, tüm diller için tek tip bir şekilde edinilen bilgiyle eşleştiren, biyolojik açıdan belirlenmiş sabit bir işlev olarak görülebilir.⁷ Japon-

6 Bu tuhaf öğretilerle ilgili olarak, bir kez daha doğrudan Quine'ın sap-tamalarından bazılarına geri dönüyorum.

7 Tartışmaya odaklanmak bakımından, diğer incelikleri (örneğin başlangıç durumunun kaynaklarının neyin kanıt sayıldığıının ve nasıl kullanıldığıının –ya da göz ardı edildiğinin– belirlenmesinde de rol oynamasını) bir kenara bırakıyorum. Bu tür etkenlerin devreye sokul-

ca incelemeleri elbette bize başlangıç durumu hakkında kanıtlar, hatta belki de ikna edici kanıtlar sunabilir; yani bilinegelenler ile sunulanlar arasında bir karşılaştırma yoluyla yapar bunu ve bu ikisine başlangıç durumunun kaynakları aracılık eder. Eğer Japonca konuşanlar gönderimsel bağımlılığı yorumlarken dil yapısının kurallı bir özelliğinden (sözelimi *k-buyurma*) yararlanıyorlarsa ve Japon çocuk için mevcut kanıtlar bu tek tip sonuca “ikna etmiyorsa”, hatta yardımcı bile olmuyorsa, başlangıç durumuna bu özelliği ve ilintili ilkeleri kuşatan ilkeleri dahil eden bir Bağlama Kuramı versiyonunu atfedebilir ve böylece gözlemlenen olguları açıklayabiliriz. Ama başlangıç durumu İngilizce konuşan Jones’un da özelliğidir ve onun başlangıç durumu hakkındaki tezlerin, edindiği bilişsel durumun tarifi açısından sonuçları elbette olacaktır. Jones’un İngilizce bilgisi hakkında Japoncadan çıkarılan sonuçlar kapsamlı olabilir. Dolayısıyla, Japoncadaki gönderimsel bağımlılık kanıtlarının İngilizcedeki öbek sınırları konumunun belirlenmesiyle ilintili olduğu kanıtlanabilir.⁸

Tüm bunlar doğa bilimlerinde hiçbir zaman sorgulanmayan, hatta tartışılmayan –çünkü tartışma götürmezdir– standart bilimsel uygulamalardır. Fakat Quine ve onun paradigmasından etkilenenler “alan dilbilimcisi”ne katılarak bilimlerin yöntemlerinden köklü bir şekilde ayrılıp, davranışçı dogmayla uyumlu şekilde seçilmiş olan ilintili kanıtların küçük bir kısmıyla kendilerini sınırılıyorlar; ayrıca bilimlerde kuram inşasında kullanılan standart usulleri de reddediyorlar. Mesele akademik değildir: Betimleyici dilbilimcilerin normal pratiği yine en basit aksiyomlar olması gereken bu varsayımları istismar eder.

Meseleyi farklı bir şekilde ortaya koyabiliriz. Dilbilimci ile çocuğun önünde çok farklı görevler vardır. Doğuştan gelme belli yetilere sahip olan çocuk bir lisana dair bilgiyi otomatikman ve neredeyse hiçbir tercih hakkı kullanma-

ması yalnızca sonuçları güçlendirecektir.

8 Bu aslında gerçek bir örnektir. Bkz. Chomsky 1986: 61.

dan edinir. Dilbilimci ise çocuğun hangi bilgiyi edindiğini ve bilginin bu şekilde artma sürecinden zihnin/beynin hangi içkin özelliklerinin sorumlu olduğunu bulmaya çalışır (çok uygun görünen bir ifade tarzı kullanacak olursak, çocuğun deneyim öncesinde neler bildiğini bulmaya çalışır). Dilbilimci edinilen bilgiyi tarif etmek için, özellikle anlam incelemeleri için (bu alanın diğerleriyle statüsü aynıdır) nasıl elde edilmiş olursa olsun doğuştan gelen özellikler hakkındaki sonuçları pekâlâ kullanacaktır.

Aslında, tutarlılıkla kulak verildiğinde Quine'ın tembihleri bu örneğin işaret ettiğinden daha da aşırı olacaktır. Örneğin dil patolojisinden, genetik çeşitlilikten, sinir yapısından, biyokimyadan kanıtlar ya da aslında her türlü kaynaktan kanıtlar bütün bilimciler tarafından başlangıç durumunun ya da edinilen bilgi durumunun doğasını belirleyen ilkeyle ilintili olarak görülecektir; zira bunlar yalnızca doğal biyolojik dünyanın öğeleridir. Quine da bu noktada doğal dünyaya dair incelemeler hususunda ısrar eder, ama bu terimin kendi kullandığı anlamında “dilbilimciler” tarafından yapılan boynun üst kısmıyla ilgili insan incelemelerini hariç tutar. Eğer beynin sinir yapısı hakkındaki bazı gerçeklerin yalnızca belli bir tür kural sistemlerinin doğal gerçekleşmesini sağladığı gösterilebilirse (sözgelimi, “*John contemplated the problem*” cümlesinin *John* ve *contemplated the problem* şeklinde iki öbeğe bölünmesi), o zaman bu düşünce tarzı Jones'un bilgisinin ~Jones'un edindiği bilişsel durum (söz konusu durumda kurucu yapının tercihi sorunu)– doğru tarifinin ne olduğu sorununun çözümüne yardımcı olmak için bilimlerde kabul edilir olacaktır. Aynısı anlam kuramı ya da her türlü ampirik araştırma için de geçerlidir. Ama doğa bilimlerinde tanıdık olan tüm bu yollar, Quineci koşullarda felsefi literatürde geniş kesimlerin benimsediği paradigmayla uyumlu olarak “dilbilimci”nin çalışmasında dışarıda bırakılmıştır.

Quine bu öğretileri ilginç şekillerde sınırlandırmıştır. Bu sınırlamalara daha yakından bakıldığında dayatılan koşulların keyfi niteliğini ve ampirik meselelerin ısrarla

yanlış anlaşıldığını daha da açık bir şekilde görürüz. Keyfi koşulun bir örneği olarak, Jones'un İngilizce cümlelerine şu ya da bu kurucu yapıyı atfetmemize yol açabilecek olan Quine'in kanıt tartışmasını ele alalım (Quine 1986). Eğer bu kanıt şaklamaların algılanan yer değiştirmeleri üzerine psiko-dilbilimsel deneylerden çıkarsa,⁹ o zaman sayılır; eğer kanıt Japoncada gönderimsel bağımlılık ya da çeşitli dillerde ettirgen kurguların oluşumu koşullarından çıkartılırsa, o zaman sayılmaz; ama bu, biraz önce ele alınan çizgide, doğa bilimlerinin normal tarzında yorumlanan kanıttır. Belki de Quine, ilk türde kanıtın ("psikolojik kanıt") aslında "dilsel kanıt"tan daha güçlü ve ikna edici olduğunu savunduğu şekilde yorumlanabilir; eğer öyleyse, bu yalnızca yeni bir hata daha olacaktır; zira tam tersi geçerlidir, en azından şimdilik. Aslında, Quine kanıtın epistemolojik niteliği bakımından değiştiğini savunuyor gibi görünmektedir, oysa bu hiçbir şekilde savunulabilir bir görüş değildir. Kanıtlar, "kuramları doğrulamak için" ("psikolojik kanıt") ya da "basitlik ve genel çevrilebilirlik' amaçları için" ("dilbilimsel kanıt") işaretlelenmiş şekilde gelmez. Tezleri keskinleştirmek ya da doğrulamak amacıyla yorumlanabileceği kuramsal çerçeveler dikkate alındığında, iyi ya da kötü, ikna edici ya da değil, yalnızca kanıttır.

Ampirik meselelerdeki yanlış anlaşılmanın bir örneği olarak, Quine'in "sıralı yapı kısıtlaması" değerlendirmesini ele alalım. Bu tabir, örneğin *John saw Bill and Mary* (John; Bill ve Mary'yi gördü) ve *John saw Bill with Mary* (John; Bill'i Mary'yle gördü) cümlelerindeki "Mary'yi" soru konusu yaparak çıkartılan soru ifadeleri arasındaki köklü statü farkını kapsayan betimleyici bir genellemedir, yani: "*who did John see Bill and?*" (John; Bill ve kimi gördü?) ile "*who did John see Bill with?*" ("John; Bill'i kiminle gördü?") arasındaki fark. Quine bu kısıtlamada sergilenen "çarpıcı

9 Ayrıca dil ediniminde tektipliklere dair incelemelerinden de bahseder; aynı düşünceler bu durum için de geçerlidir.

tektipliğin” “her türlü dilin bir özelliğinin işareti” olmadığı, “en kolay şekilde bu terimlerle dilbilgisi halini aldığı görünen dillerin genetik akrabalığının bir işareti” olduğu sonucuna varır.¹⁰ Fakat bu sonuç söz konusu ampirik meselelere dair ciddi bir yanlış anlamamanın ürünüdür. Mesele, her çocuğun “*who did John see Bill and?*” (John, Bill ve kimi gördü) ile “*who did John see Bill with?*” (John, Bill’i kiminle gördü) arasındaki ilintili farkı nasıl bildiğini açıklamaktır. Çocuğun dil tarihinden kanıtlara dayandığını söyleyemeyiz ve çocuk “Ön ne-kim-öbeği”nin “*John saw Bill and who*” (John, Bill ve kimi gördü) ifadesinde bir şekilde tıkalı olduğu, ama (gündelik dile ait) “*John saw Bill with who*” (John, Bill’i kiminle gördü) cümlesinde engellenmediği basit kuralını (“tümevarım”la ya da her ne yolla olursa) belirleyecek ilgili deneyimden yoksundur. Örneğin çocuklar “*who did John see Bill and?*” cümlesini kurduktan sonra, anne babasından cümlenin böyle kurulmadığını öğrenmez; diller binyıllar boyunca soru cümlesi kurma kuralının bu “basitleşmesini” özümseyecek şekilde “sapmamıştır”.¹¹ Kısacası sorun, uyarıcı yetersizliğiyle ilgilidir ve dillerin genetik akrabalığına ilişkin spekülasyonların bu ve diğer sayısız

10 Bu arada, ikinci cümlenin yalnızca, fizikte kuramlardan doğrular olarak bahsetmenin reddedilebileceği ölçüde, yalnızca görüngülerin bazı alanlarında, belli bir amaç için yararlı olması bakımından uygun olduğunu belirtebiliriz; Quine bu yargıya doğa biliminin normal kanonlarının, metinde ele alındığı üzere, (zımnen) kabul edilemez görüldüğü “dilbilimci”nin zihin/beyin incelemelerine ilişkin şartları temelinde karşı çıkabilir.

11 “Basitleşme”yi tırnak içinde kullanıyorum, zira kavram fevkalade yanlış yönlendiricidir. Sıralı yapı kısıtlamasına ve diğer yerellik koşullarına tabi olmayan “ön ne-kim öbeği” kuralı gerçekten de doğuştan gelen yapısının parçası olarak bu koşullardan mahrum olan bir organizma için (daha doğrusu türettikleri ilkeler) gerçek kuraldan (bu koşullara tabi olan kuraldan) daha basit olacaktır; insanlar için ise tersi doğrudur. Araştırılan sistemin yapısından bağımsız olarak “mutlak basitlik” kavramına ne anlam verilirse verilsin, burada konuyla alakasızdır. Bu meseleler hakkında, bkz. Chomsky (1955/1975).

benzer durumla ilgisi yoktur.¹²

Dil incelemelerinin doğa bilimleri tarzında yürütülmesine başka bağlamlarda da benzer şekilde olumsuz yaklaşıldığını görmek mümkündür. Davidson'ın daha önce bahsedilen kitapta (Lepore 1986) "A Nice Derangement of Epitaphs" (Hoş Bir Yazıtlar Karmaşası) makalesini ele alalım. Davidson anlam üzerine betimleyici incelemelerin amacının "çevirmenin dil yetisinin bir örneği" olan "bir açık kuram", "bir tür yinelemeli kuram" inşa etmek olduğunu ve ancak bu tür bir kurama başvurarak "bir çevirmenin ne yapabileceğini tarif" edebileceğimizi düşünür. Şöyle devam eder: "Eğer kuram bir çevirmenin yetisini gerçekten doğru bir şekilde betimlerse, çevirmendeki bazı mekanizmalar kuramla örtüşmelidir demek bu teze yeni bir şey eklemes" (Davidson 1986b: 438). Benzer hususları Dummett ve diğerleri de vurgulamıştır.¹³

Bu sorunlara doğa bilimleri açısından yaklaşan biri için, son alıntı tamamen yanlıştır. Eğer bir geçerliliği varsa, benzer bir yorum görsel algılama ya da kimya incelemeleri için de geçerli olacaktır. Başka yerlerde olduğu gibi, "çevirmendeki bazı mekanizmalar ... kuramla örtüşür" demek teze epeyce şey ekler. Yani "bir çevirmenin ne yapabileceğini betimleyen" bir kuram inşa eden doğa bilimcileri, ona,

12 Quine sıralı yapı kısıtlamasının çevrilebilirliğe bağlı olduğunu düşünür, zira bir dilde geçerli olup olmadığını belirlemek için, hangi ifadelerin İngilizce sıralama kuruluşlarının (*coordinate construction*) anlamsal karşılıkları olarak sayıldığını belirlemek gerektiğini varsayar. Fakat kısıtlamanın, başka bir dildeki sıralama kuruluşlarıyla anlam ilişkilerinden bağımsız olarak yapılarla ilgisi vardır ve en azından kayda değer ölçüde, tamamen kuruluştan bağımsız olan dilbilgisel işlemlerin yerelliği üzerine çok daha genel koşullardan türetilebilir; kuşkusuz aynı meseleleri gündeme getiren kısıtlamaların birçok örneği, belki de hepsi bu niteliktedir.

13 Dummett'in versiyonuna ilişkin değerlendirme için, bkz. Chomsky 1986. Davidson'ın burada dikkatleri "betimleyici yeterlilik"le değil, dilbilim yazınında verilen adla "gözlemsel yeterlilik"le sınırladığını belirtelim; eğer dilsel yeti kuramı diğer anlamda anlaşılırsa, o zaman özgül mekanizmalar atfedecektir (kuşkusuz soyut bir düzeyde).

diğerlerinde değil, bu betimleyici izahta varsayılan özelliklere sahip olacak belli sabit ve açık mekanizmalar atfetmeye yönelecektir. Bu atfetme soyut bir düzeyde, zihinsel olarak temsil edilen kural sistemleri üzerinden, sinir ağları gibi diğer soyut varlıklar üzerinden ya da hücre yapısı üzerinden vb. olabilir; tüm bunlar standart doğa bilimidir. İnsanın zihnine/beynine –çoğu zaman bilinmeyen “daha temel” fiziksel mekanizmalardan belli bir uzaklıkta– belli yapı ve mekanizmalar atfetmeye girişen doğa bilimcisi, kuramı çok çeşitli kanıtlar üzerinden, örneğin biraz önce gösterilen tarzda diğer dillerden çıkartılan kanıtlarla ya da patolojiden, beyin bilimlerinden veya biyokimyadan kanıtlarla sınıyacak konumdadır. Davidson’ın uyarısı, çevirmenin öne sürülen izahının gerçekten doğru olup olmadığını belirlemek için bilimlerde akli araştırma yöntemlerinden yararlanma ve eğer doğru değilse (ki muhtemeldir) değiştirip düzeltme amacı taşıyan bu çabaları engeller.

Aynı sorun, Quine, David Lewis (1983), Dummett ve daha birçokları, dilbilimciler bir konuşmacı-dinleyiciye özgül bir içselleştirilmiş kural sistemi atfedip, ardından bu kuramın doğru olup olmadığını bilimlerin standart yöntemlerine göre belirlemeye çalıştığında bazı felsefi sorunların doğduğu konusunda itiraz ettiklerinde ortaya çıkar. Belki de Quine’in savunduğu üzere (1972: 447), ancak metodoloji üzerine düzgün bir şekilde düşünüldüğünde aşılacak bir “aptallık”tan başka bir şey değildir bu. Algılanan sorun, değişmez çeşitlilikte gözlemlenmiş davranış için ya da muğlak bir temelde seçilen ve felsefeci tarafından “dil” olarak alınan değişmez sonsuz sayıda söz için, elbette bu kanıtla uyumlu olan sonsuz sayıda farklı kuram (bazen verildiği adıyla, “dilbilgisi”) inşa etmek mümkündür; dolayısıyla bunlardan birinin “doğru”, diğerlerinin “yanlış” olduğunu varsaymak yersiz bir adım olacaktır; ancak, der Quine bazen, şu ya da bu tezi destekleyici “psikolojik kanıtlar” (ve “dilsel kanıt”ta olmayan gizemli özellikler) olmasın. Bu argüman çoğu zaman bu bağlamda tamamen alakasız ve son derece yanlış yönlendirici olan formel dil-

lerin incelenmesine benzetilerek desteklenmektedir. Eğer geçerliyse, argüman tüm bilimlerde geçerli olacaktır; ama gerçekte, Richard Popkin'in belirttiği üzere (Popkin 1979), on yedinci yüzyıla gelindiğinde açık olan nedenlerle doğa dünya incelemelerinde kimsenin ciddiye almadığı bir şüphecilik biçiminden daha fazlası değildir.¹⁴ Doğa bilimci konuya özgül bir sistem atfedecektir –başka bir sistem (yanlış yönlendirici bir sözcük kullanmak gerekirse, “bir dilbilgisi”) değil– ve ardından, yukarıda ele alındığı şekliyle, olabildiğince çeşitli kanıt (diğer dillerden kanıtlar da dahil) arayarak bu varsayımın doğru olup olmadığını belirlemeye girişecektir. Elbette her zaman ampirik belirsizlik olacaktır, zira bu matematik değil, ampirik bilimdir, ama mesele hakkında söyleyecek söz bu kadardır. Ters istikamette önemli sayıda eser vardır, ama bunlar temel

14 Tartışma için bkz. Chomsky (1986: 240). Roger Gibson “ne fizik ne de dilbilimde konuya dair bir olgu vardır” inancını bana atfeder (Gibson 1986: 141), oysa bu yargıyı ben kabul etmiyorum ve dil incelemelerinin önünde doğa bilimlerinde karşımıza çıkmayan hiçbir belirsizlik sorunu olmadığı argümanından bu sonuç çıkmaz. Kendisinin ontolojik temellerde bir farklılık getirme çabası, akabinde Quine tarafından teyit edilse de, zikrettiği kaynaklarda bahsedilen nedenlerle başarısız olur. Kuşkusuz cinsel olgunlaşmanın seyrini belirleyen (bilinmez) fiziksel konfigürasyonlar ve kimyasal elementlerden başka bir şey olmadığı ve yalnızca sözcüksel anlamlar, gönderimsel bağımlılık bağlantıları ve öbekler *olmadığında* dilersek gür bir sesle ısrar edebiliriz ve belki de bu yargının bir gün değerli olduğu anlaşılacaktır; ama burada gerekli olan bir argümandır. “Birbiriyle çatışan iki çeviri elkitabının hem tüm davranış eğilimlerinin hakkını verebileceğini” hem de “temel parçacıklarla ilişkilerin ve durumların tüm aynı dağılımıyla uyumlu” olduğunu söylemek (Quine 1981: 23), iki kimya ya da fiziksel olgunlaşma kuramı hakkında özünde aynı şeyi söylemek kadar anlamlıdır; bir o kadar alakasız şekilde, on dokuzuncu yüzyılda iki kimya kuramı da, eğer kimyacıların keşiflerini dahil etmek için kayda değer şekilde değiştirilmesi gereken “temel fiziği” kastediyorsak, “zaten kabul görmüş doğalcı-fizikselci kuram”la uzlaştırılmaz, diye de ekleme yapılabilir. Bu tür epistemolojik ya da ontolojik düşüncelerden dil ya da başka bir konu hakkında bir fayda elde edilemez.

muhakeme safsatalarına dayalıdır.¹⁵ Bu safsatalar arasında yukarıda ele alınan yanlış varsayımlar vardır: Jones'un yetisine ilişkin kanıtın ancak Jones'un (gerçek hakkındaki düzenleyici ilke üzerinden yorumlanan) davranışından çıkartılabileceği ve Jones'a özgül bir iç mekanizma, belki özgül bir kurallar sistemi ya da bunları gerçekleştiren bir sinir ağı biçimi atfetmenin, Jones'un davranışına ilişkin betimlemeye hiçbir şey eklemediği varsayımı.

Bu husus yine öbek-yapı sınırları meselesiyle örnekendirilebilir. *John – contemplated the problem* ("John – soruna kafa yordu") cümlesinde öznenen sonra çizgi işaretinin yerleştirilmesi için iki tür kanıtla sahip olduğumuzu varsayalım: Japoncadan gönderimsel bağımlılık kanıtı ("dilsel kanıt") ve şaklamaların algısal yer değiştirmesinden kanıtlar ("psikolojik kanıt"). İlk kanıt bilindik türde belirsizliğe tabidir. Aynısı ikincisi için de geçerlidir. Doğru sonuçları almak adına belirlenmiş deneysel koşullar altında (tipik haliyle, birçok yanlış giden girişimin ardından), şaklamalar yüklem-nesne sınırına değil, özne-yüklem sınırına algısal olarak kaydırılacaktır. Bu sonuçlar yapının [AÖ E – AÖ] ya da [AÖ – E – AÖ] değil, [AÖ – E AÖ] olduğu yargısını destekliyor şeklinde yorumlanabilir. Ama bu örnekte "bir doğru olmadığını" göstermek için Quine'in argümanını uygulamak kolaydır (Quine 1960: 303; bkz. Chomsky 1980: 15). Açıkçası, deneysel sonuçların başka birçok yorumu vardır. Belki de şaklamalar algısal olarak öğelerden birinin ortasına kaydırılır, sınırına değil; belki de özne öbek-yapı sınırını doğrudan başlıca sınırın altında görerek yanıt vermektedir. Diğer tüm ilintili deneyler benzer çizgide yeniden yorumlanabilir, tıpkı ilkesel olarak yapılabilmesi gibi; ama pratikte, "psikolojik" ya da "dilbilimsel" kanıtlar örneğinde bu kadar basit değildir. Meseleler hep aynıdır, daha doğrusu burada konuyla ilintili bir mesele yoktur, zira genel olarak ampirik araştırmayla alakalıdır.

15 Konu hakkında, bkz. Chomsky (1987). Bu sözlerden bazıları bu kaynaktan ve orada zikredilen kaynaklardan alınmıştır.

Öbek sınırları ya da dilin diğer yönleri hakkında “dil-bilimsel kanıt” temelinde sonuçlar çıkarıldığında, Quine “varsayılan donanımın doğası üzerine daha fazla ışık tutmadan”¹⁶ bunları kabul etmeye yanaşmaz, ama aynı sonuçlar “psikolojik kanıtlara” dayandırıldığında, bu kuş-kular kaybolur. Bu epistemolojik düalizm hiçbir anlam ifade etmemektedir; bugün hatalı olduğu bilinen varsayımlar temelinde,¹⁷ akla uygun bir tepki olan geleneksel metafizik düalizmden, algılanan ampirik sorunlara doğru atılmış büyük bir geri adımdır. Sonuçların dayandırıldığı kanıtlar ne olursa olsun, kuş-kular ilkesel olarak ayındır ve basitçe ampirik araştırmanın özellikleridir. “Varsayılan donanıma”a gelince, ampirik bilimlerde her türlü kuram inşasının temel özelliklerinden ayrı ilkesel sorunlar doğurmaz.

Fakat bu çerçevede başka bir paradoks daha doğmaktadır. İddiaya göre, dilbilimcilere, incelenen bireysel ya da idealize edilmiş topluluğa belli bir dil sistemini atfetme olanağı tanınmamaktadır;¹⁸ kural sistemlerini ve benzer-

- 16 Quine (1986: 186) “varsayılan donanım”ı “doğuştan gelen iskeletsel dilbilgileri” olarak tarif eder ve belli ki, dil yetisinin başlangıç durumunun yapısını edinilen olgun durumlarınnkiyle karıştırır.
- 17 Temel varsayım, beden kuramına son derece keskin sınırlar getirilebileceğiydi (esasen Descartes’ın temas mekaniğinden). Isaac Newton bunu ıskartaya çıkarmıştır ve benim görebildiğim kadarıyla, o zamandan beri Descartes’ta (ya da diğerlerinde) görüldüğü gibi bütünlüklü bir zihin-beden sorunu formüle etmek mümkün olmamıştır, zira sabit bir beden kavramı yoktur.
- 18 Quine açısından, dilbilgileri “net çıktı bakımından ayrılıyorlar”sa “kaplamsal olarak” farklılaşır (Quine 1986). Bu tanıdık kullanım ciddi ölçüde yanıltır, çünkü bir dilbilgisi için “net çıktı”nın ne olduğuna ilişkin koşullarla birleştirilmiştir. Quine’in ampirik açıdan kayda değer bir kavram olan yapısal betimlemelerin “güçlü kuşağı”nı değil, çok keyfi görünen bir temelde seçilmiş bazı K ifadelerin “zayıf kuşağı”nı dikkate aldığını bir kez daha hatırlatalım. “Net çıktı” olan K’dir; ama K nasıl seçilirse seçilsin, özelliklerinin ampirik bir öneminin olmadığı görülmektedir. Bu konular için, bkz. Chomsky (1955/1975; 1965). Quine “dilbilgisellik” sorununu her zaman özünde “anlama sahip olma” sorunu olarak görmüştür ve bu kavramın, “tüm kusurlarına karşın, anlam bakımından benzer” kavramından çok daha iyi olduğuna inanır

lerini inşa ettiğimiz düzeyde tarif edilen beyin için neyin doğru olduğunu araştırmalarına izin verilmemektedir. Ama beyin için bir şey doğrudur; beynimde az çok sizin-kine benzeyen ve Svahili dilini konuşan kişinin beyninden hayati farklılıklar taşıyan bir şey vardır. Bu yüzden birilerine gerçek dünyanın bu yönlerini incelemeleri için izin verilmelidir, ama bunu yapacak kişiler Jones'un davranışlarını araştırmakla sınırlı olan ve Jones'un zihnine/beynine özgül mekanizmalar atfetmeye ve bu mekanizmalar hakkındaki sonuçların doğruluğunu teyit etmek üzere diğer dillerden (ya da ilkesel olarak, başka alanlardan) kanıtlar kullanmaya devam etmeyecek olan dilbilimciler olmamalıdır. Dilbilimcinin neler yapması gerektiği konusunda bu terminolojik kısıtlamalar kabul edildiğinde, akılcı adım (Quine'in paradigmasında belirtilen koşullarla uyumlu olarak anlam araştırmaları da dahil olmak üzere) dilbilimi bir kenara bırakmaktır. Bu faydasız uğraşlardan kurtulduktan sonra, Jones'un zihnine/beynine belli özgül mekanizmalar atfetmeye ve elde ne kanıt varsa kullanarak bilimlerin yöntemleriyle bu tezleri araştırmaya onay vermiş olduğumuz şu diğer konuya dönebiliriz: Aslında modern felsefenin bu tuhaf, ama son derece etkili geleneğinde mahkûm edilen dilbilimcilerin gerçek pratiğidir ki, bunun –yine ironik bir şekilde– “doğalcılığı” ve bilim yöntemlerine bağlılığı ile övündüğünü belirtelim.

Quine (1987) dayattığı kısıtlamaları haklı çıkarma yönündeki en son çabalarında şu görüşü savunur. Dilbilimci açısından, “davranışçı yaklaşım zorunludur” der. Bunun nedeni, dil ediniminde “gözlemlenebilir durumlardaki açık davranışa sıkı sıkıya bağlıyızdır. Dolayısıyla dilsel anlam, gözlemlenebilir koşullardaki açık davranıştan çıkar-

(Quine 1986). Ama “dilbilgisellik” konusunda bir şeyler bildiğimiz ölçüde, “anlama sahip olmak”la çok az alakası vardır ve Quine'in sorunlu gördüğü çeşitli anlamsal kavramların aksine, onun “dilbilgisellik” ve “anlama sahip olma” kavramları makul ölçüde net bir anlamdan ya da dil incelemelerinde bir yerden yoksundur.

tılabileceklerin ötesinde hiçbir şey içermez” (Quine 1987:5) ve aynısı denklik üzerinden, telaffuz, öbek yapısı ya da dilin herhangi bir yönüne dair incelemeler için de geçerlidir. Ayrıca kendisinin bir kez daha açıkça ifade ettiği gibi, dilbilimci için ilintili davranış, lisan bilgisi isnat edilen yerlilerin davranışdır: “Eğer çevirmenler bir orman halkının kurduğu cümlelerin çevirisi konusunda anlaşılamazlar, ama [zımnen homojen olduğu varsayılan] orman halkı cephesinde anlaşmazlıkla ilişkili hiçbir davranış bulunamazsa, o zaman ortada bir olgu yoktur” (Quine 1990: 38) ve keşfedilmesi gereken hakikatler olduğunu ve bazı kuramların (dilbilgilerin) doğru, bazılarının yanlış olduğunu savunan dilbilimci ciddi bir yöntemsel hata yapmaktadır ya da salt “aptallık”la maluldür (“çevirmen”in dil öğrenen kişinin de yerini tuttuğunu¹⁹ ve aynı argümanın telaffuz, öbek yapısı vb. için de geçerli olduğunu unutmayalım).

Şimdi şu benzer bir iddiayı düşünelim. Embriyodan olgunluğa geçişteki son fiziksel yapısına ulaşırken, organizma dışarıdan gelen besinlere (oksijen vb. dahil) son derece muhtaçtır. Dolayısıyla olgun organizmanın fiziksel yapısında besin girdilerinden çıkartılabileceklerin ötesinde hiçbir şey yoktur. O halde, insanın gelişimi ve sonucunu inceleyen biri bu girdilerden ötesini düşünmemelidir; biyolog açısından, “beslenmeci yaklaşım zorunludur.” Argüman Quine’inkiyle aynıdır ve neden savunulamaz olduğunu hemen görürüz. Dil öğrenenin açık davranışa “bağlı” olması gibi, embriyonun da besin çevresine “bağlı” olduğu doğrudur. Peki, “bağlı olma” sözcüğü neleri kapsar? Burada soyut bir şekilde dış girdilerin olgunluk durumuyla çakıştırılması (Ç) olarak düşünebileceğimiz organizmanın yapısına döneriz. Bu tür bir yapının yokluğunda, gözlemlenmiş davranış dil konusunda bir bilgi doğurmayacak, beslenme de büyümeye yol açmayacaktır. Quine elbette bunu kabul eder. Dolayısıyla Quine’in alan dilbilimcisi, dil

19 Yanlış bir varsayım, zira daha önce de belirtildiği üzere, çocuğun ve dilbilimcinin görevleri kökten farklıdır.

öğrenenin yolunu izleyerek, “bir yerlinin sözcesini gözlemlenmiş eşzamanlı durumla geçici olarak özdeşleştirir” ve dil öğrenen kişinin sahip olduğu özelliklere karşılık olduğu iddia edilen diğer tezlerden yararlanmasına izin verilir. Eğer netleştirilirse, bu tezler organizmanın doğuştan gelen yapısı ve çıkarıştırma (Ç) kuramı oluşturacaktır.

Tüm tarafların kabul ettiği üzere, doğuştan gelen yapı olmadığı sürece dil (ya da başka bir organın) gelişiminde dış çevrenin hiçbir etkisi yoktur; özele inersek, doğuştan gelen yapı olmadan Jones özgül bir tarzda embriyodan insan haline gelemeydi ve dil yetisi Jones’un davranışlarının altında yatan ve bu davranışları açıklayan olgun yeterlilik durumuna erişemezdi. Çocuk bu doğuştan gelen yapıyla donatılmıştır ve dolayısıyla büyük oranda içe yönelimli bir yolda olgunluğa ilerler; bilimcinin görevi doğuştan gelen özelliğin ve karşılaşılan durumun doğasının ne olduğunu keşfetmektir. Şu an en iyi kuram, dil yetisinin başlangıç durumunun dil yapısının belli genel ilkelerini (sesbilgisel ve anlamsal ilkeler dahil) özümlediğini; olgun yeterlilik durumunun, ifadeler yapısal betimlemeler atfeden ve motor ve algı sistemiyle ve zihnin/beynin diğer bilişsel sistemleriyle anlamsal ve sesbilgisel söz yorumları üretecek şekilde etkileşimde bulunan bir üretici süreç olduğunu söylemektedir. Muazzam çeşitlilikte ampirik kanıtlar bu önermenin ayrıntılı olarak nasıl dile getirilmesi gerektiğinin belirlenmesiyle ilkesel olarak ilintilidir. Yine, tüm bunlar normal bilimdir, Jones’un yeterliliğine ve başlangıç durumuna (insanın biyolojik özelliklerinin parçası) bağlı olarak doğru ya da yanlış olan kuramlar üretir.²⁰ Belki de

20 Bir bilimsel kuram bu sıfatı hak ettiği ölçüde. Burada, genel olarak bilimsel araştırma için geçerli soruları bir kenara bırakabiliriz. “Yumuşak bilim” için bu tür soruları gündeme getirmek pek de anlam taşımaz. Eğer yeni doğan disiplinler söz konusu olduğunda amaç bağcıyı dövmekten ziyade sorulara cevap bulmaksa, cevapların gelmesinin muhtemel olduğu alanlara dönecektir; bu örnekte araştırmayı ciddi bir şekilde yürütmek için yeterli bilgi ve izan derinliğinin olduğu alanlardır bunlar.

bu yaklaşım şu an mevcut olmayan başka bir anlayış üzerinden terk edilmelidir; fakat bu sonucu kabul ettirmek için, dilbilimcinin bilimsel yöntemleri terk etmesini talep etmek yeterli değildir.

Bu fikirlere dair önceki formülasyonlarda olduğu gibi, Quine'in doğuştan gelen yapı (dolayısıyla çakıştırma Ç) hakkındaki özgül şartları tamamen keyfidir ve tarihsel öncüllerinden ayrı olarak, bu konuyla alakasızdır. Dil örneğinde bunları kabul etmek için bir neden yoktur, tıpkı "bağımlılık" konusundaki benzer bir dogmatikliğin organizmaların büyümesinin diğer yönlerine ilişkin incelemelerde peşinen reddedilecek olması gibi. Ayrıca açık oldukları ölçüde bunların yanlış olduğuna dair ikna edici kanıtlar vardır. Genel olarak fiziksel gelişim incelemelerinde olduğu gibi, akılcı araştırmacı "bağımlılığın" doğası (yani doğuştan gelen yapı) hakkındaki bu dogmatik varsayımları ve biraz önce anahatları çizilen türde diğer öğretileri elinin tersiyle itecektir ve organizmanın yapısı, Ç çakıştırma ve belli durumlarda karşılaşılan durumların doğasına ilişkin bulunabilecek her türlü kanıtı kullanacaktır. Quine, Davidson, Rorty ve diğer birçoklarının çıkardığı sonuçlar halen tartışılmayı bekliyor. Görebildiğim kadarıyla, Quine'in bu meselelere ilişkin çizdiği tablo yeniden canlandırılmaz, ama bazı yargılarının –özelde, "anlam bütüncülüğü"ne ilişkin çıkarımının– pekâlâ doğru olduğu anlaşılabilir, en azından büyük oranda.

Şimdi "analitik-sentetik" ayrımına ve Davidson'ın (Davidson 1986a: 313) Quine "bu ayırmadan kurtularak ciddi bir konu olarak dil felsefesini kurtarmıştır" argümanına dönelim. Burada söz konusu olanın yalnızca ayrım olmadığı, genel olarak dil tarafından belirlenmiş anlamsal bağlantılar sorunu olduğunu hatırlayalım. Yukarıda bahsettiğim gibi, Rorty'nin Quine'a atfedilen "alan dilbilimcisi"nin bu ayrımı "tamamen yararsız" bulduğu argümanından medet umamayız. Pratikte, anlamsal yapı düzenli olarak doğal dil anlamı üzerine betimleyici çalışma ve kuramsal incelemelerdeki sözcüksel birimlere atfedilir ve bu ya da

diğer yapısal özelliklerden çeşitli türde anlamsal bağlantılar (analitik bağlantılar dahil) çıkartılabilir. Sözcüksel yapı hakkındaki bu standart varsayımların sağlam nedenleri vardır. Sözcüksel birimlerin edinimi bazen “Platon problemi” diye adlandırılan şeyi çok keskin bir biçimde karşımıza çıkarır. Bir sözlük yazmayı ya da betimleyici anlam-bilim alanında çalışmayı denemiş herkesin fark edeceği gibi, bir sözcüğün anlamını betimlemek çok zor bir iştir ve bu anlamların karmaşıklığı çok fazla olup, en kayda değer varsayımları içerir, üstelik neye adlandırılabilir şey dendiği gibi çok basit kavramlar söz konusu olduğunda bile. Dil ediniminin zirve dönemlerinde, çocuklar her gün birçok sözcük edinirler (“öğrenirler”), belki bir düzine, hatta daha da fazla; bu demektir ki, çocuklar çok az maruz kalarak, hatta bir defada sözcükler edinirler. Buradan kavramların zaten mevcut olduğu, karmaşıklığının ve yapısının tamamının ya da çoğunun önceden belirlenmiş olduğu ve çocuğun görevinin, yeterince zengin içkin yapı sayesinde, sınırlı kanıtla yapabileceği gibi kavramlara etiketler atfetmek olduğu sonucu çıkarılabilir. Bu kavramsal yapılar, ampirik gerçek şudur ki, analitik-sentetik ayrımına sebep olacak türde anlamsal bağlantılar üretiyor gibi gözükmektedir.

Sözcüksel birimler ve doğaları hakkında bir şeyler anlaşıldığı ölçüde, bunların özgül ve iç içe geçmiş türde kavramsal yapılara dayalı olduğu görülmektedir. Konumsal türde kavramların (bir eylemin hedefi ve kaynağı, yeri değiştirilen nesne vb. dahil), sözcüksel yapıya çoğu zaman epey soyut şekillerde dahil olduğu ikna edici şekilde savunulmuştur. Ayrıca edimi gerçekleştiren, edimin alıcısı, araç, olay, niyet, nedensellik gibi kavramlar ve diğerleri özgül özellikleri ve karşılıklı ilişkileriyle sözcüksel yapının değişmez öğeleridir. *Chase* [peşine düşmek, iz sürmek] ve *persuade* [ikna etmek] sözcüklerini düşünelim. İnsan niyetine bir gönderme içerdikleri açıktır. *To chase Jones* (Jones’un peşine düşmek), yalnızca onu takip etmek değil, onun yolunda gitmek, belki de yakalama niyetiyle takip etmektir. *To persuade Smith to do something* (Smith’i

bir şey yapmaya ikna etmek) onun bir şey yapmaya karar vermesine ya da niyetlenmesine neden olmaktır; eğer asla yapmaya karar vermezse ya da niyet etmezse, onu ikna etmeyi başaramamışızdır. Ayrıca zorlamayla değil, kendi iradesiyle karar vermeli ya da niyet etmelidir; polis Smith'i işkence yaparak itirafa ikna ettiğini söylersek, sözcüğü ironik olarak kullanıyoruz demektir. Bu olgular özünde kanıtsız bilindiğinden, demek ki çocuk, niyet, nedensellik, eylemin hedefi, olay vb. kavramlara dair sezgisel bir kavrayışla dile yaklaşıyor olmalıdır; ayrıca çocuk işittiği sözcükleri, düşünce ve dilin çerçevesini oluşturan ve insan yaşamının çeşitli veçhelerine dahil olan sistemler olarak, insan dilindeki ortak evrensel dilbilgisi ilkelerinin izin verdiği bir bağlama yerleştiriyor olmalıdır. Bu öğelerin bütünlük bir "kavramsal şema"nın da parçası olduğu görülmektedir: Bilişsel gelişimin bir yönü olan dil gelişiminin seyri içinde önceden belirlenmiş kapsam ve sınırlarla özgül tarzlarda geliştirilen dil yetisinin başlangıç durumunun bir bileşenidir. Bu tür kavramsal şemalar için revizyon ve yeniden yapılanma mümkündür (bkz. Carey 1985), ama gelişim seyrine dahil olan çeşitli etkenleri ayırırken dikkat edilmelidir ki, buna, bilişsel büyümenin ancak ileriki aşamalarında algılanan sonuçlar üreten genetik olarak belirlenmiş olgunlaşma da büyük ihtimalle dahildir.

Bir kez daha, bunun gibi durumlarda anlam bağlantılarına sahip olduğumuzun ortaya çıktığına dikkat edelim; anlam doğruları ile olgusal doğrular arasında çok net bir ayırım yapıyoruz. Örneğin eğer John Bill'i üniversiteye gitmeye ikna ederse, o zaman Bill bir noktada üniversiteye gitmeye karar vermiş ya da niyet etmiştir ve bunu zorlama olmadan yapmıştır; aksi takdirde, John Bill'i üniversiteye gitmeye ikna etmemiş demektir. Benzer şekilde, eğer John Bill'i öldürdüyse, o zaman Bill ölüdür (oysa olgulara bağlı olarak, John ölü olabilir de olmayabilir de). Bunlar olgu değil, anlam doğrularıdır. Dilin edinildiği *a priori* insan düşüncesi çerçevesi, kavramlar arasında gerekli bağlantıları sağlar ve bunlar öncesinde bahsedilen gönderimsel

bağımlılık örneğinde olduğu gibi, sözcükler arasındaki ve daha geniş olarak bu sözcükleri içeren ifadeler arasındaki bağlantılarda yansımaları bulur. Sözdizimsel ilişkiler zengin çeşitlilikte başka örnekler sunar. Örneğin *everyone who lives upstairs is upstairs* (“yukarı katta yaşayan herkes yukarıdadır”) cümlesiyle *everyone who lives upstairs is happy* (“yukarı katta yaşayan herkes mutludur”) arasında açık bir ayırım olduğu görülmektedir. Quine bu ayırımın dilbilimcinin araştırmaları için bir şekilde hayati kabul ettiği “dilbilgisel” olan ile olmayan ayırımından bile daha sorunlu ve muğlak olduğuna inanıyor gözükmemektedir.²¹ Oysa tam tersi geçerlidir. Aslında “dilbilgisel” olan ile olmayan arasındaki mutlak bir ayırımın çok az anlamı vardır. İki türlü de belirlenebilir, hatta belki daha iyisi ikisinden de vazgeçmektir, zira kavramın Quine’in kullandığı anlamda dil kuramında bir rol oynadığı şüphelidir. Bunun nedenleri üretici dilbilgisi üzerine ilk çalışmada ele alınmıştı; bu çalışma aslında dil kuramıyla ilintili olabilecek tarzda bu tür bir kavramı geliştirecek şekilde çaba gösterilen yegâne çalışmadır, ama uzun zaman önce uygunsuz olduğu anlaşılmış olan terimlerle yapılmıştır.²²

Dolayısıyla, modern felsefenin temel çıkarımlarından birinin, olgusal sorunlar ile anlam sorunları arasında ilkesel ayırım yapılamayacağı, bunun az çok köklü bir

21 Bu fikrin yakın dönemdeki tekrarı için, bkz. Quine (1986). Burada W. Haas’ın aklında olduğu görülen ayırımı oturtmak için bir kıtas hakkındaki “parlak fikri”ni tarif eder; bu şekilde kıtas dil incelemelerine dair araştırmada bilindik düzeyde anlamlı bir ayırım sağlamaz. Bunun aksi istikametteki yaygın kanı, kısmen durumun tamamen farklı olduğu formel dillerle kurulan yanlış bir analojiye dayalıdır ve üretici dilbilgisiyle ilgili erken dönem çalışmalarda açıkça yanlış yönlendirici olan (oysa gerçekte uygun nitelendirmeler ifade edilmisti) serimleyici parçalardan beslenmiş olabilir.

22 Meseleyi kanaatimce halen doğru olan bir açıdan ele alan ve bu tür bir kavramı türetilmiş kurucu yapının verilme ilkeleri üzerinden tanımlamak için bir girişimde bulunan çalışmaya bakınız (Chomsky 1955/1975).

inanç meselesi olduğu iddiasının (çoğu zaman Quine ve diğerlerinin çalışmalarından kaynaklandığına inanılır) oldukça şüpheli olduğu anlaşılmaktadır. Bu sonuç yapay derecede dar bir çerçeveye ait örnekler üzerine düşünülerek desteklenmiştir; bunların arasında ilişkisel yapısı çok az olan ya da hiç olmayan kavramlar vardır. Örneğin “kediler hayvandır” gibi tümceler söz konusu olduğunda, tümcenin anlam açısından mı, yoksa olgusal açıdan mı doğru olduğunu ya da bu örnekte soruya bir cevap olup olmadığını kararlaştıracak kanıtlar bulmak kolay değildir. Nitekim konu hakkında bir sonuca varmayan epey bir ihtilaf yaşanmıştır. *Persuade* (İkna etmek) ya da *chase* (peşine düşmek) gibi içkin ilişkisel yapıya sahip kavramlara ya da gönderimsel bağımlılık veya ettirgen ve ortaç yapılar gibi daha karmaşık sözdizimsel yapılara baktığımızda, anlamsal bağlantıların kolayca ayırt edildiği görülmektedir. Rorty ve diğerlerinin iddialarının aksine, dilsel anlam incelemelerindeki ampirik çalışmaların ortak varsayımıdır bu, ve dahası, akla yatkın görünmektedir.

Bir ifadenin anlamsal doğruluk ya da ampirik olgu olarak doğruluğu açısından konumu ancak ampirik araştırmayla belirlenebilir ve çok çeşitli düşünceler (örneğin dil edinimi ve diller arasında çeşitlilik üzerine araştırmalar) konuyla ilintili olabilir. Analitik doğruların ve genel olarak anlamsal bağlantıların varlığı sorunu, bu konulardaki eserlerde sunulagelen geleneksel kanıtların çok ötesine geçen bir araştırmayla çözülecek ampirik bir sorundur. John’u kendisi karar vermeden ya da niyette bulunmadan üniversiteye gitmeye ikna edip edemeyeceğim konusundaki sezgisel yargılarında, iki insanın ayrıştığını varsayalım (bkz. Harman 1980). Hiçbir şekilde çıkmazda değiliz. Daha ziyade, birbiriyle çatışan kuramlar inşa edip bunları sına-maya girişebiliriz. *Persuade* (İkna etmek) ile *decide* (karar vermek) ya da *intend* (niyet etmek) arasındaki bağlantının kavramsal olduğunu düşünen biri, kavramların yapısını, ilksel öğelerini, diğer bilişsel sistemlerle bütünleşip ilişki kurmalarını sağlayan ilkeleri vb. irdelemeye girişecektir;

dilin diğer özelliklerinin ve dil edinimi ile kullanımının diğer yönlerinin, dil yetisinin doğuştan gelen yapısı hakkındaki aynı varsayımlar üzerinden açıklanabileceğini ve aynı kavramların düşünce ve anlayışın diğer yönlerinde rol oynadığını göstermeye çalışacaktır. Bağlantının anlamla değil, derin bir inançla alakalı olduğunu savunan biri bu ve diğer sayısız örnekte doğru sonuçları verecek olan genel bir inanç sabitleme kuramı geliştirme göreviyle karşı karşıya gelecektir. Örneğin Paul Churchland gibi, bağlantının *ikna etmek* ve *karar vermek* ya da *niyet etmekle* ilintili tümcelerin “anlamsal önemi”ne dayalı olduğunu, yani bu tümcelerin çıkarımda önde gelen bir rol oynadığını ya da *ikna etme* sözcüğünü çocuğun sözcük dağarcığına katmaya yaradığını ve dolayısıyla iletişim için diğerlerinden daha önemli olduğunu varsayalım (Paul Churchland 1979: 51 vd). Ardından bu ampirik iddiaların aslında doğru olduğunu gösterme göreviyle karşı karşıya kalırız. İlk yol – doğuştan gelen kavramsal yapı üzerinden– bana çok daha ümit vaat edici görünmektedir ve bir sonuç, hatta öneri içeren yegâne yaklaşımdır; fakat neredeyse hiçbir kanıt sunmadan beyan etme değil, bir ampirik araştırma meselesidir. Özellikle, ilk (kavramsal) yaklaşıma karşı belirsizlik, anlaşılmazlık, açık meseleler vb. üzerinden argümanlar, bazı (bugün mevcut olmayan) inanç sabitleme ya da anlamsal önem kuramları üzerinden alternatif yaklaşımların bu sorunlara tabi olmadığı gösterilmediği müddetçe hiçbir şey kanıtlamaz.

Tüm mesele kapsamlı bir yeniden düşünmeyi gerektiriyor ve son yirmi-otuz yılda bu konulardaki genel varsayımların çoğu en iyi ihtimalle şüpheli gözükmektedir. Dil yetisinin başlangıç durumu tarafından belirlenen (belki de zihnin diğer genetik olarak belirlenmiş yetilerinin kaynaklarından yararlanarak), deneyim yoluyla uyandırılmayı bekleyen zengin bir kavramsal yapının var olduğu gayet açık olarak görülmektedir. Tüm bunlar geleneksel akılcı anlayışlarla, hatta bazı açılardan James Harris, David Hume ve diğerlerinin “ampirist” düşüncesiyle uyumludur.

Birçokları bu tür sonuçları hiçbir şekilde kabul edilemez, hatta abes bulmaktadır; doğuştan gelen çok çeşitli kavramlar olduğu ve (ampirik kanıtların gösterdiği gibi) bunların dil ediniminde büyük ölçüde sadece “adlandırıldığı” düşüncesi kuşkusuz birçok yaygın varsayımdan kesinkes ayrılmaktadır. Bazıları, örneğin Hilary Putnam, *karbüratör* ve *bürokrat* da dahil olmak üzere “doğuştan gelen kavramlarımız” olduğunu varsaymanın tamamen mantıksız olduğunu savunmuştur (Putnam 1988a: 15). Bu dediğinde haklı olsa da, konuyla özel olarak ilgili değildir, zira bu sorun en ciddi şekilde *masa*, *insan*, *takip etmek*, *ikna etmek*, *öldürmek* vb. basit sözcüklerle bağlantılı olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat aktardığı örneklerden yana argümanı ikna edici değildir. Dediğine göre, evrimin bize doğuştan gelen bu kavramları vermiş olması için, “geleceğin fiziksel ve kültürel çevrelerinin tüm olumsuzluklarını öngörebiliyor olması gerekirdi. Oysa böyle bir şey yok, olamaz da” (s. 15).

Argümanın daha baştan geçersiz olduğuna dikkat çekelim. Evrimin seyri içinde insanların *karbüratör* ve *bürokrat* da dahil olmak üzere birtakım doğuştan gelen kavramlara sahip olduklarını varsaymak, evrimin gelecekteki *her* fiziksel ve kültürel olasılığı öngörebilmesini gerektirmez, sadece bu olasılıkları öngörmüş demektir. Bu bir tarafa, immünolojide çok benzer bir argüman uzun zaman önce kabul görmüştür: Dünyada hiçbir zaman yaşamamış ve yapay şekilde sentezlenmiş olanlar da dahil olmak üzere antijenlerin sayısı o kadar fazladır ki, evrimin “doğuştan gelen antikorlar” sağladığını varsaymak abes görülüyordu; daha ziyade, antikor oluşumu antijenlerin “bilgilendirici bir rol” oynadığı bir tür “öğrenme süreci” olmalıdır. Ama bu varsayım pekâlâ yanlış olabilir. Niels Kaj Jerne bu görüşe karşı çıktığı çalışmasıyla Nobel Ödülü kazanmıştır. Jerne, bir hayvanın “özgül antikorlar yaratacak şekilde uyarılması için, daha antijen ortaya çıkmadan önce bu özgüllükten antikorlar oluşturmuş olması gerekir” der (Jerne 1985: 1059), dolayısıyla antikor oluşumu antijenlerin

seçici ve kuvvetlendirici rol oynadığı seçici bir süreçtir.²³ Jerne'in haklı olup olmadığından bağımsız olarak, kuşkusuz haklı olabilir, ve aynısı sözcük anlamları örneğinde de geçerli olabilir, zira argüman oldukça benzerdir.

Öte yandan, argümanın *karbüratör* ve *bürokrat* gibi sözcükler için bile en azından kayda değer ölçüde doğru olduğunu varsaymak için haklı nedenler vardır, zira burada aslında bildiklerimiz ile bilmemizin temelini oluşturan kanıtlar arasındaki muazzam boşluğa odaklandığımızda, alışıldık bir sorun olarak uyaran yetersizliği gündeme gelmektedir. Aynısı çoğu zaman bilim ve matematiğin teknik terimleri için de doğrudur ve günlük dildeki sözcükler için de kuşkusuz doğru olduğu görülmektedir. Doğanın bize doğuştan kavramlar bahsettiği ve çocuğun görevinin bunların adlarını keşfetmek olduğu fikri ne denli şaşırtıcı olursa olsun, ampirik olgular geriye çok az seçenek bırakıyor gözükmemektedir. Diğer olasılıklar (sözgelimi “genelleşmiş öğrenme mekanizmaları” üzerinden) henüz bütünlüklü bir şekilde formüle edilmemiştir ve bir gün formüle edilirse, görünen sorun hallolacaktır.

Aslında, kendi tabirleriyle “doğuştanlık tezi”ni reddeden Putnam ve diğerlerinin yerine hangi tezi önerdikleri açık değildir; benim bu tezin savunucularından biri, hatta elebaşı olduğum iddia edilse de, hiçbir zaman bu görüşü savunmadığımı ve ne olduğu konusunda en ufak bir fikrim olmadığını eklemeliyim. Antikor oluşumu konusunda doğru ne olursa olsun, bedenin ve bağışıklık sisteminin doğuştan gelen kaynaklarına dayalıdır ve bilimcinin görevi bu kaynakların ne olduğunu bulmaktır. Tastamam aynısı kavram oluşumu ve dil edinimi için de geçerlidir. Bu nedenle “doğuştanlık tezi”nin savunucuları olduğu iddia edilen kişiler bu tezi savunmuyor, hatta bu tabiri kullanmıyorlar, çünkü böyle bir genel tez yoktur; yalnızca zihnin doğuştan kaynakları, özelde de dil yetisi hakkında özgül

23 Dilbilimsel-bilişsel bağlamda bir tartışma için, bkz. Jerne (1985) ve daha kapsamlı bir tartışma için, bkz. Piattelli-Palmarini (1986).

tezler vardır. Formüle edilmemiş bir “doğuştanlık tezi”ne karşı yöneltilen genel argümanların, doğuştanlık hakkındaki gerçek tezlerle, dilin ve kavramsal sistemlerin gelişimi ya da diğer fiziksel büyüme biçimleri örneğinde, alakası yoktur.

Putnam bağışıklık sistemiyle kurulan benzerlik üzerinden ifade ettiğimiz argümana bir karşı argümanla yanıt verir. Kavramların “çoğu zaman *kuramlardan* doğduğuna” dikkat çeker ve mümkün olan kuramların (hatta belki de “kuram türlerinin”) sayısı –“sığ” kuramlar için bile– o kadar çoktur ki, “evrimin tüm olasılıkları peşinen tükettiği fikrini uçuk kaçık bir fikir haline” getirmektedir (Putnam 1988a: 128). Argüman doğrudur, ama yine konuyla alakasızdır. Öncelikle, insanların ne edinebildiklerini ele alıyoruz ve “tüm kuramlar”ın insanlar tarafından öğrenilebileceği ya da inşa edilebileceğine inanmak için bir gerekçe olmadığı gibi, bu tezin ne anlam taşıdığı da açık değildir.²⁴ Ayrıca Putnam’ın özgün argümanı *karbüratör* ve *bürokrat* gibi özgül sözcüklerle alakalı olacaktı; bu örneklerle ya da doğuştan yapı hakkındaki ciddi bir ampirik tezle nicelik argümanının alakası yoktur. Başka bir deyişle, Putnam’ın “evrim bunu yapmış olamaz” argümanı, geçerli olacağı düşünülen örneklerde geçerli değildir. Evrimin “her şeyi” –insanın yetilerinin ötesinde olanları bile– yapamayacağı argümanı, bir anlam çıkartılabildiği takdirde, geçerli olabilir; ama bütünlüklü bir biçimde sunulabilse bile, bu tür bir argümanın konumuzla alakası yoktur.

Aynı bağlamda, Putnam “anlam bütüncülüğü” tezinin, Quine’in “revizyon her kapıyı çalabilir” ilkesiyle birlikte, kavramsal sistemlerin ve genel olarak dilin doğuştan yapısına ilişkin belli sonuçların altını oymaya yardımcı olacağını savunur. Ama bu düşünce tarzı şüphelidir. Di-

24 Keza biyolojik olarak belirlenmiş özgül entelektüel yetileri dikkate alındığında, “kısa kuramlar” da her zaman insanlar tarafından edinelebilir değildir ya da insanlar tarafından anlaşılabilir kuramlar olarak görülemez.

yelim ki “anlam bütüncülüğü” tezi, Putnam’ın ifade ettiği şekliyle, “tanımlama sağlamak için analize başvurmadan ‘anlamlar’a atfettiğimiz özelliklere yeterince sahip olan ‘psikolojik açıdan gerçek’ varlıklar”ın olmadığı anlamında doğrudur ve gönderim sadece bütüncü temelde tamamen belirlenmektedir. Gelgelelim anlamsal bağlantıların biyolojik bir miras olarak tamamen sabit ve değişmez olamayacağı sonucu çıkmaz. Dolayısıyla belli ilişkiler değişmeden kalırken, diğer düşünceler gönderimin sabitlenmesine ilişkin çeşitli tercihlere yol açabilir. Ayrıca öncesinde ele alınan türde ampirik düşünceler “revizyon her kapıyı çalabilir”in gerçekten doğru olup olmadığı sorunuyla alakalıdır. Bu husus doğal dil söz konusu olduğunda, Putnam’ın birçok örneğini aldığı doğa bilimleri pratiğine göndermede bulunarak halledilemez; bu argümanların doğru olduğunu kabul etsek bile, insan zihninin sabit özelliklerine dayalı içkin anlamsal ve kavramsal yapının olmadığını göstermeye yetmez. “Bütüncülük” tezi belli bir ölçüde ya da biçimde doğru olabilir, ama doğal dilde anlamsal bağlantılarla ilgili sorunların ampirik incelemeyle halledilmesi gerekiyor ve –en azından şimdilik– kanıtlar bunların varlığını destekliyor, üstelik kanaatimce gayet güçlü bir şekilde destekliyor görünmektedir.

Gerçek iletişim incelemelerinin “genel olarak kabul edilen dilsel yeti ve iletişim izahının” altını oyduğunu göstermeyi amaçlayan ve “eğer dil, filozofların ve dilbilimcilerin zannettiği gibi bir şeyse, dil diye bir şey yoktur. Bu yüzden öğrenilecek, hatmedilecek ya da doğuştan edinilecek bir şey de yoktur” diyen (Davidson 1986b: 446) Davidson’ın “A Nice Derangement of Epitaphs” (Hoş Bir Yazıtlar Karmaşası) (1986b) yazısındaki argümanını daha da irdeleyelim. Davidson’ın çürütüldüğüne inandığı bu dil anlayışı, kendisinin “ilk dil” ya da “önceki kuram” adını verdiği, az çok konuşan ve işitenler tarafından paylaşılan “karmaşık bir sistem ya da kuram” adını verdiği şeylere ilişkin üç temel varsayıma dayanır:

1. Önceki kuram, bu kurama sahip olan *yorumcu* tarafından sözlerin parçalarının özellikleri ve sözün yapısı temelinde yorumlayabilmesi anlamında “sistemli”dir;
2. Bu yorum yöntemi ortaktır ve
3. Sistemin bileşen öğeleri öğrenilmiş âdet ya da düzenler tarafından yönetilmektedir.

Bu varsayımlardan üçüncüsünün savunulması başka nedenlerle mümkün değildir, ama bu meseleyi erteleyeceğimize, Davidson’ın argümanı için gereken biçimiyle sunalım: Sistemin kurucu öğeleri kendi ifadesiyle, “yorumlardan önce” mevcuttur; sabit bir lisan bilgisi durumunda yorumcular için, iletişim konumlarında sabit bir öğedir.

Bu anlayışı çürütmek için, Davidson sıradan iletişim durumlarında yorumcunun, konum özelliklerine, konuşmacının farz edilen niyetlerine vb. dayanarak konuşmacının zihninde neler olabileceğine dair her türlü kestirimden ve varsayımdan yararlandığı tespitinde bulunur. Böylece yorumcu “kuramına ayar yapar”, “önceki kuram”ı değiştirip “duruma uydurulmuş” bir “geçiş kuram”ına dönüştürür. Bu “geçiş kuramı herkesin (belki felsefeciler hariç) gerçek doğal dil adını vereceği şeyin bir kuramı değildir” (Davidson 1986b: 443) diye devam eder Davidson ve “bu tür bir dile ‘hakim olmak’ yararsız olacaktır, zira bir geçiş kuramını bilmek belli bir durumda belli bir sözü nasıl yorumlayacağını bilmekten başka bir şey değildir” (s. 443). Ayrıca iletişim önceki kuram konuşmacı ve işiten için ortak olmadığında pekâlâ ilerleyebilir ve önceki kuram da “bizim normalde dil adını vereceğimiz” şey değildir, zira psikolojik bir tikedir, “topluluk” aracılığıyla paylaşılmayan özelliklerle konuşana-işitene özgüdür. Yorumcunun belli tür bir “stratejisi” vardır, “konuşan ya da işiten kişinin bizzat peşinen bildiği şeyi ve mevcut verileri bir geçiş kuramı üretmek için kullandığı gizemli bir süreç”tir bu ve iletişim için, iki insanın ihtiyaç duyduğu şey “sözden söze geçiş kuramlarına yakınlaşabilmektir”. Bu gerçekler dikkate alındığında, artık “dil kavramı”na, “ortak dilbilgisi

ya da kurallara”, “keyfi bir sözün anlamını bulmak için kurulmuş portatif bir yorum makinesine” ihtiyaç yoktur; bizim daha uçucu, gizemli ve “bütüncü” bir şeye, “zaman-dan zamana bir geçiş kuramına yakınlaşma yeteneği”ne ihtiyacımız vardır (s. 445). Böylece “yalnızca sıradan dil kavramını terk etmek”le yetinmeyiz, “aynı zamanda bir dili bilmek ile genel olarak dünyadaki durumumuzu bilmek arasındaki sınırı kaldırmış oluruz. ... Dilsel iletişimde” az önce bahsedilen üç ilke temelinde “dil yetisine karşılık gelen hiçbir şey yoktur” (s. 445-6), çünkü “geçiş kuramlarına varmak için kurallar yoktur.” Fakat tartışmanın sonucunda, Davidson geçiş kuramı bir şekilde “kişisel bir sözcük dağarcığı ve dilbilgisi”nden, yani ilk koşulu ve belki üçüncü koşulun bir versiyonunu da karşılayan, ama muhtemelen “topluluğun” paylaşmadığı bir “önceki kuram”dan türetildiğini iddia eder; o halde, bir “önceki kuram” vardır ve kuşkusuz “geçiş kuramlarına varmak için” sadece belli yöntemler vardır, bu yöntemlere “kural” adını vermek isteyelim ya da istemeyelim (s. 446).

Argümanın çeşitli parçaları büyük oranda doğrudur, ama çok fazla şey anlatmıyor görünmektedir. Özellikle, alışıldık dil ve lisan bilgisi incelemeleri anlamında bir “önceki kuram”ın (yani dil yetisinin özgül olgun durumuyla bütünleşmiş bir özgül üretici sürecin) var olduğundan şüphe duymak için hiçbir neden sunulmamıştır. Elbette bu “önceki kuram” günlük kullanımda “dil” diye adlandırılan şeyden çok farklıdır, ama bunun nedeni, daha önce de belirtildiği gibi, dil ve zihin konusundaki ampirik incelemelerde bu tür bir kavramın hiçbir rolünün olmamasıdır.

Davidson’ın argümanları karşısında, çok iyi bir ilk tahminle, sunulan kanıtları, sözlere yorumlar tahsis eden bir kurallar ve ilkeler sistemi (ya da edinilen bilişsel konuma ilişkin olarak neyin doğru olduğu anlaşılırsa o) ile eşleştiren sabit ve değişmez bir dil yetisinin var olduğunu düşünmeye devam edebiliriz. Bu edinilen sisteme “üretici süreç” adını verelim. Bir dili bilmek bu üretici sürecin içsel bir temsiline sahip olmaktır; biz bunu “daha temel” mekanizmalardan

soyutlayan çok çeşitli düzeylerde ifade edeceğiz ve doğa bilimlerinin olağan tarzında bu tür mekanizmalara bağlamaya çalışacağız.²⁵ Olağan pratikle uyumlu şekilde ilerleyerek, diğer belirli yapılar ve özelliklerin yanı sıra edinilen üretici süreci özümseyen²⁶ ve sunulmuş sözleri zihninin diğer bileşenleri tarafından yorumlanan yapısal betimlemeler haline getiren bir “ayrıştırıcı” (yine zihne/beyne atfedilen bir aygıt) inşa etmeye de çalışabiliriz. Buraya kadar, ampirik araştırmanın olası sorunlarını ele aldık.

Muğlak şekilde formüle edebileceğimiz, ama pratikte incelenemez olmayan bir sorun daha vardır: Zihninin diğer tüm yetilerinin yanı sıra –artık bunlar her neyse– bir bileşen olarak ayrıştırıcıyı da içeren ve dilsel girdileri olduğu gibi dilsel olmayan girdileri de kabul eden bir “yorumcu” yaratmak. Bir söz ve bir konum sunulan bu yorumcu, bu konumda bir insanın söylediği şeye bir yorum getirir. Gerçek deneyim dünyasında iletişim incelemeleri yorumcunun incelenmesidir, ama alışıldık nedenlerle bu bir ampirik inceleme konusu değildir: Her şey incelemeleri diye bir konu yoktur. Benzer şekilde, bilim günlük deneyim-

25 Bir kez daha, başka yerde ele alındığı gibi, alışıldık idealizasyonlar varsayıyoruz.

26 Stratejiler, bellek/hafıza yapısı vb. Mevcut araştırmada tasavvur edildiği şekliyle, bir ayrıştırıcının, doğru ya da yanlış, zihninin/beynin gerçek bir bileşeni olarak, tam yorumcunun belli öğelerini içeren bir tür bütünlüklü alt sistem olarak varsayıldığını belirtelim. Bu varsayımlar bütün ampirik araştırmalarda ortaya çıkan bu genel sorunlara tabidir. Ayrıştırıcıya dair incelemelerin çoğu zaman dilsel yeti incelemelerinde (yani ayrıştırıcının bir bileşeni olduğu düşünülen üretici usulün incelenmesinde) ortaya çıkan genel sorunlara bir şekilde bağışık olduğu düşünülür, ama bu bir hatadır. Kanıtlar her zaman edimden geldiği için, altta yatan yetinin doğasını belirlemek üzere kullanırken haklı bir gerekçemiz olmadığı savunulur. Aynı (yanıltıcı) görüşe göre, idealleşmiş ayrıştırıcının doğasını belirlemek için bu tür kanıtlardan yararlanmakta haklı olmadığımız sonucuna varabiliriz ve fiziğin sayaç okumalarının ötesindeki bir şey üzerine incelemeler olduğunu varsaymamız için hiçbir temel olmayacaktır. Veriler “Y değil, X için kanıt” olarak etiketlenmiş şekilde gelmez.

de karşımıza çıkan dünyanın diğer olgularını araştırmaz. Yorumcu –Davidson’ın doğru bir şekilde gözlemlediği üzere– insanların yapabilecekleri her şeyi dahil eder, zaten bu nedenle ampirik incelemelerin bir nesnesi değildir ve hakkında akla yatkın bir şey söylenemez. Normal bilimsel yöntemlerle ilerleyerek, edinilmiş dili oluşturan “kişisel sözcük dağarcığı ve dilbilgisi”nden başlayarak, ayrıştırıcıya ilerleyerek, sonra belki de –makul olduğu ölçüde– normal insan yaşamına dahil olan zihnin ve konumların diğer öğelerine dönerek, yorumcunun çeşitli öğeleri hakkında bir şeyler öğrenmeyi umabiliriz. Fakat bir “her şeyin kuramı” talebiyle başlarsak, hiçbir şey bulamayız; bunu kanıtlamak için incelikli argümanlara başvurmak gereksizdir.²⁷ Çok daha ileri bilimlerde de durum farklı değildir. Çıkarılması gereken sonuç verimli bir şekilde incelenilecek dil kavramlarını terk etmemiz gerektiği değil; gerçek deneyim dünyasında başarılı iletişim konusunun, gerçek dünyanın (iletişim dahil) anlaşılmasına götüreceği şekilde tasarlanmış araştırmaların peşinden koşarken sezgilerimize bir kılavuz olması haricinde, ampirik araştırmalarda dikkati çekemeyecek kadar muğlak ve karmaşık olduğudur. Bu gözlemlerin bir “önceki kuram”ın, yani ampirik pratiğin olağan anlamında içselleştirilmiş bir üretici sürecin var olup olmadığıyla alakası yoktur.

Davidson’ın “geçiş kuramı” yararlı bir kavram değildir; bu konuda, kuşkusuz haklıdır. Yorumcu anbean değişen türlü türlü “geçiş kuramı” üretecektir (ama kritik olanı, *her türlü* değil), çünkü Davidson’ın tasavvur ettiği şekliyle yorumcu insan zekâsının anlayabileceği her şeyi kapsar;

27 İltintili düşünceler Daniel Dennett’in çok heyecan duymasına sebep olan Yapay Zekâ çabalarının neden sonuç vermediğini açıklamamıza yardımcı olur (bkz. Putnam 1988b; Dennett 1988). Dennett “mühendislik” adını verdiği bir şey kapsamına giren kayda değer sonuçlar olduğuna ya da olabileceğine inanır, ama ne kastettiği açık değildir; ayrıca, gayri resmi tartışma hakkında birkaç yıl önce anlattıklarının (açıklaması kısmen buna dayalıdır) en hafif tabirle yanlış yönlendirici olduğunu düşünüyorum.

ama onun geçici durumlarını “kuram” olarak adlandırmanın ya da bunları doğrudan araştırma konusu olarak görmenin hiçbir anlamı yoktur. Davidson’ın argümanındaki hiçbir şeyin “önceki kuram”ın (pek kendi terimleriyle anlaşılsa da) “yorumcu”nun sabit ve değişmez bir ögesi olarak kaldığı (daha dar kapsamda idealleştirilmiş ayrıştırıcı ögesinde olduğu gibi) ve yorumcunun işleyişine dahil olduğu varsayımıyla ilgisi olmaması hayati önemdedir.

Bu tartışmada, Davidson bozuk kullanımlara [malapropizm] ve daha genel olarak “yanlış dil kullanımı”na odaklanır. Burada belli bir dikkat zorunludur. Bir kez daha bizim özensiz konuşmada “İngilizce” adını verdiğimiz dil türünü konuşan Jones’u ele alalım. Jones anlamsal özellikler de dahil olmak üzere yapısal betimlemeleri sözlerle ilişkilendiren bir üretici süreci hatmetmiştir ve bu yapısal betimlemelerden yararlanarak dilsel ifadeleri üretmesine ve yorumlamasına olanak tanıyan başka zihinsel yetilere sahiptir. Bu üretici sürece onun “İ-dil”i adını verelim. Burada “İ” harfi “içselleştirilmiş” (zihinde/beyinde) ve “işlemsel” (sürecin belli bir betimlemeyle ilişki içinde düşünülen) yapısal betimlemeleri sıralayıcı bir işlev olması anlamında) sözcüklerini anlatmaktadır.²⁸ Burada, zihnin/beynin soyut bir şekilde düşünülen, belli varsayılmış mekanizmalarına atıfta bulunuyoruz.

Jones kendi İ-diliyle uyumlu olmayan bir tarzda konuşabilir ya da kendi İ-diliyle tutarsız yargılarda bulunabilir; kendimiz hakkındaki yargılar, tıpkı diğerleri gibi, hatalı olabilir ve davranış söz konusu olduğunda İ-dilden çok

28 İ-dilin iyi kurulmuş bazı ifadeleri “zayıf bir şekilde ürettiği”ni varsaymak için hiçbir neden olmadığını bir kez daha belirtelim, dolayısıyla İ-dillerden (“dilbilgileri”nden) “kaplamsal açıdan eşdeğer” olarak (ya da Quine’in terimleriyle değil) bahsetmek anlam ifade edecektir; bu kavramın şu an bilinmeyen bir anlam ya da mahiyete sahip olduğu bulunsu bile, bu kümenin formel özelliklerinin dil yapısı, anlam, öğrenim, iletişim, çözümleme vb. incelemeleri için anlam taşıyacağını düşünmek için bir neden yoktur. Bkz. Chomsky (1965). Bu konuda muazzam bir kafa karışıklığı var, ama bunları burada ele almayacağım.

daha fazlası söz konusudur. Yanlış dil kullanımının yavan bir örneğidir bu; buna “bireysel anlam” diyelim.

Diyelim ki Jones, çoğumuz gibi, normalde “umarım, bu sorunu çözeceğiz” gibi şeyler söylüyor ya da “*disinterested*” [kayıtsız] derken “uninterested”i [ilgisiz] kastediyor. Çeşitli uzman isimler bize bunun “yanlış” olduğunu, “hata” yapıldığını ya da “İngilizcenin kurallarına” uygun olmadığını söylerler. Jones “dilini yanlış kullanmaktadır”, yani İngilizceyi, Dummett’in “temel anlamı”nda olduğu gibi ancak kısmen ve belki de çarpıtılmış bir bilgiye sahip olduğu bir dili. Nüfusun yüzde 95’i –ya da iş oraya geldiyse William Safire ve diğer birkaç kişi hariç herkes– Jones gibi davransa bile, bu örnekler yine de “yanlış dil kullanımı” olacaktır. Jones belli bir nedenle ya da hiçbir neden göstermeden bir topluluğun pratiklerine uyum sağlamaya çalışıp başaramayabilir de, ve bu durumda Jones’u gözlemleyen insanlar özensiz konuşmada bu topluluğun dilinin yanlış kullanımından bahsedebilir. “Topluluk anlamı” diye adlandırabileceğimiz bu “yanlış dil kullanımı” kavramları grup kimliği, otorite yapısı vb. sosyolojisinin incelenmesinde yararlı olabilir, ama bildiğimiz kadarıyla dil incelemeleriyle çok az alakası vardır. Telaffuz örneğinde bunu çok iyi anlıyoruz. Dolayısıyla İngilizcenin bir türünün “doğru”, diğerinin “yanlış” olduğunu söylemek İspanyolcanın doğru, İngilizcenin yanlış olduğunu söylemek kadar anlamsızdır; aynısı dilin diğer veçheleri için de geçerlidir, ama belli bir nedenle bu husus daha muğlak görünmektedir.

“Yanlış dil kullanımı” kavramının bir diğer olası anlamı da Hilary Putnam’ın “dilsel işbölümü” kavramından çıkmaktadır. Örneğin zihnimde/beynimde temsil edilen sözlükçede “elm” (karaağaç) ve “beech” (kayın ağacı) ya da “mass” (kütle) ve “kinetic energy” (kinetik enerji) girdileri bu sözcüklerin gönderiminin saygı duyduğum uzmanlar tarafından belirlendiğine dair bir işaret içerebilir. Ardından, sözcükleri bu uzmanların belirlemelerine uyumlu olmayacak bir gönderimle, yanlış bir şekilde kullanabilirim. Bu durumda, “kendi dilimi yanlış kullandığım” söylenebi-

lir.²⁹ Buna yanlış dil kullanımında “uzman anlamı” diyelim. Yine, önemli bir sonuç çıkmadığı görülmektedir, öncesinde anahatları çizilen ve pratikte tipik şekliyle izlenen bireysel psikoloji çerçevesinde dile yaklaşımla alakalı hiçbir şey gelmediği kesindir.³⁰ Bu düşüncelerden yararlı bir “dil” ya da “topluluk” kavramının doğmadığına dikkat edelim. Örneğin “elm” (karaağaç) ve “beech” (kayın ağacı) konusundaki uzman, tek sözcük İngilizce bilmeyen ve ortak kullandığımız Latince teknik terimlere atıfla kullanımını düzelten bir İtalyan bahçıvan olabilir; keza “mass” (kütle) ve “kinetic energy” (kinetik enerji) uzmanı ise tek dil bilen bir Alman fizikçi olabilir. Ama hiçbirimiz Almanca ve İtalyancanın İngilizceye dahil olduğu ya da bizlerin sözcüğün yararlı bir anlamında “topluluk” oluşturduğu sonucunu çıkarmayız.

Başka bir “yanlış dil kullanımı” kavramı var mıdır? Varsa da ben bilmiyorum. Öyleyse, bu kavramın dil, anlam, iletişim vb. incelemelerinde önemli bir rolü yoktur. Tyler Burge’un bahsettiği türde örneklerden gidecek olursak, Jones’un “arthritis” (artrit) terimini uyluktaki bir acıyı anlatmak için kullandığını varsayalım. Onun köyünde bu şekilde kullanıldığını, ama topluluk dışında aynısının geçerli olmadığını varsayalım. Jones bireysel anlamda dilini yanlış kullanmış olmaz; kullanımı kendi İ-dili açısından doğrudur. Köyünde de dilini topluluk anlamında yanlış kullanmamaktadır, ama sınırları dışında yanlış kullanmaktadır. Jones’un zihinsel sözlükçesinde “arthritis”in nasıl temsil edildiğine bağlı olarak, dilini “uzman anlamında” yanlış kullanıyor ya da kullanmıyor olabilir. “Arthritis” hakkındaki inançları Jones’a nasıl atfetmemiz gerekir?

29 Fakat tuhaf bir anlamda. Bu örnekte, benim iç sözlükçem tarafından saptandığı üzere, uygulanmasıyla ilgili olan belli bir kanıttan yoksun olan bir sözcükten bahsediyoruz. Jones’un önündeki bir nesneye, saklı parçanın farklı bir şekli olduğunu bilmediğinden küre adını verdiği için dilini yanlış kullandığını söylemeyiz.

30 Bu pratiğe bağlı kalmadığını iddia eden toplum-dilbilimciler ve diğerlerince bile. Konu hakkında, bkz. Chomsky 1986:17-18.

Burada sezgiler farklı farklıdır ve şimdilik kanıtların meseleyi tatmin edici şekilde çözüme bağlayamayacak kadar sınırlı olduğunu söyleyebiliriz. “Uzman anlamı”nı bir kenara bırakarak, inanç benzeri olan kavrama göndermede bulunmak için “İ-inancı” terimini kullandığımızı varsayalım, ama tek bir farkla: Jones köyünde ve genel olarak topluluk içinde aynı inanca sahiptir, yani kendi İ-dilimizde vücudunda bir tür sancı olduğunu söyleyerek ifade edeceğimiz inanç.³¹ Günlük dilde kullandığımız anlamda inanç kavramıyla aynı olabilir de olmayabilir de, ama yanlış bir şekilde “davranışın nedenselliği” diye adlandırılan şeyin incelenmesi için gerekli görünen kavramdır; “yanlış bir şekilde” diyorum, çünkü davranışın sözcüğün yararlı bir anlamında “bir nedenden kaynaklandığı” açık değildir. Genel psikolojinin kavramlarının günlük kullanımdaki kavramlar olacağını varsaymak için bir neden yoktur, tıpkı fizikteki kavramların ya da psikolojinin “dilbilim” diye adlandırılan alt dalının kavramlarının genelde bu nitelikte olmaması gibi. Keza bu türde sorunları ele alan akla yatkın bir bilim dalının (daha doğru bir ifadeyle, insan bilimi, yani belli bilişsel yetileriyle insanların girişebilecekleri türde bilimsel araştırmanın) olduğu da şüphelidir.

Kanımcı konu hakkında söylenecek daha fazla şey olduğu kanıtlanmamıştır. Özellikle, “yanlış dil kullanımı”na, “normlar”a, “topluluklar”a vb. gönderme yapmak genelde olduğundan çok daha fazla dikkat gerektirmektedir. Bu kavramlar muğlaktır ve dil ya da insan davranışı üzerine incelemelerde bir yarar sağlayacakları şüphelidir. Bu kavramlara yaslanan bir argüman dikkatle incelenmeyi hak

31 Jones’un sözlükçesindeki “arterit” girdisinde bir uzmana, sözgeli mi Almanca konuşan birine kulak verildiğini varsayalım. O zaman, Jones’a “inanç” atfedilmesi başka dolambaçlı laflar içerebilir ya da psikolojideki tanıdık anlamı gibi bir şeyde gereksiz olduğu için kavramı bırakmak isteyebiliriz. Çok önemli bir meselenin söz konusu olmadığı gözükmemektedir. Burada ele alınan sorunlar hakkında daha fazlası için, bkz. Bilgrami 1987; Segal 1987.

eder ve benzer argümanların bu sınavı geçebileceğinden şüpheliyim. Topluluklar birbiriyle çakışan çok çeşitli şekillerde oluşturulmaktadır ve topluluklara ve onların normlarına ilişkin incelemeler çabucak her şey incelemeleri durumuna düşmektedir. Jones'un dil gelişimi sırasında edindiği İ-dil temelinde konuştuğu ve anladığı değişmez bir gerçektir ve Jones'un geçici bir amaçla "topluluk normları" ya da "toplumsal pratik" diye adlandırmayı tercih ettiğimiz şeyin peşinden gidip gitmemesi, bu içselleştirilmiş İ-dil (ve daha birçok şey) temelinde olur. Tek dil bilen ve bir çeşit Rusça konuşan Boris'in farklı bir İ-dili vardır ve farklı "normlara" bağlı kalır. Belli sınırlar içinde Jones'u anlayabilirim, çünkü benim İ-dilim onunkinden çok farklı değildir ve ikimiz de eksiksiz yorumcuya dahil olan başka bilinmeyen özellikleri az çok paylaşıyoruz; analiz edilmemiş karmaşıklığı içinde şu haliyle bir ampirik inceleme konusu değildir bu. Bence bu sorunlara böyle yaklaşmamız gerekir.

Bu terimlerle, dil ve zihin incelemeleri için uygun olan bir "lisan bilgisi" anlayışı geliştirebiliriz; yani, belli bir İ-dile hâkim olma ve onun içsel temsili. Dilbilimcinin dil bilgisi bir İ-dil kuramıdır ve evrensel dilbilgisi dil yetisinin başlangıç durumunun kuramıdır. Jones'un İ-dili tikel bir olgunluk durumudur ya da çıktıdır; dil yetisini kanıtları İ-dile aktaran bir işlev olarak görür. Peki, ya dil kavramı? Dilleri basitçe İ-diller olarak anlayabilir, böylece bir dili "bir konuşma tarzı" gibi bir şey olarak alabiliriz, Wilhelm von Humboldt'un dil tanımına başvuracak olursak, "sınırsız kullanım" sağlayan "sınırlı araçlar" (1836: 122, 13. Paragraf; 1988: 91; ayrıca bkz. Chomsky 1964: 17), ayrıca birtakım "üretilmiş nesneler"den ziyade Humboldt'un bir "üretim süreci" olarak dil anlayışını yakalama çabası. Böylece dili fiilen Otto Jespersen'in terimleriyle "özgür ifadeler" oluşturmada konuşmacıya rehberlik eden bir "yapı kavramı" olarak alıyoruz (1924: 19; ayrıca bkz. Chomsky 1977). Ampirik araştırma açısından, bunun uygun bir karar olduğunu düşünüyorum, ama gündelik hayattaki konuşma açısından böyle olmadığı açıktır. Alternatif olarak, biliş-

sel durumlardan, belki de James Higginbotham'ın (1989) önerdiği çizgide kopartılmış bir dil kavramı inşa etmek isteyebiliriz. Lisan bilgisini bir bilişsel durum olarak alıp, “dil”i soyut bir nesne olarak, “bilgi nesnesi” olarak, zihinde ve nihayetinde beyinde şimdi-bilinmeyen “daha temel” mekanizmalarla temsil edilen bir üretici sürecin, İ-dilin bir imgesi olan soyut bir kurallar ve ilkeler (ya da doğru çıkan neyse o) sistemi olarak yorumlayabiliriz. Bu anlamda dil tamamen İ-dil tarafından belirlendiğinden (üstelik ondan soyutlanmış olmasına karşın), bu adımın güdülenmiş olduğu tamamen açık değildir; ama belki de öyledir.

Bu terimlerle, ampirik araştırmaya tabi tutulabilecek olan dil ve dil kullanımına ilişkin soruların kolaylıkla formüle edilebileceğini ve bildiklerimiz kadarıyla, en iyi şekilde ele alınabileceğini düşünüyorum. Eğer insanlar kendileri doğal dünyanın birer parçasıysa ve dolayısıyla (tıpkı diğer organizmalar gibi) kapsamı ve sınırları olan özgül biyolojik yetileri varsa, bilimlerin usulüyle ampirik araştırmaya tabi olmayan ve belki de hiçbir zaman olmayacak başka sorunlar da pekâlâ olabilir. Evrim ve onun uyum sağlama mucizeleri konusunda yanılısamalara kapılmamalıyız. Evrim kuramında, ortaya atabileceğimiz soruları cevaplayabilmemiz gerektiğini (cevapları olsa bile, ilkesel açıdan olsa bile) ya da doğru soruları sorabiliyor olmamız gerektiğini söyleyen hiçbir şey yoktur. Bunu yapabildiğimiz oranda, elimizde ampirik bilim vardır, zihnin özelliklerinin ve zihin dışı dünyanın özelliklerinin bir tür tesadüfi yakınlaşması söz konusu olacaktır. Bunun şaşırtıcı bir yanı yok; benzer bir şeyin sıçanlar ve arılar için de doğru olduğunu kabul ediyoruz ve insanların melek değil, biyolojik organizma olduğunu öğrenmek bizi şaşırtmamalıdır. Fakat beşeri bilimin sınırları içinde, şimdiye ilişkin en iyi tahminin biraz önce çizdiğim çerçevenin dil ve zihin hakkındaki ampirik sorulara dair uygun bir çerçeve olduğunu ve bu çerçeve içinde bazı dikkate değer başarılar ve birçok merak uyandırıcı olasılık olduğunu düşünüyorum.

4

DİL VE ZİHİN İNCELEMELERİNDE DOĞALCILIK VE DÜALİZM

Başlıktaki terimler, içinde yer aldıkları çerçevelerle birlikte çeşitli şekillerde anlaşılabilir. Ben yararlı ve uygun olduğunu düşündüğüm yorumları anahatlarıyla ortaya koymak ve çok daha kapsamlı bir argüman gerektirecek olan genel bir tez sunmak istiyorum: Ele alınan meselelerde bu tarzda ilerlemek için tutarlı bir alternatif yoktur ve kabaca aynı alandaki diğer çabalar, burada anahatlarıyla sunulan yaklaşımın uzantıları olarak anlaşılırsa netleşir ve olanaklı hale gelir.

Terimleri Sadeleştirmek

Şimdilik “dil”i bir kenara bırakarak, başlıktaki diğer terimleri geniş kapsamlı içerimlerden bağımsız, özde her türlü metafizik yan anlamdan sıyrılmış tarzda ele alarak başlayalım. Zihin ya da zihinsel terimini düşünelim. “Kimyasal”, “optik” ya da “elektriksel” terimlerini nasıl kullandığımıza bakalım. Belli olgular, olaylar, süreçler ve durumlar “kimyasal” (vb.) diye adlandırılır, ama bu kullanımın akla getirdiği bir metafizik bölünme yoktur. Bunlar sadece dünyanın, araştırma ve serimleme amaçları için bir odak noktası olarak seçtiğimiz çeşitli yönleridir. “Zihinsel” (*mental*) terimini de aynı tarzda, geleneksel içeriğiyle, ama metafizik bir anlamı olmadan ve zihinsel olanın gerçek kıstası ya da işaretini saptamaya çalışmanın anlamlı olacağını ima

etmeden kullanacağım. “Zihin” (*mind*) derken ise, dünyanın zihinsel yönlerini kastediyorum; kavramı daha kesin şekilde tanımlama amacında değilim; ilginç türde bir birlik ya da sınırlar bulma beklentisi de taşımıyorum, tıpkı diğerlerinde olduğu gibi. Sonuç olarak kimsenin “kimyasal” olanın sınırlarını netleştirmek gibi bir derdi yoktur.

Ayrıca burada sadece insan zihnini ele alıyorum (görme sistemi, muhakeme, dil vb.). Amip ve kartaldan bilim-kurgu uzay gemilerine kadar uzanan bütünlüklü bir devinim bilimi ya da hücre ve şiirsel söylemden hayali, dünya dışı varlıklara kadar uzanan bir iletişim bilimi arayışı yoktur. Biyologlar yunusların nasıl yüzdüğünü, karıncaların nasıl iletişim kurduğunu araştırırlar ve (günümüz jargonuyla konuşacak olursak) “içselci” ve “bireyci” bir izahla başlarlar. Bunu yaparken, “yunus”, “iletişim” vb. terimlerin günlük konuşmada nasıl kullanıldığıyla pek ilgilenmezler; oysa sorular ilkin karşımıza bu şekilde çıkar. Yine de biyologlar açıklama ve anlama amaçlarına uygun kavramlar geliştirirler. Gündelik konuşma ve sağduyulu düşünceye bu şekilde hanel gelmez; aksine uygunsuz ve yıkıcı taleplerden kurtulur. Aynısı daha geniş çaplı amaçları olan diğer bilimsel araştırmalar için de geçerlidir (örneğin karınca topluluklarının incelenmesi).¹

Bu gözlemleri –kanımca, herkesçe bilinen gerçekler– insan dili ve insan zihni incelemelerine taşıyabiliriz. Beyin ya da beynin öğeleri dilbilim ve diğer zihinsel görüngülerde kritik bir yere sahip olduğundan, insan doğasının ve görünümünün belli yönlerine dair araştırmanın akışı içinde geliştirilmiş belli bir perspektiften bakıldığında, beyinden bahsederken “zihin” (*mind*) sözcüğünü kullanabiliriz (esnek bir kullanım ama yeterli). Burada ampirik varsayımlar söz konusudur: Ayak değil, beyindir ilintili bedensel or-

1 Bu konu hakkında, bkz. Bilgrami 1993. Daha genel araştırmalarda (toplum-dilbilim, dil edinimi, Hilary Putnam’ın “toplumsal işbölümü” vb.) içselci-bireyci yaklaşımın (çoğu zaman örtülü) varsayımı hakkında, bkz. Chomsky (1980: 25 vd).

gan; insanlar dil yetileri bakımından birbirlerine benzerler, bu yüzden insan dili bir doğal nesne olarak görülebilir vb. Ama bunlar bize engel olmamalıdır.

Keza “doğalcılık” terimini de metafizik yan anlamlar olmadan kavrayalım: Zihin konusunda bir “doğalcı yaklaşım”, diğerlerinde olduğu gibi, dünyanın zihinsel yönlerini araştırır ve “temel” doğa bilimleriyle nihai bütünleşme umuduyla, anlaşılabilir açıklayıcı kuramlar inşa etmeye çalışır. Bu tür bir “yöntemsel doğalcılık”, “yöntemsel düalizm” diye adlandırabileceğimiz şeyin, yani insanın “boyunun üstünü” (mecazi ifadeyle) incelerken bilimsel akılcılığı bırakmamız gerektiği görüşünün karşısına çıkartılabilir. Buna göre, bu benzersiz alanda gizemci olmak, keyfi şartlar koymak ve bilimlerde asla düşünölmeyecek türde *a priori* taleplerde bulunmak ya da normal araştırma kanonlarından başka şekillerde sapmak gerekir.

Doğalcı araştırmanın nasıl ilerlemesi gerektiği konusunda ilginç sorular vardır, ama bu mevcut araştırmayla benzersiz bir ilintisi olduğunu gösterecek bir sebep sunulmadığı takdirde burada bir kenara bırakılabilir. Bildiğim kadarıyla, bu yapılmış değildir. Özellikle, bu bağlamda şüpheli argümanlar bir kenara atılabilir. Modern bilimin standart bakış açısını, özünde Richard Popkin’in tarif ettiği şekliyle, Dekartçı şüpheli krize on yedinci yüzyıl tepkisinin temelcilik karşıtlığını benimseyebiliriz: “Bilgimize mutlak anlamda kesin temeller kazandırılmayacağını, ama dünya hakkında öğrendiklerimizin güvenilirliğini ve uygulanabilirliğini değerlendirmek için standartlara sahip olduğumuzun tanınması”, dolayısıyla “doğanın, kendinde-şeylerin gizemlerinin sonsuza dek bizden saklandığını” kabul ederken “bilginin kendisini kabul etmek ve artırmak” (Popkin 1979: 139 vd). Ötesine geçmek pekâlâ ilgi çekici olabilir, ama bu durumda cevapların aranacağı yer, bulunmalarının muhtemel olduğu yerdir, yani anlayış zenginliği ve derinliğinin sorulara dair açıklama elde etme umudu sağladığı müspet bilimler. Tutunacak zemin bulmaya çalışan araştırmalarda bunları gündeme getirmek

faydasızdır, yeni ortaya çıkan disiplinlere bir tür tacizden öteye geçemez.

Bu şekilde kavranan doğalcılık ihtilaflı olmamalıdır, ama kapsamının ne olacağı belirsizdir; düalist alternatif ise son derece ihtilaflı olmalıdır. Kanaatimce tersi doğrudur, yakın dönem entelektüel tarihin tuhaf bir özelliği. Zihne dair açıklayıcı kuramlar sunulmuştur, özellikle de dil incelemelerinde. Bunlara ciddi şekilde karşı çıkılmıştır, ama yöntemsel doğalcılığın kanonlarını ihlal etmek için değil (bunlara fazlasıyla riayet ettikleri anlaşılmaktadır), başka temellerde: Bilimin olağan kıstaslarına göre başarısından bağımsız olarak şüpheli, belki de korkunç olduklarını ya da başarılı olduklarını, ama “zihin”le ve “zihinsel” olanla ilgilenmediğini gösterme iddiasında olan “felsefi temeller”. Bu tür eleştirilerin yaygın olarak bir yöntemsel düalizm biçimi olduğunu ve bu duruşun savunulmasının (ya da zımnen kabulünün) zihin ve dil üzerine yakın dönem felsefedeki en ilginç çalışmaların çoğunun önde gelen bir izleği olduğunu göstereceğim.

Elbette doğalcı yaklaşım dünyayı anlamaya çalışmanın diğer yollarını dışlamaz. Bu yola bağlı olan biri, insanların duygu ve düşünceleri ile nasıl davrandıkları hakkında roman okuyarak ya da tarih çalışarak, günlük yaşam faaliyetlerini inceleyerek her türlü doğalcı psikolojinin sağladığından ve belki de her zaman sağlayacağından çok daha fazla şey öğreneceğimize inanabilir ve ben de inanıyorum. Benzer şekilde, sanatlar astrofiziğin heves etmediği gökyüzü konusunda katkı sunabilir. Burada kuramsal anlayıştan, belli bir kavrayış tarzından bahsediyoruz. Bu alanda, bu yaklaşımdan her türlü kopuş bir gerekçelendirme yükü taşır. Belki de bir gerekçe sunulabilir, ama benim bildiğim bunu yapan yok.

Doğalcı araştırmada dil

Tartışmanın çerçevesini çizmeye yardımcı olmak için, yöntemsel doğalcılığın zihin, özelde de dil incelemelerinde bizi

nereye götürdüğünü bir an durup düşünelim. Bence mevcut anlayışımız çerçevesinde şöyle bir yere götürmektedir.

Beynin dil ve dil kullanımına adanmış bir bileşeni vardır: Buna “dil yetisi” diyelim. Her birey için dil yetisinin biyolojik özelliklerce belirlenen bir başlangıç durumu vardır. Ciddi hastalıkları saymazsak, bu durumlar türler arasında o kadar benzerdir ki, dil yetisinin *tek* bir başlangıç durumu (ortak bir insan özelliği) olduğunu söyleyebiliriz. Çevre, ergenlik sırasında –büyük oranda– dengeye kavuşan ve içeriden yönlendirilen bir büyüme sürecini tetikler ve belli ölçüde şekillendirir. Ciddi bir inceleme dil yetisinin “saf” durumlarının ideal koşullarda ne olacağını belirlemeye çalışacaktır. Onu gündelik yaşamın karmaşık koşullarındaki müdahalelerden ve çarpıtmalardan soyutlayacak ve böylece dil yetisinin ve görünümünün gerçek doğasını belirlemeyi umacaktır; en azından, yöntemsel doğalcılığın kanonları bunu gerektirmektedir. Genel olarak doğalcı araştırmada yorumsuz kabul edilen bu bakış açısı, dil ve zihin alanında ihtilaflı, hatta daha da kötü bir şey olarak görülmektedir; yaygın ve zararlı olduğunu söylediğim düalizmin bir örneğidir bu.

Dil yetisinin edindiği bir durum her biri sescil, yapısal ve anlamsal özelliklerin belli bir bileşimi olan sonsuz bir dilsel ifade grubunu nitelendirir. Benim durumum son tümcenin özelliklerini saptar; sizinki de oldukça benzerdir, böylece zihniniz (bazen) söylediğime uygun bir benzeş bulabilir, bu durumda niyetlerimi belirlemek için araçlara sahip olursunuz (algılanan ifade, kanıtlarınızın sadece bir parçasıdır ve iletişim “az çok” bir ilişkidir). Edinilen durum hesaplamaya dayalı (üretici) bir sistemdir. Bu duruma dil ya da anlamsız bir terminolojik tartışmaya girmemek adına, *İ-dil* adını verebiliriz; burada “İ” harfi anlayışın içsel, bireysel ve içerimsel (teknik anlamda; yani içerim bakımından bir işlevin tanımlanması) olduğunu göstermek üzere seçilmiştir. Jones için (İ-)dile, yani D’ye sahip olmak dil yetisinin D durumunda olmasıdır. Belli belirtkeler (*signal*) dilsel ifadelerin görünümleridir (sözlü, yazılı, işaretli

vb.); konuşma edimleri geniş anlamda dilsel ifadelerin görünümleridir. İfadeler zihnini/beynin diğer sistemleri” için “talimatlar” olarak anlaşılabilir, dil kullanımında “bunlara uyulur”.

Bu sözlerin (çok zayıf) ampirik varsayımlarına göre, İ-dil kavramı açık ve nettir; beynin durum ve özellikleriyle karmaşık bir sistem olduğu tartışmalı değildir. Geriye kalan, bu “beyin durumu” anlayışını dile getirmek ve özelliklerini keşfetmektir. Diğer “dil” kavramları başka açıklamalar da gerektirmektedir ki, bunları sunmanın kolay olmadığını düşünüyorum.

(İ-)dil D'nin ürettiği ifadeler iyi kurulmuş tümceler kategorisiyle karıştırılmamalıdır; dil yetisinde bilinen bir yeri olmayan bir kavramdır bu, ama özensiz açıklama bazen meseleyi muğlaklaştırmış, epey bir kafa karışıklığına ve çabanın heba olmasına yol açmıştır. Dolayısıyla “olağan dışı” ifadeler Jones'un D dili tarafından çok kesin özelliklerle nitelendirilebilir; mümkün olan her belirtkeye özgül bir yorum atfettiği anlaşılabilir (bu ikinci kavram başlangıç durumunun özelliklerince belirlenir).

Hesaplama sisteminin doğuştan gelen biyolojik özelliklerce sabitlenmek üzere (neredeyse) değişmez olduğu, diller ve dil türleri arasındaki çeşitliliğin sözlükçedeki belli seçeneklerle (çok az sayıda seçenekle) sınırlı olduğu söylenebilir. Karmaşık bir sistemdeki ufak değişiklikler, çarpıcı olgusal farklılıklar olduğu görülen sonuçlar doğurabilir; böylece diller arasında köklü farklar var gibi gözükabilir, ama aslında yalnızca marjinal açılardan farklar vardır. İnsanları gözlemleyen her rasyonel bilimcinin bekleyeceği bir şeydir bu; aksi takdirde, çevreden çok sınırlı bilgiler temelinde edinilen durumun özgüllüğü, zenginliği ve karmaşıklığını açıklama umudu çok az olacaktır. Genel olarak büyüme ve gelişim incelemelerinde benzer varsayımlar tartışmasız ön kabul olarak alınmaktadır. Doğalcı yaklaşım benzersiz bir örnek olan zihinsel süreçlerde ayırım yapmaz.

Bilindiği kadarıyla, başlangıç durumu ile edinilmiş durumun en temel özellikleri bile diğer organizmalar ara-

sında, hatta biyolojik âlemdе yoktur, inorganik maddelerle temas noktaları hariç. Keza beyin bilimlerinde keşfedilen bir şeyle son derece zayıf ilişkilerden daha fazlası söz konusu değildir. Dolayısıyla bilim tarihinde yaygın olan ve nasıl çözüleceğini ya da çözölüp çözülmeyeceğini bilmediğimiz sorunlar söz konusudur.

Burada doğalcı araştırmanın sonuçlarına dair başka bir açıklama sunmayıp, genel olarak doğalcılık ve düalizm sorunlarına geri döneceğim.

Doğalcılık Türleri

Yöntemsel doğalcılık diğer türlerle karıştırılmamalıdır. Ne kastedip ne kastetmediğimi netleştirmek için, Baldwin'ın doğalcılık kavramına dair, yakın döneme ait yararlı bir yorumunu ele alalım (1993: 171). Baldwin şöyle başlar: “Günümüz felsefesinin önde gelen izleklerinden biri felsefenin ‘doğallaştırılması’dır. Daniel Dennett ‘son yirmi yılda felsefedeki en sevindirici eğilimlerden biri doğallaştırma olmuştur’ der” (s. 171). Bu eğilimin doğru olduğuna kuşku yoktur, ama sevindirici olup olmadığı bence şüphelidir. Her halükarda, doğalcılığın benim burada savunduğum biçiminden ayırdır.

Baldwin “günümüz felsefesinde iki farklı türde doğalcılığın bulunduğunu” söylüyor: *metafizik* ve *epistemik*. İlki “Dennett’in felsefenin ‘doğallaştırılması’ olarak göklere çıkardığında aklında olan şey”dir: Dennett’in ifade ettiği şekliyle, “zihinlerimiz, bilgimiz ve dilimiz hakkındaki felsefi açıklama sonucunda doğa bilimleriyle süreklilik ve uyum içinde olmalıdır” (s. 172); “doğa bilimlerincede geliştirilmiş” tezlerle sürekliliği olmadığı öne sürülen Fregeci Platonculuktan farklı olarak.

Çağdaş epistemik doğalcılığın kökeninde ise bilgi ve inanç incelemelerinin bilinen hiçbir bilimsel önemi olmayan dar bir davranışçı psikoloji dalı içinde bütünleştirilmesi gerektiğini şart koşan Willard Quine’in “doğallaştırılmış epistemoloji”si vardır (bu tuhaf hamleye şaşırtıcı derecede

az bir karşı çıkış sergilenmiştir). Baldwin'e göre, daha geniş bir biçimi, dışsal koşullar ile zihinsel durumlar arasındaki "doğal ilişkileri" keyfi kısıtlamalar olmadan ele alır. Geniş biçimi, Lord Herbert'in ifade ettiği şekliyle, doğanın doğrudan bir mükafatı, bir doğal içgüdü hükmü olarak bizlerin nesnelere taşıdığı ... zihne yerleştirilmiş ilkeler ya da kavramlar" olduğunu savunan on yedinci yüzyılın akılcı psikolojisinin bir uzantısı olarak görülebilir; bu görüşe göre, "nesneler tarafından uyarılsalar bile onlar tarafından "aktarılmayan", "Doğa'nın kendi emirleriyle ruha kazınan" bazı "zihinsel doğrular" ve "ortak kavramlar" vardır (Herbert 1624/1937: 133). Baldwin bir tür "doğallaştırılmış epistemoloji"nin kaynağı olarak Thomas Reid'i zikreder, benzer bir bakış açısını dile getirdiğini, ama "Hume'un [ya da öncekilerin] fikirler kuramına bağlılıktan uzaklaştığını" (Baldwin 1993: 181), yani Reid'in verdiği adla, "yaratılışımızın parçası" olarak "doğanın insan idrakine bahşettiği" ve "*insanlığın sağduyusunu*" oluşturan "özgün ve doğal yargılar"ı dile getirme girişimlerinden kurtarıldığını söyler (Reid 1785: 600-1). Terk edilen bir kuramın ana hatları yerine, hiçbir şey konmadığından, bu "doğallaştırma"nın önceki biçimlerinin ötesine nasıl geçtiğini görmek zordur. Şahsen Dekartçıların ve Cambridge Platoncularının çalışmalarının birçok açıdan daha ileri olduğunu düşünüyorum. Sonrasında, Charles Sanders Peirce (1957: 253) insan düşüncesinin "kabul edilebilir tezlere bir sınır koyan" ve doğuştan gelen, insan zihnine "bir tür doğru kuramları tahayyül etmeye doğal uyum sağlama" olanağı sağlayan bir "uzaklaşma" ilkesini rehber edindiğini savunmuştu; bunun (pek inandırıcı olmasa da) doğal seçilimin bir sonucu olduğunu iddia etmişti. Yakın dönem "evrimci epistemoloji"nin de dahil olduğu başka dallar da vardır (Konu hakkında bir değerlendirme için, bkz. Chomsky 1966: 4. Bölüm; 1968/72; 1975: 1. Bölüm.)

Epistemik doğalcılık girişiminin, tuhaf modern bir şekilde yanlış yönlendirici olan tabiri saymazsak, tartışılacak bir yanı yoktur. On yedinci ve on sekizinci yüzyılın episte-

mik doğalcılığı bir bilimdi, ampirik bir zihin kuramı inşa etme girişimiydi; örneğın Hume girişimini Isaac Newton'ın girişimiyle karşılaştırmıştı. Epistemik doğalcılık ise bir ‐felsefi tutum‐ olarak sunulur; görünüşe bakılırsa farklı bir şeydir bu. Sonrasında geliştirilmiş olan bilim ile felsefe arasındaki ayrımı önceki dönemlere uygulamak doğru olmaz. Görme sisteminin gelişimi ve işleyişine ilişkin ampirik araştırmaları (yine erken dönem akılcı psikolojinin bir konusu) anlatmak için ‐görsel doğalcılık‐ tabirini kullanmayız, zira aynı dünyaya ait sorunlar için bütünlüklü bir alternatif olduğunu ima eder. ‐Epistemik doğalcılık‐ tabiri de bana aynı derecede yanlış görünmektedir; Quine'ın ‐doğallaştırılmış epistemoloji‐sinden türetilen özel biçimlerden bahsetmiyorum bile.

Bir yöntemsel doğalcı için, belli uygulamalarını nasıl değ  lendirirsek değ  lendirelim, geleneksel epistemik doğalcılık normal bilimdir (bkz. 3. Bölüm). Örneğın dil yetisinin başlangıç durumuna ilişkin inceleme, doğanın ‐doğrudan mükafatı‐ olan, yani biyolojik mirasımız olan ‐zihne kök salmış ilkeleri ya da kavramları‐ keşfetme girişimidir. Başka alanlarda olduğu gibi, araştırma sağduyulu formülasyonlarla başlar. *Jones knows (speaks, understands, has) English* (Jones İngilizce biliyor (konuşuyor, anlıyor, -ye sahip) şeklindeki günlük konuşma ifadesini ele alalım. Gözlem, Jones'un birçok tikel şey hakkındaki bilgisinin altında yatan dünyanın bir durumuna (Jones'un beyninin bir durumu, yani bir bilişsel durum dahil) odaklanır; Dilsel belirtkeleri nasıl yorumladığı ya da belli ifadelerin ne anlama geldiğini bilmesi gibi. Jones'un beyninin bu bilişsel duruma nasıl ulaştığını bilmek isteriz. Meseleye dair inceleme biyolojik mirasımız, çevreyle etkileşimler, edinilen durumların doğası ve bunların zihnın diğ  r (konuşmayla ilgili, algısal, kavramsal, niyetssel vb.) sistemleriyle ilişkileri hakkında ampirik araştırmalara yol açar. Dilin gelişimine ilişkin buradan doğan kuramlar bazen ‐Dil Edinim D  zeneğı‐ (DED) kuramları olarak adlandırılmaktadır; bu d  zeneğın işi, dil yetisinin başlangıç durumundan

sonraki durumlara geçişin gerçekleştirilmesi ve deneyimin edinilen durumla çakıştırılmasıdır. Başlangıç durumu kuramı ise geleneksel bir kavramı biraz farklı bir bağlama uyarlayarak kimi zaman “Evrensel Dilbilgisi” (ED) olarak adlandırılmaktadır. (Aşağıda DED ile ED kuramları arasındaki ayrımları dikkate almayacağım.) Ben buna zihin incelemeleri diyorum, ama ileride değineceğim nedenlerle, başkaları bunu kabul etmiyor.

Metafizik doğalcılık geleneksel epistemik doğalcılıktan çok daha sorunlu görünmektedir. Baldwin’ın sorduğu sorulardan biri, “‘doğa’ bilimlerinin ne” olduğudur. Cevaplardan biri, doğalcı araştırmada elde edilen her şey olabilir. Ama kastedilen şeyin bu olmadığı görülmektedir; bu sorunu şimdilik bir kenara bırakalım. Konuyla ilintili problemlerden biri, “zihinlerimiz, bilgimiz ve dilimizle ilgili felsefi açıklamaların” ne olduğunu ve “bilimsel açıklamalar”la farklarını açıklamaktır, özellikle de “doğa bilimleriyle süreklilik içinde” olduklarında (Baldwin 1993: 172). Bu öğreti bir zihin kuramının günümüz fiziği ile “süreklilik içinde” ve “uyumlu” olması gerektiği anlamına gelir mi? Kuşkusuz bu kabul edilemez; yarının fiziği bu koşulu pekâlâ karşılayamayabilir. Veya “son noktada” bilimin ne olacağı şeklinde bir Peirce idealiyle süreklilik içinde ve uyumlu mudur? Anlamlı olsa bile bu bakımdan pek de kullanışlı değildir. Belki de yarının fiziği günümüz açıklamasının bir biçimini içerecektir (“felsefi” adı verilsin ya da verilmesin), bu açıklama günümüz fiziğiyle sürekliliğe sahip olmasa bile.

Eğer öyleyse, bilim tarihinde yeni bir şey olmayacaktır. Değişmeyen hedeflerden biri dünya hakkındaki çeşitli kuramları birleştirmektir, ama süreç çok farklı bir seyir izlemiştir. Büyük ölçekli indirgeme alışıldık örüntü değildir; biyolojinin yirminci yüzyılın ortasında çoğu zaman biyo-kimyaya indirgenmesi gibi çarpıcı örnekler bizi yanılsaya sevk etmemelidir. Birleşmenin ilerlemesi için daha “temel” bilimin bazen köklü bir şekilde gözden geçirilmesi gerekmiştir. Bir on dokuzuncu yüzyıl filozofunun, “moleküller, etkileşimler, elementlerin özellikleri, maddenin duruma-

rı vb. hakkındaki kimyevi açıklamanın, nihayetinde doğa bilimleriyle [o zaman anlaşıldığı şekliyle, fizikle] s  rekli lik içinde ve uyumlu olması gerektiği” konusunda ısrar ettiğini varsayalım. Durum bu şekilde değildi,        o dönemki fizik yetersizdi. 1930’ların ortasına gelindiğindeyse fizik kökten değişmişti ve açıklama (değiştirilmiş haliyle) yeni kuantum fiziğiyle “s  rekli i e sahip” ve “uyumlu”ydu. Bir on yedinci yüzyıl bilimcisinin, “mekanik yasaları”yla uyumsuz olduğu gerekçesiyle egemen “mekanik felsefesi”ne atıfta bulunarak ve Newton’ın gizemci kuramını reddederek (Leibniz ve Huygens’in yapt ı gibi) “gök mekaniği”nden aynı talepte bulunduğunu varsayalım (bkz. Dijksterhuis 1986: 479 vd). Anlaşılabilir olsa da, kuşkusuz yanlış bir tepki olurdu ve yanlıştı; birleşmenin gerçekleşmesi için temel fiziğin kökten değişmesi gerekiyordu.

Bu sürecin nereye varacağı ya da doğal dünya hakkında bu tür bir kavrayışa varmak için insan zek asının ne kadar ilerleyebileceği konusunda en ufak bir fikrimiz yok; biz sonuçta melek değiliz, biyolojik organizmalarız. Yine ihtilafsız olan bu ikinci gözlem “doğa’ bilimlerinin ne olduğu” sorusunu cevaplayanın başka bir yolunu sunar. Zihnin veçheleri arasında doğalcı araştırmanın parçası olan ve heler vardır: Bunlara “bilim yapıcı yeti-BYY” (Science-forming faculty - SFF) adını verelim. YYS ile donatılmış insanlar, belli bilişsel durumlardan (inanç, anlama ya da yanlış anlama), sorulan sorulardan vb. oluşan “problem durumları”yla yüz yüze gelir (    nde Sylvain Bromberger’in verdiği adla, *p-predicament* (p-durumu); Bromberger 1992b’de derlenen denemelere bakınız). YYS üç zaman yalnızca şaşkınlığa yol açar. Kimi zaman soruların nasıl cevaplanabilece i ya da yeniden formüle edileceği, ya da bilişsel durumun nasıl değiştirileceği konusunda, YYS’nin sunduğu şekillerde (ampirik test, bilimin diğer parçalarıyla tutarlılık, anlaşılabilirlik ve zarafet kıstasları vb.) değerlendirilebilecek fikirler sunar. Tıpkı diğer biyoloji sistemleri gibi, YYS’nin de kendi potansiyel kapsamı ve sınırları vardır; ilkesel olarak onun kapsamına giren

problemler ile girmeyen *gizemler* arasında ayrım yapabiliriz. Bu ayrım insanlar içindir; sıçanların ve Marslıların farklı problemleri ve gizemleri vardır ve sıçanlar söz konusu olduğunda, bunlar hakkında epey bir bilgimiz bile vardır. Bu ayrımın herhangi bir organizma ve bilişsel yeti için kesin olması gerekmiyor, ama kuşkusuz var olmasını isteriz. Dolayısıyla başarılı doğa bilimleri BYY'nin kapsamı ile dünyanın doğasının kesiştiği yere denk düşer; ilkesel olarak, doğalcı araştırma yoluyla kavrayıp anlayabileceğimiz dünyanın (dağınık ve sınırlı) yönlerini ele alır. Bu kesişim insan doğasının rastlantısal bir ürünüdür. Peirce'ten bu yana var olan spekülasyonların aksine, evrim kuramında ya da anlaşılabilir başka bir kaynakta sorduğumuz ciddi sorulara yanıtlar olması gerektiğini, hatta kafa karışıklığının olduğu alanlarda soruları düzgün bir şekilde formüle edebilmemiz gerektiğini gösteren hiçbir şey yoktur.

Özellikle, zihin kuramının çeşitli yönlerinin (sözelimi bilinç konusundaki soruların) insanlar için problem mi, yoksa gizem mi olduğu meçhuldür; ama ilkesel olarak cevabı bulabiliriz, hatta bunların gizem olduğunu bile keşfedebiliriz; BYY'nin bize bunun sınırları hakkında bir şey öğrenme olanağı verebileceği inancında bir çelişki yoktur. (Bkz. Chomsky, 1968, 3. Bölüm; 1975, 4. Bölüm. Olası sınırlar ve bunların felsefi araştırmayla ilintisi için, özellikle bkz. McGinn 1991; 1993.)

Dolayısıyla “doğa’ bilimlerinin ne olduğu” sorusu dar bir kapsamda, ne başardıklarını sorarak veya daha genel olarak, (insan) zihninin belli bir yetisini özgül özellikleriyle araştırarak cevaplanabilir. Ama başka bir şey eksik görünmektedir; bunun ne olduğu belirsizliğini korumaktadır.

Modern bilimin kökenlerine daha yakından bakmak bilgilendiricidir. Kısaca ifade edersek, on yedinci yüzyıldaki ilerleme “mekanik felsefe”nin temelini döşemiş, havada süzülen ve beyinlerimize yerleşen nesnelerin biçimleri ve gizemli güçler, sempati, antipati vb. “okült nitelikler” hakkındaki fantezileri ortadan kaldırmıştır, oysa bunlar bir boşluk aracılığıyla uzaktan etki gibi saçmalıklara olanak

tanıyordu. Dekart  ılar belli doğa olgularının (en başta da, normal dil kullanımının) mekanik felsefe kapsamına girmediğini düşünüyor, bunları açıklamak için yeni bir ilke   ne sürüyorlardı. Metafizik tutumlarından ötürü, ikinci bir töz varsaymı  lardı (*res cogitans*, zihin), ama başka nedenleri de vardı. Uygulama bir tarafa, bu hamle mantıksız değildi, aslında, Newton'ın mekanik felsefenin yetersizliklerini ke  federkenki muhakemesinden farklı değildi. Mekanik felsefenin ötesinde bulunan bir şey varsayılması iki görev doğurur: kuramı geliştirmek ve birleştirme problemini     mek; Dekartçı örnekte, "zihin-beden problemi"dir bu. Tüm bunlar normal bilimdir; yanlış, ama aynı zamanda normdur.

Mekanik felsefe tam zafer kazanmış gibi görünürken, dönemin önde gelen bilimcilerini ve bizzat Newton'ı   zecek şekilde bir tür "okült" nedeni ve niteliği yeniden devreye sokan Newton tarafından yok edilmişti. Dekartçı "zihin kuramı" (ki o bir zihin kuramıydı) onun keşiflerinden etkilenmemişti, ama beden kuramının desteklenemez olduğu kanıtlanmı  ti. Farklı bir şekilde ifade etmek gerekirse, Newton makineyi defederek "makinedeki hayalet" sorununu bitirmişti; hayalete bir şey olmamı  ti. Ayrıca bize sağduyuya dayalı sezginin (mekanik felsefenin temeli olan "folk fiziğin") nesnelerin doğasına ilişkin akılcı araştırmaya geçişe dayanamayacağı görüşünü de miras bırakmı  ti. Zihin-beden problemi ortadan kalktı ve ancak terk edilen anlayışın yerini almak üzere yeni bir beden (maddi, fiziksel vb.) kavramı   reterek diriltilebilir, tabii eğer diriltilebilirse. Bu olmadığında, "maddi" ("fiziksel" vb.) dünya tabiri sadece, bizim az çok anladığımız ve bir şekilde birleştirmeyi umduğumuz şeye göndermede bulunmamızın esnek bir yolunu sunar.

Bundan kısa süre sonra La Mettrie ve akabinde Joseph Priestley tarafından çıkarılan doğal sonuç, insan düşüncesi ve eyleminin tıpkı "  ekme ve itme güçleri", elektrik yükü vb. gibi örgütlü maddenin özellikleri olduğuydu (La Mettrie 1747; ayrıca bkz. Cohen 1941; Yolton 1983;

Wellman 1992.) Bu görüşü benimseyerek, dünyadaki bu şeylerin özelliklerini belirlemeye, zihinsel olguları bunlar üzerinden açıklamaya, bireyde ve türlerde nasıl ortaya çıktıklarını göstermeye ve bu sonuçları örgütlü madde hakkında bilinen her şeye uygulamaya çalışırız (birleştirme sorununun yeni biçimi). Son problemde bahsedilmeye değer bir ilerleme yoktur. Keza normal dil kullanımının özelliklerini açıklama konusunda Dekartçıları ikinci bir töz varsaymaya götürecek gerçek bir ilerleme de yaşanmamıştır (ama mekanizmanın sınırları mesele olmaktan çıkmıştır). Bunlar insanlık için pekâlâ gizemli olabilir. Zihin mekanizmalarını, soyut bir bakış açısı sunan ED, DED, edinilen durumlar ve bunların diğer bilişsel sistemlerle etkileşimleri üzerinden anlama ve bunlardan bazılarına dair incelemelerde (örneğin kavramsal gelişim) ilerleme yaşanmıştır. Doğalcı varsayımlarda –iyi ya da kötü, doğru ya da yanlış– bunlar doğa bilimlerinin birer parçasıdır.

Doğa bilimleri dünyayı kimyasal, elektriksel, zihinsel vb. yönleriyle anlamaya çalışır. Dünya boş uzamlarla ayrılan cisimleri ya da matematiksel nesneler olmalarına karşın, “boş uzamda birbirlerini itme” tarzlarından ötürü “gerçek fiziksel ‘şeyler’” olan elektrik ve manyetik alanları etkileyen gizemli Newtoncu güçleri içerir mi? (Penrose 1989: 185-6) ya da “her türlü kesin yapıyı katılık adını verebileceğimiz her şeyden uzaklaştırıyor görünen” eğri uzamı, veya belki de “çok derin bir dipte” bilgi parçacıkları hariç hiçbir şeyi (Wheeler 1994: 294 vd). Buna Herbert’ın “doğal içgüdü”nün parçası olarak yaygın kavramları ve ilkeleri, Hume’un fikirleri, düşünceleri ve kavramları, hesaplama ilkeleri ve durumları vb. dahil midir? Doğalcı araştırma bu sorulara olabildiğince özeleştirel tarzda yanıtlar bulmaya çalışır, ama insan düşüncesindeki biyolojik kısıtlamaların aşılamayacağını, kültürel kısıtlamaların ise kolaylıkla çözülemeyeceğinin de farkındadır.

“Fregeci anlamları kavramak” gibi kavramlara başvuran bir zihin kuramının (ZK) “doğa bilimlerinin öne sürdüğü” tezlerle uyumlu olmadığı ya da süreklilik arz etmediği

iddiasına dönelim. Eğer zihin kuramını dışlayarak günümüzün doğa bilimleri kastediliyorsa, o zaman bu gözlem ilginç olmamakla birlikte doğrudur. Doğru sorular doğalcı temellerde zihin kuramının statüsüyle ve birleştirme sorunuyla (eğer zihin kuramının inandırıcılığı varsa) alakalıdır. Eğer iddia, birleştirme sorununun insan kapasitesinin ötesinde olduğu anlamına geliyorsa, bu doğru olabilir, ama zihin kuramının bilimsel statüsüyle ilgisi olmayacaktır. “Gerçek” bilim hakkındaki, belki de insanın düşünsel kavrayışı ötesindeki spekülasyonları düşünmemiz gerekmiyor. Metafizik doğalcılık başka ne talep eder? Bu açık değildir.

Metafizik doğalcılığı doğanın birliği talebi olarak anlamak gerekir mi? Eğer öyleyse, yönlendirici bir fikir olarak görülebilir, ama bir dogma olarak alınamaz. “Evrendeki maddenin yüzde doksanı”, diyor fizikçiler, “bugün karanlık madde adı verilen şeydir; karanlıktır çünkü biz onu görmeyiz; karanlıktır çünkü ne olduğunu bilmeyiz”, hatta “dünyanın yüzde doksanının neden oluştuğuna dair en ufak bir fikrimiz yoktur.” (Weisskopf 1989). Diyelim ki, dünyanın hakkında bazı fikirlere sahip olduğumuz yüzde onuyla karanlık madde arasında kritik farklar olduğu anlaşıldı. İlkesel olarak böyle bir şey olabileceği reddedilemez; modern bilimde daha tuhaf şeyler de kabul edilmiştir. Keza zihin kuramlarında da dışlanamaz. Bu tezi düşünmek için hiçbir neden olmasa da, (çok daha zengin bir beden kavramıyla) Dekartçılığın bir biçiminin ilkesel açıdan doğru, doğalcı tutumla tutarlı olduğu anlaşılabilir.

Materyalizm ve Eleştirmenleri

Metafizik doğalcılık, savunucuları neyin “fiziksel” ya da “maddi” kabul edildiğini söylerlerse, tutarlı bir görüş olacaktır. Bu yapılanı kadar, bu öğretiyi anlayamayız, hele hele dışlayıcı materyalizm gibi bundan türeyen kavramları hiç anlayamayız. Pratikte, dışlayıcı materyalizmin biçimleri, cevapların nerede olduğunu beyan etmekten daha öteye

geçmiyor görünmektedir ve bu şekliyle özel bir anlam taşımamaktadır.

Bu öğretileri eleştirenlerin de aynı problemle karşı karşıya olduğunu düşünüyorum: Neyi eleştiriyorlar? Bunların en başında gelen Thomas Nagel, egemen görüşlerin net bir izahını ve bunlara dair eleştirisini sunarak, özellikle beni burada ilgilendiren sorunları ele almıştır (Nagel 1993). Kanaatimce mesele ilginç olmakla birlikte yanlış bir tarzda ifade edilmektedir ve hem bu hem de başka nedenlerle, çıkarılan sonuçların (DED ve zihin kuramı hakkındaki yargıları da dahil) şüpheli olduğunu düşünüyorum.

Nagel'e göre, "zihin-beden problemi modern biçimiyle ancak on yedinci yüzyılda, fiziksel dünya hakkında bugün hepimizin yetiştirildiği bilimsel anlayışın doğuşuyla birlikte ortaya konmuştu" (1993:97) (Newtoncu anlayış). Ama hikâyeyi tersine çevirmiştir bu. Zihin-beden problemi Newton'ın altını oyduğu ve o günden beri bütünlüklü bir şekilde formüle edilmemiş olan mekanik felsefe üzerinden anlam ifade ediyordu. Eğer öyleyse, tartışma beden (madde, fiziksel vb.) ve zihnin doğası hakkında yeni bir izah olmadan Nagel'in terimleriyle ilerleyemez.

Meseleler ve kökenlere dair bu perspektif, mevcut katkılar hakkında yanlış yönlendirici bir izaha yol açmaktadır. Örneğin Nagel, John Searle'ün "bilinç, beynin *başka* bir fiziksel özelliğe indirgenemeyecek olan fiziksel bir özelliğidir" şeklindeki "radikal tezi"ni açımlar ve bu görüş hakikaten netliğe kavuşturulduğu takdirde (Nagel bunun pek mümkün olmadığını düşünür) "zihin-beden problemine mümkün cevaplara büyük bir katkı olacağını savunur" (1993: 103). Bu tez, Searle'ün önerisinin "metafizik kalbi"dir; kendi sözleriyle, "bilinç beynin yüksek bir düzeyi ya da yeni ortaya çıkan bir özelliğidir"; "fotosentez, sindirim ya da mitoz kadar ... doğal biyolojik düzenin parçasıdır."

Geçerli olsun ya da olmasın, bu tez radikal değildir; daha ziyade, Newton'ın mekanik felsefeyi, dolayısıyla zihin-beden problemini, en azından Dekartçı biçimiyle, çürütüşüne doğal bir tepkidir ve tepkiydi. Belirtildiği üzere,

düşünce ve eylemin (bilinç dahil)   rg  tl   maddenin özellikleri oldu  , nasıl elektromanyetik özellikler mekanik   indirgenemiyorsa aynı şekilde başka maddelere indirgenemez oldu   g  r     on sekizinci yüzyıl bilimcileri tarafından ortaya atılmıştı; ama d  n oldu   gibi bugün de bütünlüklü bir şekilde formüle edilmemiş olan zihin-beden problemine olası bir cevap olarak değil. Tezin metafizik anlamına gelince, klasik mekanik ile elektromanyetik kuramı arasındaki ilişkinin anlamıyla aynı d  zlemededir.

Nagel zihin ile beden, zihinsel ile fiziksel olan arasında daha önceki bir anlayışı benimser ve ne kastettiği hakkını da belli bir yön gösterir. Standart bir görüş ifade eden Nagel, “zihnin   z  ”n  n bilinç olduğunu düşünür: “Tüm zihinsel görüngüler ya potansiyel olarak ya da gerçekten bilinçlidir” (1993: 97). Salt terminolojik mi oldu  , yoksa ciddi bir öneri olarak mı sunulduğundan bağımsız olarak, bu formülasyon “potansiyel açıdan bilinçli” kavramının açıklanmasını gerektirir; Nagel, Searle’  n madde konusundaki görüşünü benimser, ama ciddi zorluklarla kar  şı kar  şıya görünmektedir.

Bilincin zihinsel olanın işareti olduğunu varsayalım. Ya beden? Nagel’in “fizik bilimi tarafından tarif edilebilir” olanla özdeşleştirdiği şey (bilinç hariç, ama keyfi mi, yoksa keşifle mi olduğu açık değildir). Dolayısıyla (  o  u   a  da   filozof tarafından kabul edildiğini söylediği) materyalizmin   u inanca e   olduğunu savunur: “Dünyada var olan ve meydana gelen her şey fizik tarafından tarif edilebilir olmalıdır”; tutarlı olduğunu düşünse de yanlış bir görüş. Bunu benimsedi  imizde, “bir şekilde zihinsel olanı fiziksel olana indirgeme” girişimi gelir; “burada fiziksel olan tanımı gereği zihinsel olmayan terimlerle” (yani “potansiyel bilinç” içermeyen terimlerle) tarif edilebilecek olandır. “Materyalist dünya tablosunu tamamlamak için gerekli olan bir biçim şemasıdır: ‘zihinsel görüngüler –düşünce-ler, duygular, duyumlar, arzular, algılar vb.– ...den başka bir şey değildir’; burada boşluk ya açıkça fiziksel olan ya da tümüyle fiziksel olana uygulanabilecek olan terimler-

le doldurulmalıdır”, ya da “dışsal olarak gözlemlenebilir temeller”de “iddia edilebilirlik koşulları” sunan bir tarifle doldurulmalıdır. “Görünüşte olanaksız olan bu görevi yerine getirmek için çeşitli girişimler ve bunların başarısız olduğunu göstermeyi amaçlayan argümanlar son elli yılın zihin felsefesi tarihini oluşturur” diye de ekler Nagel. Çözumsuz bırakılmış ve muhtemelen çözülemeyen şey zihin-beden problemidir, yani “algısal deneyimleri, düşünceleri, arzuları, bilimsel kuram inşası ve fizik tarafından tarif edilmeyen başka birçok şeyle zihinlerimiz kendileri için dünyada bir yer bulma” problemidir.

Soruların tutarlı ve kayda değer olduğuna geniş kesimler inanmaktadır. Örneğin Tyler Burge zihin felsefesinin yüzyılı hakkında bilgilendirici bir değerlendirmede, “doğalcılığın” (“materyalizm”, “fizikçilik”) 1960’lardaki doğuşunu “Amerikan felsefesindeki sayılı güçlü inanıştan biri” olarak nitelendirir (1992: 32). “Sıradan fiziksel varlıklar, fizik bilimlerinde tanımlanabilir olan varlıklar ya da sağduyunun fiziksel diye göreceği varlıkların üstünde ve ötesinde” hiçbir zihinsel durum (özellik, vb.) olmadığı görüşüdür bu. “Dışlayıcılığı”, “felsefeyi bilimsel kılma” çabasının önde gelen eğilimlerinden biri olarak, “zihinselci konuşmanın ve zihinsel varlıkların sonunda dünyayı tarif etme ve açıklama girişimlerimizdeki yerlerini kaybedecekleri görüşü” olarak tarif eder (Burge 1992: 33); yanlış olabilir, ama kuşkusuz önemli bir tezdır. Yine de bariz olduğu söylenemez.

Nagel’in “fizik bilimiyle betimlenebilir” ve “fizik tarafından betimlenmiş” kavramlarını ele alalım. Ne anlama geliyor bunlar? Nagel moleküllerin davranışıyla “şeffaf” ilişkisi olan akışkanlık örneğini verir. İlişki o kadar da şeffaf olamaz. Moleküller daha yüzyıl önce önde gelen fizikçiler tarafından uygun kurgular olarak görülüyordu ve maddenin halleri, sonradan öğrenildiği üzere, o zamanki fizik tarafından “betimlenebilir” değildi. O dönem fizikle bütünlük arz etmeyen bir bilim dalının, diğer birçok şeyde olduğu gibi kendi kuramsal inşaları üzerinden de epey ışık tutabileceği doğrudur; ama aynısı bugün (benim kastettiğim anlam-

da) zihinsel alanın bir kısmı için de geçerlidir. Neden bu açıklamalar yüzyıl önceki kimya kadar “fiziksel” değildir? Ya da Newton’ın okült kuvvetleri kadar fiziksel değildir ve günümüzdeki esrarlı ve mantığa aykırı kuramsal önerilere yakındır? Belki de zihinsel görüngülere dair doğalcı açıklama bir gün fizikle birleşecektir ki, bu da yeniden gözden geçirilebilir ve bu durumda ilişkiler de “şeffaf” olacaktır.

Burge’ün (yine standart) formülasyonundaki dışlayıcılık tezine gelince, neden önemli olduğunu sorabiliriz. Tezde “zihinsel”in yerine “fiziksel”i koyun. Tartışmaya yer bırakmayacak şekilde, “fizikselci laflar ve fiziksel varlıklar” uzun zaman önce “dünyayı betimleme ve açıklama girişimlerimizdeki yerlerini kaybetmişlerdir”, tabii eğer “fizikselci” ve “fiziksel” derken gündelik konuşma ve düşüncelerimize giren kavramları kastediyorsak. Neden “zihinselci laflar ve zihinsel varlıklar”dan farklı bir şey bekleyelim? “Kaya gökten düştü, tepeden yuvarlandı ve yere çakıldı” demiş olayım. Bu tümce dünyayı betimlemek ve açıklamak için geliştirilmiş kuramlara çevrilemez, keza ilgi çekici başka bir zayıf ilişki de yoktur; terimler farklı düşünsel evrenlere mensuptur. Ama kimse bunu bir beden-beden problemi oluşturduğu şeklinde anlamaz. Keza doğa bilimleri bu tarifi kayanın bir yarıktan düştüğü tümcesinden ayırmakla uğraşmaz, oysa farklı bir açıdan bakıldığında bunu aynı olay olarak görmek mümkündür (tepe ile çevre bölge birbirinden ayrı düşünülmez). Yöntemsel doğalcılar bu tür gelişigüzel tümcelere bilinçli şekilde geliştirdikleri açıklayıcı kuramlar dahilinde karşılıklar bulabileceklerini düşünmezler; aynısı “John şemsiyesini aldı, çünkü yağmur yağacağını düşünmüştü”, “John acı içinde” veya “John İngilizce konuşuyor” için de geçerlidir. Ama her halükarda doğalcı araştırmanın, sağduyulu perspektifleri yansıtan söylem yoluyla araştırmaya açılan alanlarda idrak ve bilgi sağlayabileceğini umarlar.

Benzer sorunlar çok geniş bir bağlamda ortaya çıkar. Donald Davidson’ın “zihinsel olanın anormallliği” görüşünü alalım, zihinsel olaylar ile fiziksel olaylar arasında ne-

densel ilişkiler olmakla birlikte, bunları uygun bir açıklayıcı şemada birbirine bağlayan psiko-fiziksel yasaların olmadığı görüşüdür bu. Davidson'ın ifade ettiği şekliyle, insanların belli koşullarda genel olarak yapacakları hakkındaki basmakalıp gerçekleri, "bir cismin bir boşlukta ne kadar hızlı düşeceğini söyleyen bir yasayla" karşılaştırmamak gerekir, çünkü "ikinci durumda, ilkenden farklı olarak, koşulun geçerli olup olmadığını önceden söyleyebiliriz ve olmazsa neyi hesaba katacağımızı önceden biliriz" (Davidson 1980: 233); zihin-beden probleminde Burge'ün yeterince netleştirmemiş olsa da, "derin ama ihtilaflı" diye tarif ettiği bir tutum. (Destekleyici bir değerlendirme için, bkz. Evnine 1991.) Bu görüş tümüyle ikna edici görünmüyor. Aynı nedenden ötürü, tepelerden aşağı yuvarlanan toplar hakkındaki ya da Batı'da patlak vermek üzere olan fırtına hakkındaki apaçık gerçekleri düşen cisimler yasasıyla karşılaştırmamalıyız; ama dünyadaki olaylara dair gündelik konuşmaları, açıklayıcı doğa kuramlarına bağlayan "fiziko-fiziksel yasalar"ın yokluğuyla ilgilenmiyoruz. "Folk psikoloji"nin, sözgelimi "folk mekanik"inden ya da "folk kimya"sından *a priori* niteliği ve akılcılık, nedenler, niyetler, birinci şahıs perspektifi vb. kavramlarla yakın ilişkisinden ötürü farklı olduğu savunulur. Alanlar kuşkusuz farklıdır, ama tartışılan anlamda "anormallik" konusunda farklı oldukları açık değildir. Bilimsel araştırmanın, güneşin doğduğu ya da nesnelerin akıl ermez olduğuna dair kanaatimizi (hayatın diğer kısımlarında bu tür kanaatleri yerli yerinde bırakırken) sarsabileceği oranda, insanın inançların doğası hakkındaki kanaatleri üzerinde (sözgelimi, akılcılığın rolüne ilişkin) ilkesel açıdan benzer etkileri olabileceği görülmektedir. İnsanların inançlar hakkındaki inançlarının çoğu *a posteriori*, yani deneye bağlıdır (bütüncülük ve doğuştanlık hakkındaki tartışmaları düşünün) ve tepelerden aşağı yuvarlanan toplar ve eli kulağında olan fırtınalar hakkında *a priori* (deneye bağlı olmayan) inançlarımız vardır. Folk mekanik (vb.), köprü yasaları formülasyonundan etkilenmeye folk psikolojiden

daha açık görünmemektedir. Davidson'ın savunduğu üzere, zihinsel olay örnekleri fiziksel olay türlerinin örnekleri değildir (gelişigüzel betimlemede). Aynısı fiziksel olay örnekleri ve fiziksel nesneler (sağduyunun yorumladığı şekliyle) için de geçerlidir; ancak akıl almaz bir rastlantıyla insan dili doğal türde terimlere sahip olacaktır, eğer doğal türler doğanın türleriye.²

Terminolojiyi hafifçe değiştirip, gündelik dildeki açıklamaya atıfla “zihinselci açıdan betimlenen olaylar” (“z-olaylar”) ve “fizikselci açıdan betimlenen olaylar”dan (f-olaylar) bahsedelim ve *zihinsel*, *kimyasal*, *optik* vb. sözcükleri *kimyasal*, *optik* vb. alanlarda doğalcı araştırmanın varsaydığı olaylara ayıralım; tüm bunlar “fiziksel olaylar”dır, ki bu, olaylar için gereksiz bir terimdir; aynısı nesneler vb. için de geçerlidir. Ardından z-olaylar ile fiziksel olaylar arasında nedensel ilişkiler bulmayı umarız, ama bunları açıklayıcı bilim çerçevesinde birbirine bağlayan yasalar bulmayı beklemeyiz; aynısı f-olaylar için de geçerlidir. İnançlar, arzular, algılar, aşağıya yuvarlanan kayalar, kopmak üzere olan fırtınalar vb. bilimsel yasalara tabi olmadığı gibi, bunları bilimlere bağlayan köprü yasalar da yoktur. Hiç kuşkusuz, bilim gündelik konuşmanın içeriğini yakalamaya çalışmaz, hele hele daha yaratıcı tahayyül edimlerini yakalamaya hiç çalışmaz. Nagel'i açıklamak gerekirse, fizikselci konuşmada tarif ettiğimiz şekliyle (f-görüngüleri), fiziksel görüngülere fizik “dünyasında yer bulamayız”, dolayısıyla aynısının zihinselci konuşmada görüldüğü şekliyle z-görüngüler için de geçerli olması şaşırtıcı değildir.

Belki de doğalcı araştırmanın menzilinin çok sınırlı olabileceğini, düşünsel açıdan ne derece kapsamlı olursa olsun insanlık açısından ciddi sorunlara ulaşmadığını vurgulamak gerekir. Kuşkusuz mevcut koşul budur ve böyle de kalabilir. Dışlayıcılık, der Nagel zehir zemberek bir dille, “Flaubert, Proust ve Henry James gibi basit insanla-

2 “Özel bilimlerin” (jeoloji, biyoloji, vb.) kavramları da Davidson'un şartlarını karşılamaz; bkz. Fodor (1987).

rın alanı” olan “ilkel kuram”ı kapı dışarı eder. Dışlayıcılık kanaatimce bütünlüklü bir görüş değildir, ama doğalcılık bu alanı kendisine bağlamaya çalışmayacaktır, tıpkı kayaların tepelerden yuvarlanması ve fırtınalar kopması gibi entipüften meseleleri bünyesinde toplamaya çalışmaması gibi; tersine, araştırmacıyı alakasız taleplerden azade kılar (bkz. dipnot 1).

Olağan fizikselci konuşmanın hakikatinin ve kabul ettiği varlıkların statüsünün burada söz konusu olmadığını belirtelim. Bunlar farklı konulardır. Keza doğalcı araştırmanın bir dalı olarak (etnobilim) sağduyulu kavramların incelenmesi hakkında bir soru da sorulmamaktadır. Dil kavramlarının, Navajo kültüründe (aydınlatıcı bir izah için, bkz. Witherspoon 1977) ya da New York sokaklarında, hatta akademik felsefenin daha öz bilinçli şekilde oluşturulmuş kültüründe nasıl ortaya çıktığını öğrenmek ilginçtir. Aynısı fiziksel nesneler ve etkileşim, uzam, hayat ve kökenleri vb. kavramlar için de geçerlidir. Ama bu tür çabaların ciddiye alınması gerekir; bunlar rasgele uğraşlar değildir ve folk bilimin doğasına ilişkin doğalcı araştırmanın, muhtemelen farklı zihinsel yetilerden yararlanarak kendi çapında neleri ele aldığıyla karıştırılmamalıdır. Etnobilim insanları inceleyen bir bilim dalıdır, insanların dünyayı yorumlama tarzlarını, bu sistemlerin çeşitliliğini ve kökenlerini anlamaya çalışır. Bilimin farklı dalları, insanların kendi özgül tarzlarında neleri ayırıp yorumladıklarının doğasını (optik, elektrik, mekanik ya da zihinsel görüngüler) inceler. Bu arada, günlük hayattaki sorunları ele almaya çalışırken biz kendi kavramlarımızdan yararlanmaya devam ederiz, bazen aksettirici bir şekilde bu kavramları arıtmayı ve değiştirmeyi tercih etsek bile. Bunlar farklı uğraşlardır.

Etnobilim, insanların çevrelerinde bulduklarını nasıl yorumladıkları ve değerlendirdikleri sorusunu sorar. Kendi doğal yerlerine ulaşmaya çalışan nesnelerin ve sabit yıldızlara karşı gök cisimlerinin hareketinin; toprak, hava, ateş ve su gibi temel maddelerin ve doğa görüngülerini

oluşturacak şekilde nasıl birleştiklerinin; biyolojik gelişim ve farklılaşmaya kılavuzluk eden canlı güçlerin; inançların, arzuların, korkuların ve bilinçli eylem izahlarına dahil olan diğer öğelerin izahıyla vb. ilgilenir. Bazı kültürel geleneklerde insanların hareketi temas üzerinden yorumlamaları ya da Davidson tarzında, eylemleri değerlendirme çabalarında bütüncü bir perspektifle akılcılık ve normatiflik kıstasları üzerinden inanç ve arzular atfetmeleri önemsiz bir ampirik iddia değildir. Bunlar kanıt gerektiren güçlü iddialardır. Arzu ve inançların canlılara (belki de insanlara) tamamen farklı temellerde, belki de doğuştan gelen özelliklerin (sağduyu) belirlediği içgüdüsel yorum tarzlarının bir yansıması olarak atfedildiği ve öznelere tamamen akıldışı tarzda davrandıklarının ya da akılcılık sorununun gündeme gelmediği bağlamlarda içgüdülerle hareket ettiklerinin gözlemlendiği durumlarda bile bu atıfların sistemli olarak yapıldığı ortaya çıkabilir.

Etnobilimci, Daniel Dennett'in kastettiği anlamıyla "niyetli tutum"un doğası hakkında ne keşfederse keşfetsin, bilimsel araştırma için iki yön daha vardır. Birisi insanlar hakkındadır: İnsanların anlayış tarzlarının kökenleri nelerdir; özel olarak, doğuştan gelen özellikler kozmolojinin gelişiminde ya da bir diğer insanın bir kitaba uzandığı, kitap okuduğu ya da otobüse yetişmeye çalıştığı yargısında bulunurken ne rol oynar? İkinci bir yön ise insanların, folk bilimlerin içgüdüsel temelli ve kültürel olarak şekillendirilmiş tarzlarıyla anlamaya çalıştıkları konuları ele alır. Kozmoloji, kıtaların oluşumu, böceklerin çeşitliliği, insanın kendi eylemlerini planlaması vb. hakkındaki doğruların neler olduğu. Cevaplar insan zekâsı için ulaşılır olduğu oranda, eldeki sorunlar uygun terimlerle çerçevelendirilecek, folk bilimlerin entelektüel aygıtına pek ilgi gösterilmeyecektir ve birleştirme sorunu çözülsün bile, beklentiler ile geliştirilen ilkelerin hiçbirisi bilimin daha "temel" dalları üzerinden doğrudan ifadeye kavuşmayacaktır. Sonuçta olan, folk bilim yorumlarının, ister çiçekler ve gezegenlerle, ister usta bir satranç oyuncusuyla ya da kumdan kale

yapan bir çocukla ilgili olsun, neden az çok işe yaradığını açıklamak olabilir (bkz. Burge 1992; bu bağlamda, zihinsel durumların atfedilmesine ilişkin bazı yorumlar için, bkz. Chomsky 1969).

Materyalizm eleştirisine –sözgelimi Nagel’in çizgisinde– dönersek, birkaç sorunla karşı karşıya olduğu görülmektedir. “Fiziksel” ya da “zihinsel” gibi daha baştan kabul edilen kavramların açık bir anlamı yoktur; keza *potansiyel* bilinç kavramına bir anlam katılamadığı takdirde “zihinsel” için de aynısı geçerli olacaktır. Fakat bu yapıldığında bile, diğerlerinden ayrı olarak bu tikel kategorinin anlamının ne olacağı netliğe kavuşmayacaktır. Fiziksel ya da zihinsel bir şey hakkındaki gündelik söylemin içeriğini ifade etmek bilimlerin işi değildir. Bütünlüklü bir materyalizm ve metafizik doğalcılık öğretisi, dışlayıcılık meselesi, zihin-beden problemi olmadığı görülmektedir.

Özgül ampirik sorunların nasıl ele alındığına baktığımızda problemler artmaktadır. Nagel bunlardan birini değerlendirir: “Bir çocuğun karşılaştığı konuşma örnekleri temelinde dilin dilbilgisini öğrenmesini sağlayan bir Dil Edinimi Düzenegi (DED) olduğunu önermesi (1993: 109). O bunu, doğru ya da yanlış, bilimin saygın bir parçası olarak görür. Ama benim yaptığım gibi, DED’i “psikolojik bir mekanizma” olarak görmenin yanlış olduğunu savunur: “Salt fiziksel bir mekanizma” olarak görülmesi gerekir, “zira içeriği bu kuralların kendilerinden oluşan öznel bilinçli düşünceyi doğuramaz” (s. 109). Bu “zihnin özü” anlayışını ve DED tarifinin doğruluğunu (ben bu şekilde tarif etmezdim) bir kenara bıraktığımızda, Nagel’in iddiasının, bir fiziksel sistemin “yapabilecekleri” hakkında ampirik bir iddia olduğu görülmektedir. Yine, artık bir ampirik tez olarak sunulan kritik “potansiyel bilinç” meselesi vardır. Şimdi buna bakacağız.

Burge’ün öğretinin yaratıcısı olarak nitelendirdiği Quine gibi açıktan bir “eleyici materyalist”in, DED (ED) kuramına tepkisi ne olurdu? Quine “dünya doğa biliminin ifade ettiği gibidir, doğa bilimi haklı olduğu oranda”

  eklindeki “doğalcı tezi” ortaya atar (Quine 1992: 9), ama “doğa bilimi”nin ne olduğu söylenmediği sürece bu ifade bilgilendirici değildir. Ben birkaç cevabın mümkün olduğunu önerdim, ama Quine’in aklında sanki başka bir şey var. Doğa bilimini “kuarklar ve benzeri şeylerin kuramları” olarak kavrar. Bilimin parçası olmak için “ne kadar benzer” olmak gerekir? Nöronlar belli ki izni koparıyorlar, tıpkı belli psikolojik süreçler gibi: Örneğin dil, der Quine, “  ağrışım ya da koşullama gibi nöral mekanizmalar aracılığıyla nöral girdimize bağlıdır.” Ampirik kanıtlar çağrışım ve koşullamanın dil edinimi ya da kullanımıyla alakası olmadığını söylüyor, ama bu önemli gözükmemektedir; insan nedenini merak ediyor. Cevap ne olursa olsun, Quine’in neleri onaylayıp (kuarklar, nöral girdiler, koşullama) nelemi onaylamadığına (DED’in düzenekleri, yani bilindiği kadarıyla işler mekanizmalar) dair örnekler görüyoruz. Ama bu kararların hangi gerekçeyle alındığı söylenmiyor ya da kapsamlarını göstermek için birkaç örnekten fazlası sunulmuyor.

Sunulan “doğalcı tez” diğer alanlarda aynı keyfiliği sergilemektedir. Örneğin Quine burada sık sık savunduğu   u g  r    u tekrarlar: “Yapıların somutlaşması ki  şinin dil ediniminde aşama aşama olur”, burada “son aşama” zamanla kimliğin tanınmasıdır. Eğer bu ampirik bir hipotezse, böyle güvenli bir şekilde nasıl ortaya atılabildiğini insan merak ediyor. Kuşkusuz bu husus açık değildir, hatta bilhassa akla yatkın bile denemez. Anekdot kanıtlara bağlı kalmamız gerekmiyor; son yılların bebek çalışmaları bu tür bir “somutlaştırma”nın hayatın ilk birkaç ayında, herhangi bir dil görünümünden uzun süre önce ortaya çıktığına inanmak için önemli gerekçeler olduğunu göstermektedir (Genel bir değerlendirme için, bkz. Spelke 1990; daha yakın dönem çalışmalar için, bkz. Baillargeon 1993; ayrıca bkz. bu bölümde 3. dipnot.)

Nagel’in atıfta bulunduğu DED kuramları çağrışım ve koşullama hakkındaki dogmaları kapı dışarı ettiğinden ve kuarklar ya da nöronlar üzerinden (en azından şu anda,

belki de hiçbir zaman) ifade edilebilir olmayan mekanizmalar varsaydığından, Quine'ın kastettiği anlamda bilimin sınırlarına girmez. Bunu yüzyıl önceki kimyaya ya da Newton zamanındaki gökyüzü mekaniğine benzetebiliriz. Belki de “somutlaştırma”nın ampirik araştırmaları da aynı nedenle Quine'ın kıstaslarını karşılamamaktadır.³ “Materyalizm” ve “dışlayıcılık” kavramlarının muğlak niteliğinin üstünde ve ötesinde uç bir yöntemsel düalizm örneğiyle karşı karşıya olduğumuz görülmektedir.

Bilince Erişim

Şimdi de zihinsel olanın zihin-beden ayrımını doğuracak şekilde bilince erişim üzerinden tanımlanışına dönelim. Bu tanımlı kabul eden Nagel, DED'in (ve edinilen durumun, İ-dilin, dolayısıyla dilin) psikolojik bir mekanizma değil, yalnızca fiziksel bir mekanizma olduğu sonucuna varır, “zira içeriği bu kuralların kendilerinden oluşan öznel bilinçli düşüncüyü doğuramaz” (1993: 109). Diller arasındaki çeşitlilik seçeneklerinden birinin sağ-sol yönelimiyle alakası olduğunu, İngilizlerin “sol elli” (“*see – the book*”, “*in – the room*” vb.) ve Japonların “sağ elli” (ayna imgesi, baştan sona) olduğunu varsayalım. Fakat Johnny “baş parametre”sini “*see the book*” kanıtı temelinde sol-sağ olarak belirlediğinin farkında değildir ve bunu bize söyleyemez, oysa olan belki de tastamam budur. Benzer şekilde,

3 Quine'ın “psikolojik” kanıt ile “dilsel” kanıtlar arasında yaptığı ayırmadan ötürü bu sonucu çıkarıp çıkarmayacağı açık değildir. Dolayısıyla öbek sınırlarını belirlemek için, ilkinin anlamlı kabul eder, ama ikincisini etmez; ilkinin şaklamaların algısal yer değiştirmesi üzerine deneyler dahildir; ikincisine aşağıda 1 ve 2 nolu örneklerde görüldüğü gibi gönderimsel bağımlılık incelemeleri dahildir. Bu ayırım gizemlidir, özellikle de doğalcı temellerde “dilsel kanıt” çok daha ikna edici olduğundan; verilerin bu tarzda sınıflandırılmadığı gerçeğinden bahsetmiyorum bile. Bu artık ne anlama gelirse gelsin, bu ayırım onun “somutlaştırma” kavramını gözden geçirmesine olanak tanıyabilir, ama dil kavramı için söz konusu olamaz. Özgül kaynaklar ve tartışma için, 3. Bölüm'e bakınız.

Mary örnek (1)'i örnek (2)'den farklı bir şekilde yorumlayıp, örnek (1)'de *he*'nin [o] *Bill*'e gönderimsel bağımlılığı seçeneğini dışlayıp, örnek (2)'de dışlamadığında, bağlama kuramı ilkesine (C) bağlı kaldığının bilinçli bir şekilde farkında değildir. Dolayısıyla örnek (1)'i (1') olarak yorumlamaz, ama (2)'yi (2') olarak yorumlayabilir. (iki örnekte de *he=Bill*):

(1) *He thinks Bill is a nice guy.*

(O, Bill'in hoş bir adam olduğunu düşünüyor).

(2) *The woman he married thinks Bill is a nice guy.*

(Onun evlendiği kadın Bill'in hoş bir adam olduğunu düşünüyor.)

(1') *Bill thinks he is a nice guy.*

(Bill onun hoş bir adam olduğunu düşünüyor.)

(2') *The woman Bill married thinks he is a nice guy.*

(Bill'in evlendiği kadın onun hoş bir adam olduğunu düşünüyor.)

Öte yandan, bu farkındalığın olmayışı “potansiyel bilince” varır ki, netleştirilmeye muhtaç bir kavramdır bu. Belki de Mary'nin dil yetisine, bu “fiziksel mekanizmalar”a sahip hiçbir canlının Mary'de olmayan bilince sahip olamayacağı anlamına gelir; önemli bir ampirik gerçek. Dolayısıyla DED kuramları ve dil kuramları beden-zihin ayrımıyla kesişmez; bunlar zihinle, psikolojik mekanizmalarla alakalı değildir.

Farklı bir alandan örnek vermek gerekirse, Mary uzayda dönen bir küp olduğunu zannettiği şeyi gördüğünde, görsel sunumları hareket halinde katı bir nesne olarak yorumlayan bir *katılık ilkesi* kullandığının bilinçli olarak farkında değildir. Ayrıca üç aylık Johnny bize nesne sabitliği (“somutlaştırma”) ve bir sınırı geçtikten sonra bir nesnenin belli bir biçimde, zaman aralığında ve mekânda gözükmesini beklemesine yol açan yörünge hakkındaki inançlardan bahsedemez ve bunun farkında olmayabilir (bkz. Spelke 1990; Baillargeon 1993). Dolayısıyla Mary ve

Johnny'ye atfedilen durumlar ve özelliklerden psikolojik görme mekanizmaları olarak bahsedemeyiz, en azından potansiyel bilinç de bu örneklerde eksikse.

Benzer bir görüşü farklı bir terminolojiyle Michael Dummett da sunar. DED kuramlarını ve edinilen dili “psikolojik hipotezler” olarak görür, oysa ikisi de bir “felsefi açıklama” sunmaz, çünkü bize bilginin “aktarıldığı biçimi” söylemez; ama bilinçli farkındalık bizim bu bölünmeyi aşmamızı sağlayacaktır (Dummett 1991: 97). Muhtemelen aynısı nesne sabitliği ve benzeri için de geçerli olacaktır. Burada ayırım zihin-beden değil, bilim-felsefe ayırımıdır. Bilimler için kuramlar (kesinlik bir tarafa) bilginin aktarıldığı biçim hakkında ilintili her şeyi anlatır; fakat anlam kuramı açısından (ve belki de genel olarak dil ve düşünce ve belki de görme, somutlaştırma vb. açısından), bilimin ötesine geçen ek bir açıklama, bir “felsefi açıklama” gerekir.

İki durumda da, bilince erişim olanağına dayalı kritik bir ayırım, belki de metafizik bir ayırım vardır.

Nagel'in açıklaması Searle'ün kendisi tarafından incelenen kitabındaki açıklamasını takip eder (bkz. Burge 1992). Çağdaş biçimiyle bu argümanı Quine'in “uygun” ile “yönlendirici” arasında yaptığı etkili ayırma dayandırabiliriz. Quine, konuşmacıların yeni yaratılmış “özgür ifadeler” kurup yorumlarken belki de bilinçsiz bir “yapı kavramı”nı kılavuz aldıkları şeklindeki (çağdaş dilbilim çerçevesinde yeniden yorumlanmış olan) geleneksel öğretiye karşı çıkar (Jespersen 1924: 19). Quine'a göre, “muammalı bir öğreti”dir bu, belki de “aptallık”tan başka bir şey değildir (Quine 1972: 447). Ancak kurallar “neden” olan davranışa bilinçli şekilde uygulandığında kılavuzluktan bahsedebiliriz; aksi takdirde davranışın bir kurallar sistemine “uygun düştüğünü” ya da “riayet ettiğini” söyleyebiliriz, tıpkı bir gezegenin düşen cisimler kuralına uyması gibi; kurallara “riayet eden” organizmanın doğasına dair bir anlayışa “psikolojik gerçeklik” atfetmememiz gerekir.

Bir kez daha, Quine uç bir düalizm biçimini benimser. Düşen cisimler örneğinde, bunların doğasına ilişkin belli

bir anlayışa ve varsayılmış ilkelere “fiziksel gerçeklik” atfetmemize izin verilir, hatta talep edilir. Açıkçası, dil yetisinin edindiği durumu ve davranışa dahil olma şeklini, basitçe beynin kütlesinin olduğu ve düşen cisimler yasasına riayet ettiği varsayımıyla açıklayamayız. Daha fazla yapıya ihtiyaç vardır. Doğalcı bir yaklaşım tastamam gezegenler ve karınca örneğinde olduğu gibi ilerleyecektir; bu örnekte, başlangıç durumu ve edinilen durum, bunlar arasındaki ilişki ve edinilen durumun edim ve yargılarla ilişkisi aranır ve üretebildiğimiz en iyi kuramda farz edilen şeye “gerçeklik” atfedilir. Anlayış düzeyi karmaşık organizmaların çok daha muazzam bir karmaşıklığa sahip olduğu örnekte çok daha azdır, ama bunun buradaki konuyla alakası yoktur.

Doktrin düzeyinde bölünme, örnekleri ayırmak için kullanılır: Bir örnekte (düşen cisimler) gerekli olan diğerinde (insanların “boynunun üstü”) engellenir. Yine, kendine özgü önemsiz sayılamayacak problemlere sahip bir kavram olan “davranışın nedenselliği”yle birlikte bilinç fark yaratır. Normal davranışın en azından bu sözcüğün bilinen anlamıyla bir şeyden kaynaklandığına inanmamız için çok az neden vardır, keza yöntemsel bir doğalcı da dogmatik bir şekilde aksini iddia etmeyecektir.

Quine’ın muhakemesinin aynı şekilde görsel örneğe de uyduğu görünecektir. Johnny ve Mary’ye katılık, nesne sabitliği vb. ilkeler “kılavuzluk” etmez: Davranışları ancak bu ilkelere “uygun düşer,” tıpkı Mars’ın düşen cisimler yasasına uyması gibi. Mary ve Johnny’nin davranışını açıklamak için bu tür ilkeleri özümseyen bir beyin durumları kuramı, doğalcı standartları ne derece karşııarsa karşııalsın, yöntem bakımından kusurludur; en iyi haliyle muammalıdır, en kötü haliyle aptallıktır. (Belirtildiği  zere, Quine’ın bu konudaki görüşünün belirlenmesi zordur. Bkz. 3. dipnot.)

Bu fikirler çok daha farklı şekillerde karşımıza çıkar. Bunları değerlendirmek kolay değildir. Dolayısıyla kısıtlamalar için akla yatkın bir neden, özel bir anlamı olmayan terminolojik taleplerden daha fazlası olduğuna dair hiçbir

işaret yoktur. En gelişkin olanı Nagel'in Searle'den aldığıdır. Gelin kısaca buna bakalım.

Quine'in ayrımının açıklanmamış düalizminin çok ilgi çekmediği anlaşıyor, oysa özgül formülasyonun sonuçlarını mantığa aykırı olarak gören birçok kişi vardır. Körbakış olayını ele alalım: Beyin hasarı olan Alice görsel sunumlar (sözelimi, yanan bir ev ile yanmayan bir evin çizimleri) arasında iyi ayırım yapar, ama bunların aynı olduğunda ısrar eder ve onun ayırt edici davranışına dahil olan şeyler hakkında hiçbir farkındalık sergilemez. Quine'in tabiriyle, burada kılavuzluktan bahsedemeyiz, sadece uygunluktan bahsedebiliriz (öyle görünmektedir; bkz. Quine 1992: 9; 3. dipnot). Diğer versiyonlarda, Alice'e "zihinsel temsiller" atfedemeyiz, ama sakatlığından önce Alice'in yaptığı gibi, farklılığın farkında olup bunu aktaran John için bunu yapabiliriz. Alice'in durumunda sadece "fiziksel mekanizmalar", John'ununda "psikolojik mekanizmalar" vardır; ya da farklı bir kullanımda, Alice için yalnızca bir "psikolojik hipotez" vardır, "felsefi açıklama" yoktur, tıpkı John'da olduğu gibi. Bunların hiçbiri çekici sonuçlar olarak görünmemektedir.

Searle "*ilkesel olarak bilince erişim*" kavramını devreye sokarak bunlardan kaçınmayı umar; Nagel buna bilinç *potansiyeli* adını verir.⁴ Searle'ün "Bağlantı İlkesi" (Bİ) zihinsel durumlar ve süreçler atfetmek için ilkesel olarak erişilebilirlik gerektirir. Körbakış örneğinde, Searle'e göre, Alice ilkesel olarak temsile (veya kurala ya da her neyse) erişime sahiptir. Körbakış "ilkesel olarak erişilemezlik" değil, salt bir "tikanma" vakasıdır, dolayısıyla John'da olduğu gibi Alice'in durumunda da zihinsel süreçlerden bahsedebiliriz. Sonuç, "ilkesel olarak" terimi açıklandığında anlam kazanacaktır.

4 Eksiksiz bir değerlendirme için, Searle'ün bu görüşleri sunumu üzerine Chomsky 1990'daki yorumlara ve ayrıca Ned Block ve diğerlerinin yorumlarına bakınız. Searle verdiği yanıtta ya da sonraki kitabında (Searle, 1992) itirazları yanıtsız bırakmıştır.

Jane'in Alice'le özdeş olduğunu varsayalım (ilintili açılardan, bundan sonra atlanan bir özellik), tabii geçmişini saymazsak: Onun nöral koşulu doğum sonrası sakatlığın sonucu değil, doğumdaki sakatlığın bir sonucuydu ve bu koşula yol açmıştı. Muhtemelen onun da "ilkesel olarak erişim" olanağı vardır; Bİ hâlâ geçerlidir (aksi durumda, tüm girişim anlamsız olurdu; sakatlığın zamanı pek de konuyla ilintili olamaz). Doğumdaki bu sakatlık genleri körbakışa yol açacak şekilde etkilemiş olsun; yine, muhtemelen Bİ geçerlidir ya da sonuçlar bir o kadar sezgilere aykırıdır. Yine, Susan'ın, genetik değişimin bir mutasyondan kaynaklanması dışında Jane'le aynı olduğunu, dolayısıyla Susan'ın Alice ve Jane'in aksine sakatlık yoluyla körbakış hastalığına tutulmamış olsa da, genetik yapısı bakımından Jane'le özdeş olduğunu varsayalım. Yine Bİ geçerli olmalıdır, aksi takdirde girişim anlamsız olacaktır. Dolayısıyla Susan yalnızca "tikanma" yaşar. Susan'ın genetik özelliğinin aktarıldığını, nihayetinde yeni bir alttürü yol açtığını varsayalım. Şimdi tastamam algısal mekanizmalarındakine benzer şekilde, John-türü ve Susan-türü vardır. Susan-türünün üyeleri zihinsel temsillerin ve bunlara kılavuzluk eden kuralların farkında değildir ve bunları aktaramaz. Ama iki alttür diğer açılardan birbirinden ayrılamaz; sakatlıktan sonra Jane ve Alice örneğinde olduğu gibi, görme mekanizmalarının türler arası ortak bir niteliği bile vardır. Bİ Susan için geçerli olduğundan, muhtemelen Susan-türü için de geçerlidir; aksi takdirde, tamamen alakasız terminolojik şartlara sahibizdir.

Şimdi de dil örneğini ele alalım. Evrimsel tarihimizin Susan-türününkiyle uyduğuna keşfetmiş olalım. Yani atalarımız aslında bir John-türüydü, baş parametreyi, belirlenmiş gönderimsel bağımlılığı vb. nasıl kurduklarının tamamen farkındaydılar ve onları gözlemleyen Marslı bilimcilere bunları tüm berraklığıyla tarif edebiliyorlardı. Ama bir mutasyon (ya da belki Jane örneğinde olduğu gibi genetik değişime yol açan bir sakatlık) gerçekleşmiş ve yayılmış, böylece bizi, bu yetiden mahrum Susan-türü-

nü doğurmuştur. Henüz doğru denekleri test etmediğimizi keşfetmiş olalım. İki alttür iç içe geçmiştir ve tamamen aynı şekilde davranmaktadır; farkındalığı araştırmaktan mahrum olduğumuzdan, hiçbirimiz ve hiçbir bilimci üyeler arasında fark bulamaz. Bİ önceki John-türü için ve aramızdaki kalıntıları için geçerliydi; dolayısıyla bizim için de geçerliydi, yeter ki öncesinde olduğu gibi tüm çabanın manasız olduğunu gösteren terminolojik kararlar almayı tercih etmiş olmayalım.

Ama bu tamamen yanlış sonuçtur. Uygulamanın tüm amacı dil ve zihin konusundaki doğalcı araştırmanın “psikolojik gerçeklik”, “psikolojik mekanizmalar”, “felsefi açıklamalar, “zihinsel temsiller” ya da kurallarla “kılavuzluk” yaratmadığını göstermekti. Kritik olan husus, Bİ’nin mekanizmalara ve bunların *ilkesel olarak* işleyişine erişim olanağımız olmadığını belirlemek zorunda olmasıdır. Salt “tıkaklık” yaşamayız; daha ziyade, beynimizin mekanizmaları “içeriği bu kuralların kendilerinden oluşan öznel bilinçli düşünceyi doğurmaktan aciz”dir (Nagel 1993: 109), çünkü tüm bunlar *potansiyel* bilincin ötesindedir.

Hikâyeyi kurtarmak için, John-türünün dil örneğinde var olamayacağına ısrar etmemiz gerektiği anlaşıyor (oysa körbakış örneğinde, yani insanlarda var olabilir ve vardır): Bir dil öğrenirken (ve kullanırken) uyduğu kuralların içeriğinin tamamen bilincinde olması haricinde, tastamam bizimki gibi bir organizmanın var olması orada olanaksızdır. Nihayetinde bu bir terminolojik koşul değil, bir ampirik hipoteze benzemektedir. Bunu hangi temelde iddia ediyoruz? Ya da iddia ampirik değil, kavramsalsa, bunun temelleri nelerdir? Ayrıca biz kabul edelim ya da etmeyelim –ister ampirik ister kavramsal bir tez olarak– nasıl bir anlamı olabilir? “Kimyasal olanın özü” (ya da elektiriksel, optik vb. olanın özü) hakkındaki bir beyandan ne açılardan ayrılmaktadır?

Benzer sorular öncesinde ele alınan nesne algısı örneğinde de karşımıza çıkar ve zorluklar daha da paradoksa yol açacak şekilde irdelenebilir. Bu sorulardan hiçbiri

doğalcı araştırmada karşımıza çıkmaz, zira “ilkesel olarak erişim”, “potansiyel açıdan bilinçli” ya da Bİ gibi kavramların, açıklamanın ötesinde bir “felsefi açıklama” kavramının, (farkındalık ya da “psikolojik” kanıtı karşı “dilsel kanıt” gibi), zihin-beden ayrımının, yöntemsel (ya da başka) düalizmlerin burada yeri yoktur.

Bu düalizmleri sürdürme çabası bilginin bir tür yetenek olduğu fikrini kurtarma girişimlerini akla getirmektedir: Örneğin sakatlık ardından konuşma (yüzme, vb.) yeteneği kaybının ve sakatlığın etkileri geriledikçe, ilintili girdi olmadan iyileşmenin gösterdiği gibi bilgi değişmez kalırken, yetenek ilerleyebilir ya da gerileyebilir, hatta tamamen kaybedilebilir. Doğal sonuç, bilginin (nasıl..., şöyle ki..., ya da her neyse) kritik bir bilişsel ögesi vardır ve bilgiyi kullanma yeteneği bilgiyle karıştırılmamalıdır. Sonuçtan kaçınmak için, bilgi özelliklerine sahip, ama alışıldık kavramdan ayrı yeni bir teknik kavram (“yeti”) inşa edilir; güya Wittgenstein’in bakış açısını savunurken bunun yapılması özellikle tuhaf bir yaklaşımdır. (Kaynaklar ve değerlendirme için 4. dipnota bakınız.)

Düalizmin Diğer Türleri

Literatürdeki kurala uyma tartışmalarının çoğu aritmetik ya da trafik kurallarını, dilbilgisi kitaplarında verilen kuralları veya normatif nitelikte başka kuralları örnek alır. Dolayısıyla kurala uymanın kritik özelliklerinden biri, normun ihlali anlamında hatanın mümkün olmasıdır. Bu tartışmanın anlamı ne olursa olsun, konumuzla bir ilgisi yoktur. Dil kuralları –örneğin ED ilkeleri ya da Mary’nin yukarıdaki (1) ve (2) örneklerine dair yargılarına kılavuzluk eden ilkeler– bu anlamda normatif değildir. Mary’nin yargılan ve diğer davranışları birçok nedenle “hatalı” olabilir; örneğin dikkatsizlik ya da çözümleme zorluğu (“*garden path*/anlamı belirsiz ve okuru/dinleyiciyi yanıltan” cümlelerde ya da algı yetilerini zorlayan ifadelerde olduğu gibi). Mary kurallarını belki de gayet iyi nedenlerle, sözelimi edebi etki için ihlal etmeyi

de düşünebilir. Yargılar ve davranış birçok açıdan normlarla tutarsız da olabilir: Çeşitli otoriter yapılarda şart koşulan normlar, bireylerin tercihen ya da dış baskıyla vb. özdeşleştirilebileceği, alabildiğine değişken türde topluluklardaki ortak pratik. Olgü, genel tutum vb. hakkında sayısız soru gündeme gelir, ama bu bağlamda özel bir anlamı olmayan şüpheli argümanlara indirgenen sorular haricinde ilkesel bir soru yok gibidir. (Daha fazlası için, bkz. Chomsky 1986.)

Mary'nin dilsel yargıları ve davranışlarında "kurala uyma"dan bahsetmemiz gerekir mi? Zaten bahsedilen nedenlerle bu soru çok ilginç değildir; gündelik konuşmanın açıklayıcı kurama geçişi aşmasını bekleyemeyiz. Fakat bu örnekte Mary'nin kurallara uymasından bahsetmek bilinçle bir bağ gerektiren standart felsefi uzlaşma kıyasla gündelik kullanıma daha yakın olacaktır. Aslında biri hariç hepsinde gündelik kullanıma oldukça yaklaşılmaktadır. "Kuralla uyma" tabirini genellikle felsefi söylemin teknik kullanımında olduğu gibi topluluk normlarından *sapma* (riayet etme değil) olduğunda kullanmak âdettendir. Örneğin Johnny *I brag my lunch home* derse, normal kullanım "sing" ("şarkı söylemek") sözcüğü için geçerli kuralla uyduğu vb. olacaktır; hatalıdır, zira yetkililer ya da diğer standartlar "brought" demesini bekler. Benzer şekilde, eğer, küçük evcil ev hayvanlarına *puppy* dendiği kuralına uyararak, kedcikler için "puppy" (köpek yavrusu) lafını kullanırsa. Dikkatli biri uyduğu telaffuz kuralları hakkında benzer yorumlar yapabilir. Tüm yetişkinler ölse ve Johnny ile arkadaşları yaşayacak olsa, kendi özel ve bireysel kurallarına uymayı sürdürürler, ama artık bunlar bu (ve diğer) açılardan standart İngilizceden ayrılan kusursuz ölçüde normal insan dili kuralları olacaktır. Ama bu durumda, Johnny'nin bir kuralla uyduğunu söylemeyiz, çünkü bu terim nadiren norm ve standartlara uymayı anlatır. Dolayısıyla ancak dilbilimciler Mary'nin örnek (1) ve (2)'de bağlama kuramının (C) ilkesine uyduğunu, ya da evinden bahsederken nesnelere göndermede bulunmanın incelikli ve karmaşık kurallarına uyduğunu söyleyecektir.

Normal tarzda kurala uymadan bahsettiğimizde (s  gelimi yukarıdaki örnekte Johnny’ninki gibi), kurala uyanların kurala uymanın ya da bunu yapmayı tercih etmenin farkında olduklarını (ya da olabileceklerini) söylemek istemeyiz. “Dilsel anlamın kasıtlı bir şekilde kurala uymayı anlattığı”ndan bahsedenler, “kurala uyma”yı felsefi söylemin teknik anlamında kullanırlar, geleneksel tarzda değil (Baldwin 1993: 187, akt. P. Pettit). Kanaatimce aynısı “bilgi”, “içerik” ve “gönderim” de dahil olmak üzere felsefi söylemin diğer terimleri için de geçerlidir. Bu konuda bir değerlendirme için, öncesinde zikredilen kaynaklara ve bu kitabın 2. Bölüm’ ne bakınız.

Doğalcı ( -dil (i selci ve bireyci) kuramı çerçevesinde, ne yapmak gerektiği konusunda sonuçlar çıkartılabilir, ama ancak ilginç olmayan varsayımsal emirlerle (eğer “tower” [kule] sözcüğüyle uyaklı bir şey kullanmak ya da bir “daffodils”ten [nergis] bahsetmek isterseniz, “book” [kitap] değil “flower” [ i ek] sözcüğünü kullanın). Bilginin düzenli bir sonucu olan bu tür bir normatiflik doğalcı bir ortamda bollaşır, ama Jones’un “arterit” sözcüğünü kullanımını doktorun kullanımına uyacak şekilde değiştirmesi gerekip gerekmediğini sorduğumuzda ortaya çıkan türden farklıdır; bu soru insan amaçlarının ve kaygılarının son derece karmaşık uzamında şu ya da bu bölgenin belirlenmesinden ayrı olarak kesin bir cevabı olmayan çok farklı türde bir sorudur.

 ilintili meselelerden biri belli türde bir “ortak mülkiyet” olarak dil kavramıdır (s  gelimi Hans ve Maria’nın birbirlerini anlayamamalarına karşın Almanca konuştuklarını ve Hans’ın sınırın hemen ötesinde konuşulan Felemenk eyi gayet iyi anlamasına karşın, Felemenkçe konuşmadığını söylediğimizde olduğu gibi). Ya da Pierre ve oğlu Jean’in (sadece Fransızca bilen New York’a taşınmış iki kişi) İngilizce öğrendiğini s  ledi imizde olduğu gibi: Jean İngilizce   renmeyi ba arıırken, Pierre ancak kısmen başaracaktır. Ya da Johnny’nin “brang”, “puppy” (köpek yavrusu) ve kendi adının telaffuzunda yaptığı “yanlışlar”ıyla herhangi

bir dili konuşmamasında olduğu gibi (normal kullanımda tuhaf bir boşluk), oysa bir gün İngilizce konuşacaktır ve bugün İngilizceyi “kısmen bilmektedir” ve mevcut İ-dili, tarif edildiği gibi devam ederse, normal bir dil olacaktır. Bu tür kullanımların önemli bir kısmı gündelik hayatta sorunlu değildir, ama dilin ne olduğu ve nasıl kullanıldığını anlama çabası açısından çok az anlam taşır. İdealleştirme meselesi değildir bu; burada akla yatkın idealleştirme, John’un Mary’nin yakınında ama Bill’in uzağında yaşadığını söylediğimizde ne kastettiğimizi netleştirirken *alanlar* somutlaştırmamızdan daha fazla değildir. Bazen bu kullanımlar “ulusal diller”de kodlanır, bazen zor yoluyla dayatılır. “Ortak dil” kavramlarını kültürlerle ilişkilendirme girişimleri meseleyi daha da çıkmaza sokar. Bir insan genellikle birçok topluluk ve kültürün parçası olacak, çağrışım biçimleri arasında ancak zayıf ilişkiler olacaktır. Jones tek sözcüğünü bile bilmediği bir dilin tekdilli konuşmacısıyla, belki de birlikte büyüdüğü ve konuşması kendi konuşmasından neredeyse ayırt edilemez olan ikiziyle olduğundan daha fazla ortak kültüre –ortak değerleri, inançları, anlayışı vb. olan bir ortak kültüre– sahip olabilir. Bunların hiçbirinin başarılı iletişimle alakası yoktur. Bunu açıklamak için ortak telaffuzlara ya da anlamlara gerek yoktur, tıpkı birbirine benzeyen insanları açıklamak için ortak şekillere gerek duymamamız gibi.

Yine, ortaya çıkan sayısız durumu betimleyebiliriz ve bunları incelemek yerinde ve yararlıdır. Ciddiye alındığı takdirde, bu tür bir inceleme dil yetisine ilişkin doğalcı araştırmadan öğrenilenleri önceden varsayar. Fakat (ortak telaffuzlar ve ortak anlamları olan) telaffuz ya da anlam kuramlarını sözde topluluk özelliklerine dayandırma girişimleri ancak kafa karışıklığı doğurabilir. Bu tür girişimler, yine, zihinsel alanın ötesinde asla ciddiye alınmayacak türde bir düalizme örnektir.

Dil edinimi tartışmasında ortaya çıkan bir diğer düalizm biçimi “doğuştanlık” ya da “doğuştanlık hipotezi”ne ilişkin tuhaf bir tartışmada görülmektedir. Tartışma tek

tarafıdır: Bu hipotezi, kendisine atfedilenler (özellikle de ben) dahil olmak üzere, savunan kimse yoktur. Bunun nedeni böyle bir tezin olmamasıdır. Dil yetisinin başlangıç durumuna ilişkin bazı öneriler (DED, ED) vardır. Bunlar eleştirmenlerce sorgulanmamaktadır. Daha ziyade, bu girişimi düalist varsayımlardan ötürü bir şekilde hatalı görüyorlar. Büyümenin diğer veçheleri hakkında önerilerde bulunulduğunda benzer sorular sorulmaz ve burada neden uygun olduğuna ilişkin bir gerekçe de sunulmamıştır. Çok genel nitelikte alternatif tezler sunulmuştur: Örneğin şu “genel öğrenme mekanizmaları” yeterlidir, dil yetisinin özgül niteliklerinin benimsenmesine gerek yoktur. Bu mekanizmaların ne olduğu söylenmeden bu tür tezler tartışılmaz. Sunulan özgül önermeler doğalcı temellerde incelenmeye pek değmez, dolayısıyla düalist nitelikte başka taleplerden güdüleniyor olmalıdır.

Quine’in davranışçılığı bu düalizm biçiminin bir başka çeşididir.⁵ Quine dil incelemeleri için “davranışçı yaklaşım elzemdir” der (Quine 1990: 37), çünkü dil ediniminde “gözlemlenebilir durumlarda açık davranışa sıkı sıkıya bağlı kalırız” (s. 38). Benzer şekilde, embriyolojide beslenmeci yaklaşım elzemdir, çünkü embriyodan olgunluğa geçişte organizma dışarıdan sağlanan gıdaya fazlasıyla bağımlıdır; nasıl dilbilimcilerin davranışçı olması gerekiyorsa, biyologların da gıda girdilerinin gözlemlenmesiyle kendilerini sınırlandırarak beslenmeci olmaları gerekir. Son argümandaki mantık hatası barizdir; aynı hata ilkinin de altını oymaktadır. Ancak radikal düalist varsayımlar meselenin en azından tartışılmasına izin vermektedir. Belki de gerçek dil incelemeleri kavramsal olarak kusurludur, ama bunu kabul ettirmek için dilbilimcinin doğalcı araştırmayı bırakmasını beklemek –Quine ve takipçilerinin yaptığı gibi– ve tarihi

5 Yakın döneme ait bir serimleme için, bkz. Quine 1990; özünde benzer olan önceki bir versiyon hakkında daha kapsamlı bir değerlendirme için, bkz. Chomsky 1987 ve bu kitapta 3. Bölüm.

öncüllerinden ayrı olarak keyfi olan koşulları benimsemelerini talep etmek yetmez; hiç ilgisi yok!

Quine'ın radikal çeviri paradigması bununla yakından ilintilidir. Organizmalar (hücreler, böcekler, kuşlar, yunuslar...) arasındaki ilişkiye dair doğalcı incelemelerde, bu etkileşimi mümkün kılan iç durumların ne olduğunu ve belirtkelerle ilgili yorumları doğurduğunu keşfetmeye çalışırız. İnsan dili incelemelerinde bu yol yasaklıdır. Etkileşim üzerine incelemeler belirlenmiş sınırlar dahilinde tutulmalıdır: Araştırmacı bilimciye, özgül bir tarzda sesleri kaydetme, durumun belli özelliklerini seçip çıkarma, “bu bir X mi?” araştırmasına onay ya da karşı çıkışı test etme ve temel düzeyde tümevarım gerçekleştirme izni verilir, ama o kadar. Kabul edilebilir özelliklere dair, X tercihi vb. hakkında çeşitli ipuçları verilir. Quine bunun dil ediniminde bulunan çocuk ve iletişim alışverişi içinde olan insanın epistemik durumu da olduğunu iddia eder. Üç örnek niteliği bakımından tamamen farklıdır: Çocuk dil yetisinin başlangıç durumuyla donanmış şekilde gelir (DED, ED); edinilen durumun özelliklerine sahip olan iletişim alışverişi içindeki kişi; bilim yapıcı yetisiyle ve dil üzerine önceki incelemelerin sonucuyla dilbilimci. Fakat bunu çözmek önemli değildir, çünkü daha temel bir sorun vardır: Tüm yaklaşımın köklü düalizmi. Diğer organizmalara ya da insanların geleneksel betimleyici “zihinsel” kategorisine girmeyen diğer özelliklerine dair incelemelerde buna uzaktan yakından benzer bir şeye izin verilmeyecektir.

Geniş kesimlerin kabul ettiği ve kullandığı bu paradigmadan, dil ve düşünce hakkında geniş kapsamlı sonuçlar çıkarılmaktadır. İletişimin, edinimin ya da dil ve düşünce incelemelerinin doğasına ışık tutmayı amaçlıyorsa, anlamsız bir düşünsel alıştırma olarak gözükmektedir. En azından, benim bildiğim kadarıyla buna dair hiçbir tatmin edici gerekçe sunulmamıştır. Keza yaklaşımın bu benzersiz örnekte neden benimsenmesi (hatta ele alınması) gerektiğine dair bir açıklama da yoktur. Eğer inanç, niyet, anlam ve benzeri kavramlara dair anlayışı derinleştirmek

amaçlanıyorsa, değerlendirme kıstasları daha belirsizdir, ama varsayılan özgül şartların bu kavramsal araştırmada neden ayrıcalıklı görülmesi gerektiğini anlamak zordur.

Bu paradigma diğer düalist hamlelerin temelini oluşturmaktadır. Bunu kendi ilgi alanlarına uyarlayan Davidson, betimleyici anlam incelemelerinin hedefinde “yorumcunun dil yeterliğinin modeli” olan bir kuram inşa etmek olduğunu, ama “eğer kuram bir yorumcunun yeterliğini doğru şekilde betimliyorsa, yorumcudaki bazı mekanizmaların kurama karşılık geliyor olması gerektiğini söylemenin bu teze bir şey katmayacağını” savunur (Davidson 1986b: 438). Tıpkı Quine gibi, konuyla ilgili kanıt kapsamına girecek şeyleri şart koşar: “Gözleme açık olan şey, cümlelerin bağlam içinde kullanılmasıdır”, daha fazlası değil. Kuramlar bizi “gönderim ve ilintili anlamsal kavramlar”la tanıştırabilir, ama “tümce kullanımının tatmin edici bir izahını sunup sunamayacakları sorusunun ötesindeki bu kuramsal kavramların doğruluğuna ilişkin bir soru söz konusu olamaz” (Davidson 1990: 300). Benzer görüşler Dummett ve diğerleri tarafından da geliştirilmiştir (bkz. Davidson 1986b; 1990a; Dummett’in versiyonu hakkında, bkz. Chomsky 1986).

Yine, benzer fikirler diğer sistemlere dair incelemelerde ciddiye alınmayacaktır. Ancak radikal   viri paradigmasına ya da başka bir keyfi kısıtlamaya bağlı kalırsak, kanıtlar konuşmacının (ya da başka bir seçilmiş topluluğun) tümce kullanımıyla sınırlı bırakılır. Konuya bilimlerde olduğu gibi yaklaşarak biz her türlü kanıtın peşine düşeceğiz. Örneğin İngilizce incelemelerinde Japoncadan   rneklerle başvurulacak (ve genellikle başvurulmaktadır); gayet akılcı bir şekilde, dillerin aynı başlangıç durumunun modifikasyonları olduğu şeklindeki sağlam temelli varsayımaya dayanarak. Benzer şekilde, dil edinimi ve algısı, s  zyitimi, işaret dili, beynin elektriksel faaliyeti ve daha birçok incelemeden kanıtlar bulunabilir. Öte yandan yorumcuda “kurama denk düşen” mekanizmalar farz etmek epey bir katkı sunar, zira kuramı radikal   virinin şartlarının ötesinde çok çeşitli kanıtlara tabi kılan tam da bu hamledir.

Davidson'ın uyarısı yorumcunun doğasına dair doğalcı araştırmannın önünü keser. Varsayılmış izahı doğrulama ve ilerletme çabalarının mantıksız ya da ilgisiz olduğu ilan edilir. Aynısı diğerk birçok tür için de geçerlidir.

Stephen Stich "Kuram-Kuram"ın kökenlerinin tarihsel yeniden inşasında, "Dekartçı düalizmin gerileyişiiyle birlikte, filozoflar zihinsel olanı fiziksel olanın içine yerleştirmek için bir yol aramaya, zihinsel olayları fiziksel dünyadaki bazı olaylar kategorisiyle özdeşleştirmeye başlamışlardır" der (Stich 1983: 14). Stich'e göre, bu arayış iki yönde olabilirdi: "Zihinsel sözcük dağarcığını *nörolojik* terimlerle tanımlama" girişimi (s. 14) ya da zihinsel kavramların felsefi davranışçılığa varacak şekilde davranış üzerinden analizi. Stich ikincisinin galip geldiğini savunur. Yukarıda, benim görebildiğim kadarıyla hiçbir olumlu özelliğı olmayan ama son derece etkili bir eğilim ele alındı. Diğerk yönü de izleyenler olmuştur, ama haksız bir düalizmin izlerini taşır.

Bu konuya dönmeden önce, meseleleri bu şekilde formüle etmek üzerine birkaç yorum yapalım. Birincisi, Dekartçı düalizmin çöküş nedenleri biraz yanlış yorumlanmaktadır; belirtildiğı üzere, çürütölen şey beden kuramıydı ve geriye anlaşılır bir beden-zihin sorunu, bir "fiziksel" kavramı vb. kalmamıştı. Bu alanda, sadece doğalcı yaklaşım vardır: Açıklayıcı kuramı uygun olan terimlerle inşa etmek ve birleştirme sorunuyla yüzleşmek. İkincisi, "nörolojik" terimlerin birleştirme sorunuyla ilintili olması şimdilik sadece bir umuttur. Son olarak, gündelik konuşmanın "zihinsel sözcük dağarcığını" doğalcı bir çerçevede tanımlamaya çalışmak için bir neden yoktur; tıpkı kimse- nin en azından modern çağda bunu "fiziksel sözcük dağarcığı" için düşünmemesi gibi. Stich benzer bir sonuca varır, ama düalist önyargı bir tarafa, neden bir argüman gerektirdiğı bile açık değildir.

Doğalcı zihin incelemeleri beyin, beynin özellikleri ve durumları hakkında kuramlar sunar: Örneğın ED. Bu kuramları atomların, hücrelerin, nöronların ya da beynin diğerk bilinen yapılarının özellikleriyle ilişkilendirmeye

başlamanın nasıl olacağını kimse bilmiyor. Biyolog Gerald Edelman zihin kuramları ile nörofizyoloji hakkında öğrenilenler arasındaki ayrılık, “sinir sisteminin kesin ve bir bilgisayar gibi ‘fiziksel bağlantılı’ olduğuna inananlar için bir kriz yaratır” sonucuna varır (1992: 27vd.); aynısı bağlantıcı ve nöral ağ kuramları için de geçerlidir. Sinir sisteminin çeşitli bireysel tarihleri ve beyinlerin “yapısal açıdan muazzam bireysel çeşitliği” hesaplamalı ya da nöral ağ zihin kuramları inşa etme girişimlerine “ölümcül darbe” (aslında darbeler) vurur! (Edelman 1992; ek yazı) anlaşılan o ki, Edelman bu tür incelemelerin bilim standartlarına göre (açıklama, idrak vb.) ne kadar başarılı olduğundan bağımsız olarak, bunu doğru kabul eder.

Benzer bir mantıkla, daha yakın zaman önce, madde ve organizmaların renkler, valans, katı hal ve diğer birçok özellik üzerinden incelenmesinde korkunç bir kriz olduğu savunulabilirdi; daha da öncesinde, elektrik ve manyetizma, gezegenlerin ve gök cisimlerinin hareketi vb. konulardaki araştırmalar için aynısı söylenebilirdi. Neredeyse tüm bilim, bu konularda öğrenilenler ile mekanik felsefenin ilkeleri (ya da çok daha yakın dönemdeki fizik) arasındaki büyük uçurum yüzünden krizdeydi. Edelman’ın algıladığı kriz gerçektir, ama yanlış yerde aranmaktadır.

Deneyim ve beyinlerin yapısındaki “muazzam çeşitliliğe” gelince, bu bize çok az şey anlatır. Daha yakın zaman önce, diller arasında, bugün birçok eğitilmiş insanın nöral yapılar arasında olduğunu düşündüğü kadar köklü farklılıklar olduğu düşünülüyordu ve sonsuz çeşitlilikteki deneyimin salt yansımaları olarak görülüyordu. Anlaşılma aşamasına gelmeden, örgütlenme ve işlev ilkeleri keşfedilmeden önce, her karmaşık sistem umutsuz bir kafa karışıklığı sunuyor olarak gözükür. Edelman anlam mülâhazalarında bulunmanın “biçimci” yaklaşımların sözde sorunlarının bir şekilde üstesinden geleceğini savunur. Edelman bunları ciddi bir şekilde yanlış anlar (yaptığı birkaç yorumdan bu anlaşılıyor), ama daha önemlisi anlamla ilgili yanlış görüşleridir. Basit anlamsal özellikler, Edelman’ın sözdizimi ku-

ramlarında ve inşalarında algıladığı tüm problemleri ortaya koyar. Bunlar kurallar tarafından yönetilir, sınırları keskin bir şekilde çizilidir ve deneyim ve nöral yapının bilinen yönlerinden görece bağımsız bir şekilde sabitlenmiştir; dolayısıyla bunlar da dilin görünüşteki algoritmik, dijital niteliği ile bireysel deneyim ve nöral yapının gözlemlenen değişkenliği ve sürekli akışı arasındaki boşluğun yol açtığı “krizi” tetikler. Geçmişte sık sık görüldüğü üzere, diğer düzeylerdeki başarılı açıklayıcı kuramla birleştirilebilmesi için, daha “temel” bilimin köklü bir şekilde yeniden düzenlenmesini gerektirebilecek olan, bilimlerdeki tipik birleştirme problemiyle karşı karşıyayız.

“Kriz”le başa çıkmak için çeşitli çareler önerilmiştir. “Zihinsel olan yüksek bir düzeyde nörofizyolojiktir” önerisi bunlardan biridir. Bu tez doğru çıkabilirdi, ama bugün, zihinsel olana ilişkin bir nitelendirme değil, nörofizyolojik olana dair bir hipotezdir; anlaşılanlar ışığında, yanlış yerden başlanmıştır. Bir diğeri ise, yakın zaman önce kimyanın bir kenara bırakılması ve onun yerine hareket halindeki katı parçacıkların incelenmesi gerektiği ya da embriyologların aynı yolu izlemeleri gerektiği gibi değerli bir öneride bulunmuş olan, nörofizyolojiye odaklanmamızı savunan “eleyici materyalizm”in versiyonudur. Nöral ağ (bağlantıcı) modellerinin hesaplamalı-temsili sistemler üzerinden açıklanagelmiş olan olguları izah edebilecek olmasının anlamını soran ciddi bir külliyat vardır. Bu tür tartışmalar niteliği bakımından doğalcı görünebilir, ama bu pek de açık değildir. Çok az biyolog, bilinmeyen özelliklere sahip yapılandırılmamış sistemlerin bir gün, kimyasalların yoğunlaşması, hücrenin iç programı, proteinlerin üretimi vb. üzerinden karmaşık yapılara seslenmeden organizmaların gelişimini açıklamayı mümkün kılabileceği önerisini çekici bulacaktır.

Bazı alanlarda –özellikle dil alanında– başarılı kuramlar genellikle hesaplamalı-temsili türdedir ve bu durum epey bir rahatsızlığa yol açmaktadır. Bu sorunu az çok çözmek için, katı ve soğukkanlı türde örnekler oldu-

ğunu göstermek üzere, çoğu zaman bilgisayar modellerine başvurulmaktadır: Buna karşılık, psikoloji de yazılım sorunlarını incelemektedir. Tartışmaya açık bir hamledir bu. Yapay eserler, doğal nesneler söz konusu olduğunda gündeme gelemeyen soruları gündeme getirir. Bir nesnenin anahtar, masa ya da bilgisayar olup olmadığı, tasarımcının niyetine, standart kullanıma, yorumlama tarzına vb. bağlıdır. Aynı düşünceler düzeneğin işleyip işlemediğini, bir kurala uyup uymadığını vb. sorduğumuzda da gündeme gelir. Doğal tür ya da normal vaka yoktur. Bu sorunlar organik molekülleri, tavukların kanatlarını, dil yetisini ya da başka bir doğal nesneyi incelerken karşımıza çıkmaz. Normal problemlerin ötesinde çözülecek bir problem olduğu inancı, kabul edilemez bir düalizmin yansımasıdır; önerilen tedavi hastalıktan daha kötüdür.

Bu sözler, dil ve zihin hakkındaki en incelikli ve etkili düşünme biçimlerinin çoğunda bulunan düalist öğelerin yüzeyine ancak dokunur. Bunlar ya nedenleriyle açıklanmalı ya da bir kenara bırakılmalıdır. Doğalcı yaklaşımların eleştirisinin de kusurlu olduğunu düşünüyorum. Kanaatimce, çok keyfi bir şekilde varsayılan öğretileri daha yakından incelemek ve bu tür analizlerin sınavından geçemedikleri takdirde, neden bu denli ikna edici göründüklerini sormak için birçok neden vardır.

5

DOĞAL BİR NESNE OLARAK DİL

Dil ve benzer olguların doğal dünyanın öğeleri olduğunu, ampirik araştırmanın olağan yöntemleriyle incelenmeleri gerektiğini savunan bir zihin yaklaşımını ele almak istiyorum. “Zihin” ve “zihinsel” sözcüklerini burada metafizik bir anlam yüklemekten kullanacağım. Bu yüzden “zihinsel” benim gözümde “kimyasal”, “optik” ya da “elektiriksel” ile aynı düzeydedir. Belli olgular, olaylar, süreçler ve durumlar günlük konuşmada “kimyasal” (vb.) diye adlandırılır, ama bu nitelendirme metafizik bir anlam taşımaz. Bu terimler dünyanın belli yönlerini bir araştırma odağı olarak seçmek için kullanılmaktadır. *Kimyasal olanın gerçek kıstasını, elektiriksel olanın işaretini* ya da *optiğin sınırlarını* belirlemeye çalışmayız. “Zihinsel” terimini de aynı şekilde, olağan anlamıyla, herhangi bir derin ima içermeyecek şekilde kullanacağım. “Zihin” derken de sadece dünyanın zihinsel yönlerini kastediyorum ve sınırları keskinleştirmek ya da başka örneklerden kıstas bulmak gibi bir gaye taşımıyorum.

“Dilsel” ve “dil” sözcüklerini de hemen hemen aynı tarzda kullanacağım. Dünyanın günlük konuşmada bu başlık altında toplanabilecek yönlerine odaklanıyoruz ve bunları daha iyi anlamaya çalışıyoruz. Bunu yaparken günlük konuşmadaki “dil” kavramına az çok benzeyen bir kavram geliştirebiliriz ve zaten geliştiriyoruz da ve bu tür nesnelerin karmaşık moleküller, elektrik alanları, insanın görme sistemi gibi şeylerin yanı sıra dünyadaki şeyler arasında olduğunu varsayıyoruz.

Dünyanın dilsel ve zihinsel yönlerine doğalcı bir yaklaşım, anlaşılır açıklayıcı kuramlar inşa etmeye çalışır, bu arayışta varsaymaya yönlendirildiğimiz şeyi “gerçek” olarak alır ve “temel” doğa bilimleriyle nihai birleşmeyi –indirgeme değil, birleşme– hedefler. Büyük ölçekli indirgeme, bilim tarihinde nadirdir. Birleşmenin gerçekleşmesi için genellikle daha “temel” bilimin köklü bir revizyon yaşaması gerekmiştir. Kimya ve fizik yakın döneme ait bir örnektir: Pauling’in kimyasal bağ izahı disiplinleri birleştirmişti, ama ancak fizikteki kuantum devrimi bu adımları mümkün kılmasının ardından. Birkaç yıl sonra biyolojinin çoğunun kimyayla birleşmesi gerçek bir indirgeme olarak görülebilir, fakat yaygın kanı bu değildir ve özel bir epistemolojik ya da başka bir anlamı yoktur: Fiziğin valans, periyodik cetvel, kimyasal ağırlıklar vb. diye bilinen şeyleri kapsayacak şekilde “genişlemesi” bir o kadar geçerli bir birleştirme biçimidir. Mevcut durumda, en iyi şekliyle doğalcı temellere dayandırılmış görünen dil ve zihin kuramları zihne/beyne iyi anlaşılmış türde hesaplama özellikleri atfeder, ama hücrelerden oluşan bir yapının nasıl olup da bu tür özelliklere sahip olduğunu açıklamak için yeterli bilgi yoktur. Burada ise bilindik türde bir birleştirme sorunu gündeme gelmektedir.

Nihai birleşmenin bu örnekte nasıl ilerleyeceğini ya da birleşmek için doğru kategorilere denk gelip gelmediğimizi, hatta sorunun bilişsel kapasitemize dahil olup olmadığını bile bilmiyoruz. Tipik bir iddiadan ilerleyecek olursak, zihinsel özelliklerin “nöral ağ özellikleri”ne indirgenişini bir ön kabul olarak almak için haklı bir gerekçe yoktur (bkz. Patricia Churchland 1994). Benzer beyanların diğer alanlarda çoğu zaman yanlış olduğu kanıtlanmıştır ve bu örnekte özel olarak bir bilimsel değeri yoktur. Eğer nöral ağlarla ilgili tez, bir araştırma önerisi olarak alınıyorsa, ne âlâ; bekleyip görelim. Eğer daha fazlası amaçlanıyorsa, çok ciddi sorular doğacaktır.

Bilişsel kapasite meselesine gelince, eğer insanlar doğal dünyanın parçasıysa, yani doğaüstü varlıklar değilse, o

zaman insan zekâsının ilk tasarımı tarafından belirlenmiş bir kapsamı ve sınırları vardır. Dolayısıyla belli sorunların insanın bilişsel menzilinde olmayacağını öngörebiliriz, tıpkı sıçanların uygun kavramlardan yoksun olduklarından rakamsal özellikleri olan labirentlerde çuvallamaları gibi. Bu tür sorunları “insanlar için gizemler” diye adlandırabiliriz, tıpkı bazı sorunların “sıçanlar için gizemler” doğurması gibi. Bu gizemler arasında bizim yönelttiğimiz sorular da olabilir, doğru düzgün nasıl ifade edeceğimizi bilmediğimiz ya da hiç ifade edemediğimiz sorular da. Bu bilinen gerçekler insanları “zayıf zekâ”yla suçlamaz. İnsan embriyosunu, genetik talimatları insan olmasını sağlayacak, dolayısıyla diğer gelişim yollarını engelleyecek kadar zengin olduğu için “zayıf” diye mahkûm etmiyoruz. Eğer “sorunlar Ancak Huşu İçinde Tefekküre Dalabileceğimiz Gizemlerden, Kırmaya Başladığımız Çetin Problemlere dönüşürse”¹ (Patricia Churchland 1994) herkes takdir edecektir. Geleneksel ilgi alanı meselelerinden yana değişikliği göstermek öyle basit bir iş değildir ve belki de insanın biyolojik özelliklerine içkin nedenlerle, ufkumuzun hiç olmadığı kadar geniş olup olmadığını pekâlâ sorabiliriz.

Daniel Dennett “epistemik bağımlılık” kavramının “doktrin olarak uygun” olmakla birlikte, “retorik açıdan güvenilmez” olduğunu savunur, çünkü “Chomsky ve [Jerry] Fodor insan beyninin doğal bir dilin dilbilgisel tümcelerinin resmî sonsuzluğunu çözümü ve dolayısıyla muhtemelen anlama yetisini övmüşlerdir” ki, bunlara “özgür irade ya da bilinç problemlerine yönelik çözümleri en iyi ifade edenler de dahildir”, ama kendisi yanlış bir şekilde benim bunların “sınır dışı” olduğunu söylediğimi iddia etmiştir (Dennett 1991: 10). Gelgelelim çözümler insan diliyle formüle edilebilse bile –bunu iddia etmek yetmez, göstermek de gerekir– bu argüman yanıltıcıdır. Birincisi, bilindiği

1 Alaycı yorumların hedefi Colin McGinn’in *The Problem of Consciousness* kitabıdır (McGinn 1991). McGinn argümanının yanılgılı niteliğine dikkat çekerek. Ayrıca bkz. McGinn 1993; Chomsky 1975.

üzere, doğal dil ifadeleri çoğu zaman incelenemez niteliktedir (üstelik yalnızca dil yetisinin doğasından bağımsız bir anlamda karmaşıklıktan ya da uzunluktan ötürü değil). İkincisi, incelense ve bir yorum getirilse bile, tamamen anlaşılmaz olabilirler; örnekler bulmak çok kolaydır.

İleri bilimlerin tarihi, birleştirme arayışına dair bazı bilgiler sunmaktadır. Başlangıç noktası olarak, on yedinci yüzyılda tepe noktasına ulaşmış “mekanik felsefe”yi ele alalım: Dünyanın maharetli bir zanaatkâr tarafından yaratılabilecek bir tür makine olduğu görüşü. Bu dünya anlayışının kökleri sağduyuya dayalı düşüncecedir, zira nesnelerin ancak doğrudan temasla etkileşime geçebilecekleri şeklindeki kritik varsayımı ondan almıştır. Bilindiği üzere, René Descartes dünyanın belli yönlerinin –en önemlisi, normal dil kullanımının– makinelerin sınırları ötesinde olduğunu savunmuştu. Descartes bunları açıklamak için yeni bir ilke önermişti; onun çerçevesinde, özü düşünce olan ikinci bir tözdü bu. “Birleştirme sorunu” beden ile zihin arasındaki etkileşime dair bir soru olarak ortaya çıkmıştı. Bu metafizik düalizm özü bakımından doğalcıydı, dünya hakkındaki olgusal tezler için ampirik kanıtlardan yararlanıyordu; bunlar yanlış olsa da, sonuçta kural budur.

Descartes’ın kuramı çok geçmeden, Isaac Newton yer-yüzü ve gezegenlerin hareketinin mekanik felsefenin sınırları ötesinde –beden ya da madde olduğu anlaşılan şeyin ötesinde– olduğunu gösterdiğinde çöktü. Geriye kalan, “materyalizm karşıtı” ve Margaret Jacob’ın ifadesiyle, “tinsel güçlere fazlasıyla yaslanan” (Jacob 1988: 97) bir dünya tablosuydu.

Newton’ın yerçekiminden bahsetmesi, önde gelen bilimciler tarafından sert bir şekilde kınanmıştı. E. J. Dijksterhuis “gerçek mekanik felsefenin önde gelen isimleri (Boyle ve Huygens’in tabirleriyle) yerçekimi kuramını içi boş çıktığı düşünülen ortaçağ anlayışlarına bir geri dönüş ve doğa bilimine bir tür ihanet olarak görmüşlerdir” der (Dijksterhuis 1986: 479). Newton’ın “gizemli gücü,” bilimcilerin “kendilerini kurtardıkları” karanlık çağa, “niteliklerin ve güçlerin

skolastik fiziğine”, “canlandırmacı açıklama ilkeleri” vb. gibi “doğrudan temas” olmadan etkileşimi kabul eden öğelere bir geri dönuştü. Adeta “Newton güneşin gezegenlerde elipsleri tarif etmelerini sağlayan bir nitelik yarattığını belirtmiş”ti. Leibniz ve Huygens yazışmalarında Newton’ı sıkı “mekanik ilkeleri” terk edip, gizemci “sempati ve antipatiler”e, “mad-di olmayan ve açıklanamayan nitelikler”e geri döndüğü için kınamışlardır. Newton’ın bu görüşe katıldığı görölmektedir. Ünlü “ben bir hipotez öne sürmüyorum” yorumunun bağ-lamı, “mekanik nedenler”den fazlasıyla ayrılan “bu [yerçe-kimi] kuvvetine neden atfetmeyi” başaramamasından duy-duğu endişenin ifadesiydi. Bu yüzden, yasalarıyla “gökyüzü cisimlerinin ve denizimizin tüm hareketlerini” açıklayan “yerçekimi diye bir şey gerçekten vardır” yargısıyla yetinmek zorunda kalmıştı, oysa öne sürdüğü ilkeyi “saçmalık” ola-rak görüyordu. Newton hayatının sonuna kadar, etkileşimi, elektriksel çekim ve itimi, ışığın etkisini, duyumu ve “canlı beden parçalarının iradenin buyruğuyla hareket etme” tar-zını açıklayacak “tüm bedenlere sirayet edip orada saklı du-ran incelikli bir ruh” aramıştı. Benzer çabalar yüzyıllarca devam etti.

Modern bilimin kökenlerinde olan bu kaygılar gün-ümüzdeki “zihin-beden problemi” tartışmasına kimi açılardan benzemektedir. Ayrıca konumuz hakkında da sorular doğurmaktadır. Thomas Nagel “görünüştteki olanaksız bu görevi [zihni maddeye indirgeme çabası] yerine getirme yö-nündeki çeşitli girişimler ve bunların başarısız olduğunu gösteren argümanlar son elli yılın zihin felsefesi tarihini oluşturur” der. Bu umutsuz görev, “zihinsel olgular”ın açıklamasını “ya açıkça fiziksel olan ya da ancak tamamen fiziksel olan şeylere uygulanabilen terimleri kullanan”, veya belki de “dışsal olarak gözlemlenebilir temellerde id-dia edilebilirlik koşulları” sunan bir betimleme üzerinden çevirerek “materyalist dünya tablosunu tamamlamak”tır (Nagel 1993: 99). Tyler Burge zihin felsefesinin bir yüzyılı-na ilişkin bilgilendirici bir değerlendirmede (ayrıca bkz. bu kitaptaki 4. Bölüm) “doğalcılığın” (“materyalizmin”, “fizik-

selciliğin”) 1960’lardaki doğuşunu “Amerikan felsefesindeki sayılı katı düşünceden biri” diye nitelendirir (1992: 32). “Sıradan fiziksel varlıkların –fiziksel bilimlerde tanımlanabilir olan varlıklar ya da sağduyunun fiziksel kabul edeceği varlıkların– üstünde ve ötesinde” zihinsel durumlar (özellikler vb.) olmadığı görüşüdür bu (1992: 31; ayrıca bkz. 4. Bölüm).

Bu tür tartışmalar, Newton ve çağdaşlarının aksine, Newton’ın “materyalist dünya görüşü” dışına çıkmadığını, bunun ancak “materyalist dünya görüşü”nü (“mekanik nedenler”den ne kadar ayrılırsa ayrılсын) bilimin inşa ettiği her şey olarak kavradığımızda doğru olacağını varsayar. Farklı bir şekilde ifade etmek gerekirse, tartışmalar neyin fiziksel ya da maddi olduğuna, fiziksel varlıkların neler olduğuna ilişkin bir ön anlayışı varsayar. Bu terimlerin mekanik felsefe içinde bir anlamı vardı, ama Newton’ın “gizemli gücü”ne dayalı bir dünyada ne anlama gelirler ya da daha da ötesi, kuvvet alanları, eğri uzay, on boyutlu uzamda sonsuz tek boyutlu sicimler ya da yarı bilim karşımıza ne çıkarırsa onun bağlamında anlamları nedir? Elimizde bir “madde,” “beden” ya da “fiziksel” kavramı olmadığından, “zihin-beden problemi”yle ilintili meseleleri formüle etmek için bütünlüklü bir yöntemden yoksunuz. Bunlar mekanik felsefe günlerinde bilimin gerçek problemleriydi. Bu felsefenin çöküşünden beri, bilimler, anlaşılabilir açıklayıcı kuramda yer bulan her şeyi –sağduyu açısından ne derece zararlı olursa olsun– varsaymaktadırlar. Ancak dayanaksız düalist varsayımlar temelinde, dünyanın diğer yönleri değil, özel olarak zihinsel alan hakkında bu tür şüpheler gündeme getirilebilir.

Newtoncuların materyalizm karşıtlığı çok geçmeden yerleşti. On sekizinci yüzyılın ortasında Diderot’nun materyalist bağlılıkları Royal Society’ye üyeliğinin kesin olarak reddinde bariz bir etkendi. Hume şöyle yazıyordu: “Newton doğanın gizemlerinden bazılarının üstündeki örtüyü kaldırıyor gibiydi”, ama “o aynı zamanda mekanik felsefenin kusurlarını da göstermiş oldu ve bu suretle [Doğa’nın] ni-

hai sırlarını dün kurtulamadıkları gibi yarın da kurtulamayacakları o bilinmezliğe teslim etti (bkz. Hume 1841 cilt 6: 341, akt. Gay 1977: 130).

Bu sırların bilinmez kalabileceği bazen reddedilmiştir. Jacob'ın "Bilim Devrimi'nin ilk mekanik filozofu" dediği Isaac Beekman (M. Jacob 1988: 52), "Tanrı tüm dünyayı öyle bir inşa etmiştir ki, idrakimiz ... yeryüzündeki her şeye tamamen nüfuz edebilir" (M. Jacob 1988: 52-3) diyecek kadar güvenliydi. Benzer tezler bugün de aynı güvenle savunulmaktadır, özellikle de kendilerini duygularına yenik düşmeyen bilimsel doğalcılar olarak tanımlayan ve Beekman'ın formülüne başvurup "Tanrı" yerine "doğal seçim" tabirini kullanan kişiler tarafından; bunu yapanlar daha da haksızdır, çünkü *deus ex machina* bu örnekte daha iyi tanımlanmaktadır, dolayısıyla argümanların neden başarısız olduğunu görmek kolaydır.

Newton'ın materyalizm karşıtlığı bilimde sağduyu haline gelmiş olsa da, şüpheleri gerçekten dinmedi. Bunların ifadelerinden biri doğanın bilinemez olduğu inancıydı. Bir diğeryse kuramsal varsayımlara ancak işlemci bir yorum sunulması gerektiği idi. Lavoisier "elementlerin sayısı ve doğası çözülemez bir sorundur, muhtemelen hiçbir doğayla uyuşmayan sonsuz sayıda çözüme kadirdir" der; "maddeyi oluşturan bölünmez atomlar ... hakkında hiçbir şey bilmiyor olmamız oldukça muhtemeldir" (Lavoisier, aktaran Brock 1992: 129) ve kendisi asla da mümkün olmayacağına inanıyordu. Ludwig Boltzmann moleküler gazlar kuramını sadece uygun bir analogi olarak tarif etmişti. Jules Poincaré, etersi-mekanik ya da elektromanyetik ışık kuramları arasında tercih yapmamız ve bilardo oyununa aşına olduğumuz için moleküler gazlar kuramını kabul etmemiz için hiçbir neden olmadığını savunuyordu (Brock 1992: 165). Kimyacının atomlarının "kuramsal, metafizik varlıklar" olduğu düşünülüyordu, der William Brock; işlevsel açıdan yorumlandığında "nispi temel ağırlıklar ve moleküler formüller tahsis etmek için kavramsal bir temel" sağlamışlardı (s. 171) ve bu araçsal düzenekler

“tüm tözlerin nihai mekanik doğasına ilişkin iddialarda bulunan son derece ihtilaflı fiziksel atomculuk”tan ayrılıyordu. Birleştirme, ancak fiziksel atomculukta köklü değişikliklerle başarılmıştı: Bohr’un modeli, kuantum teorisi ve Pauling’in keşifleri (Chomsky 1986: 251–2, Heilbron’dan akt.). Birleştirme nihayetinde kapanmaz bir uçurum olarak görülen şeyi (Planck öncesi) aşmıştı: “Kimyacının maddesi ayırık ve süreksizdi, fizikçinin enerjisi ise sürekli, bulutsu bir matematik enerji ve elektromanyetik dalga dünyasıydı...” (Brock 1992: 489).

On dokuzuncu yüzyılın ortasında karmaşık molekülleri analiz eden formüllerin “bir tepkimenin gözlemlenmiş yolunu özetleyen salt sınıflandırıcı semboller” olduğu düşünülüyordu; “moleküler öbeklerin nihai doğası bilinemez” diye düşünülüyordu ve “bir moleküldeki atomların gerçek dizilişi”, eğer bu bir anlam ifade ediyorsa, “asla formüllere indirgenmemeli”ydi (Brock 1992: 254). Yapısal kimyası nihai birleştirmeye giden yolu açmış olan Kekulé, “organik moleküllerin mutlak yapılarını sunmanın asla mümkün” olmadığını belirtmişti (s. 252); onun valans modelleri ve analizi ancak araçsal bir yoruma sahip olacaktı. Kekulé “akılcı formüller... aslında bir molekülün gerçek dizilişini temsil ediyordu” fikrini 1870’lere kadar reddetmişti. 1886 gibi geç bir tarihte, Fransız okullarına Eğitim Bakanı olan ünlü kimyacı Berthelot’nun kararıyla “salt bir hipotez” olduğu gerekçesiyle atom kuramı öğretmek yasaklanmıştı (s. 364).

Kırk yıl sonra, önde gelen bilimciler G. N. Lewis’in şu önerisini kavramsal bir saçmalık olduğu gerekçesiyle alaya alıyorlardı: “Atom kabukları karşılıklı olarak nüfuz edilebilir” olduğundan, bir elektron “iki farklı atomun kabuğunun parçasını oluşturabilir”; Brock sonradan bunun, “yeni kuantum mekaniğinin temel bir ilkesi” olduğunu söyler (1992: 476). İtirazlardan biri, bunun için, “ortak hesapta toplam iki doları, bireysel banka hesaplarında ise altışar doları olan bir karı-kocanın sekizer doları olduğunu söylemeye denktir” der (Kasimir Fajans’dan aktaran,

Brock 1992: 477); sanki elektronlar “diğer atomlardaki elektronlarla tokalaşmaya hazır şekilde dört bir köşede manifatura kutularının üstünde boş boş oturuyordu” der saygın bir Faraday Öğretim Görevlisi alaycı bir şekilde (Brock 1992: 477, akt. R.A. Mullikan). Amerika’nın ilk Nobel ödüllü kimyacı Theodore Richards, kimyasal bağların gerçek doğası hakkındaki konuşmaları metafizik “lafazanlık” olarak damgalamıştı. “Kimyasal tepkimeler hakkındaki birtakım bilinen gerçekleri temsil etmenin çok kaba bir yöntemi”nden başka bir şey değildi bu. Yalnızca “bir temsil tarzıydı” (Theodore Richards’tan aktaran, Brock 1992: 466). Lewis ve diğerleri tarafından bu şüpheciliğin reddedilmesi nihai birleştirmeye giden yolu açmıştı.

Zihin-beden problemi tartışmasına (bu artık her neyse) günümüze ait eş değerler bulmak zor değildir. Kanaatimce bilim tarihinden öğrenecek çok şey var, zira yaptıkları konusunda her zaman belli bir huzursuzlukla, sağduyuya dayalı argümanları terk etmiştir. Anlayışa katkı dışında hiçbir bağımsız değerlendirme kıstası olmayan, birleştirme umudu olan, ama bunun nasıl başarılabileceği ya da başarılip başarılamayacağı konusunda gelişmiş bir öğretiyeye sahip olmayan “en iyi kuramlar” aramaktan daha fazlasını yapamayacağımızı anlamış olmamız gerekiyor. Michael Friedman’ın ifade ettiği gibi, Descartes’tan itibaren “modern geleneğe mensup felsefecileri anlamanın en iyi yolu, bilimsel bilgimizin bilimin kendisi dışındaki gizemli bir noktadan, öyle ya da böyle bağımsız halde var olan gerçekliği ‘yansıttığını’ göstermek üzere, yeni bilimin dışında durmaya çalışmak olamaz. Daha ziyade, bir sabit nokta olarak modern bilimsel bilgi *gerçeğinden* yola çıkarlar. Onların derdi bu bilgiyi ‘yüksek’ bir bakış açısından doğrulamaktan ziyade yeni bilimin bize dayattığı yeni *felsefi* anlayışları dile getirmektir” (Friedman 1993: 48). Kant’ın sözleriyle, matematik ve doğa bilimi kendisi için değil, “başka bir bilimden, yani Metafizikten dolayı” felsefi sorgulamayı gerektirmiştir (Kant 1783: 40. Kısım).

Bu görüş hakkında, doğa bilimleri –konu ister gezenlerin hareketi, ister bir organizmanın büyümesi, ister dil ve zihin olsun– “ilk felsefe”dir. Fizik söz konusu olduğunda bu fikir artık bir harcıâlemidir; doğru düşünmeye aykırı ve dolayısıyla savunulamaz olduğu gerekçesiyle onun tuhaf ve mantığa aykırı ilkelerine dudak bükecek felsefeci ender bulunur. Ama bu bakış açısı bilişsel bilim, özellikle de dilbilim söz konusu olduğundagenellikle uygulanamaz olarak görülmektedir. Arada derede bir yerde, bir sınır vardır. Bu sınır dahilinde, bilim kendi kendini haklı çıkarır; eleştirel analist bilimsel başarı incelemelerinden, akılcılık ve gerekçelendirme kıstasları hakkında bir şeyler öğrenmeye çalışır. Bu sınırın ötesinde her şey değişir; eleştirmen öne sürülen kuramlar ve varsaydıkları varlıklar hakkında hüküm vermek için bağımsız kıstaslardan yararlanır. Bunun bir tür “yöntemsel düalizm”den daha fazlası olmadığı anlaşıyor, üstelik özü bakımından doğalcı bir bilimsel hipotez olan geleneksel metafizik düalizmden çok daha zararlıdır. Bu düalist tutumu terk ederek, araştırmayı gittiği yere kadar götürüyoruz.

Ayrıca Newton’ın materyalizmi ve “mekanik felsefe”yi yıkmalarının ardından formüle edilen zihin-beden problemine karşı bir tutum alabiliyor olmamız gerekir: Örneğin Joseph Priestley’nin çıkardığı şu sonuç: “her şey maddeye indirgenemez, daha ziyade, iki tözlü görüşün dayandığı türde bir madde yoktur” ve “değişmiş madde kavramıyla birlikte, düşüncenin doğası ve beyinle ilişkileri sorununu ortaya koyan daha geleneksel yollar uyuşmaz. Geleneksel öğretinin zihinsel ve fiziksel diye adlandıracağı özellikleri olan karmaşık, organize bir biyolojik sistem düşünmek zorundayız” (John Yolton’ın açıklaması; Yolton 1983: 114).

Priestley’nin kendi sözleriyle, madde “cisim/beden adını verdiğimiz şeyin kendinden gerçek ve genel olarak ayırt edilebilir bir mesafede” hareket eden “etkime ve tepkime güçlerinden oluşur”, maddenin “doğası açısından mutlak zorunlu” olan özelliklerdir bunlar (Yolton 1983: 111). Böylece cisimlerin (atomlar bir tarafa) içkin olarak

katı ve dolayısıyla nüfuz edilemez olduğu şeklindeki naif inancın üstesinden gelir ve “bayağı lafazanlığa” ve “bayağı algılara” dayalı argümanları reddederiz, tıpkı “benim bedenim”de atıfta bulunulan “*ben*”i ararken olduğu gibi. Newtoncu keşiflerle birlikte “maddenin gözümüzdeki saygınlığı artmalı”dır, zira “katılık, atalet ya da uyuşukluk afyonu” yok edildiğinden, “tinsel ve maddi olmayan varlıkların doğasına daha fazla yaklaşmıştır” (s. 113). Maddenin “duyum ve düşünceyle” uyuşmazlığı etkime ve tepkimeyle uyuşmazlığından daha fazla değildir. “Duyum ya da algı ve düşünce güçleri, belli bir örgütlü madde sisteminin” özellikleridir; “zihinsel diye adlandırılan” bu özellikler beyninki gibi bir organik yapının sonucudur (zorunlu ya da değil). “Duyum ve düşünce güçlerinin belli bir organizasyonun zorunlu sonucu olduğuna inanmak, sesin belli bir hava darbesinin zorunlu sonucu olduğuna” inanmak kadar akla uygundur. İnsanda düşünce “sinir sisteminin, daha doğrusu beynin bir özelliğidir.” Benzer sonuçları bir kuşak önce La Mettrie de çıkarmıştır, ama farklı temellerde.

Daha ihtiyatlı bir şekilde, uygun koşullarda beyinlerinin değil, *insanların* düşündüğünü söyleyebiliriz, ama beyin de düşünce mekanizmalarını sağlar. Okulda öğrendiğim bir usulle kalanlı bölme işlemi yapabilirim, ama bu usulü uygulayan olsa bile kalanlı bölme işlemini beynim yapmaz. Benzer şekilde, tam da kullandığım algoritma gibi, yorumlanan talimatları mekanik bir şekilde yerine getirirsem kalanlı bölme işlemini ben kendim yapmış olmam, Searle tarzı bir “aritmetik odası”nda kodlanmış girdilere yanıt vermiş olurum. Bu örnekte ya da çeviri ve kavrayış örneğinde beynimin bir algoritmayı uygulamasından bir sonuç çıkmaz: Belli durumlarda *insanlar* bir dili anlarlar; nasıl ayaklarını yürüyüşe çıkamazsa beynim de İngilizceyi anlamaz. İnsanlara yapılan sağduyuya dayalı maksatlı atıflardan, insanların parçalarına ya da diğer nesnelere atıflara doğru büyük bir sıçrayıştır bu. Bu hamle çok basitçe yapılmış ve makinelerin düşünüp düşünemedikleri gibi sözde sorunlar hakkında geniş çaplı ve manasız tar-

tışmalara yol açmıştır: Örneğin “belli bir (tuhaf) nesnenin satranç oynadığı iddiasının *ampirik açıdan* nasıl savunulabileceği” (Haugeland 1979) veya bir insan ürününün ya da algoritmanın Çince’den çeviri yapıp yapamayacağı, bir nesneye uzanıp uzanamayacağı, cinayet işleyip işleyemeyeceği ya da yağmur yağacağına inanıp inanmayacağının belirlenmesine dair. Bu tartışmaların çoğunun kökeni Alan Turing’in makine zekâsı için Turing testi önerdiği klasik yazısına dayanmaktadır, fakat onun şu gözlemini göz ardı etmektedir: “Özgün soru olan ‘Makineler düşünebilir mi?’, kanaatimce, tartışma gerektirmeyecek kadar anlamsızdır” (Turing 1950: 442): Bir olgusal sorun değil, belli bir mecazi kullanıma başvurup başvurmayacağımıza dair (örneğin İngilizcede uçakların uçtuğunu söylerken, aynısını kuyruklu yıldızlar için söylemememizde olduğu gibi ya da uzay mekiklerinde tercihe bağlı olması gibi) bir karar meselesidir. Benzer şekilde, İngilizcede denizaltılar denizde gider, ama yüzmaz. Bu tür konularda ya da birçok benzer çeşidi olan makine zekâsı hakkında mantıklı tartışma yürütmek mümkün değildir.

Belki de günümüzdeki tartışmayı on yedinci ve on sekizinci yüzyılda benzer konulara ilişkin tartışmalarla karşılaştırmak yararlı olacaktır. O dönemde de, birçok insan yapay ürünlerin yapabilecekleriyle epey ilgilenmiş ve insanların salt daha karmaşık ve farklı tasarımda araçlar olup olamayacağını tartışmışlardı. Ama bu tartışma doğalcı nitelikteydi, mekanik felsefe başlığı altında toplanmayan özelliklerle ilgiliydi ya da öyle görünüyordu. Descartes ve takipçileri, en başta da Géraud de Cordemoy, dil kullanımına odaklanarak, “diğer zihinler” için deneysel testler hazırlamış, eğer bir nesne, yeni düşünceleri benim yaptığım gibi ifade edip yorumlamasını test edecek en zor deneyleri geçerse, benimki gibi bir zihni olduğundan şüphe etmenin “mantıksız” olacağını savunmuştu. Bu sıradan bilimdir, bu açıdan turnusol kağıdıyla asit deneyinden farksızdır. Makine simülasyonu projesinin peşinden ciddi bir şekilde koşulmuş, ama dünya hakkında bir şeyler öğrenmenin bir

yolu olarak görülmüştü. Büyük makine ustası Jacques de Vaucanson, insanların kendi makine ördeğinin yemekleri sindirdiğine inanmalarını değil, bilimde her zaman olduğu gibi, modeller inşa ederek canlılar hakkında bir şey öğrenmek istiyordu. Günümüzdeki tartışmaların gelenegın epey gerisinde kaldığı görülmektedir (Jonathan Marshall 1989; ayrıca bkz. Chomsky 1993a; daha fazla yorum ve daha kapsamlı bir tartışma için, bkz. Chomsky 1966).

Benzer düşünceler, dünyada olup bitenleri tarif etmek için genelde kullanılan niyetsel terimler için de geçerlidir. Örneğın asteroitlerin dünyaya yaklaştığını ve roketlerin Ay'a fırlatıldığını, çiçeklerin ışığa yöneldiğini, arının çiçeğe konduğunu, şempanzenin hindistancevizine uzandığını, John'un masasına yürüdüğünü söyleriz. Gelecekte, doğalcı bir kuramın hem normal kullanım hem de ele almaya çalıştığı örnekler hakkında –iki farklı konu– söyleyecek sözü olabilir. İki araştırma da “bayağı lafazanlık ve önseziler”le sınırlı olmayacaktır, tam da vizyon kuramının Clinton'ın uluslararası pazar vizyonu ile ilgilenmesini ya da dil kuramının Çincenin Pekin ve Hong Kong'un diliyken, Roman dilinin –imparatorlukların istikrarı ve benzeri etkenlerin bir sonucu olarak– Bükreş ve Rio de Janeiro'nun dili olmaması gerçeğini ele almasının beklenmemesi gibi.

Asteroitlerin yeryüzüne yaklaştığı, güneşin battığı ve gökyüzünün karardığı, dalğanın sahile vurup sonra geri çekildiğı, rüzgârın dindiğı ve dalgaların kaybolduğı, insanların Çince konuştukları ama Roman dili konuşmadıkları vb. *kuramlarını* terk ettiğimizi, yerlerine daha iyilerini koyduğumuzu söylemek yanlış yönlendirici olacaktır. Daha ziyade, kuramsal anlayış arayışı kendi yolunu izlemekte, sıradan düşünme ve konuşma tarzlarını aklamadığı gibi saf dışı da bırakmayan tamamen farklı bir dünya anlayışına yol açmaktadır. Bunları takdir etmeye, değiştirmeye ve çeşitli şekillerde zenginleştirmeye başlayabiliriz, ama bilim insani açıdan anlamı olan alanlarda nadiren bir kılavuzdur. Doğalcı araştırma özel türde bir anlayış peşinde koşan tikel bir insani girişimdir; problemler yeterince

basitleştirilebildiğinde birkaç alanda insanlar için erişilebilir niteliktedir. Diğer yandan, kendi hayatlarımızı yaşar, niteliği bakımından birtakım derin açıklayıcı ilkeler (tabii böyle ilkeler varsa) bulmayı bekleyemeyeceğimiz kadar zengin nitelikte olan kökten farklı problemlerle elimizden geldiğince yüzleşiriz. (Farklı temellerde biraz benzer yargılar için, Baker (1988) ve Charles Chastain'in yorumlarına bakınız.)

Pristley ve on sekizinci yüzyılda yaşamış diğer isimlerin temel iddiası tartışma götürmez görünmektedir: Düşünce ve dil örgütlü maddenin özellikleridir, bu örnekte örgütlü madde esasen beyindir, böbrek ya da ayak değil. Bu yargının neden yüzyıllar sonra cüretkâr ve yenilikçi bir öneri olarak diriltilmesi gerektiğini anlamak zordur; örneğin “zihinsel olayların tamamen doğal olduğu ve beynin nörofizyolojik faaliyetlerinden kaynaklandığı şeklindeki cüretkâr iddia” (Patricia Churchland 1994) ya da “insan zihninin yetileri aslında insan beyninin yetileridir” (Patricia Churchland 1994) iddiası, “bilinç beynin üst düzey ya da yeni doğan bir özelliğidir”, “fotosentez, sindirim ya da mitoz kadar doğal biyolojik düzenin parçasıdır” şeklindeki John Searle'nin en son formülasyonu (1992: 90); Nagel (1993), gerçekten açıklığa kavuşturulsa (kendisi bunu muhtemel görmez) “zihin-beden problemine verilebilecek cevaplara büyük katkı sunacak radikal bir tez”in “metafizik kalbi” olarak görür. Her yıl ya da hemen hemen her yıl saygın bir bilimcinin insanlarda düşüncenin “sinir sisteminin ya da beynin bir özelliği” olduğu –Priestley'nin uzun zaman önce apaçık gerçeğe yakın görünen terimlerle ifade ettiği şekliyle, maddenin “belli bir tarzdaki örgütlenmesinin zorunlu sonucu” olduğu– şeklinde “sarsıcı yargılar”da bulunduğu ya da “şaşırtıcı hipotezler” sunduğu bir kitap yayımlanıyor; ayrıca bunlar genelde tıpkı basmakalıp gerçekler gibi bilgilendirici olmaktan uzaktır, zira beyin bilimleri kaydedilen önemli ilerlemeye karşın düşünce ve dilin ortaya koyduğu problemlerle, hatta bu konular hakkında az çok anlaşılanlarla arayı kapamaktan uzaktır.

Burada, tipik birleştirme sorunları söz konusudur. “Nöral haritaların dağılımı kesintili ya da çift değerli değil, daha ziyade sürekli, incelikli ve yaygındır” diye yazar Gerald Edelman (Edelman 1992: 28) ve hesaplamalı ya da bağlantıcı zihin kuramlarının ayrı niteliğinden ötürü yanlış olması gerektiği sonucunu çıkarır. Yüzyıl önce, kimyanın, bugün çok daha kısır olduğunu bildiğimiz fizikle birleştirilemeyeceğinden, özellikle “kimyacının maddesi ayrık ve süreksiz, fizikçinin enerjisi ise sürekli” (Edelman 1992: 27) olduğundan yanlış olduğu yargısından daha mantıklı değildir.² Farklılık yeterince gerçektir, ama Edelman’ın düşündüğü gibi bilişsel bilim için bir “kriz” değildir; daha ziyade, sonuçlarından bağımsız olarak bir birleştirme sorunudur.

Sürekli girdileri çok özgül ayrık çıktılarla eşleştiren sistemler üretilmesinde ilkesel bir sorun yoktur; nöral etkileşimin “ya hep ya hiç” niteliği bir örnektir. Bir diğer örnek ise yakın dönemde, “termodinamik bilgisayar modelinden yararlanan bir incelemede sunulmaktadır; bu incelemede, incelikli bir özelliğin konumunda büyük düzenliliğin, altıdan dört katmana geçişin, gelişim sırasında lateral genikulat girdilerindeki hafif bir süreksizlik”ten, “büyük bir yapının genel örgütlenmesini ciddi ölçüde etkileyen küçük bir düzensizlik”ten kaynaklanabileceği” (yazar birçok örnekten biri diye de ekler) gösterilmektedir (Stryker 1994: 1244). Belli önerilerin ampirik statüsü ne olursa olsun, ayrık (hesaplamalı ya da bağlantıcı) ve hücrel kuramların birleştirilmesi sorunlarının, bilim tarihi boyunca ortaya çıkan diğer kuramlardan nitel bir farkı olduğu gösterilmemiştir.

Mevcut durumda, dil ve zihnin bazı yönlerine dair iyi ve gelişmekte olan kuramlara sahibiz, ama bunlardan herhangi birinin beyinle ilişkisi hakkında ancak yarı yamalak fikirler vardır. Somut bir örnek üzerinden gide-

2 Kendisinin göndermede bulunduğu hesaplamalı kuramların ve “kriz”e bir çözüm bulmayı umduğu anlamın doğasını yanlış yorumlayışı üzerine bazı değerlendirmeler için, bkz. Chomsky 1993a.

lim. Beynin dil yetisine dair hesaplamalı kuramlarda artık “olağan dışılık” –dil yetisinin genel ilkelerinden biri ya da diğerinden ayrılma– türleri arasındaki ayrımlar hakkındaki kavrayış epey ileri düzeydedir. Beynin elektriksel faaliyeti üzerine son dönem incelemeler, bu olağan dışılık kategorilerinden birçoğuyla bağıntılar keşfetmiş ve sözdizimsel ihlallere karşı anlamsal ihlallere ayırdedici türde bir elektro-fizyolojik yanıt tespit etmiştir (Neville vd. 1991; Hagoort vd. 1993; Hagoort and Brown 1994). Yine de bulgular acayipliğini korumaktadır, çünkü beynin elektriksel faaliyetine ilişkin uygun bir kuram yoktur; başka sonuçları değil de, bu sonuçları bulmamızın bilinen bir nedeni yoktur. Hesaplamalı kuramlar ise, tersine, bilimsel doğalcılık açısından daha sağlam temellere sahiptir; özellikle sapma analizi, kayda değer kapsamda bir açıklayıcı matrisin parçasıdır.

Dil ve zihne doğalcı yaklaşım, daha anlamlı bir birleştirme umuduyla iki yaklaşımı da ilerletmeye çalışacaktır. Doğalcı temellerde daha sağlam temellere oturmuş olan kuramda (“zihinsel olan”) kökten sorunlu bir şey olduğunu varsaymak ve henüz bütünlüklü bir şekilde formüle edilmemiş olan “dışlayıcılık” ya da “fizikalizm” sorunlarının kaygısını duymak âdettendir. Ayrıca bu düalist eğilim tartışma ve değerlendirmelere egemen olmakla kalmaz, aynı zamanda neredeyse bir önvarsayım olarak alınır ki, düşünce tarihinin yakından araştırılmayı gerektiren tuhaf bir ögesidir bu.

Bu tür eğilimleri bir kenara bırakırsak, doğalcı bir araştırma nasıl ilerleyecektir? Doğal nesneler olarak gördüğümüz şeylerle başlarız, örneğin Jones. Başlangıçta Jones’un belli yönleriyle (dilsel yönler) ilgileniriz. Jones’un beyninin bazı öğelerinin dile adandığını görürüz, bunlara dil yetileri diyelim. Bedenin diğer parçaları da dille alakalı özgül bir tasarıma sahip olabilir ve dil yetisinin öğeleri her türlü biyolojik organdan bekleyeceğimiz gibi hayatın diğer yönleriyle ilgili olabilir. Bu meseleleri ilkin bir kenara bırakırız ve beynin açıkça temel olan dil yetisine odaklanırsak.

Dil yetisinin en az iki farklı bileşeni olduğuna dair sağlam kanıtlar vardır: Bilgiyi bir şekilde depolayan bir “biliş sistemi” ve telaffuz, algı, konuşma, sorular sorma, şakalar yapma vb. için bu bilgiden yararlanan edim sistemleri. Dil yetisi bir girdi alım sistemine ve bir çıktı üretim sistemine sahiptir, ama daha fazlası da vardır; kimse sadece Japonca konuşup sadece Svahilice anlamaz. Bu edim sistemleri onları birbirine bağlayan ve belli türde talimatlar sağlayan ortak bir bilgi külliyyatına erişir. Edim sistemlerine seçici şekilde zarar verilebilirken, bilişsel sistem olduğu gibi kalır ve her türlü karmaşık biyolojik sistemde beklenen türde modüler yapıyı ortaya seren başka çözümler de keşfedilmiştir.

Burada “modülerlik” derken, girdi ve çıktı sistemlerine bağlı kalan Jerry Fodor’un ilginç çalışmasındaki anlamın kastedilmediğini belirtmek gerekir; dil yetisinin bilişsel sistemine bu tür sistemlerce erişilir, ama onlardan ayrıdır. “Psikolojik mekanizmalar”ın “yüzlerin ve dilin algılanması gibi bağımsız ve özerk yetilerden oluştuğu” pekâlâ doğru olabilir (Mehler ve Dupoux 1994), ama bu “zihinsel organlar” daha dar bir şekilde yorumlanan modülerlik çerçevesine uymuyor görünmektedir. Benzer şekilde, David Marr’ın analiz düzeyleri hakkındaki etkili fikirleri, çoğu değerlendirmenin aksine burada hiçbir şekilde geçerli değildir, çünkü o da girdi-çıkı sistemlerini düşünmektedir; bu örnekte, retinadaki uyarılmaların bir tür içsel imgeyle eşleştirilmesi.

Jones’un dil yetisinin genetik mirasın belirlediği bir “başlangıç durumu” vardır. Genellikle edim sistemlerinin tamamen başlangıç durumu tarafından belirlendiği varsayılır: Her durum değişikliği içeriden kaynaklıdır ya da şu veya bu dile maruz kalmanın değil, sakatlık gibi dışsal etkenlerin sonucudur. Bu en basit varsayımdır ve yanlış diye bilinmez, oysa pekâlâ olabilir; bunu benimsediğimizde, algıdaki dille ilgili farkları (sözelimi Hintçe konuşan birinden farklı olarak, soluklama farklarını algılayamayışımız) biliş sisteminin sesbilgisel bakımdan farklarına

atfederiz, üstelik varsayıma fazla bir inanç duymadan; oysa bunun için bazı kanıtlar vardır: Örneğin deneysel koşullarda İngilizce konuşanlar dilbilimsel bir bağlamda “duymadıkları” Hintçe karşıtlıklarını yakalarlar. Edim sistemleri dil için pekâlâ uzmanlaştırılabilir. Çok küçük bebekler bile yetişkin sesbilgisi sistemi gibi bir şeye sahip görünmektedir (belki de geniş bir omurgalı kategorisinin özel bir inceltilmiş hali). Mehler ve Dupoux’nun tezi şöyledir: “Yeni doğanlar *tüm* doğal dillerde ortaya çıkabilecek *tüm* karşıtlıklara duyarlıdır, üstelik yetişkinlerle tastamam aynı tarzda” (Mehler ve Dupoux 1994: 167), yani daha ilk aşamada “unutup öğrenerek” (s. 168), böylece çocuk bir yaşına girmeden önce, bilişsel sistem mevcut potansiyelin bir alt bölümünü seçmiştir.

Gelişim hakkındaki bu basitleştirici varsayımlar temelinde, sadece dil yetisinin bilişsel sistemine, başlangıç durumuna ve sonraki aşamalarına bakıyoruz. Açıkça, deneyimi yansıtan durum değişiklikleri vardır: İngilizce Svahilice değildir, en azından gerçek anlamıyla. Akılcı bir Marşlı bilimci, muhtemelen çeşitliliği epey yüzeysel bulacak, küçük değişikliklerle birlikte tek bir insan dili olduğu sonucuna varacaktır. Ama Jones’un dil yetisinin bilişsel sistemi dilsel deneyime cevaben değiştirilir, gerçekten istikrara kavuşana kadar (belki de altı-sekiz yaş gibi erken bir dönemde), durum değişir ve bu demektir ki eğer doğruysa, sonraki (sözcüksel olmayan) değişiklikler (ergenliğe kadar) içe yönelimlidir.

Biz Jones’un dil yetisinin bilişsel sisteminin bir durumuna şimdilik “dil” ya da teknik bir sözcük kullanarak, “İ-dil” adını verelim; burada “İ” harfi “içsel”, “biyeyssel” demektir, zira bu dar anlamda içselci, bireyci bir dil yaklaşımıdır, bu açıdan görme sistemi incelemelerine benzer.³ Eğer

3 Bu tür incelemelere dair bu yorumun felsefi yazında görülen bu tür incelemelerden ayrıldığını belirtelim. “İ-dil” terimi hem bir İ-dile hem de dilbilimcinin bununla ilgili kuramına göndermede bulunmak için kullanılan “dilbilgisi” sözcüğünün sistemli muğlaklığının yol açtığı

Jones'un dil yetisinin bilişsel sistemi D durumundaysa, Jones'un D İ-diline sahip olduğunu söyleriz. Bir İ-dil, "konuşma tarzı" gibi bir şeydir; geleneksel bir dil kavramıdır.

Standart ifade tarzlarıyla bazı benzerliklere karşın, doğalcı araştırmanın ilk aşamalarında bile beklediğimiz gibi, burada terminoloji farklıdır. Dünya dillerinde bu tür meseleler farklı şekillerde tarif edilir. İngilizcede Jones'un dilini *bildiğini* söyleriz; diğer dillerde İngilizce konuştuğu ya da İngilizceyle konuştuğu vb. söylenir. Ayrıca dil gibi bir şey için de terimler değişir, ama ben ciddi bir kültürler arası karşılaştırmalı inceleme bilmiyorum. Bu konular, doğal dil anlambilimi ve dil dahil olmak üzere diğer bilişsel sistemlerin bazen "folk bilim" adı verilen şeyi nasıl doğurduğunu belirlemeye çalışan doğalcı araştırmanın diğer dalları için ilgi çekicidir. Yüzünü güneşe dönen çiçeklerden, gökyüzünün karardığından, elmaların yere düştüğünden, insanların inanca sahip olduğundan ve diller konuştuğundan vb. bahsederiz; bizim düşünme ve anlama tarzlarımız –ve dünyanın nasıl kurulduğuna ilişkin sezgisel fikirlerimiz– doğrudan bu tür ifadelerle ilişkilendirilebilir de ilişkilendirilmeyebilir de. Folk bilimin öğeleri biyolojik özelliklerimizden türer, değişen kültürel koşullarda belli biçimlere bürünür. Genç çocukların, bunu tarif edecek terimlere sahip olmadan çok önce başkalarına inançlar ve planlar atfetmelerine ilişkin kanıtlar vardır; aynısı genel olarak yetişkinler için de doğru olabilir, ama çoğu dilin, İngilizcede *belief*e (inanç) karşılık olan terimlere sahip olmadığı söylenmektedir. Bunlar gelişigüzel incelenemeyecek ciddi konulardır; bunlara dair sezgilerimiz bazı kanıtlar sunar, ama daha fazlası yoktur. Ayrıca folk bilimle ilgili öğrenilebileceklerin, folk bilimin kendi yöntemiyle ele aldığı konulara dair doğalcı araştırmalarla bir ilgisi olmayacaktır – "fiziksel dünya" diye adlandırılan şeye dair incelemelerde aksiyom gibi

yanlış anlamının üstesinden gelmek için sunulmuştur. Bu yüzden, Jones'un kendi İ-dili hakkındaki bilgisi (dilbilgisi, bir anlamda) bir dil bilimcinin (kısmi) bilgisi gibi bir şey değildir.

kabul edilen, ama dünyanın zihinsel yönlerinin incelenmesinde ihtilaflı ya da yanlış (kanaatimce şüphelidir bu) olarak görülen bir yargı.

Buraya kadar Jones'la, onun beyniyle, dil yetisiyle ve onun bazı bileşenleriyle ilgilendim; bunların hepsi doğal nesnelerdir. Smith'e döndüğümüzde, onun dil yetisinin başlangıç durumunun neredeyse özdeş olduğunu keşfederiz; Jones'un deneyimi dikkate alındığında, Jones'un diline sahip olacaktır. Türler için bunun doğru olduğu görülmektedir, yani ilk bakışta başlangıç durumu türsel bir özelliktir. Eğer böyleyse, *insansal dil yetisi* ve bunun görünüşleri olan (İ-)diller doğal nesneler katına yükselir.

Eğer Jones'un D dili varsa, birçok şey bilir: Örneğin *house* (ev) ile *mouse* (fare) arasında uyak olduğunu ve *brown house*'un (kahverengi ev) formel ünlü yinelemesine sahip iki sözcükten oluştuğunu ve belli amaçlarla tasarlanıp kullanılan ve kahverengi dış yüzeyi olan bir yapıya işaret etmek için kullanıldığını bilir. Jones'un bu tür şeyleri nasıl bildiğini öğrenmek istiyoruz. Anlaşılan şöyle bir şeydir.

İ-dil bir hesaplama (*computation*) yönteminden ve bir sözlükçeden oluşur. Sözlükçe her biri "özellik" diye adlandırılan karmaşık niteliklere sahip (örneğin "çift dudaksız patlamalı" ya da "yapaylık" özelliği) bir birimler bütünüdür. Hesaplama işlemi, sözlükçeden öğeler seçer ve bir ifade (bu tür özelliklerin daha karmaşık bir yelpazesi) oluşturur. Hesaplama sisteminin fiilen değişmez olduğuna inanmak için bir sebep yok değildir. Algı ve telaffuzla yakından ilintili parçalarda bazı çeşitlilikler vardır; şaşırtıcı değildir bu, zira dil edinen çocuk için veriler burada mevcuttur; "öğrenme"den ziyade "büyüme" ile daha iyi tarif edilecek bir süreçtir kanaatimce. Bu bir tarafa, dil çeşitliliği sözlükçede saklıymış gibi görünmektedir. Bu yönlerden biri "Saussurecü nedensizlik", yani kavramlar ile sesler arasındaki nedensiz bağlardır: Genetik program *ağacın* (kavramın) İngilizcede *tree* ya da Almancada *Baum* sesleriyle ilişkili olup olmadığını belirlemez. Kavram ile ses arasındaki bağ asgari kanıtla edinilebilir, dolayısıyla burada çeşitlilik şa-

şırtıcı değildir. Fakat olanaklı sesler önemli ölçüde kısıtlanmıştır ve kavramlar neredeyse sabit olabilir. Sözcük edinimi hızı dikkate alındığında başka türlüşünü tahayyül etmek zordur, ki bu hız takriben iki-sekiz yaş arasında saatte bir sözcüktür ve sözcüksel birimlere son derece muğlak koşullarda bir defa maruz kalındığında edinilir; ama en kapsamlı geleneksel dilbilgisinde olduğu gibi, çoğunlukla doğuştan gelen cevapları temelde bilen insanlar için yeterli olacak ipuçlarının sunulduğu, en kapsamlı sözlükte bile kayıtlı olanların, katbekat ötesine geçecek şekilde, incelikli ve olağanüstü bir karmaşıklıkta anlaşılır.

Bu tür etkenlerin ötesinde, çeşitlilik dilin biçimsel yönleriyle (adlar, fiil çekimi vb.) sınırlı olabilir. Burada bile çeşitlilik az olabilir. Yüzeye bakıldığında, İngilizcenin Almanca, Latince, Yunanca ya da Sanskritçeden çekim zenginliği bakımından oldukça ayrıldığı gözükmemektedir; Çince söz konusu olduğunda daha da fazlası geçerlidir. Ama dillerin temelde aynı çekim sistemlerine sahip olduğuna, ancak biçimsel öğelerin telaffuz ve algı organlarına talimatlar sağlayan, hesaplama yönteminin parçası tarafından erişilme tarzı bakımından ayrıldığına dair kanıtlar vardır. Zihinsel hesaplama diğer açılardan özdeş görünmekte ve çekimler konuşmada duyulmasa bile çekim yapısının gözlemlenebilir olan dolaylı sonuçlarını doğurmaktadır. Bu pekâlâ dil çeşitliliğinin esas temeli olabilir. Bir sistemin işleyiş tarzındaki küçük değişiklikler elbette büyük olgusal çeşitlilik olduğu gözükken şeyler doğurabilir.

Hesaplama yöntemi önemli ölçüde kendine özgü denebilecek özelliklere sahiptir. Ayrıca diğer bilişsel sistemlerin özelliklerinden çoğuna hiçbir erişimi olmayıp “yalın”dır. Örneğin hiçbir “karşıtlığı”nın olmadığı görülmektedir. Yandaşlığı kayda geçirir; böylece her iki heceden biri bir özelliğe sahip olabilir (örneğin vurgu). Ama üç kavramından yararlanamaz. Örneğin her üçüncü heceye bir şeyin olduğu bir sesbilim sistemi henüz keşfedilmedi; sözdizimi dil yetisinin dışında uygulaması çok daha kolay olan doğrusal ve aritmetik özelliklerden yararlanamadan, bir “yapısal

bağımlılık” özelliğine riayet ediyor gibi görünmektedir.

Neil Smith ve meslektaşlarının yakın dönemdeki deneysel çalışmaları bu meseleyle ilgilidir. (Smith vd. 1993: 279-347). Dil yetisi yerinde olan, ama ciddi bilişsel eksikleri olan (zihinsel mimarının modülerliğinin tekrar tekrar görülmüş bir örneği) “Christopher” adında bir kişiyi inceliyorlar. Christopher 16 dile hâkimdir ve bu dillerden İngilizceye çeviri yapabilmektedir. Deneylere Christopher ve bir kontrol grubu katılmıştır. İkisine de Berberice ve dil ilkelerini ihlal etmek üzere tasarlanmış bir uydurma sistem öğretilmiştir. Beklendiği üzere, Christopher Berbericeyi kolaylıkla öğrenmiştir, ama diğer bilişsel yetenekleri olmadığından uydurma sistem konusunda pek başarı elde edememiştir. Kontrol grubu ise uydurma sistemde belli bir ilerleme kaydetmiş, belli ki buna bir bulmaca gibi yaklaşmıştır. Ama keşfedemedikleri son derece basit kuralları vardır. Örneğin tümcenin üçüncü sözcüğünü vurgulu okuma kuralı. Görünen o ki, dil yetisinin “yalınlığı” bir dilbilimsel bağlamda basit bir yapı-bağımsız kuralının keşfedilmesini engellemeye yetmiştir.

Bizim dil kullanımımızda elbette rakamlar vardır; örneğin soneleri anlayıp tanımlayabiliriz. Ayrıca çıkarım içerir, ama hesaplama yönteminin bu kaynaklardan da yararlanamayacak kadar yalın olduğu görülmektedir. Dil yetisi, her biyolojik sistemden beklenebileceği gibi, hem çok zengindir hem de çok yoksuldur: Belli alanlarda büyük başarı elde edebilir, ama bunların dışında kalan sorunlarla başa çıkamaz. Daha öncesinde belirtildiği üzere, bunun tüm yetilerimiz için doğru olmasını beklememiz gerekir ki, bunlara “bilim yapıcı yeti” de dahildir, yani doğalcı araştırma yaparken kullandığımız yetenek ve niteliklerin özgül birleşimi.

Dil yetisi son derece uzmanlaşmış olmasına karşın, yakın zaman önce zannedilenin aksine özgül duyu kipliklerine bağlı değildir. Örneğin sağrıların işaret dili yapısal olarak konuşma diliyle hemen hemen aynıdır ve edinim seyri çok benzerdir. Büyük ölçekli duyumsal eksiklik dil

edinimi üzerinde sınırlı bir etkiye sahipmiş gibi görünmektedir. Kör çocukların dil edinimi ile görenlerinki aynıdır, hatta “görme” ve “bakma” gibi görme deneyimlerini anlatan sözcükleri ve renk terimleri bile aynıdır. İnsanın başka bir insanın yüzüne ve boğazına elini koyarak elde edilebileceklerin ötesinde bir duyumsal girdi olmadan, normal dil yeterliğine yaklaşmış insanlar vardır. Girdinin işitsel, görsel, hatta dokunmayla ilgili olduğundan bağımsız olarak, dil yetisinin analitik mekanizmalarının aynı şekilde tetiklendiği⁴ ve biraz şaşırtıcı olsa da aynı beyin bölgelerinde saptandığı görülmektedir.

Bu kısıtlı girdi örnekleri doğuştan gelen özelliklerin zenginliğine işaret etmektedir, ama normal dil edinimi sözcüksel erişimin bile gösterdiği gibi oldukça kayda değerdir, üstelik yalnızca süratinden ve sonucun çetrefilliliğinden ötürü değil. İşte bu yüzden, çok küçük çocuklar saçma bir sözcüğün anlamını kendi kurabilecekleri tümcelerden çok daha karmaşık bir tümcedeki sözdizimsel bilgiden çıkartabilirler (Gleitman 1990).

Bugün dil ilkelerinin sabit ve doğuştan olduğu ve değişikliğin belirtilen tarzla sınırlı olduğu akla yatkın bir varsayımdır. Dolayısıyla her dil sözcüksel parametreler için değerler tercihi tarafından (hemen hemen) belirlenir: Şu şu tercihleri gördüğümüzde Macarca, başka tercihleri gördüğümüzde Yorubacayı çıkarabilmemiz gerekir. Bu ilkeler-ve-parametreler yaklaşımı, üretici dilbilgisinin hemen başında doğan temel bir gerilimi çözmenin bir yolunu sunar. Kırk yıl önce dillerin gerçek betimlemesini sunmak üzere ilk girişimler görüldüğünde, yapının karmaşıklığının

4 Dikkatle incelenmiş olan dil gelişimi örneklerinde, 19-20 aya kadar dile normal bir şekilde maruz kalınmış, ardından eğitime geçmeden önce uzun bir dönem (en başarılı vakada, neredeyse dört yıl) gelmiştir. Teyit edici kanıtlar olmamasına karşın, erken dönemde maruz kalmanın hayati olabileceğini düşünmek akla yatkındır, özellikle de çok erken dil edinimi hakkındaki yeni keşifler ışığında. Bkz. C. Chomsky 1986; Mehler ve Dupoux 1994.

tahayyül edilenlerin çok ötesinde olduğu, biçim ve anlam konusundaki geleneksel betimlemenin ancak yüzeye dokunduğu, yapısalcı betimlemelerin ise neredeyse alakasız olduğu hemen anlaşılmıştı. Ayrıca dillerin görünen değişkenliği, analiz edilmemiş “okur zekâsı”na üstü kapalı olarak atfedilmiş olan olgulara odaklanıldığında hükümünü kaybeder. “Betimleyici yeterlilik” edinmek için belli dillere, hatta belli dillerdeki belli kurgulara özgü olan (örneğin İngilizcede ilgi cümlecığının karmaşık kuralları) çok incelikli açıklamalar sunmak zorunlu gibi görünüyordu. Oysa buna benzer bir şeyin doğru olamayacağı açıktı. Dil edinimi koşulları sürecin diğer büyüme yönlerinde olduğu gibi çoğunlukla içeriden yönetilir olması gerektiğini açıkça ortaya koyar, bu demektir ki tüm diller neredeyse özdeş ve çoğunlukla başlangıç durumu tarafından belirlenmiş olmalıdır. O dönemden beri büyük araştırma çabalarına, doğal yaklaşımın izinden giden bu gerilim rehberlik etmiştir: Betimleyici karmaşıklık ağından, belli bir dilin kurallarının sınırlı bir çeşitlilikle çok basit biçimlerde sunulmasına olanak tanıyacak olan hesaplamayı yöneten, belli genel ilkeler çıkarmak.

Gerilimi bu şekilde çözme çabaları sonunda yukarıda belirtilen ilkeler-ve-parametreler yaklaşımını doğurmuştur. Özgül bir kuramdan ziyade cüretkâr bir hipotezdir, ama yine de tablonun parçaları doldurulmaktadır ve yeni kuramsal fikirler, tipolojik açıdan çeşitli dillerden ilintili ampirik malzemelerde engin bir genişlemeye yol açmaktadır.

Bu fikirler yaklaşık 2500 yıllık zengin bir gelenekten köklü bir kopuş mahiyetindedir. Eğer doğruysa, dillerin hemen hemen aynı hamurdan olduğunu, neredeyse değişmez bir hesaplama yöntemi ve yalnızca sınırlı bir sözlüksel çeşitlilik olduğunu değil, aynı zamanda ilk üretici dilbilgisine de taşınmış olan geleneksel anlam gibi bir şeyde kurallar ya da yapılar olmadığını da göstermektedir (örneğin İngilizcede ortaçlara dair kurallar yoktur). Daha ziyade, geleneksel yapılar (eylem öbeği, ilgi cümlecığı, edilgen vb.)

sınıflamacı kurgulardır, bunların özellikleri çok daha genel ilkelerin etkileşiminden doğar.

İlkeler-ve-parametreler yaklaşımı İ-dil kavramı kapsamına giren iki kavramı ayırıştırır: Dil yetisi durumu ile sabit parametrelerle başlangıç durumunun örneklenmesi arasında açık bir kavramsal ayrım vardır. Mucizeler haricinde, bu şekilde saptanan nesneler her zaman ampirik olarak farklı olacaktır. Kişinin dil yetisinin gerçek durumu birçok etken arasındaki etkileşimin sonucudur, bu etkenlerden sadece bazıları dilin doğasına dair araştırmalarla alakalıdır. Dolayısıyla daha kuram-içsel temellerde, İ-dili, dil yetisinin gerçek durumlarından idealize ederek başlangıç durumunun örneklemesi olarak görürüz. Doğalcı araştırmada başka yerlerde olduğu gibi, “idealleştirme” sözcüğü biraz yanıltıcıdır: Gerçekliği, gerçek doğa ilkelerini keşfetmeye çalışırken uyduğumuz yöntemdir. Ancak dünyanın zihinsel yönlerini incelerken bu gayrimeşru kabul edilir; üstesinden gelinmesi gereken zararlı düalizmin bir diğer örneği.

Bu çizgide ilerleme yeni sorunlar, özellikle de ilkelerin hesaplamanın daha derin ve doğal özelliklerine ne ölçüde indirgenebileceği sorununu doğurmuştur. Yani dil ne ölçüde “kusursuz”dur, doğal en iyilik koşullarına ve çok basit ilişkilere yaslanır? Bir kurama göre, telaffuz-algı sistemleri tarafından erişilen sesbilgisel özelliklerden ayrı olarak, bir ifadenin dil kullanımına giren özellikleri çoğu zaman tamamen sözlükçeden çıkarılır: Hesaplama bunları çok sınırlı şekillerde örgütler, ama başka özellikler eklemeyi; önceki varsayımların kayda değer ölçüde basitleştirilmesi söz konusudur burada, ki doğruysa, dil yetisi ile zihnin diğer sistemleri arasındaki “arayüz”ün ciddi ölçüde yeniden düşünülmesini gerektirecektir. Esasen Richard Kayne (1994) tarafından sunulmuş bir diğer kurama göreyse, zamansal düzende parametre çeşitliliği yoktur. Daha ziyade, düzen, hesaplama sürecinde belirlenen yapısal özelliklerin bir yansımasıdır: Bu varsayımlara göre tüm diller aynı özne-yüklem-tümleç temel biçimindedir. Diğer bir yakın dönem çalışma ise, kurulduğu takdirde arayüzde yorumlanabilir ola-

cak olanaklı ifadelerin, aynı sözcüksel kaynakları olan diğer hesaplamaların daha ekonomik olması nedeniyle, engellenmesini göstermeye çalışır. Bu konularda, Chomsky (1993b), Chomsky (1995b) ve burada aktarılan kaynaklara bakınız.

Bu tür varsayımlarla, beklentimiz dillerin “öğrenilir” (çünkü öğrenecek çok az şey vardır), ama kısmen “kullanılamaz” olmasıdır, çünkü küresel ekonominin koşulları yüksek hesaplamadaki karmaşıklık düzeyleri doğurabilir. Dillerin “öğrenilebilir” olduğu şaşırtıcı bir ampirik keşif olacaktır; dil yetisinin mevcut kıldığı dillerin –basit parametreler düzeneğince sabitlendiğinde olacağı gibi– neden tümüyle erişilir kılınması gerektiğine dair genel bir biyolojik neden ya da başka bir neden yoktur. Fakat dillerin kısmen kullanılamaz olduğu yargısı hiç de şaşırtıcı değildir. Edim sistemlerinin çoğu zaman “başarısız” olduğu, yani bilişsel sistem (İ-dil) tarafından belirlenmiş olandan ayrılan bir analiz sundukları uzun zamandır bilinmektedir. Yorumlama için yapısal sorunlar ortaya koyan birçok ifade kategorisi incelenmiştir: Çoklu içe yerleştirme, şu yorumu belirsiz “*garden path*” tümceler ve diğerleri. Basit kavramlar bile zor yorum sorunları doğurabilir: Örneğin niceleyici ya da olumsuzluk içeren sözcükler. *I missed (not) seeing you last summer* (yani: seni görmeyi bekliyordum ama olmadı) gibi ifadeler sonu gelmez kafa karışıklıklarına yol açar. Kafa karışıklığı bazen kimi ifadelerle kodlaştırılır, örneğin *near miss* tabiri “ucu ucuna kaçırma” değil, “neredeyse vurma” anlamına gelir (tıpkı son anda engellenmiş bir kazayı anlatmak için kullanılan *near accident* tabiri gibi).

Dilbilgisi çözümlemesinin tanıdık bir formülle “kolay ve çabuk” olduğu –ve dil tasarımı kuramının bu gerçeğe uyum sağlaması gerektiği– inancı hatalıdır; o bir gerçek değildir. Fakat sorun, dilin kullanılabilir olan parçalarının hesaplama ve edim kuramları tarafından belirlendiğini göstermektir ki bu da kolay bir mesele değildir.

Bu tür sorular bizi mevcut araştırmanın sınırlarına götürür. Bunlar dil ve zihin incelemelerindeki yeni birtakım derin ve ilgi çekici sorulardır.

Diğer sorular ise arayüz özellikleriyle alakalıdır: Edim sistemleri İ-dilin ürettiği ifadelerden nasıl yararlanır? Bu ifadelerin bazı özellikleri ancak söyleyiş ve algı sistemlerine talimatlar sunar; örneğin dilsel ifadenin bir ögesi onun *sesbilgisel biçimidir*. Bu talimatların hem söyleyiş hem de algı açısından ortak olduğu genel olarak kabul edilir, oysa bu hiç de belirgin değildir, dolayısıyla doğruysa ilgi çekicidir. İfadenin diğer özellikleri ancak kavramsal-niyetsel sistemler için talimatlar sağlar; ifadenin bu ögesi genellikle *mantıksal biçim* olarak adlandırılır, ama diğer kullanımlardan ayrılan teknik bir anlamda; yanlış anlaşılmayı engellemek için buna *MB* adını verelim. Yine, bu türde ancak bir çeşit talimat olduğu ve bunun sesbilgisel biçimden ayrıştığı varsayılır. Bu varsayımlar daha da inanılmazdır ve dolayısıyla doğru olması durumunda çok ilginç keşiflerdir.

Bu tür varsayımlar temelinde, hesaplama yöntemi çeşitli sözcüksel tercihleri bir çift simgesel nesne, sesbilgisel biçim ve MB ile eşleştirir ve bunu belli bir açıdan bakıldığında optimum olan bir tarzda yapar. Bu simgesel nesnelerin öğeleri sırasıyla “sesbilgisel” ve “anlamsal” özellikler olarak adlandırılabilir, ama tüm bunların salt sözdizimi ve tamamen içselci olduğunu unutmamamız gerekiyor. Tıpkı boşlukta dönen bir küp şeklinin retinal uyarılmalar tarafından nasıl belirlendiğine ilişkin araştırmalara oldukça benzer şekilde, bu da zihinsel temsillerin ve hesaplamaların incelenmesidir. Bir ifadenin (İ) anlamsal (A) özelliklerini onun *anlamı*, sesbilgisel (S) özelliklerini de *sesi* olarak alabiliriz; İ demek karşılık gelen İngilizce sözcük anlamında gibi bir şeyde *A demektir*, İ benzer bir anlamda *S sesine* sahiptir; A ve S edim sistemleri için gerekli bilgiyi sağlamaktadır.

“Evimi kahverengiye boyadım” gibi bir ifadeye algısal tarafta onu yorumlayan ve üretken tarafta genellikle şu ya da bu konuşma edimi için kullanırken dile getiren edim sistemleri tarafından erişilir. Bu nasıl yapılır? Söyleyiş-algı yönleri yoğun bir şekilde incelenmiştir, ama bu meseleler halen yeterince anlaşılmamıştır. Kavramsal-niyetsel arayüzde sorunlar daha da bulanıktır ve kritik açılardan be-

şeri doğalcı araştırmanın ötesine pekâlâ düşebilir.

Belki de MB arayüz hakkındaki mantıklı varsayımların en zayıf olanı, ifadenin anlamsal özelliklerinin diğer bilişsel sistemler tarafından görüldüğü şekliyle dünyanın seçilmiş yönlerine odaklanması ve bunları görmek üzere incelikli ve son derece özelleşmiş perspektifler sağlamasıdır (kritik şekilde en basit örneklerde bile insanın merak ve ilgileri olaya dahildir). “Evimi kahverengiye boyadım” örneğinde, anlamsal özellikler amaçlanmış tasarım ve kullanımın özgül nitelikleri, belirlenmiş bir dış yüzey, hatta çok daha fazla incelik üzerinden bir analiz dayatır. İkinci Bölüm’de bahsedildiği üzere, eğer evimi kahverengiye boyarsam, kahverengi bir dış yüzey olur; ama evimi *içeriden* de kahverengiye boyayabilirim. Dış-iç mekân boyutunun bir belirtilmiş, bir de belirtilmemiş seçeneği vardır; eğer ikisi de belirtilmezse, dış yüzey anlaşılır. Sözlükçenin tipik bir özelliğidir bu; Jones’un dağa tırmandığını söylersem, (genellikle) yukarı tırmandığını kastederim, ama işaretli seçeneği kullanarak *dağdan aşağı* indiğini de söyleyebilirim. Eğer evimin içindeysem evi, yalnızca içini temizleyebilirim, ama göremem, tabii eğer bir dış yüzey görünür değilse (örneğin bir pencereden). Belirtilmemiş örnekte ise, eğer evin içindeysem, bu bir yüzey olsa da, evimin yakınında olmam mümkün değildir. Benzer şekilde, bir geometrik küp yalnızca yüzeydir, ama eğer doğal dil kullanıyorsak, küpün içindeki bir nokta ona yakın olamaz. Bu özellikler genel olarak geçerlidir: Kutular, iglolar, uçaklar, dağlar vb. Eğer dağdaki bir tünele bakar ve içeride ışıklı bir mağara görürsem, dağı görmüş olmam; ancak dış yüzeyini görürsem bu söylenebilir (sözelimi mağaranın içinden, tünele yüzeyi yansıtan dışarıdaki bir aynaya bakarak). Olmayan nesneler için de aynısı geçerlidir. Eğer size küre şeklindeki küpü kahverengiye boyadığımı söylersem, belirtilmemiş durumda, dış yüzeyinin kahverengi olduğunu düşünürsünüz; yok eğer içindeysem, onun yakınında olmadığını bilirsiniz. Aynısı bu zamana kadar fazlasıyla küçümsenmiş karmaşıklık için de geçerlidir ve “dürtü azlığı” sorunlarını

o kadar güçlü ortaya koyar ki, dil bilgisinin, bu açılardan da, ciddi ölçüde doğuştan belirlenmiş olduğunu, dolayısıyla diller arasında neredeyse tektip olduğunu (tıpkı büyüme ve gelişmenin diğer yönleri için tartışmasız kabul ettiğimiz gibi) varsaymamız gerekir.

Çok tipik şekilde, sözcükler çatışmalı perspektifler sunar. Bir şehir hem soyut hem somuttur, hem canlı hem cansızdır. Los Angeles kaderinin korkunç olacağını düşünüyor olabilir, bir başka deprem ya da idari kararla yıkıma uğramaktan korkuyor olabilir. Londra bir yer değildir. Londra daha ziyade bir yerdedir, ama o yerdeki şeyler değildir, zira bu şeyler kökten değişebilir ya da taşınabilirken, Londra aynı durumda kalabilir. Londra yıkılıp belki de binyıllar geçtikten sonra yeniden inşa edilebilir ve yine Londra olur; Kartaca bugün yeniden inşa edilebilir, tıpkı Tom Jones'un, tamamen somut olsa da, bir böcek olarak diriltilebilir ya da bir cadı tarafından prensesin öpücüğünü bekleyen kurbağaya çevrilebilirken, tüm bu süreçte Tom Jones olarak kalacak olması gibi; bilgilendirmeden ya da gerekli deneyimden yoksun küçük çocuklar için mevcut kavramlar.

Londra'nın soyut niteliği bireyselleşmesi için kritiktir. Londra toz duman olsa da, o –yani Londra– başka bir yerde *yeniden* inşa edilebilir ve yine *aynı* şehir (Londra) olacaktır. Evim darmaduman olursa, başka bir yerde yeniden kurulabilir, ama artık aynı ev olmayacaktır. Arabamın motoru darmaduman olursa, yeniden yapılamaz, ama eğer kısmen zarar görmüşse yapılabilir. Adılar gönderimin bağımlılığını içerir, ama her zaman aynı şeye bağımlı değildirler; hem gönderimsel bağımlılık hem de daha dar bir kavram olan aynılık, insan hedefleri ve ilgilerinin son derece incelikli bir uzamında roller içerir. Yargılar henüz hiç irdelenmemiş etkenleri içerip gayet incelikli olabilir.

Doğal dil terimlerinin bu tür özelliklerini gösteren birçok gerçek örnek vardır. “Taşınmaya hazırlanan” (canlı olarak görülmektedir) talihsiz Chelsea semti hakkında günlük basındaki bir haberi anlamakta hiçbir sorun ya-

şamayız, ama bazı semt sakinleri buna karşıdır, çünkü “semti taşımak ruhunu yok edecektir”, diğer bir kesim ise “Chelsea’nin taşınmadığı takdirde, sonunda sular altında kalacağını” savunmaktadır. Hem “Kudüs” hem de “Jerusalem” diye adlandırılan bir şehir vardır (tıpkı Londra’nın hem “Londra” hem de “Londres” diye anılması gibi). Nedir bu şehir? Alanı hiç de küçük bir tartışma konusu değildir, hatta BM Güvenlik Konseyi kararının ele aldığı bir konudur. Bu şehrin kendi başkenti olduğunu iddia eden hükümet Kudüs’ü taşımayı, Jerusalem’i yerinde bırakmayı düşünmektedir. Kalkınma İdaresi Başkanı “Filistinliler için yeni bir başkent, Kudüs için bir yer bulmamız gerekiyor” diye açıklamıştı; Jerusalem’in kuzeydoğusunda bir yer. Tamamen anlaşılabilir bir öneridir ve zaten tam da bu nedenle Kudüs konusunda endişelenen insanları epey rahatsız etmektedir. Bu tartışma felsefi yazında alışıldık türde muammalar doğuracaktır, eğer teklif hayata geçirilirse daha da fazla; eğer “Londra” ya da “Jerusalem” gibi sözcüklerin bir halk dilinde dünyadaki bir şeylere işaret ettiğini varsayar ve (Wittgenstein’in güzel tavsiyelerine uymayıp) normal kullanıma ilişkin ön kabullerin olmadığı koşullar için anlamları ve fikirleri keskinleştirmeye çalışırsak.

Belki de sahip olduğumuz en temel şey olan adlandırılabilir şeyin statüsü bile, insan iradesi edimleri gibi ince-likli meselelere dayanır, ki yine gerekli deneyim olmadan anlaşılan, dil yetisinin ve diğerlerinin içsel özelliklerince belirlenen bir şeydir bu. Yerdeki çubuk dizisi (süreksiz) bir şey olabilir; sözgelimi bir kazıklı çit, bariyer ya da sanat eseri. Ama yere çakılı aynı çubuklar eğer bir orman yangını sonucunda orada kalmışsa, bir şey değildir. Bu tür meseleler için ve Quine’in kuramı ya da benzeri öğrenme kuramları açısından anlamı için bkz. Chomsky (1975: 43 vd., 203).

Zaman-mekân sürekliliği meselesinin kimi zaman var-sayılanların aksine bu meselelerle pek ilgisi yoktur (bkz. Putnam 1993). Nesnelerin süreksizliği söz konusu değildir; ABD uzam bakımından süreksizdir, ama bu onun adlandı-

nlabilir bir şey haline gelmesine engel olmamıştır (zamanla çoğul kullanımdan tekil kullanıma geçmiştir); bir söz ya da sahne gösterisi ise zamanda süreksiz olabilir. Daha önce belirtildiği üzere, süreksiz nesnelerin bir insan hedefleri matrisinde adlandırılabilir şeyler olarak anlaşılmasında bir sorun yoktur. Bir şehrin “folk bilimi”nde (muhtemelen) süreksiz bir dört boyutlu nesne olarak anlaşılıp anlaşılmadığı olgusal bir sorundur. Böyle olduğu ya da anlam kuramının böyle olduğunu söylemesi gerektiği varsayımı “(Chelsea’yi) taşımak”, “eski (Chelsea)” vb. terimlerin gayet olağandışı yorumlarını gerektirir; nesne-gönderimine dar bir şekilde odaklanıldığında kolaylıkla göz ardı edilebilecek meselelerdir bunlar. Şehirlerin, evlerin vb. bireyselleştirilmesindeki özellik ve perspektiflerin süreklilik sorunundan bağımsız olarak keşfedilmesi ve açıklanması gerekiyor.

Tözler aynı türde özel zihinsel tasarımı ortaya serer. Hilary Putnam’ın kullandığı anlamda “su” sözcüğünü alalım: “H₂O’ya belli yabancı maddelerin eklenmesi ya da çıkarılması” ile aynı kapsamda bir şey olarak (artık klasikleşmiş yazısı Putnam 1975’den aktaran Putnam 1992). Doğa bilimine sorgulanır bir şekilde başvuran bu tür bir kullanımda bile, bir şeyin su olup olmadığının, yine gerekli deneyimden yoksun şekilde anlaşılan tarzlarda, özel beşeri amaç ve kaygılara bağlı olduğunu görürüz; “yabancı maddeler” sözcüğü zorlu alanlara dokunur. Bardak1’in musluktan doldurulduğunu varsayalım. Bu bir bardak sudur, ama eğer içine poşet çay atılırsa, durum değişir. Artık bir bardak çaydır, farklı bir şeydir. Bardak2’nin (örneğin yeni tür bir antıcı olarak) çayın atıldığı hazneye bağlı bir musluktan doldurulduğunu varsayalım. Bardak2’deki şey çay değil, sudur, bir kimyacı onu Bardak1’in içindekilerden ayıramıyor olsa bile. Bardaklarda, bir bakış açısına göre aynı şey, başka bir bakış açısına göre farklı şeyler vardır; ama her halükarda Bardak2’de sadece su, Bardak1’de sadece çay vardır. Bardak2’deki çay Putnam’ın kullandığı anlamda bir “yabancı madde”dir, Bardak1’de değildir ve karşımızdaki hiç de su falan değildir (sütün çoğunlukla su

olması anlamı ya da iş oraya geldiyse bir insanın su olması anlamı hariç). Eğer Bardak³'te içine bir poşet çay atılmış salt H₂O varsa, su değil çaydır, ama musluktan akan ya da nehirden çekilen suya kıyasla daha yüksek bir H₂O molekülü yoğunluğuna sahip olabilir. Klasik karşılıkları “toprak”, “hava” ve “ateş”in vb. aksine, bunun özellikle basit bir örnek olduğunu belirtelim.

En basit örneklerin ötesine geçtiğimizde, karmaşıklıkla baş gösterir. Mutfak kapısını kahverengiye boyayabilirim, bu gayet somuttur; ama (şekil ve zemin değiştirerek) kapıdan geçerek mutfığa ilerleyebilirim. Bebek şişeyi bitirip kırabilir, bu durumda sabit amaçlanmış gönderimleri olan içindekiler ve kap değişir. Bu tür sistemlerde düzenlilik sorununu inceleyen ve köken bakımından Aristotelesçi olan Julius Moravcsik'in fikirlerinden yararlanmış James Pustejovski'nin ilginç bir çalışması vardır (Pustejovski 1993'teki bu ve diğer yazılarına bakınız; 1994; ayrıca bkz. Moravcsik 1990; Chomsky 1975). Daha karmaşık ilişkisel özellikleri olan sözcüklere ve gözüktükleri yapılara ilerlediğimizde, yorumun kılavuzluğunu, mümkün olan deneyimlerden çok uzak olduklarından çok az farklılık gösteren şekillerde, bilişsel sistemin yaptığını görürüz.

Nöroloji uzmanı Rodolfo Llinás algıyı “duyumsal girdilerin modüle ettiği bir hayal” olarak tarif etmekle meseleyi çok iyi özetler, zihin “beynin, dış dünya ile iç gönderim çerçeveleri arasındaki etkileşimin ürettiği hesaplama durumu”dur (Llinás 1987: 351). Fakat rüyaları şekillendiren iç çerçeveler genelde düşünüldüğünden çok daha incelikli ve ilgi çekicidir, üstelik sözcüksel düzeyde bile; hesaplama süreçlerinin oluşturduğu ifadelerde bu daha da geçerlidir.

İfadelerin özelliklerini telaffuz ettiğimizde, MB (“anlamsal”) arayüzdeki talimatlar hakkında daha fazla şey öğreniriz, bu talimatlar diğer birçok şeyle birlikte dünya hakkında düşünmek ve konuşmak için belli bir tarzda yorumlanır. Bunun ötesinde hâlâ önemli ve üstü kapalı sorular vardır: Örneğin, bu özellikler, bağlantılı olduğu diğer zihin

yetilerinden ayrı olarak, hangi açılardan dil yetisine aittir? Örneğin sözcüksel kaynaklar inanç sistemleriyle nasıl bir ilişkiye sahiptir? Bu tür sorular insanların ne yaptıkları değil, ne bildikleri alanına aittir. Bu sorulara verilecek yanıtlar, bilişsel sistemlerin kaynaklarının nasıl kullanıldığını anlamamıza yetmeyecektir. Bu meseleler yığınının doğalcı araştırmaya tabi olacak çok fazla şey çıkarmanın nasıl mümkün olacağını anlamak zordur. Bu konuda bazı yorumlar için 2. Bölüm'e bakınız.

"Ev", "kapı", "Londra", "su" vb. sözcüklerin özelliklerinin insanların çelişkili ya da diğer açılardan kafa karıştırıcı inançlara sahip olduğunu göstermediğini belirtelim. Son derece karmaşık şekillerde kısıtlama getirdikleri belli kullanımlardan ayrı olarak, sözcüklerin nesneleri seçtiği şeklindeki ampirik varsayımı bırakırsak, bu tür bir sonuç çıkarmanın çekiciliği yoktur.

İfadelerin doğası gereği nesneleri seçtiğini varsaymamız gerekir mi? Daha genel olarak, arayüz ilişkileri ve düşünce ve eyleme nasıl dahil olduklarına ilişkin "en zayıf varsayımlar," belli ifadeler ile dış nesneler arasında geçerli olan ilişkileri kapsayacak şekilde tamamlanmalı mıdır? İki çeşidi, (1) dünyadaki nesneler, ya da (2) bir tür zihinsel modeldeki, söylem temsilindeki vb. nesneleri, birbirinden ayırmak için dikkatli olmamız gerekse de, genel varsayım bu yöndedir.⁵ Eğer ikincisi geçerliyse, o zaman inceleme yine içselcidir, bir sözdizimi biçimidir. İlki olduğunu kabul edersek, iki arayüz düzeyi olduğunu varsaymaya devam etmek gerekir: sesbilgisel biçim ve MB.

Sesbilgisel biçimin bir ögesine (a), "a"nın kendi *sesbilgisel değeri* olarak seçtiği bir dış nesnenin (*a) karşılık geldiğini varsayalım; dolayısıyla Jones'un İ-dilindeki öge, [ba],

5 Burada ve aşağıda, bu ilişkilerin bir halk dilindeki nesneler/tümleçler için geçerli olduğu varsayımını bir kenara bırakıyorum. Bu kavram ampirik incelemelerde bilinmez ve bu zamana kadar ele alınmamış ve çözümsüz görünen problemler doğurur. Değerlendirme için, bkz. Chomsky 1993a ve yukarıda 2. Bölüm.

*[ba]'yı seçer ve eğer Smith'in İ-dilinde bir karşılığı varsa bu ikisinde "ortak" olan bir öğedir. Dolayısıyla iletişim bu tür (kısmen) ortak öğeler üzerinden tarif edilebilir ki, bu öğeleri inşa etmek kolaydır: "*a"nın tekli küme olduğunu varsayalım, {a} ya da {3, a}; ya da daha gerçekçi bir his için, moleküllerin devinimine dayalı bir yapıyı. Yeterli kahramanlık gösterildikten sonra bu tür bir görüş savunulabilir, ama kimse yapmaz, çünkü boşa kürek çekmektir.

Aynı MB arayüzde yapılabilir. Bir ya da daha fazla sözcüksel tercihten hareketle "a"nın hesaplama sistemi tarafından inşa edildiğini varsayalım; burada "a" MB temsilidir ya da ondan hareketle hesaplanan bir başka sözdizimsel nesnedir (bir biçimsel dildeki bir ifade, bir tür zihinsel model vb.). Böylece ("*a") diye bir nesneyi, İ-dile dışsal olan, belki Jones ve Smith'te ortak olan, *anlamsal değeri* olarak varsayabiliriz. Yine, "*a" arzulanan özellikleri attığımız ya da çeşitli şekillerde bir gerçekçilik havası kattığımız keyfi bir yapı olabilir. Böylece gerçeklik kuramları inşa edebilir ve ortak öğeler üzerinden bir iletişim izahı geliştirebiliriz; kuşkusuz çoğu zaman çok tuhaf bir türde. Yeni varlıklar ve ilkeler getiren her türlü kuramsal öneri örneğinde olduğu gibi, gösterilmesi gereken şey bunun alışıldık ampirik terimlerle (açıklama gücü vb.) haklı çıkarıldığı olmalıdır.

Çağdaş dil felsefesinin önemli bir kısmı, ifadeler ile şeyler arasında var olduğu iddia edilen ilişkileri analiz etmekle ilgilenir, çoğu zaman ifadeler ile başka şeyler arasında var olduğu söylenen "göstermek", "işaret etmek", "doğrudur" gibi teknik kavramlar hakkındaki sezgileri araştırır. Ama bu kavramlar hakkında herhangi bir sezgi olamaz, tıpkı "açısal hız" ya da "protein" hakkında olamayacağı gibi. Bunlar gündelik dilde hiçbir karşılığı olmayan, felsefi söylemin teknik terimleridir; işte bu nedenle örneğin Frege "*Bedeutung*"a yeni bir teknik anlam katmak zorunda kalmıştı. Eğer düşünce deneylerini gündelik tabirlerle yeniden yürütürsek, yargıların çoktuğu ya da hiçbir anlamlı sonuç doğurmayacak kadar taraflı olduğu görünür.

Burada meseleyi daha fazla deşmeden söylersek, doğal dil ve kullanımı hakkındaki kuramın, teknik anlam kuramında olduğu gibi “düzanlam”, “geçerli” ilişkileri vb. içerdiği açık değildir.

Bu tür teknik kavramların kimi zaman, iletişimi ya da doğruluk-yanlışlık düşüncelerini açıklamak için gerekli olduğu iddia edilir. İlk inanç mesnetsizdir (diğerlerinin yanında, bkz. Chomsky 1993a; yukarıda 2. Bölüm). İkincisi de yanlışla benzemektedir. Sadece bu tartışmanın başlangıcındaki gündelik dile ait tabirleri ele alalım: “Dil” ve “zihin”. Dil ve zihin konusundaki şu iki ifadeyi inceleyelim:

- (1) *Chinese is the language of Beijing and Hong Kong, but not Melbourne.*

(Çince Pekin ve Hong Kong’un dilidir, ama Melbourne’ün değildir.)

- (2) *The mind is its own place, and in itself can make a Heaven of Hell, a Hell of Heaven.*

(Zihnin kendi yeri vardır ve kendi içinde cehennemi cennete, cenneti cehenneme çevirebilir.)

İlki doğrudur, ama “Çince”nin teknik anlamda bir gerçek dünya göndergesi yoktur, keza bir doğruluk değeri atfetmek için bunu yaptığına inanmak da gereksizdir. Milton’ın argümanına (*Yitik Cennet*) ikna olursak, ikinci cümlemin doğru olduğunu kabul ederiz, ama özne, adıl ya da dönüşlü yapıların (ya da diğer ad tamlamalarının) dünyadaki ya da belirsiz bir zihinsel dünyadaki bir şeye göndermede bulunduğu inancına bağlı kalmayız. En azından, on sekizinci yüzyıl fikir kuramı eleştirisinde ortaya konulan ve modern dil felsefesinde oldukça zenginleştirilmiş olan nedenlerle, bu tür ayartmalara kapılmak için bir neden yoktur. Bu tür özellikler doğal dil sözcükleri açısından, daha önce belirtilen nedenlerle, zannedildiğinden çok daha ileri düzeyde tipiktir. Elbette bu tür tümceler gönderimsel niyetlerle de kurulabilir, ama bunlar çok daha incelikli bir niteliğe sahiptir.

Her halükarda, doğruluk ve yanlışlık atfedilmesi ile teknik söylem anlamı gibi bir şeydeki bir gönderim ya da düzenlam kavramı arasında özel bir bağ olmadığı görülmektedir.

Bunun aksine, kullandığım başka bir sözcüğü düşünelim: Şu tür tümcelerde görülen *İ-dil*:

(3) *İ-dilin* bir baş parametresi vardır.

Eğer Kayne'in kuramı (1994) doğruysa bu ifade yanlıştır, eğer değilse belki de doğrudur. Bu durumda, "*İ-dil*" teriminin bir gerçek dünya göndergesi olduğunu ya da en azından böyle bir niyet olduğunu söylemek anlamlıdır. Bu tümce, H_2O , asit ve bazlar, proteinlerin genlerce saptanması vb. hakkındaki tümcelerle aynı tür söyleme aittir. Bu tümceler gerçekte doğal dile ait değildir; çok farklı bir şekilde sunulan "*İ-dil*" gibi teknik terimler içerir. Disiplinler, geliştikçe, araştırmanın başlangıcı olan sağduyudan ve gündelik dil kökenlerinden daha da uzaklaşırlar.

Bu tür bir araştırmanın seyri içinde, iyi kurulmuş simgesel nesnelerin dünyadaki nesneleri seçmesinin amaçlandığı sistemler inşa etmeye çalıştığımızı varsaymak akla yatkındır: Moleküller, *İ-diller* vb. Bu simgesel sistemler "*dil*" diye adlandırılabilir, ama bu yalnızca bir benzetmedir. Bunlar normalde doğal dil özelliklerine sahip değildir, tamamen farklı bir tarzda edinilir ve kullanılır ve hiç kuşku yok ki dil yetisinin başlangıç durumunun örnekleri değildir. Bu sistemlerin simgesel nesnelerini dilimizin sesbilgisine eklemleyebilir ve bunları kullanırken dilimizin yapılarını ödünç alabiliriz, üstelik uydurulan ya da bilmediğimiz dillere dayalı olan terimler (*eigenvector*, *homo sapiens*) içerdiğinde bile, ama tüm bunların konuyla ilgisi yoktur. Sistemler kalkülüs, kimyasal gösterimler ve şemalar vb. kullanarak doğal dilden keyfi şekillerde sapabilir.

Bu simgesel sistemler pekâlâ Frege idealini amaçlayabilir. Bu yaklaşıma göre, ortak düşünceleri ifade eden formül ya da belirtkelere sahip bir "ortak dil, folk dil" var-

dır. “Dil”in bir sözdizimi, yani iyi kurulmuş formülleri vardır; bu grubun nasıl üretildiği sorusunun “doğru cevabı” yoktur. Bu dilin aynı zamanda bir anlambilimi vardır ve bu anlambilim teknik bir kavram olan “*Bedeutung*”a (nesneler ile simgeler arasındaki bir ilişki) dayalıdır. Belki de insan zihninin bilim yapıcı yetisinin bir özelliği, Frege sistemleri kurmayı amaçlıyor olmasıdır. Eğer öyleyse, bu bize doğal dil hakkında hiçbir şey anlatmayacaktır. Burada “ortak” dil ya da “halk” dili kavramının hiçbir karşılığı yoktur. Sözdizimi tamamen farklıdır. “Doğru üretici sürecin” ne olduğu sorusuna doğru bir cevap vardır; İ-diller içerim bakımından dikkate alınan işlevlerdir. Ama örneğin Quine’in kapsamsal eşdeğerlik ve çevirinin belirsizliği değerlendirmelerinde kullandığı ya da birçok dilbilimci, psikolog, felsefeci ve üretici erk, doğru kuruluşun belirlenebilirliği, bağlamdan kopuk dilbilgilerine indirgeme, belli kuramların aşırılık kuvveti ve bildiğimiz kadanyla doğal dil için formüle edilmesi bile mümkün olmayan diğer sorunlarla ilgilenen diğerlerinin kullandığı anlamda bir “iyi kurulmuş formül” kavramının olmadığı görülmektedir. Bu meseleler ve kökenleri hakkındaki yanlış anlamalar için, bkz. Chomsky 1980; 1986.

Anlambilime gelince, dil kullanımını anladığımız oranda, gönderim temelli bir anlamsal argümanın (içselci bir sözdizimsel biçiminden ayrı olarak) zayıf olduğunu düşünüyorum. Doğal dilin sadece sözdiziminin ve edimbiliminin olması mümkündür; bir “anlambilimi” olduğundan bahsetmek ancak “biçimsel yapısı ve ifade potansiyelleri sözdizimsel araştırmanın konusu olan bu aracın bir konuşma topluluğunda nasıl hayata geçirildiğinin incelenmesi” anlamında vardır (Wittgenstein, Austin ve diğerlerinin etkisinde 40 yıl önce üretici dilbilgisindeki ilk formülasyondan alıntı, Chomsky 1955/1975; 1957: 102-3). Bu görüşe göre, doğal dil diğer pek çok bilgi ve inancın yanı sıra bunlara erişen, bizim belli tarzlarda konuşmamızı ve iletişim kurmamızı sağlayacak talimatlarını hayata geçiren içselci hesaplamalar ve edim sistemlerinden oluşur. Scott Soames’un “dil ko-

nusundaki temel anlamsal gerçek ... dünyayı temsil etmek için kullanıldığıdır” düşüncesi dikkate alınmayacaktır, çünkü dilin amaçlanan anlamda dünyayı temsil etmek için kullanıldığı varsayılmaz. (Soames (1989), B. Smith (1992) tarafından filozoflar ya da dil için esas mesele olarak aktarılır).

Ben burada bu tür araştırmaların vardığı yer olan, doğal bir nesne olarak dilin nasıl inceleneceğine ve ufukta ne tür sorunların yer aldığına dair bir tablo sunma umuduyula, yalnızca yüzeyi ele aldım. Çok geniş bir alana yayılsa bile bu incelemenin sınırlarına dair birkaç laf ederek bitirebilirim. Muhtemel sınırların işaretlerinden birine zaten dikkat çekilmiştir; dil kullanımı dahil olmak üzere, genel niyetlilik meselelerinin doğalcı araştırmanın kapsamına girdiğini varsaymak, kanaatimce akılcı değildir. Mesele Dekartçı düalizme, yani özelde normal dil kullanımının mümkün olan her türlü makinenin sınırları ötesinde olduğu şeklindeki bariz gerçeği yakalamaya çalışan bilimsel teze geri dönerek daha da netleştirilebilir. Descartes'ın çerçevesi, inorganik maddenin bile davranışlarının bu sınırların ötesinde yer aldığının keşfedilmesiyle darbe yemişti. Fakat görüşler yeniden formüle edilebilir, ama artık metafizik içerimler olmadan, madde kavramı ortadan kalkmış olarak. Bu şekilde yeniden ifade edildiğinde halen tam bir gizem gibi görünmektedir. Bunlar örneğin Dekartçıların ilgisini çeken karmaşık ürünlerden günümüz bilgisayarlarına geçişten etkilenmemiştir ve beyin bilimleri bunlara çok az ışık tutar.

Bazılarının inandığı gibi bu sorunların gerçek dışı olması mümkündür, ama belki de gerçektir. Her halükarda, bunlara nasıl yaklaşılabileceğini henüz bulamadık. Belki de “o yol”, artık her neyse, bizim bilişsel yetelerimizin dışında, bilim yapıcı yeteneklerimizin ötesindedir. Eğer doğrusa, bu bizi şaşırtmamalıdır; en azından, insanların zengin bir kapsam ve buna denk düşen sınırlara sahip olarak, doğal dünyanın bir parçası olduğu, çözmeyi umabilecekleri sorunlarla ve kapasitelerinin ötesindeki gizemlerle,

Descartes'ın kendi spekülasyonlarından bazılarını tekrar eden Hume'un ifadesiyle, "ilelebet müphem kalacak olan doğanın nihai sırları"yla karşı karşıya olduğu fikrini savunmak istiyorsak.

6

İÇSELÇİ PERSPEKTİFTEN DİL

Bu kitabın başlarında, özellikle de 5. Bölüm’de sunulan dil ve zihin incelemeleri üzerine bazı ifadeleri açmak istiyorum. İlk adım olarak, *içselci* yaklaşımı *doğalcı* yaklaşımdan ayırmam gerekiyor. Doğalcı yaklaşım derken, doğal dünyadaki diğer şeylerde olduğu gibi insanları inceleme girişiminden başka bir şey kastetmiyorum. İçselci doğalcı araştırma ise, bir organizmanın iç durumlarını anlamaya çalışır. Doğalcı inceleme elbette bu tür sınırlara hapsolmuş değildir; bir gezegen ya da karınca hakkındaki içselci araştırma güneş sisteminin ya da bir karınca topluluğunun incelenmesinin yerini tutmaz ya da engel oluşturmaz. İnsanlara dair içselci olmayan incelemeler birçok biçime bürünebilir: Oksijen-karbondioksit çevrimindeki ya da gen aktarımındaki aşamalar olarak, çiftçi ya da gurmeler olarak, kendi iktidar yapıları, öğretti sistemleri, kültürel pratikleri vb. olan derneklere ya da topluluklara katılımcı olarak. İçselci incelemeler daha geniş kapsamlı diğer incelemelerde genellikle ön kabul olarak alınır, ama şu ya da bu tür araştırmaya meşruiyet kazandırmadığı açık olsa gerek.

Daha da netleştirmek için, ben burada kuramsal anlayış arayışına bağlı kalıyorum: Yani, genellikle saklı yapılar ve açıklayıcı ilkeler temelinde dünyanın bazı yönlerini açıklamaya çalışan özgül araştırma türü. Doğalcı araştırmaya bağlı birinin, insanların nasıl düşündükleri, hissettikleri ve hareket ettikleri hakkında tarih çalışarak ya da

roman okuyarak, her türlü doğalcı araştırmanın sağlayacağından daha fazla şey öğrenebileceğine inanması tutarsızlık olmaz. Dar alanların ötesinde doğalcı araştırmanın sığ kaldığı ya da umut vaat etmediği kanıtlanmıştır ve belki de bilişsel doğamızla ilgili nedenlerden ötürü her zaman böyle olacaktır.

Dünyanın beni burada ilgilendiren yönlerini zihinsel ve dilsel yönler olarak adlandıracam ve bu terimleri masum bir şekilde –“kimyasal”, “elektriksel” ya da “optik” sözcükleri gibi– belli bir birliğe ve bütünlüğe sahip görünen görüngüleri, olayları, süreçleri vb. anlatmak için kullanacağım. “Zihin” derken, dünyanın zihinsel yönlerini kastediyorum. Bu örneklerin hiçbirinde öncül olarak açıklığa gerek olmadığı gibi, bu kategorilerin, ilerleme kaydedebileceği yerde doğalcı araştırmaya dayanabileceğine inanmak için bir neden de yoktur.

“Doğalcılık” derken “yöntemsel düalizmin” karşısına çıkartılan “yöntemsel doğalcılığı” kastediyorum: Kuramsal anlayış arayışında, dil ve zihnin ilkesel olarak doğal nesneleri araştırdığımızdan farklı tarzlarda incelenmesi gerektiğini savunan öğreti. Çok az kişinin benimseyebileceği bir öğreti olsa da, kanaatimce birçok pratiğe egemen olan budur. (Yakın döneme ait bazı incelemeler için, bkz. Chomsky 1986 ve yukarıda 2.-3. Bölüm.)

Doğalcı araştırmanın dallarından biri sağduyulu anlayışı inceler. Burada ise insanların nesne devamlılığını, hareket, düşünce ve eylemin doğası ve nedenlerini (sözcüğün anlamlarından biriyle, “folk bilim”) nasıl yorumladıklarıyla ilgileniyoruz. Belki de bunu tarif etmenin doğru yolu, dünyanın bileşenleri (bunlara “öğeler” diyelim) ve örgütlenmesi, ilişkileri ve kökenleri hakkındaki inançlar üzerinden yaklaşmaktır. Böyle olduğunu varsayalım. Folk bilimin kavramsal kaynaklarının her kültürde bulunan yansıtılmalı ve özbilinçli araştırmanın (“erken bilim”) barındırdığı kaynaklarla ve “doğa bilimi” adını verdiğimiz tikel girişimle ilişkilendirilip ilişkilendirilemeyeceği ve ilişkilendirilecekse nasıl ilişkilendirileceği tartışmaya açıktır. Kolaylık olma-

sı açısından, bu tür meselelere dair incelemelerin hepsine “etnobilim” adını verelim.

Keza bu bilişsel sistemlerin parçası olan kavrayışsal kaynakların, dil yetisinin anlamsal (sözcüksel dahil) kaynaklarıyla nasıl ilişki kuracağı da tartışmalıdır. İnsanlar bu tür bir sözcüğün olmadığı diller konuşuyorlarsa (muhtemelen büyük çoğunluk) inanç atfederler mi? Gerekli sözcüklerden yoksun olan biri *savoir faire*, *Schadenfreude*, *machismo* ya da çevirmenlere zorluk çıkaran sayısız sözün ifade ettiği şeyleri tanıyabilir mi? Beni ilgilendiren şeylerden birinin ortalama insan ve zaafları olduğunu ya da Joe Sixpack’ın öncelikleri yahut Raytheon’un en son füze sözleşmesinde bulunan iç hat olduğunu söylersem, gerçek dünyanın ya da benim zihinsel bir modelimin ortalama insan, zaaflar, Joe Sixpack, öncelikler ve iç hat gibi öğelerden oluştuğuna inandığım sonucu çıkar mı? Basında bir kuyruklu yıldızın Jüpiter’e doğru ilerlediği ve ıstakoz balıklarının New England sularında aşırı avlanma yaptıkları yazdığında, buradan yazar ve okurların kuyruklu yıldızların niyet sahibi olduğunu ve ıstakozların balık olduğunu düşündükleri sonucu çıkar mı? Bunlar zihninin mimarisine ilişkin olgusal sorulardır, ama kuşkusuz çok az anlaşıldığından uygun şekilde formüle edilememiştir.

Eğer sezgi bir kılavuzsa, düz anlamda yorumlanan dilin anlamsal kaynakları ile bunları kullanırken ifade edilen düşünceler arasında ciddi bir boşluk olduğu görülmektedir. Güneşin ufukta battığını, kuyruklu yıldızların Jüpiter’e yöneldiğini ve dalgaların kıyıya çarptığını, geri çekildiğini ve rüzgârla birlikte kaybolduğunu söylemekten memnunum. Ama düz anlamıyla serbestçe kullandığım animist ve amaçlı terminolojiye karşılık gelen ya da görecilik ve moleküllerin hareketi hakkında bildiğim her şeyle çelişen inançlarım olduğunun farkında değilim. Aynı şekilde, dünyanın ya da zihinsel evrenimin beni ilgilendiren şeyler olarak tarif ettiğime benzer bir şeyle dolu olduğunu da düşünmüyorum. Dil-düşünce ilişkilerini araştıran psikologlar ve antropologlar (örneğin Sapir-Whorf hipotezi) bu

tür sorunları zor ve aşılmaz görüyorlar; günümüz felsefe literatürünün çoğunda buna dair hazır cevaplar üretiliyor, ama bana pek de ikna edici gelmeyen temellerde yapıldığını söylemeliyim.

Aslında, kökten farklı cevaplar sunulmaktadır. Dil üzerinden gidelim. Donald Davidson, “hepimiz dil ya da diller hakkında o kadar serbestçe konuşuyoruz ki, genellikle şunu unutuyoruz: Dünyada böyle şeyler yoktur, yalnızca insanlar ve onların çeşitli yazılı ve sesli ürünleri vardır. Kendi içinde bariz olan bu hususun yine de unutulması kolaydır” (Davidson 1990b). Çoğu dil felsefecisi açısından ise, dünyada dil diye bir şey *olduğu* aynı derecede açıktır, hatta “ortak diller, halk dilleri” –Çince, Almanca vb.– gibi kimilerinin iddiasına göre “kısmi ve kısmen hatalı bir kavrayışa” sahip olduğumuz diller de vardır (Dummett 1986: 468). Birçok yazar gibi Hilary Putnam da bu iddiayı Davidson’ın reddettiği kadar bariz bir gerçek olarak kabul eder, tıpkı dünyada isim tamlamalarına çok serbest bir şekilde karşılık gelen (öyle görünen) şeylere dair bir o kadar bariz gerçekler gibi; böylece dünya bilmediğimiz sözcüklerin düzanlamları da dahil olmak üzere bizi ilgilendiren ya da rahatsız eden bir şey olarak atıfta bulunabileceğimiz her şeyi kapsar (Davidson 1990b; Putnam 1992 ve 1998a).¹

Üçüncü bir görüş ise bu tür meselelere dair sonuçların nadiren açık olduğunu söyler. Her somut örnekte cevaplar değişecektir ve sorular ilk başta daha dikkatli bir şekilde formüle edilmeyi gerektirmektedir. Etnobilimci, hakkında nasıl konuştuklarından bağımsız olarak halkın neleri dünyanın bileşenleri olarak gördüğünü belirlemeye çalışır. Farklı bir araştırma ise en iyi dil ve dil kullanımı

1 Putnam ve Davidson’ın farklı düşündükleri tamamen net değildir, zira Putnam “dil” derken ne kastettiğini belirtmez, Davidson ise kesinlikle Putnam’inkinden farklı olan biçimsel dile dayalı bir kavramdan bahseder; Davidson’ın yargısı niyetlenilen her şeyi dışlıyor görünmektedir. “İnsanlar” derken yetilerini, durumlarını vb. anlamadığımız müdetçe içselci dilbilim de dışarıda bırakılacaktır.

kuramını ve buna dahil olan durumları, süreçleri ve yapıları arar.

Sorular en basit örneklerde karşımıza çıkar: Adlandırılabilir nesneler, tözler, yapay ürünler, eylemler vb. Önümde duran şeyi masa olarak görürüm, ama benim yanlış bir şekilde masa olarak kullandığım şeyin gerçekte bir cüce için sert bir yatak olduğuna ikna edilebilirim; tasarımcının amacı ve düzenli kullanımla alakalı bir şeydir bu. Bir bakış açısına göre, cevap ne olursa olsun aynı şey olarak görürüm; başka bir açıdan ise farklı bir şey olarak görürüm. Bu tür tercihlerdeki etkenler çeşitli ve karmaşıktır. Masadaki fincanın içindekinin çay olduğunu düşünürüm, ama eğer haznedeki çay filtresinden geçtikten sonra musluktan geldiğini öğrenirsem, aslında bunun çay değil su olduğu sonucuna varırım (ayrıca bkz. 5. Bölüm). Yine, her iki durumda da, bir bakış açısına göre aynı, başka bir bakış açısına göre farklı bir şeydir. Yolda yanından geçtiğim bazı çubukların özel bir amaçla dikildiği (insanlar ya da belki kunduzlar tarafından) söylenmezse, bunlar hiçbir şey değildir. Bir şey olup olmadığı ve bir şeyse o şeyin ne olduğu insanların çıkarları, niyetleri, hedefleri ve eylemlerinin özgül birleşimlerine bağlıdır; bir biçimiyle Aristoteles kadar eski bir saptamadır bu. Bu tür durumlarda nitelendirmenin değişmesiyle dünyanın bileşenleri hakkındaki inançlarımızı değiştirmiyor olabiliriz: Kendi “folk bilim” çeşidimde, bilgisayarımın üzerinde durduğu ve fincanımı dolduran şeyler ve yolda yanından geçtiğim şeyler açıklamalardan bağımsız olarak oradadır ve tasarımlar, niyetler, kullanımlar ve amaçlarla beklenmedik ilişkilere girerler.

Dil yetisi ve diğer bilişsel sistemlere dair incelemeler ilerledikçe, sözlükçemin özellikleri tarafından seçilen ve bireyselleştirilen şeylerin hangi açılardan dünya hakkındaki tablomun çerçevesini çizdiğini, hatta dil yetisinin kaynakları tarafından tarif edilebilir varlıklar ve ilişkiler içerdiğini anlamaya başlayabiliriz. Bazı anlamsal özellikler kesinlikle dille özel olarak bağlantılı görünmektedir, onun bir parçası olarak gelişen, onun diğer yönleriyle bütünleşen,

hatta onun biçimbilimsel ve sözdizimsel yapıları dahilinde doğal tarzlarda temsil edilen. Dilin terimleri inanç sistemlerindeki konumlara işaret edebilir, böylece bunların dünyayı görmek için sağladıkları bakış açılarını daha da zenginleştirir. Bazı terimler, özellikle de içsel ilişki yapısından yoksun olan terimler, bundan çok daha azını yapabilir, özellikle de –yanlış yönlendirici bir tabir olsa da (zira doğa türleriyle çok az alakası vardır, hatta yoktur)– “doğal türde terimler”. Akeel Bilgrami’ye göre, bağımsız gönderim konusundaki şaibeli kavramlara direnerek sözcüksel kaynakların “bir dilbilimsel failin (*agent*) şeylere dair perspektifi” üzerinden analizinin, anlam incelemelerini “nedensel ilişkiler içinde olduğumuz dünyadaki şeylere aracılık ederek inanç gibi şeyler”e ve “içeriği dar ve geniş diye ayıran mevcut düşünme tarzının tamamını” reddederken geliştirdiği “radikal derecede yerel ya da bağlamsal” içerik kavramına bağlamaya yol açar doğal olarak. Bunlar kanaatimce izlenmesi gereken verimli yönlerdir (bkz. Bilgrami 1993: 62; doğal türde terimler hakkında, bkz. Bromberger 1992a).

Dil yetisinin anlam kaynakları üzerine inceleme etnobilim değildir ve her iki girişim de elbette doğal dil ve folk bilimin kendi çapında ele aldığı konulara dair doğalcı araştırmadan ayrılmalıdır. Bu gözlem düşen elmalar, ışığa yüzünü dönen bitkiler ve gökyüzüne yönelen roketler örneğinde herkesçe bilinen bir gerçektir; burada hiç kimse, gündelik dilin ya da folk bilimin, kendi sezgisel nirengi noktalarının ötesinde dünyaya dair kuramsal anlayış edinme girişimlerinde bulunmasını beklemmez. Aksine, “zihinselci konuşma ve zihinsel varlıkların, sonunda dünyayı tasvir etme ve açıklama girişimlerimizdeki yerlerini kaybedip” kaybetmeyeceklerini belirlemek ciddi bir sorun olarak görülmektedir (Burge 1992: 33). Zihinselci konuşma ve varlıkların yerlerini kaybedecekleri inancı, Burge’ün “felsefeyi bilimselleştirme” çabasının önemli bir eğilimi dediği (belki yanlıştır, ama önemli bir tezdır) “dışlayıcılık” ya da “dışlayıcı materyalizm”dir.

Neden önemli olduğu belirsizdir. Eğer tezde “zihinsel”in yerine “fiziksel” tabirini kullanırsak, anlamını kaybeder: “Fizikselci konuşma ve fizikselci varlıklar” uzun zaman önce “dünyayı tasvir etme ve açıklama girişimlerimizdeki yerlerini kaybetmiştir”, tabii eğer “fizikselci” ve “fiziksel” derken gündelik konuşma ya da folk bilim kavramlarını, “dünyayı tasvir etme ve açıklama girişimleri” derken de doğalcı araştırmayı kastediyorsak. Neden “zihinselci konuşma ve zihinsel varlıklar”dan farklı bir şey bekleyelim? Örneğin neden psikolojinin “insanların zihinsel faaliyeti hakkındaki bilgilendirilmiş sağduyunun bazı ifadelerini arıtma, derinleştirme, genelleştirme ve sistemleştirme amacı taşıdığını” varsayalım? (Burge 1986a: 8).² Gerçi kimya, jeoloji ve biyolojinin benzer dertleri yoktur. “Fiziksel dünya”da olup biten şeyler hakkındaki gündelik konuşmaların doğalcı kuramlarla tikel bir ilişkisi olmasını kimse beklemeyiz; bu terimler farklı düşünsel evrenlere aittir. Bu gerçeklerin bir beden-beden problemini gündeme getirdiği düşünülmez, keza bunları ele almak için kimse “fiziksel olanın anomalizmi” tezini ortaya atmamıştır. Dolayısıyla aynısı “John Çince konuşuyor” ya da “John şemsiyesini aldı, çünkü yağmur yağmasını bekliyordu” gibi tümceler için de doğru olmalıdır ama tüm bu örneklerde sağduyuya dayalı bakış açıları tarafından araştırmaya açılan alanlarda bilim sayesinde anlayış ve içgörü elde edileceği umulabilir.

Burada hiçbir zihin-beden problemi için bir temel ya da Davidson’ın zihinsel ve fiziksel olayları uygun bir açıklayıcı şema içinde birbirine bağlayan bir psiko-fiziksel yasa olmadığı tezini sorgulamak için bir neden olmadığı görülmektedir; benzer nedenlerle, nesneler hakkındaki gündelik konuşmayı doğal bilimlere bağlayan bir fiziko-fiziksel yasa da yoktur, tarif edilen belli olaylar bilimlerin potansiyel betimleyici menzilinde olsa bile. Dünyanın zihinsel

2 Burge “olduğu şekliyle psikoloji” olarak gördüğü şeyi tarif etmektedir, ama bağlam daha fazlasına niyet edildiğine işaret etmektedir. Varsayım hakkında, bu bölümün ileriki kısımlarına bakınız.

ve diğer yönleri arasındaki ayrımlar, bu açılardan asılsız görünmektedir, tek bir şey hariç: Dil, zihin ve genel olarak insanlar hakkındaki kuramsal kavrayışımız o kadar sığdır ki, sınırlı alanlar haricinde, bu meseleler hakkında düşünmek ve konuşmak için yalnızca sezgisel kaynaklarımızı kullanabiliriz.

Mesele gündelik konuşmanın dünya hakkında konuşmayı başaramadığı, tasvir ettiği ayrıntıların var olmadığı ya da açıklamanın çok eksik olduğu değildir. Kullanılan kategorilerin ve başvurulmuş ilkelerin doğalcı araştırmada kaba karşılıklarının bile olmasına gerek yoktur. Yarı-doğalcı niteliğe sahip olan gündelik konuşmanın parçaları için bile doğrudur bu. İnsanların bir şeyin su mu, yoksa çay mı olduğunu nasıl belirlediklerinin kimya açısından hiçbir değeri yoktur. Basit gazlardan bakterilere geçişte hangi noktada “hayatın özü”nü bulduğumuzu kararlaştırmak biyokimyanın zorunlu bir görevi değildir ve eğer bu tür bir kategori dayatılacaksa, sağduyuya dayalı kavramlara karşılık *gökyüzü*, *enerji* ya da *katı* için olduğundan daha fazla değer taşımayacaktır. Gündelik kullanımda virüslerin “canlı” olarak görülüp görülmeyeceğinin biyologlar için hiçbir anlamı yoktur, çünkü içinde bulundukları koşullar ve genler üzerinden kendi bildikleri gibi kategoriler oluşturacaklardır. François Jacob’ın “biyolog için, yaşam ancak bir genetik program oluşturabilenlerle başlar” (1974: 304) derken haklı olup olmadığını belirlemek için gündelik kullanıma başvurmayız, oysa “kimyacı için ancak sürekliliğin olabileceği yerde bir ayrım yapmak biraz keyfidir.” Benzer şekilde, kendi tuhaf psişik süreklilik özellikleriyle “insan” kavramı doğa bilimlerine dahil değildir. Evrim kuramı ve biyolojinin diğer parçaları gerçekten de John Smith’i ve onun doğadaki yerini anlamaya çalışır; fakat gündelik dilde ve düşüncede yorumlandığı şekliyle “insan” ya da “şahıs” kategorisi içinde değil. Bu kavramlar doğal-dil anlambilimi ve etnobilim için ilgi çekicidir, ama John Smith’in ya da türdeşlerinin doğasını veya onu insansı maymunlardan ve bitkilerden ayıran şeyin ne oldu-

ğunu anlamaya çalışan insan biyolojisi dalları için değildir (bu örneklerle dair karşıt bir görüş için, bkz. Putnam 1992).

Özel bilimler de kendi yoluna gider. Jerry Fodor'un kıyılarını aşındıran bir menderesli nehir örneğini ödünç alacak olursak, yeryüzü bilimleri eğer akışı tersine ya da farklı bir yöne çevrilirse hangi koşullarda insanların onu aynı nehir olarak gördükleriyle ya da denizden çıkan bir şeyi ne zaman bir ada ya da suyla birleşen bir dağ olarak gördükleriyle ilgilenmez. Aynısı *dil* ve *inanç* gibi kavramlar örneğinde ve çeşitli diller ve kültürel ortamlardaki ilintili anlamsal alan terimleri için de beklenmelidir.

Belli doğa bilimleri çoğunlukla insan ürünü ve kolaylaştırıcı olarak görülür, bunların doğayı teşrih masasına yatırmasını beklemeyiz; F. Jacob'ın yorumu tipiktir. Bu gözlem “ana bilimler” için tartışmasızdır, ama dil örneğinde ciddi bir şekilde karşı çıkmıştır. Dilbilimin konusunun *gerçekte* ne *olduğu* ve hangi veri kategorilerinin onunla ilgili olabileceği konusunda oldukça hararetli bir tartışma yürümektedir. *Dilbilim* için uygun olan *dilsel kanıt* ile uygun olmayan *psikolojik* ve diğer kanıtlar arasında bir ayrım yapılmaktadır. İlgili disiplinlerin hepsinde bulunabilecek olan bu tür tartışmalar doğalcı araştırmaya yabancıdır. Ampirik bir gözlem, üzerinde “ben X'in alanına aitim” ibaresiyle gelmez (burada X kimya, dilbilim ya da her neyse odur). Karmaşık bir moleküle dair incelemenin kimyanın ya da biyolojinin alanına girip girmediğini kimse sormuyor; aynı şekilde, dilsel ifadeler ve özelliklerine dair incelemenin de dilbilimin alanına mı, psikolojiye mi yoksa beyin bilimlerine mi ait olduğunu kimse sormamalıdır.

Keza ne tür kanıtların bu cinsten sorularla ilgili olabileceğini de önceden bilemeyiz. Dolayısıyla, bazı güncel araştırmalar, beynin elektriksel faaliyetine dair incelemelerin bunlarla ilgili kanıtlar sağlayabileceğini ortaya koymaktadır. Literatürün önemli bir kısmına göre kavramsal açıdan imkânsız bir şeydir bu ve kendi içinde de tuhaf iddialar barındırır: Örneğin şaklamaların algısal yer değiştirmesi söz öbeği sınırları için kanıtlar sunabilir, oysa

doğalcı temellerde çok daha güçlü kanıtlar sunan Japoncadaki artgönderim hakkındaki gözlemler, ölümcül bir belirsizlik biçiminden ötürü, olgusal tezler için kanıt oluşturmaz (örneğin Quine 1987). Veya belki kimya hakkında olmasa da, dilbilim alanında “büyükannemizin görüşü”ne bağlı kalmamız –hatta ilgilenmemiz– gerekir (Devitt ve Strelney 1989). Veya işleme, edinim, patoloji, sakatlık, genetik değişkenlik vb. incelemeleri ilkesel olarak dilsel temsil öğelerinin varlığı ve durumu hakkında kanıt olarak kullanılamaz (Soames 1989), oysa alandaki dilbilimciler uzun zamandır buna inanmaktadır; örneğin Edward Sapir ve Roman Jakobson klasik çalışmalarında ya da yakın dönemde yapılan, işleyişte hazırlama etkileri ve dile getirilmemiş öğeler açısından taşıdığı anlama dair incelemeler. Bu tür hamlelerin hepsi bir düalizm biçimini, zihinsel ya da en azından dilsel alanı, dünyanın diğer yönlerinde olduğu gibi ele almamamız gerektiği ısrarını yansıtır.

Yöntemsel düalizm bazen açıkça savunulmuştur ya da öyle gözükmektedir. Michael Dummett’in bilimsel açıklamanın kavramsal nedenlerden dolayı felsefi açıklamanın gerisinde kaldığı tezini düşünelim. Kendi verdiği örnekten ilerleyecek olursak, dile doğalcı yaklaşımın bizim en çılgınca hayallerimizi de aşarak başarıya ulaştığını varsayalım. Ses dalgaları kulağa çarpıp işlemiden geçirildiğinde neler olduğuna dair kesin bir izah sunduğunu, bilimsel bir eylem kuramıyla birleştirildiğini ve hücreler ve hesaplamalı süreç kuramlarını bütünleştirerek birleştirme sorununu çözdüğünü varsayalım. O zaman, Jones’un bir dil edindiğinde ne bildiğine (uyak/kafiye, gerektirim, durumlara uygun kullanım vb. hakkında bildiklerine) dair başarılı bir kurama sahip oluruz. Fakat, diye yazar Dummett, bu keşifler ne kadar başarılı olursa olsun “felsefeye hiçbir katkı sunmayacaktır”, zira o farklı bir soruya cevap arar: Bilginin nasıl saklandığı ya da kullanıldığı değil, “nasıl aktarıldığı”. Doğalcı izah bir “psikolojik hipotez” olacaktır, “felsefi bir açıklama” değil, çünkü bize bilgi külliyyatının “hangi biçimle aktarıldığını” anlatmaz (Dummett 1991; 1993: xi).

Bilimler açısından, bu izah bize bilginin sunulduğu biçim hakkında sorulabilecek her şeyi anlatır, ama felsefe doğalcı araştırmada bilinmeyen türde bir açıklama gerektirir.

Yukarıdaki tarzda anlaşıldığında, felsefe, geleneksel felsefenin özünün çoğunu dışlıyor gözükmektedir. Örneğin “insan doğası bilimi”yle ilgilenen Hume “insan zihnine hareketlerinde eşlik eden ilkeleri ve gizli kaynakları” bulmaya çalışmıştı (1748/1975: 14, Kısım 9) ve buna “doğanın özgün eli tarafından” türetilen “bilgi parçalarımız” da dahildi; bu girişimi Newton’ın girişimiyle karşılaştırmıştı. Hume bu amaçlarına ulaşıyorsa, Dummett’in terimleriyle “psikolojik hipotezler” ortaya koymuş olurdu, ama henüz felsefeye bir katkı sunmuş olmayacaktı. “Felsefi açıklama” zihnin “ilkeleri ve gizli kaynakları”nın ve bunların nasıl işlev gösterdiğinin keşfinden daha fazlasını gerektirir.

Eğer Dummett’i doğru anlıyorsam, felsefi açıklamada bilince erişim esastır. Şimdi zihninin “işlemlerinde nasıl faaliyet gösterdiği”nin farkında olabilmesi haricinde, tıpkı bizim gibi olan bir Marslı yaratık (M) hayal edin. M’ye kafiyeli konuşurken sesbilim kurallarına ya da gönderimsel bağımlılığın belirlenmesinde Bağlama Kuramının (B) koşuluna uyup uymadığını sorunca, M düşünüyor ve şöyle diyor: “Evet, ben tam da bunu yapıyorum” – varsayımsal olarak, sizin ve benim yaptığımız şey. M için “felsefi bir açıklama”mız vardır; bilginin aktarıldığı biçimi anlarız ve düzgün bir şekilde bilgiyi M’ye atfedebiliriz. Ama zihni farkında olmadan tastamam M’nin yaptığı gibi işleyen insana bilginin atfedilmesine ve “felsefi açıklama”ya erişmiş olmazdık. Quine, John Searle ve diğerlerinin ifade ettiği şekliyle, M’nin kurallara uyduğunu ve kuralları kılavuz edindiğini söylememize izin verilirdi, oysa insanlar bu terimlerle tarif edilemez. Hemen beliren mantık dışı sonuçlardan kaçınmak için, Searle tamamen muğlak kalan “ilkesel olarak erişim” kavramında ısrar eder (4. Bölüm’e bakınız).

Bu önermeler ciddi midir, yoksa salt terminolojik midir? Kanaatimce, ikincisi; buradan ne tür ciddi meselelerin doğabileceğini bilmiyorum. Bu önerilerin, her ne pahasına

olursa olsun, sıradan kullanımdan köklü bir şekilde ayrıldığı da eklenebilir. Günlük kullanımda, torunum *I rided my bike and brang it home* dediğinde düzenli geçmiş zaman ve belli düzensiz eylem kurallarına uyuyor deriz; oysa bu kuralların (gerek çocuklarda gerek yetişkinlerde) bilinç için erişilirliği, Quine, Searle ve diğerlerinin diskalifiye ettiklerinden daha fazla değildir. Saul Kripke'nin Wittgensteinci kavramı "topluluk normları üzerinden kurallara uyma", aslında yukarıda verilen örnekte olduğu gibi, bu tür normlardan sapma durumlarında kurallı davranışa atıfta bulunan günlük kullanımın tamamlayıcısıdır. Oysa bir dilbilimci ama yalnızca bir dilbilimci muhtemelen torunum topluluğa (büyük ihtimalle insan topluluğuna) uyum sağlayarak, Bağlama Kuramı kurallarına uyuyor diyecektir.

Dünyanın diğer yönlerini incelerken, "en iyi kuram" argümanları bize yeterli gelir ve kuramsal yapılar için kıstaslar sunan ayrıcalıklı bir kanıt kategorisi yoktur. Dil ve zihin incelemelerindeyse, doğalcı kuram yeterli gelmez: "Felsefi açıklamalar" aramamız, araştırmayı bazı dayatma kıstaslar üzerinden sınırlamamız, kuramsal varsayımların filozof tarafından seçilen kanıt kategorilerine dayandırılmasını talep etmemiz ve doğalcı araştırmada yeri olmayan "ilkesel olarak erişim" gibi kavramlardan yararlanmamız gerekir. Tüm bunların anlamının ne olduğundan bağımsız olarak, doğalcılığın ötesinde bir talep, açıklanmayı ve doğrulanmayı bekleyen bir düalizm biçimine talep vardır.

Felsefi taleplerin arkasında bazen hata ve birinci şahıs otoritesiyle ilgili problemler vardır. Buradakine oldukça benzer bir görüşü savunan Barry Smith, yine de bu tür nedenlerle "görüşün, felsefi açıdan tatmin edici bir açıklama" sunamadığı sonucuna varır; sözcükleri doğru bir şekilde, yani belli normatif kullanım örüntülerine uygun olarak kullanmanın ne olduğunu söyleyemez" ve sözdizimi ve anlam konusunda kendi dilimizdeki üstün bilgimizi açıklayamaz. Dolayısıyla "felsefi çalışma ... genel projeyi", yani "bilimsel psikoloji"nin ötesine geçen çalışmayı (içselci dilbilim dahil) tamamlamak bakımından hayatidir (B. Smith 1992: 134-5).

Bu yargılar kanaatimce dayanaksızdır. Tipik bir örneği ele alalım. İngilizce konuşan sıradan biri olarak Peter'ın *John expects to like him* (John onu seveceğini umuyor) dediğini varsayalım. Kendisinin iki farklı insana göndermede bulunma niyetinde olduğu sonucunu çıkarıyorum: John ve *him/onu* adıyla seçilen biri. Eğer Peter aynı ifadeyi *Guess who*_____, (Bilin bakalım kim ...) bağlamına yerleştirirse (*Guess who John expects to like him*, [Bilin bakalım John kimin onu seveceğini umuyor], sadece John'a mı göndermede bulunmayı amaçladığını bilemem. *John expects to like him* (John onu seveceğini umuyor) tümcesinde, *him/onu* adlı gönderimsel olarak John'a bağımlı değildir; *Guess who John expects to like him* (Bilin bakalım John onu kimin seveceğini umuyor) da ise, soru açıktır. Bu tür olguların, içselci bir dil kuramı (buna K diyelim) üzerinden iyi bir izahı vardır.

K'nin Marshlı M ve bizim açımızdan doğru olduğunu varsayalım. M bize bu sonuçları, tanıdığı ve hatta dile getirebildiği K temelinde çıkardığını söyleyebilir; ben yapamam, oysa zihnim tastamam M gibi işliyor. M'nin uyduğu kurallara bilinçli erişimi dikkate alındığında, bazıları M'nin gelişigüzel tarif edilen olgulara "çaba göstermeden hakim" olduğuna dair bir açıklamaya sahip olduğumuzu hissedebilir; ama içselci doğalcı açıklama, Peter örneğindeki bu birinci şahıs otoritesini "bir bulmacaya" ya da "tam bir gizeme" dönüştürür. Crispin Wright şu soruyu sorar: M'nin bilinçli erişiminden yoksun Peter, onun "çaba göstermeden hakim" olduğu tikel ifadeleri (örneğin bahsi geçen ifadeleri) nasıl anlayabilir? (Wright 1989: 236). Wright'ın projesini zorunlu bir ek olarak görür.

Meseleyi farklı bir şekilde ifade ettiğimizi varsayalım. Bugün önerilebilecek türde bir açıklama (K dahil) birinci şahıs otoritesini bir "gizem haline" getirmez, ama geride hem M hem de Peter hakkında bir gizem bırakır. Her ikisi için de bilimlerin şartlarını karşılayan bir açıklamaya sahibiz (kesinlik ve doğruluk bir tarafa), ama bilincin doğasına dair bir açıklamadan yoksunuz; kendi çapında ilginç olsa

da, kurallara uymak ve birinci şahıs otoritesi meselesiyle ilgili olmayan bir şeydir bu.

Peter o şekilde yapılandırılmış olduğu için K kurallarına uyar, tıpkı güneşin batışını ve kayalara çarpan dalgaları görmesi gibi; bu gerçek onun birinci şahıs otoritesini tüketir. “Hata” adını verdiğimiz şeye gelince, farklı türde olası birçok hata vardır. Peter dışsal bir standarttan ayrılabilir; sözgelimi “uninterested” yerine “disinterested” diyerek ya da resmi bir ortamda kendi yerel lehçesini kullanarak. Belki de *masa* demek için şifreli olarak “sandalye” sözcüğünü kullanıp, kuralları ihlal etmeyi tercih edebilir, üstelik kendi dilinde bunun *sandalye* anlamına geldiğini bilmesine rağmen. Bunu yapmakla, zihnin dil yetisinin ötesindeki yetilerinden yararlanır. Bir ifadeyi, kendi edim sisteminin iç dilinin dayattığından farklı bir yorum sunmasıyla, yanlış olarak yorumlayabilir; verimli bir şekilde incelenmiş olan bu tür örneklerin bilindik kategorileri vardır. Diğer olasılıkları incelediğimizde, içselci psikolojiyle ilgili sınırlar bulamadığımız görülmektedir.

Başkaları aynı olduğu görülen hususlar için farklı sözcükler kullanmaktadır. Örneğin Thomas Nagel, eksiksiz bir doğalcı dil, dil kullanımı ve edinimi kuramının, bir “psikolojik mekanizma”yı değil, “basitçe fiziksel bir mekanizmayı” tarif edeceğini savunur, “zira içeriği bu kuralların kendilerinden oluşan, öznel bilinçli düşünceyi doğurmak-tan acizdir” (1993: 109). Kritik ayırım yine ilkesel olarak bilince erişimde saklıdır. Dummett’le aynı husustan, ama farklı terimlerle bahsediyor görünmektedir: “Felsefi”nin yerini “psikolojik” almıştır. Burada “ilkesel olarak erişimi” ve “düşüncenin içeriğini” anlama sorunu, Newton öncesi fizikte bir anlamı olan, ama sonrasında bu anlamını yitiren “fiziksel mekanizma” kavramının belirsizliğiyle daha da kızışmaktadır.

Yeni bir “beden”, “maddi” ya da “fiziksel” kavramı önerilmedikçe, elimizde yöntemsel doğalcılıktan ayrı bir doğalcılık kavramı yoktur. Daha geleneksel kullanım farklı bir öğretiye işaret eder: Burge’ün son yıllarda “Amerikan

felsefesindeki sayılı katı düşünceden biri” olarak tarif ettiği (1992: 32) “metafizik doğalcılık”; diğer çeşitleriyle, materyalizm, fizikselcilik, dışlayıcılık, “felsefenin doğallaştırılması” vb. Bu öğretiler ancak, fiziksel olanın alanı bir şekilde belirlendiğinde anlaşılabilir hale gelir.

Önde gelen savunuculardan biri olarak, Daniel Dennett öğretiyi şu şekilde formüle eder: “1960’lardan bu yana felsefedeki en sevindirici eğilimlerden biri” adını verdiği “felsefenin doğallaştırılması” görüşüne göre, “zihinlerimiz, bilgimiz ve dilimiz hakkındaki felsefi açıklama sonucunda doğa bilimleriyle süreklilik içinde ya da uyumlu olmalıdır.” T. R. Baldwin çağdaş doğalcılığı ele alırken, “metafizik doğalcılık” tezini örneklendirmek için bu cümleyi aktarır (1993, konu üzerine Ruth Millikan’ın kitabına Dennett’in girişinden). Diğer formülasyonlar gibi, bu da bazı sorunlar doğurur. Diğerlerinden ayrı olarak, özellikle de felsefenin bu “doğallaştırılmış” anlamında “felsefi açıklama” nedir? Ayrıca doğa bilimleri nedir? Kuşkusuz bugün anlaşılan şey değil, zira yarının fiziğiyle “süreklilik içinde ve uyumlu” olamayabilir. Belki de bir Peirce idealidir? Bu pek de ümit vaat edici görünmüyor. İnsan zihni üst sınırında ne elde edebilir? Bu en azından potansiyel bir tartışma konusudur, ama mevcut bağlamda bizi daha da kötü bir halde bırakır. Eğer “metafizik doğalcılık” zihinsel alan incelemelerinin bilimin diğer parçalarıyla nihai birleşimi için bir umut olarak anlaşılırsa, kimse karşı çıkamaz, ama fazla değeri olmayan bir tezdır bu, “felsefede sevindirici bir eğilim” değil.

Bu öğretinin Quine tarafından ifade edilen (ve Burge’ün çağdaş inanışın kaynağı olarak gördüğü) biçimini ele alalım. En son haliyle “doğalcı tezi” şöyle sunar: “Dünya doğa biliminin dediği gibidir, doğa bilimi doğru olduğu oranda.” “Doğa bilimi” nedir? Quine’in bütünsel cevabı: “Kuarklar ve benzeri hakkındaki kuramlar.” Bu kapsama neler girer? Cevaba dair imalar vardır, ama tamamen keyfi görünmektedir, en azından alışıldık doğalcı kıstaslara göre (Quine 1992; daha fazlası için, bkz. bu ciltte 4. Bölüm).

Zihin-beden problemini (veya belki de özünü) bilincin nöral yapılarla nasıl bağ kurduğunu açıklama sorunu olarak görüyor olalım. Eğer öyleyse, bilim tarihi boyunca ortaya çıkmış ve çoğu zaman da çözümsüz kalmış diğer sorunlardan pek de farklı değildir: Yeryüzü ve gezegen hareketlerini “mekanik felsefe” ve onun temas mekaniği üzerinden açıklama sorunu, Newton tarafından çözümsüz olduğu gösterilmiş ve “maddi olmayan” kuvvetler olarak anlaşılan şeyleri devreye sokarak aşılmıştır; elektrik ve manyetizmayı mekaniğe indirgeme sorunu, çözülmez ama alanların gerçek fiziksel şeyler olduğu şeklindeki daha da tuhaf varsayımın aşılmıştır; kimyayı hareket, enerji ve elektromanyetik dalgalarındaki sert parçacıklar dünyasına indirgeme sorunu, bu sorun ancak fiziksel dünyanın doğası hakkında daha da garip tezlerle aşılabılır. Bu örneklerin her birinde, birleştirmenin başarılması ve sorunun çözülmesi indirgemeye değil, çok farklı uyum sağlama biçimleriyle gerçekleşmiştir. Biyolojinin biyokimyaya indirgenmesi bile biraz yanılsamadır, zira kimya ile yepyeni bir fiziğin birleşmesinden sadece birkaç yıl sonra yaşanmıştır.

Bu örnekler bilinç-beyin probleminden önemli bir açıdan ayrılmaktadır: İndirgenemez olguları yüzeysel olmaktan uzak, anlaşılabilir kuramlar haline getirmek mümkünken, bilinç konusunda olguların betimlenmesi ve örneklendirilmesinin çok ötesine geçmediğimiz görülmektedir (Freudcular, Jungcular ve diğerleri bunu kabul etmeyebilir). Dil söz konusu olduğunda durum daha da vahimdir. Normal dil kullanımı bir “yaratıcı yön” içerir, Dekartçılara göre bu yön diğer zihinlerin varlığına ilişkin en iyi kanıtı sağlar. Ne dil yetisinin hesaplamalı özellikleri ne de kullanımın yaratıcı yönleri hücreler hakkında bilinen bir şeyle ilginç şekillerde ilişkilendirilebilir, ama bu iki unsur birbirinden şöyle ayrılır: Hesaplamalı özellikler için anlaşılabilir açıklayıcı kuramlar varken, kullanımın yaratıcı yönleri için yalnızca tasvir ve örneklendirme vardır. Eğer böyleyse, kritik mesele gerçek ya da bariz indirgenemezlik değil (bilim tarihinde yaygın bir olgudur bu), zihnin bilinç gibi ve

tutarlı, uygun ama bir dış etkenin neden olmadığı düşünce-
nin ifade edilmesi gibi kendiliğinden meydana gelen yön-
lerine ancak şaşkınlık içinde bakabiliyor olmamız, Colin
McGinn'e göre, felsefenin temel sorunlarının karakteristik
bir özelliğidir (McGinn 1993).

Öte yandan, bilim birleşmeye doğru ilerlediğinden,
indirgemenin pek de norm olmaması haricinde, bir pro-
je olarak anlam taşıyıp taşımadığı bile belirsizdir. Silvan
Schweber "evrende gerçek yenilikler" (Schweber 1993: 35)
olarak aşırı iletkenlik gibi görüngüleri yaratmış olan yo-
ğunlaşmış madde fiziğindeki son çalışmaların, "neredeyse
sıkı bir şekilde kanıtlanmış iddia"ya indirgenme olanağı-
na dair eski şüphesini uyandırdığını, yeni bir anlamda
"doğmakta olan yasalar" anlayışına yol açtığını yazmıştır
(s. 36). Sonucun geçerliliği ne olursa olsun, en azından fel-
sefi öğretilerin bu konuda söyleyecek bir şeyinin olmadığı
açıktır; çok daha az şeyin kavrandığı zihin ve beyin alanı
için daha da geçerlidir bu.

Doğalcı yaklaşım temelde Newton sonrası yolu izler,
arayış nereye varırsa varsın, deneyim ve deney olgularının
en iyi kuramsal açıklamasını aramaktan öteye geçemeye-
ceğimizi kabul eder.

Bilimin diğer dallarında olduğu gibi, sağduyulu anla-
yış kavramlarını geride bırakmayı bekleriz. Somut bir ör-
nekten gidelim: Jeni Yamada'nın incelediği "Laura" adlı bir
kadın. Laura'nın dil yetileri görünüşe göre yerli yerindedir,
ama bilişsel ve edimsel yetisi sınırlıdır. Uygun şekilde, ama
belli ki pek de anlamadan kullandığı geniş bir sözcük da-
ğarcığı vardır. Yamada "konuşmayı süslemek için" uygun
yerlerde renkli sözcükler kullanan, ama bu sözcüklerin
gönderimsel özelliklerini kavrayamayan çocukları akla ge-
tirir. Laura kendisini ve başkalarını ne zaman mutlu ya da
üzgün diye tarif etmesi gerektiğini bilir, ama üzgün ya da
mutlu hissetme yetisinden yoksundur; o bir tür davranış-
çıdır. İngilizce *bildiğini, anladığını ya da konuştuğunu* söy-
leyebilir miyiz? Bu soru anlamsızdır. İnsanlar hakkındaki
alışıldık varsayımların Laura örneğinde geçerliliği yoktur;

günlük kullanımın önvarsayımları karşılanmaz. Doğalcı dil ve zihin kuramları Laura'ya uyan kavramlar sağlayabilir, ama bunlar gündelik dilden uzaklaşır. Bu kavramlar, yeri gelmişken belirtelim, içselci bir dil ve zihin kuramının (elimizdeki tek tür) parçasıdır. Örneğin teknik kavram bu durumu da kapsamadıkça Laura'nın konuşmasının "geniş içeriği"nden bahsedemeyiz (Yamada 1990).

Biraz farklı bir örnek verelim: Dört yaşındaki torunum. Torunum İngilizce konuşuyor mu? Gündelik konuşmada, kısmen İngilizce bildiğini, eğer olaylar beklenen çizgide ilerlerse nihayetinde bu dili edineceğini, ama şu anda konuştuğu şeyin dil olmadığını söyleriz. Fakat eğer tüm yetişkinler ölse ve onun akranı olan çocuklar mucizevi bir şekilde hayatta kalsa, konuştukları dil tamamen normal bir insan dili, bugün bulunmayan türde bir dil olacaktır. Sağduyuya dayalı dil kavramının bu teleolojik yönü, dil ve dil kullanımını anlama girişimi açısından kavramı uygunsuz kılan birçok tuhaf ve karmaşık özellik arasındadır, tıpkı biyolojinin kişilerin psikik sürekliliğiyle ilgilenmemesi, yeryüzü bilimlerinin insanların aynı nehir, dağ ya da adaya ne ad verdikleriyle ilgilenmemesi gibi. Bunlar "fiziksel olan" ile ilgili basmakalıp gerçeklerdir; düalist varsayımları bir kenara bırakırsak, aynısı "zihinsel olan" için de doğrudur.

İnanç atfetme için de geçerlidir bu. İnsanların (özellikle de çocukların) dünyada olup bitenleri inanç ve arzu, gökyüzünden yeryüzüne doğru düşme, yüzünü ışığa çevirme vb. kavramlar üzerinden yorumlayıp yorumlamadıklarını ve çeşitli dillerde bu tür amaçlı ve nesnel söylemi kullandıkları koşulları (belki de belirtildiği gibi farklı bir meseledir) belirlemek doğa biliminin makul bir projesidir. Bunlardan çok bağımsız bir şekilde, insanlar, meteorlar ve çiçekler kuramının bu tür kavramlar içerip içermemesi gerektiğini sorabiliriz. Çiçekler ve meteorlar örneğinde mevcut cevap "kesinlikle hayır"ken, insanlar söz konusu olduğunda meçhuldür, zira çok fazla şey bilmiyoruz. İki çerçeveye de uymayan üçüncü türde bir sorunu ele alalım: Ne zaman inanç (ya da yükselme, dönme ve yönelme)

atfetmemiz *gerektiğini* belirleme – bunu ne zaman yaptığımızda *haklı olduğumuz*? Yakın döneme ait bir formülü aktarmak gerekirse, “gerçek bir inanan olmanın felsefi açıdan zorunlu koşulları nelerdir”; genellikle bu noktada bilince erişimden bahsedilir, Quineci belirsizliğin genellikle inançta (diğer örneklerde değil) gündeme geldiği düşünülür ve bunun için başka bir “felsefi talep” dillendirilmez (Clark ve Karmiloff-Smith 1993). Hiç kimse bir kuyruklu-yıldızın dünyaya doğru gelmesi –eğer şanslıysak, çarpamaması, yani bir diğer niyet atfetme– için felsefi açıdan zorunlu koşulları netleştirmeye çalışmaz.

Benzer şekilde, dünyaya yaklaşmakta olan kuyruklu-yıldızlar ile masasına doğru yürüyen Jones arasındaki çizgiyi nereye çekmek gerektiğini belirleme kıstaslarını araştırmamız istenir; ışığa yönelen böcekleri ve kabuklara bağlı kaya midyelerini hangi tarafa yerleştirmemiz gerekir? Bu tür sorular etnobilim ya da söz dağarcığı incelemeleri alanına ya da bilimlerin diğer kısımlarındaki doğalcı araştırma alanına ait değildir. Yine, “felsefi açıklamalar” arayışı peşinde olduğu görülmektedir, bu artık her neyse.

Aynı sorular “zekâ” ve “dil kullanımı” tezahürüne dair tartışmalarda da ortaya çıkmaktadır. Görme, bir yerden bir yere hareket etme ve diğer sistemler söz konusu olduğunda, benzeşme ya da evrimsel bağlantılar aranabilir. Ama zihinsel özelliklere bu şekilde yaklaşılmaz. Makinelerin düşünüp düşünemedikleri, Çince den çeviri yapmayı ya da satranç oynamayı başarıp başaramadıkları konusundaki tartışmalarda farklı bir şey söz konusudur. Haya-li bir Marslının ya da programlanmış bir bilgisayarın Çince anlayıp anlayamadığını sorarız, ama dünyalı olmayan bir canlının ya da bir kameranın bir insan gibi görüp göremediğini sormayız. Kodlanmış girdi-çıkıtlarla bir algoritmayı mekanik bir şekilde uygulayan bir insanın İngilizceden Çinceye çeviri yaptığının söylenip söylenemeyeceğini tartışan ciddi bir külliyat vardır, ama retinal uyarılmayı görsel imgeyle ya da bir nesneye uzanmakla eşleştiren hesaplamaların ve algoritmaları taklit etme konusunda gündeme

getirilebilecek benzer sorular için böyle bir külliyat yoktur. *Anlam kuramı* açısından bakıldığında, nasıl bir yapıya sahip olursa olsun (gerçek ya da hayali), her türlü canlıya uyacak olan kavramlar inşa etmenin kritik bir görev olduğu düşünülür; oysa bu görme ya da hareket etmeyle ilgili bir kuramın görevi değildir. İşin tuhaf yanı, sesbilim kuramı için de bir görev olarak görülmez bu, ama soruların burada da bir o kadar değeri vardır (bence hiç). Benzer şekilde, farklı nesnelerin ya da farklı doğa yasalarının olduğu bir dünyada neyin dolaşım sistemi ya da molekül olarak görüleceğini kimse sormaz.

Tartışmalar yalnızca özünde düalist olmayıp, aynı zamanda, görünen o ki, net bir amacı ya da hedefi de yoktur: Uzay mekiğinin uçup uçmadığı ya da denizaltıların denizde gittiği ama yüzmediği tartışmalarıyla aynı düzeydedir; bu örneklerde olgu değil, karar sorunları vardır; zihin örneğinde önemli olduğu düşünülse de, henüz açıklanmamış –ve yeri gelmişken belirtelim, Alan Turing’in klasikleşmiş yazısında yaptığı ve son yıllardaki ateşli tartışmaların çoğuna ilham kaynağı olmuş açık uyarıyı göz ardı eden varsayımlara dayandırılmaktadır.

Dile döndüğümüzde, içselcilik-dışsalcılık meseleleri gündeme gelir; gerçi yine yalnızca anlam kuramı için geçerlidir bu, aynı tarzlarda ortaya konulsalar da, sesbilim için değil. Dolayısıyla anlamların “kafada mı” olduğu, yoksa dışsal olarak mı belirlendiği sorusunu sormamız beklenmektedir. Bugün geleneksel cevap dışsal olarak iki tür etken tarafından belirlendiğidir: Gerçek dünyanın özellikleri ve topluluk normları.

Hangi anlam kavramı araştırılmaktadır? Gerçek çevirinin akılcı yeniden inşası kimi zaman önerilen hedeflerden biridir, ama öneriler bu terimlerle ciddi bir şekilde değerlendirilmemektedir ve ayrıca projenin anlamı açık değildir. Belirtilen bir diğer amaç ise “ortak bir halk dili”nde bir sözcüğün anlamını (bir sözcüğün sesi değil) belirlemektir; bu kavramın bütünlüklü bir şekilde formüle edilmesi ge-

rekiyor.³ Bu hedefin İngilizcede “anlam” sözcüğünün ya da eğer varsa diğer dillerdeki benzer ifadelerin anlamsal özelliklerini keşfetmek olmadığı açıktır. Araştırma kavramsal kaynaklarımızı araştıran etnobilime mi aittir? Yürütülen araştırmaların bu amaca pek uygun olmadığı görülmektedir. Soruların dil ve dil kullanımının doğasına ilişkin olarak kendi tarzında gelişecek olan doğalcı araştırmayla da bir ilgisi yoktur. Burada başka nasıl bir olanak vardır? Cevap açık değildir.

Aslında bu noktada bazı tuhaf hamleler söz konusudur. Hilary Putnam’ın tasarladığı ve dışsalci varsayımlar için temel motivasyonu sağlayan, İkiz-Yeryüzü düşünce deneyini ele alalım. Bir versiyonda, bize benzer konuşmacıların “su” sözcüğünü H₂O’ya değil, XYZ’ye göndermede bulunmak için kullandıkları İkiz-Yeryüzü’nde, “su” sözcüğünün *kaplam* ya da *gönderimine* ilişkin sezgilerimizi araştırmamız istenir. Fakat bu konuda hiçbir sezgimiz olamaz, *çünkü kaplam, gönderim, doğrudur, işaret etmek* ve ilgili diğer terimler teknik icatlardır ve tam da mucitlerinin bize söyledikleri anlama gelir: Teknik anlamda tensör ya da karar verilemezlik hakkındaki sezgilerimizi araştırmaktan daha fazla anlam ifade etmeyecektir.

Düşünce deneyini gündelik dil kullanarak ortaya koyduğumuzu varsayalım. Örneğin İkiz-Oscar’ın Yeryüzü’ne geldiğini, susamış olduğunu ve bir bardak Sprite’a ya da musluktan akana işaret ederek –tuhaf bir H₂O, klor ve Allah bilir daha nelerin tuhaf bir karışımı, yerden yere ciddi farklılıklar gösterir ama “su” diye adlandırılır– *şunu* istediğini varsayalım. İki durumda da yanlış yaptığı söylenebilir mi? Birinde? Hangisinde? Haznedeki çay filtresinden geçen musluktaki şeyi (dolayısıyla Oscar için su *olan* şeyi) ve içine poşet çay atılan kimyasal açıdan aynı maddeyi (dolayısıyla Oscar için su değil, *çay* olan şeyi) kastettiğini varsayalım. Hangi durumda İkiz-Oscar hatalıdır ya da ha-

3 Putnam’ın önemli yazısının (1975) arkasında bu nedenler yer almaktadır ve bunu Putnam (1992)’de tekrarlar.

talı mıdır? “İnancın içeriği”ne baktığımızda, eğer İkiz-Oscar susuzluğunu dindirmek için musluktan akan şeyi istemeye devam ederse, su hakkındaki görüşünü, bu tür bir değişim için hiçbir kanıt olmadığından akıldışı bir şekilde değiştirmiş olur mu? Yoksa, Yeryüzü’ndeki maddenin öncelikle “water” [su] (İkiz-İngilizcesinde) olmasına olanak tanıyan, su hakkındaki özgün inançlarına bağlı kalarak akılcı mı davranmaktadır? Eğer ikincisi geçerliyse, o zaman su hakkındaki inançlar Yeryüzü ve İkiz-Yeryüzü’nde ortaktır, tıpkı iki gezegende aynı madde hakkındaki inançların değişebileceği, koşullara göre su ya da çay olarak alınabileceği gibi (üstelik farklı inançların nesnelerinin tastamam aynı yapıya sahip olduğuna dair kesin ve eksiksiz bir bilgi olsa bile). Benim söz dağarcığı ve etnobilim incelemeleri açısından ilintili olan, ama düşünce deneyinin amaçlanan sonuçlarının altını oyan kendi sezgilerim var.

Başka birçok problem var. İkiz-Yeryüzü problemi, normal kullanımın yaslandığı söylemin önvarsayımlarını geri çekerek ortaya koyulur. Laura’nın İngilizce anlayıp anlamadığını sormaya benzer. Ayrıca eğer argüman “su” için geçerliyse, o zaman erken döneme ait bir gelenekte benzer bir statüsü olan “toprak”, “hava” ve “ateş” için neden geçerli olmasın? Bu örneklerde “aynı madde” nedir? Veya “gökyüzü”nü düşünün. Bu sözcüğü belirtisel nitelikte, bulutsuz bir gecede gördüğüm şeye göndermede bulunmak için kullanıyorum: Boston’da ayrı, Tazmanya’da ayrı bir şey. Sıradan önvarsayımlardan vazgeçildiğinde (İkiz-Yeryüzü’nde olduğu gibi), bazı koşullarda “su”yu benzer bir tarzda kullanma kararı alabilirim. Tercihin boyutları o kadar çeşitlidir ki, Stephen Stich’in belirttiği gibi “felsefe kuramı tarafından önceden kirletilmemiş birçok kulağın” standart örneklerde hiçbir net yargıda bulunmaması şaşırtıcı değildir. Zengin bir kuramsal bağlamda bu belirleyici bir itiraz olmayacaktır, ama iddia edilen örneklerin ötesinde çok az şeye sahip olduğumuzda göz ardı edilmemesi gereken bir ikazdır (Stich 1983; bu kitapta birkaç yorum için, bkz. 2. Bölüm).

Putnam'ın bu tür problemlere yanıtı bana ikna edici görünmüyor. Sözcüklerin göndermede bulunmadığını kabul eder, dolayısıyla *sözcüklerin gönderimi* hakkındaki sezgilerin farklı bir tarzda yeniden formüle edilmesi gerekiyor. Putnam burada Peirce'ın "*gönderim* [*"doğrudur"* anlamında] üçlü bir ilişkidir (X kişisi Y nesnesine G göstergesiyle göndermede bulunur)" görüşünü benimser ki, burada Y'ler "dünyadaki gerçek nesnelerdir" (Putnam 1992: 382). Ayrıca "sözcüklerimiz ile dünyadaki şeyler arasında bir ilişki olduğu varoluşumuz açısından temeldir; dünyadaki şeylerle ilişkisi olmayan düşünce boştur" (1992: 383).⁴ Dolayısıyla bir sözcük insanlar o sözcüğü göndermede bulunmak için kullandıklarında dünyadaki gerçek bir nesneye göndermede bulunur (doğrudur). İnsanlar "Çince" sözcüğünü Pekin ve Hong Kong'da konuşulan dile göndermede bulunmak için kullandıklarından, Çince bu "dünyadaki gerçek bir nesnedir" ve aynısı "zihin", "ortalama insan", "Joe Sixpack", "serbest ticaret", "gökyüzü" vb. ve sıfatlar, eylemler ve diğer ilişkisel ifadeler için de geçerli olmalıdır.

Bu tür aşırı Whorfçı sonuçlar bir tarafa, birkaç sorun doğmaktadır. Birincisi, bu formülasyonu kabul ettiğimizde, dışsalıcı argümanlar çöker ki, bunların arasında İkiz-Yeryüzü deneyi, "dilsel işbölümü" örneği⁵ ve diğerleri de vardır. İkiz-Oscar, Yeryüzü'ne gittiğinde, bardaktaki şeye "su" adını vererek bir bardak su istediğinde, Putnam'ın revizyonuna bağlı kalarak, İkiz-İngilizcesinde *suyun* H₂O'ya göndermede bulunduğu sonucuna varırız, böylece anlamlar yine kafamızın içindedir. Diğer argümanlar da benzer nedenlerle başarısızdır.

4 Bir dipnot atlanmıştır. Düşüncenin boşluğu konusundaki ifade çok güçlü görünmektedir, ama bunu bir kenara bırakalım.

5 Tartışmalı bir tabir, zira Putnam saygı duyduğumuz "uzmanlar"ın bile bizim dilimizi konuştukları şeklindeki gizli gerekliliği bırakmış görünmektedir; böylece toplumsal yön ortadan kalkar ve yeniden "aynı töz" görüşlerine geri döneriz.

İkincisi, revizyon yararlı değildir, zira Peirce'ın tezi icat edilmiş teknik bir *gönderim* kavramı içerir, dolayısıyla sahip olamayacağımız sezgilerle, başladığımız yere dönmüş oluyoruz. Gündelik kullanımda, "gönderim" Peirce'ınki gibi üçlü bir ilişki değildir. Daha ziyade, X kişisi Y'ye K koşullarında İ ifadesiyle göndermede bulunur, dolayısıyla ilişki en azından dörtlüdür; Y'nin dünyada gerçek bir nesne olmasına ya da X tarafından bu şekilde görülmesine gerek yoktur. Daha genel olarak, X kişisi içsel anlamsal özellikleriyle İ ifadesini belli girift perspektiflerden bakarak dünya hakkında konuşmak için kullanır, dikkatini K koşullarında bunların tetiklediği "içeriğin yerelliği"yle (Bilgrami'nin kastettiği anlamda) onun belli yönlerine verir. Gerçekten de İ'nin bileşenleri, Jones'un (Boston'a ve gözde yaylı sazlar dörtlüsüne atıfla) Jordan Hall'daki icranın kayda değer olduğunu söylediğinde olduğu gibi, Jones'un göndermede bulunduklarıyla hiçbir içsel anlamsal ilişkiye sahip olmayabilir.

Putnam'a göre, "Chomsky, konuşmacılar, sözcükler ve dünyadaki şeyler arasında bir ilişki olduğunu çok iyi biliyor". Kullanım koşullarından soyutlarsak, bir kayayı kaldırmak için elimi kullanabildiğimde kişiler, eller ve kayalar arasında az çok bir ilişkinin olması anlamında, evet vardır. Fakat bu bize, Putnam'ın ulaşmayı istediği sonuçlara benzer bir şeyi kabul ettirmekten epeyce uzaktır.

Gönderim ve benzeri doğal dil ve sağduyuya dayalı kavramlardan "sözcüklerimiz ile dünyadaki şeyler arasında" hiçbir ilintili ilişki çıkaramayız. Gerçek kullanım ve düşünceye yaklaşmak üzere resmi doldurmaya başladığımızda, dışsalcı sonuçlar tek bir istisna dışında sürdürülebilir değildir: Çok çeşitli kullanımlarda bazıları arzulanan özelliklere sahip olacaktır; özel koşullarda, suyu "aynı sıvı" anlamında anlayabiliriz, burada "sıvı" ve "aynı" sözcükleri bilimin keşfetmeye ve diğer dışsalcı varsayımları karşılamaya çalıştığı türde kavramlardır. Dünya hakkında düşünmek kuşkusuz "varoluşumuz açısından temel"dir, ama bunun mesele hakkında daha iyi bir anlayışa sahip

olma yolunda bir ilerleme olmadığı görülmektedir.

Felsefi araştırmanın başka açılardan da tuhaf bir şekilde çerçevelendirildiği görülmektedir. Örneğin “su” sözcüğü çeşitli edim sistemleri tarafından söyleyiş, algı, dünya hakkında konuşma vb. için erişilen sesbilgisel, anlamsal ve biçimsel özelliklerin bir derlemesidir. Eğer anlamının kafanın içinde olduğunu reddedersek, neden sesbilgisel yönleri de kafanın içinde olmasın? Neden “su”yun *sesbilgisel içeriğinin* moleküllerin belli hareketleri ya da “düzgün telaffuz” hakkındaki uzlaşımlar tarafından belirlendiğini kimse söylemez? Sorular saçma ya da alakasız diye görülür. Neden anlam konusunda da aynısı olmasın?

Literatürde buna verilen bazı cevaplar vardır. Örneğin Putnam’ın “su” ve H₂O hakkındaki yargıları kısmen bilimsel söylemdeki anlaşılabilirlik sorunundan güdülenir. Kendisinin dikkat çektiği gibi, biz Bohr’un kuantum kuramı öncesi günlerde “elektron” terimini kullandığında tamamen saçmaladığını ya da tüm söylediklerinin yanlış olduğunu söylemek istemiyoruz. Putnam bu tür saçma sonuçlardan kaçınmak için, Bohr’un bazı uzmanların bugün nihayet bizi hakkında bilgi sahibi yapabileceği (ya da belki bilgilendiremeyeceği) *gerçek* atomlara ve elektronlara göndermede bulunduğunu savunur. Eğer gönderimi belirleyen anlamsa, o zaman anlamlar, İkiz-Yeryüzü deneylerinin gösterdiğinin düşünüldüğü gibi, kafanın içinde değildir.

Fakat argüman burada bahsedilenlerin ötesinde bazı nedenlerle ikna edici değildir. Jay Atlas atom mühendislerinin “hafif su”yu “ağır su”dan ayırdığına, yalnızca ilkinin H₂O olduğuna dikkat çekmiştir. Atom mühendislerini uzman kabul edersek, gerçekte “hafif su”yu kastederken “su” sözcüğünü hep yanlış mı kullanıyoruz? (Kapsamlı tartışma için, bkz. Atlas 1989) Avagadro öncesinde kimyacılar “atom” ve “molekül”ü birbirinin yerine kullanıyorlardı. Söylediklerini anlaşılır kılmak için, bugün “atomlar” ve “moleküller” diye adlandırılan şeylere (ya da gerçekte neyse ona – bunu bugün kimse bilmiyor olabilir) gönder-

mede bulunduklarını varsaymamız gerekir mi? Bohr atom modeli bulunduktan sonra, asitlerin ve bazların potansiyel elektron alıcıları ya da vericileri olarak görülmesi önerilmiştir, böylece sülfürik asidin yanı sıra, bor ve alüminyum klorürü asit haline getirmiş ve “fiziksel inorganik kimyada tamamen yeni bir alan” açılmıştı; standart bir bilim tarihinin tespiti budur (Brock 1992: 482). İlk bilimcilerin gözünde bor *gerçekten* asit miydi? Onların görüşlerini anlaşılır kılmak için bunu varsaymak zorunda mıyız? İçimizden daha basit nitelikte bir örnek vermek gerekirse, yapısal sesbilimcilerin 40 yıl önce, üretici sesbilimcilerin sesbilimsel birimler adını verdiği şeye göndermede bulunduğunu varsaymamız gerekir mi (her ne kadar bunu şiddetle ve haklı olarak reddetmiş olsalar da)? Yapısalcı sesbilim kuşkusuz anlaşılabilir, ama varsaydığı türde varlıklar olduğunu farz etmeden; kuramın çoğu bugün, birçok sonucu benimsenerek yeniden yorumlanabilir.

Bu tür durumlarda gerekli olan belli oranda bir ortak yapıdır. Bunların hiçbirinde ne kadarının ortak olması gerektiğini ya da hangi “inanç benzerliği”nin gerekli olduğunu belirlemenin ilkesel bir yolu yoktur. Bazen benzerlikleri belirtmek ve fikirleri yeniden formüle etmek yararlıdır, bazen değildir. Aynısı genç ve ihtiyar Bohr için de geçerlidir. Bilimsel girişimin bütünlüğünü ya da kuramsal anlayışa doğru saygın bir ilerleme kavramını sürdürmek için daha kesin bir şeye ihtiyaç yoktur.

Putnam’a göre, salt yapısal benzerlik “kusurlu olsa da, iki kuramdan birinin *elektronlar* –veya *hafif su*, *atomlar* ve *moleküller*, *asitler* ve *bazlar*, *sesbirimler* vb.– adını verdiğimiz ele avuca sığmaz zihin dışı olguların davranışlarını tarif ettiğini söylemekten çok farklıdır.” Bu doğrudur, ama konuyla ilintili değildir. Her durumda, mevcut kuramlar dahil, dünya hakkındaki kuramları bilim kurgudan ayıran her şeyi eklememiz gerekir. Bu tür kuramları, ne kadar kusurlu bir şekilde olursa olsun, zihin dışı olguları tarif etmek için kullanırız, bunların arasında Apollo ve Güneş, Galen’in dört karakteri ve Demokritos’un atomları,

Descartes'ın canlı ruhları olan tüpleri ... ve bugünkü girişimler de vardır. Fakat hiçbir durumda, bu nitelikte dış-salcı argümanlara dayandırılan türde bir *gerçek gönderim* kuramını benimsemek için ikna edici bir neden yoktur.

Bu düşünceler bir tarafa, bilimlerde *gönderim* hakkındaki tartışmaların insan dili ve sağduyulu anlayışla özel bir ilişkisi yoktur, tabii eğer “elektron”, “baz”, “özvektör” (*eigenvector*), “sesbirim” vb. sözcüklerin (ayrıca muhtemelen içinde yer aldığı diğer ifadelerin, belki aynı zamanda formüllerin, diyagramların vb.) İngilizceye ve diğer doğal dillere mensup olduğu şeklinde bir varsayımı da eklemediğimiz müddetçe. Putnam sözlüğün bu anlamda türdeş olduğunu varsayımıştır. Dolayısıyla anlam bütüncülüğünü savunurken, anlam kuramının “en zor örnek”le ilgilenmesi gerektiğini savunur; zamanında bugün bir yanlışlığı ifade ettiği düşünülen bir tarzda tanımlanmış olan “momentum” örneğini verir. Bunu nasıl yorumlarsak yorumlayalım, fizikçinin kullandığı anlamda “momentum”un, sözlüğe, çocuğun “ev” ve “yükselmek” gibi sözcükleri kapmasına olanak tanıyan aynı dil yetisi mekanizmalarıyla girdiğini ve dil yetisi tarafından belirlenen sözcüksel girdilerin özelliklerine sahip olduğunu varsaymadığımız müddetçe, dil araştırmalarıyla bir ilgisi yoktur. En hafif tabirle, bu husus kuşkulu görünmektedir.

Putnam teknik anlamda “gönderim diye bir ilişki olduğuna katılıyorum” derken haklıdır, ya da en azından olabilir, ama benim ne dediğimi kaçırmaktadır: Doğalcı araştırmanın, belli ifadelerin dünyadaki şeyleri seçmesinin istendiği simgesel sistemler inşa etmeyi amaçladığını varsaymak makuldür.⁶ Fakat bu tür çabaların bizi gündelik dil ve sağduyulu anlayış hakkında bilgilendirdiğine inanmak için bir neden yoktur. Putnam'ın belagatli “bi-

6 Burada konuyla ilgisiz bir şekilde, zihinsel temsillerin sözdizimi incelemelerinde teknik bir gönderim kavramının devreye sokulması gereğinden bahsedilebilir, tıpkı sesbilime sesbilgisel özellikler arasındaki ilişkilerin dahil edilmesi gibi.

limcilik” eleştirisi dikkate alındığında mevcut tutumu beni şaşırtmıştır.

Anlamı bir kenara bırakırsak, düşüncenin içerikleri dışsal olarak mı belirlenmektedir? *İçerik* konusunda bu tür soruları (geniş ya da dar) akla yatkın bir şekilde sormak mümkün değildir; bunlar yine teknik kavramlardır. Ama insanlara, içsel durumlarıyla uyumlu olmayan temellerde düşünce atfedip atfetmediğimizi sorabiliriz. Egzotik örneklere gerek olmadan bunu yaptığımız açıktır. Eğer Jones bana 50 yıl önce Verdun’de siperlerde ölenlerin yasını tuttuğunu söylerse, II. Dünya Savaşı’ndan değil, I. Dünya Savaşı’ndan bahsetmektedir (onun hakkında konuşmaktadır) veya gerçekte II. Dünya Savaşı hakkında konuşmakta (düşünmekte) ve dolayısıyla yanılmaktadır. İlkinde, ona içsel olmayan bir durum atfederim; bu atfetme onun değil, benim inançlarıma dayalıdır. Psikolojinin bu örnekte belirtildiği şekliyle Jones’un durumuyla ilgilenip ilgilenmediğine dair gerçek bir soru yoktur. Bu yine bir karar sorunudur; bu örnekte, icat edilmiş bir teknik terim olan “psikoloji” hakkındadır. Benzer şekilde, eğer Anna Karenina gerçek bir insan örnek alınarak oluşturulmuşsa, Tolstoy onun hakkında düşünüyor, konuşuyor, inançlara sahip oluyor vb. olabilir ve aynısı bilgili okurlarından bazıları için de geçerlidir; bu konuda hiçbir şey bilmeyen Smith’e gelince, koşullara göre şu ya da bu şekilde karar verebilirim. Sonucu ne olursa olsun, bize psikolojinin “gerçek” konusu hakkında hiçbir şey söylemez, ama bunlar insanların dünya hakkında nasıl konuştuklarına ilişkin içselci araştırma (insanların koşulları farklı şekillerde yorumladıklarından başkalarını farklı şekillerde tarif etmeye götüren iç durumları konu alan araştırma) için makul konular olabilir.

Bu bağlamda da, içselcilik karşıtı sonuçları desteklemek için tasarlanmış düşünce deneyleri çoğu zaman kuşku varsayımlara dayanıyor görünmektedir. Örneğin hafifçe basitleştirilmiş şekliyle Lynne Rudder Baker’ın çekirge-cırcırböceği örneğini ele alalım (Baker 1988). Jones’un

normal İngilizce konuştuğunu, Smith'in ise kendi konuşma topluluğunda çekirgeye *cırcırböceği* denmesi haricinde aynı İngilizceyi konuştuğunu varsayalım. J'nin dilini Jones'tan, S'nin ise Smith'ten öğrendiğini ve “çekirge” sözcüğünü çekirge ile cırcırböceği arasındaki ayrımın bulanık olduğu aynı resimlerden ve “hasbelkader hem çekirge hem de cırcırböceğine ait olan bilgilerden” öğrendiklerini varsayalım. Eğitmenlerin niyetleri farklı olduğundan, J'nin “çekirgelerin bir tehdit olduğu inancını, S'nin ise cırcırböceklerinin bir tehdit olduğu inancını edindiği açık görünmektedir” der Baker (1987: 121), oysa J ve S aynı içsel durumdadır.

Bu varsayımlara göre, J ve S aynı şekilde genelleme yapacaktır, dolayısıyla kuşkuya yer bırakmayan bir çekirge gördüğünde ikisi de “çekirge” diyecektir, ama S hata yapmış olacaktır; çünkü dile getirdiği inançlar çekirgeler değil, cırcırböcekleri hakkındadır. Diyelim ki S alakasız bir dil konuşanların olduğu bir adaya taşınıyor ama torunları onun dilini kusursuzca öğreniyorlar, ama tüm kayıtlar ve eşasılılar (*cognate*) kaybolmuştur; aynısı J için de geçerlidir. J ve S'nin torunlarının artık dilleri ve dil kullanımları bakımından ayırt edilmeleri mümkün değildir ve tarih geri çevrilemez olduğundan asla başka türlü öğrenemezler. Gelgelelim, farklı inançlara sahip oldukları ve S'nin torunlarının “çekirge” sözcüğünü kullanırken birçok hata yaptıkları, aslında hep cırcırböceklerinden bahsettikleri ve cırcırböceklerini düşündükleri açık olsa gerek. Aslında bizim S-nesli türüne ait olduğumuz, tarihöncesinin puslu semalarında bir yerlerde atalarımızın S koşullarında “çekirge” haline gelen sözcüğü edindikleri, oysa onlara öğretenlerin bazı farklı türlere (X) gönderme yapmayı amaçladığı, dolayısıyla “çekirge” sözcüğünü kullanırken ifade ettiğimiz sözcüklerin gerçekte X'ler hakkında olduğu ve çoğu zaman yanlış olduğu söylenebilir.

Ben bunların hiçbirine, hatta ilk adımına bile tamamdır demiyorum. Ama neden önem arz ettiği de açıktır. Baker'ın sezgilerini kabul ettiğimizi varsayalım. Bu bize dil, inanç ve düşünce hakkında ne anlatır? Olsa olsa,

bazen diğer insanların inançları ve niyetleri üzerinden X'e inançlar (vb.) atfedebileceğimizi söyler; ama basit ve sıradan örneklerle baktığımızda da bu açıktır. Yine, koşullar değiştikçe inanç atfetme tarzlarımızın nasıl değiştiğine dair araştırma dilsel anlambilimin ve etnobilimin meşru bir konusudur, ama insanların nasıl bilişsel durumlar edindikleri, ilişki kurdukları vb. konulardaki incelemeler kendi ayrı yolunda ilerleyecektir.

Standart bir dışsalcı argümana göre, dış dünya bir öznenin düşüncesinin içeriğini belirlemedikçe, “bu öznenin düşüncelerinin bir başkası için nasıl mevcut kılınabileceği tam bir gizemdir” (Bilgrami 1992: 4). Psikoloji açısından bu varsayım gerekli değildir. Jones’un söylediklerini Smith’in nasıl anladığını açıklamak için, Smith ve Jones’un zihnindeki sesbilgisel temsillere karşılık olan dış dünyadaki varlıklara başvurmamıza gerek yoktur (sözgelimi, sözdizimsel öge “çift dudaklı patlamalı” ile ilintili bazı molekül hareketleri); artık anlamlar ve düşünceler örneğinde dışsal nesnelere gerek yoktur. Kuşkusuz başka olasılıklar da vardır ve muhtemelen doğrudur. Örneğin, Smith Jones’un ona benzer olduğunu varsayıp –bazı düzeltmeler (D) hariç– ardından D’yi geliştirmeye çalışır; bu görev kolay, zor ya da olanaksız olabilir. Smith başarılı olduğu oranda, Jones’a kendi zihninin inşa ettiği ifadeyi (sesi ve anlamı da dahil) atfeder, iletişim bir az ya da çok meselesidir.⁷ Başka türde bilgilerden yararlanarak, belki de benzer bir tarzda Jones’un düşüncelerini öğrenmeye çalışır.

Kuşkusuz burada psikolojiden bahsediyoruz ve sorunların yalnızca folk psikolojide ortaya çıktığı varsayılır,

7 Fakat “benzer anlamın bizim için başarılı bir şekilde iletişim yürüttüğümüz anlamına” geldiği sonucu çıkmaz (Quine’dan aktaran Dreben 1992: 305). Benzer şekilde, bizim için kulağa benzer gelme sadece başarılı iletişim kurduğumuz anlamına gelmez. İki durumda da, Quine’in doğalcılık karşıtı davranışçı kısıtlamalarından ayrıldığımızda, dil ve zihnin ortak özellikleri üzerinden “benzer”in ne menem bir şey olduğu hakkında söyleyecek daha çok şey vardır.

en azından Bilgrami açısından böyledir. Ama burada sonuçlar aynı şekilde çürük temellere yaslanıyor görünmektedir. Smith ve Jones'un ilişkilerinin Mary tarafından düşünceleri, anlamları ya da sesleri sabitleyen "herkese açık" varlıklar varsaymak suretiyle yorumlandığına inanmamız için hiçbir neden yoktur. Ayrıca iletişim konusundaki bir gizemin folk psikolojiyle ilintili olduğu bile şüphelidir, zira bu tür sorunları çözmesine gerek yoktur ve genellikle çözme ye çalışmaz.

İkiz-Yeryüzü türünde örnekler, uzlaşım sal dışsalci dil ve düşünce kuramlarının sivri uçlarından biridir. Diğeriyse otoriteye ve uzmanlara saygıyı, topluluk kurallarını vb. içermektedir. Anlamlar "kafanın içinde" değildir, çünkü bu tür terimlerle sabitlendiği savunulmaktadır. Yine, araştırmada anlam kavramının nereye oturduğunu da sorabiliriz. Bu açıkça, dil ve dil kullanımı ya da İngilizcede "anlam" ve "dil" için sözcük girdileri üzerine bilimsel bir araştırmanın parçası değildir. Bilgrami'nin (1992:3) bu argümanın sivri ucunu (kanımca haklı olarak) reddederken projeyi tarif ettiği gibi, "insan davranışının sağduyuya dayalı psikolojik açıklaması" üzerine bir inceleme, bir spekül atif etnobilim midir bu? Belki de amaçlanan budur, ama eğer öyleyse, çıkarılan sonuçlar değişen koşullara bağlı olarak epey farklılık göstermekte ve ortaya hiçbir netlik çıkmamaktadır.

Araştırmanın konusu ne olursa olsun, gizemini koruyan bir "ortak halk dili" kavramına hayati şekilde bağlıdır. Eğer gündelik konuşma kavramıysa, her türlü kuramsal açıklama için yarıarsızdır. Dünyada "Çince" ya da "Almanca" gibi sözcüklerin, hatta daha da dar kapsamlı sözcüklerin seçtiği bir şey olmadığı ampirik dil incelemelerinde uzun zamandır kabul görmüştür. Aynı dili konuşmak "yakınında yaşamak" ya da "benzemek"ten farksızdır; sabitlenecek bir kategori yoktur. Gündelik dilin, torunumun konuştuğu şeye göndermede bulunacak bir yol sunmaması, gündelik yaşam için sorun teşkil etmez, ama ampirik inceleme farklı bir kavram gerektirir. O araştırmada torunumun dil yetisi, onun "dil"ini belirleyen (veya belki

de onun “dil”i *olan*) belirli bir durumdadır. Topluluklar, kültürler, saygı örüntüleri vb. insan yaşamında çok çeşitli şekillerde ve günlük konuşmada “dil” adını verdiğimiz şeyle hiçbir özgül ilişki olmadan yerli yerine oturur. Bert’in uyluğundaki acıya arterit adını verip vermeyeceğinin ya da “unbiased” demek için sözlüğün dediği gibi “disinterested” sözcüğünü mü yoksa aslında hemen her konuşmacının inandığı gibi “uninterested” sözcüğünü mü kullanması gerektiğinin veya sözcükleri Boston ya da London’da olduğu gibi mi telaffuz etmesi gerektiği sorusunun hiçbir anlamlı cevabı yoktur.⁸

Dışsalıcı anlam ve dil kuramının bu kısmından benim kavrayabildiğim kadarıyla –ya da bu tür kavramlara yaslanan anlam kuramı ve dil felsefesi çalışmalarının herhangi birinden, bir anlam çıkarmak mümkün değildir– çok geniş bir alanı kucaklamayı amaçlayan bir cümle.

Kısacası, doğalcılık içselci bir yaklaşımı gerektirmese de, gerçekçi bir alternatif bırakmadığı görülmektedir. Ayrıca gerçek ampirik incelemede, bu yaklaşım düzenli olarak benimsenmektedir, üstelik bu reddedildiğinde bile (bu konuyu başka bir yerde ele almıştım); bilindiği üzere, bilimcilerin ne yaptıklarını belirlemek için ne yaptıklarını araştırırız, bu konuda ne söylediklerini değil.

8 Dil incelemelerinden aşına olduğumuz bu gözlemler “filozof ve dilbilimciler”in genel olarak varsaydıkları anlamda “dil diye bir şey yoktur”, “öğrenilecek, hatmedilecek ya da doğuştan sahip olunan bir şey yoktur” diyen Davidson’ın düşüncesinden ayrı tutulmalıdır (Davidson 1986b: 446). Fakat Davidson’ın aklında çok farklı bir *dil* kavramı vardır ve haklı olduğu kesin olsa da, “böyle bir şey yoktur” diye düşünürken, bu yargı ya da ampirik dil incelemeleri kavramları hakkındaki argümanı kusurludur. Gerçek iletişimde her türlü kestirimin bir “geçiş kuramında” (bu psikolojik bir tikeldir) kullanıldığını söylerken haklıdır. Fakat “bir dil kavramı”na, “keyfi bir sözün anlamını bulmak için kurulmuş portatif bir yorum makinesi”ne gerek olmadığı sonucu çıkmaz buradan (1986b: 445). Bunu söylemek hava modellerindeki kaotik öğelerden ötürü jet akımı diye bir şey olmadığını savunmaya benzer. Birkaç yorum için, bkz. 2. Bölüm.

Daha önce de belirtildiği gibi, içselci sınırların ötesine geçen araştırmaların meşruiyeti meselesi söz konusu bile değildir. Bunun en basit bir basmakalıp gerçek olarak görülmesi gerekir. Dolayısıyla benim ve başkalarının daima bunu reddettiğimizi duyduğumda şaşıyorum. Örneğin toplum-dilbilim üzerine yakın döneme ait bir metin şu kayda değer cümleyle başlamaktadır: “Genel olarak modern dilbilim, gramerlerin konuşmacıların toplumsal yaşamlarıyla ilgisiz olduğu kabulünden yola çıkar” (Romaine 1994: vii), kimsenin savunmadığı saçma bir görüş olsa da, yazar bunu benim “iktidar sorunları ... dilbilimcilerin ele almaları gereken türde meseleler değildir” (s. 1) –örneğin zamanımın ve enerjimin önemli bir kısmını alan faaliyetlere girişmemem gerekir– ısrarına yorar. Kitap şu sonuçla bitiyor: Dilsel farklılıklar “iktidar ve statü eşitsizliklerini sergileyip aktarır” (s. 225) –örneğin saygın lehçeler vardır– bu keşfin, bu tür meselelere dair incelemelerin dilin doğası hakkında bugün bilinenler ışığında aydınlatılmadığı iddiamı çürüttüğü savunulmaktadır.

Literatürde buna benzer çok sayıda beyan vardır ve çoğu zaman ateşli, hatta öfkeli bir şekilde savunulmaktadır. Aslında bunlar benim dile getirdiğim bir inanca dayalı gözükmemektedir: İnsanlar doğruyu söylemelidir. Daha somuta inersek, iddialar doğru olmadığı müddetçe insanla ilgili alanlarda özel bir içgörüyü sahip olduklarını iddia etmemelidirler; yok eğer sahiplerse, bu özel bilgiyi bildirmelidirler ki, bu nadiren zordur. Bu tür meselelerde caka satmak sadece yıldırmaya ve marjinalleştirmeye yarar, “iktidar ve statü eşitsizliklerini” güçlendirir. Ayrıca anlayış sınırlarını çok açık hale getirmek, uzmanlık iddiasına çoğu zaman mesnetsiz bir itibar atfedilen bir kültürde ciddi bir sorumluluktur. Eğer insanın temel kaygılarıyla ilgili alanlardaki araştırmada dil, görme ya da diğer konulardaki sahici keşiflerden yararlanılabilirse, ne mutlu! Ama bunu ilan etmek yetmez, göstermek gerekir. Toplumdilbilime gelince, tanımı gereği dışsalcı olan tamamen geçerli bir araştırmadır. İnsanlar hakkındaki içselci araştırmadan bir

şeyler alır, ama bildiğim kadarıyla bir alternatif sunmaz. Bulgularının iktidar ve statü meselelerini ne kadar aydınlattığı ayrı bir sorudur.

Başka bir örnek vermek gerekirse, Putnam benim “ortak halk dili” hakkındaki yorumlarımı (aslında, basmakalıp gerçekleri) şöyle yorumlar: “Kültürler özselci bir şekilde tanımlanamadıkça, bunları unutmamız ve ciddi bir iş olan bilgisayar modellemesi işine geri dönmemiz gerekir” (Putnam 1992: 385). Bunu derken muhtemelen dil yetisine dair doğalcı araştırmayı kastediyor ki, bilgisayar modellemesi buna bazı katkılarda bulunabilir, ama hiçbir zaman benim özel olarak ilgi alanımda olmamıştır. Gelgelelim, bu kavramı sorgusuz sualsiz kullanmanın yol açtığı sorunları “kültür”den ya da “kültürel yaratılar”dan dem vurarak aşmak mümkün değildir; ayrıca Çince, İngilizce vb. –ve söz konusu meselelerde kültürün alakasızlığı– hakkındaki basit gerçeklerin kabulü hiçbir şekilde onun çıkardığı sonucu akla getirmez. Kültürler “dil” diye adlandırılması akla yatkın olabilecek her şeyle çok çeşitli şekillerde kesişir ve “kültür incelemeleri” sorunların çözümünde bir ilerleme kaydetmez.

Putnam’ın “*diller ve anlamlar kültürel gerçekliklerdir*” sözü (vurgu kendisine ait, s. 385) bir anlamda doğrudur ve zaten bu nedenle (diğer herkes gibi) hepimizin az çok paylaştığı kültürlerde terimlerin anlaşılma şeklini iktidar ve otorite yapıları, saygı örüntüleri, edebi anıtlar, bayraklar ve (çoğu zaman efsanevi) tarihler vb. üzerinden tarif ediyorum. “Dil” gibi terimler diğer konuşma topluluklarında farklı şekillerde kullanılır; bizim *inanç*, *anlam* vb. terimlerimiz normalde yakın bir karşılıktan yoksundur. Ama bu “kültürel gerçeklikler” dilin nasıl edinildiği, anlaşıldığı ve kullanıldığı, zamanla nasıl oluşturulduğu ve değiştiği, zihnin diğer yetileriyle ve genel olarak insan eylemleriyle nasıl ilişkilendirildiği konusunu anlamamıza katkı sunmaz. Ne ampirik dil incelemeleri ne de Putnam’ın “kültür incelemeleri (tarih, antropoloji, sosyoloji, kısmen felsefe)”, ciddi bir şekilde ele alındığında, sıradan kullanımın “ortak

halk dili” kavramından yararlanır; çeşitli bağlamlarda, bir antropolog Çin, Çin-Japon ya da Doğu Asya kültür alanından, tamamen farklı diller konuşan bilimcilerin kültüründen, New York, Kahire ve Rio’daki gecekondü sakınlarının kültüründen vb., konuşulan dillerle ya da gündelik kullanımda, edebi kültürlerimizde ve diğerlerinde “dil” diye adlandırılan şeylerle ilginç bir ilişki içermeyen incelikli bir tarzda bahsedebilir.

Bu tür diller çoğu zaman dar bir anlamda “kültürel yaratılar”dır: Çok az kişinin konuşabildiği, hatta dil ilkelelerini ihlal edebilecek kısmen icat edilmiş “standart diller”dir. Birçok kültürde “normlar” ve “doğru kullanım” bu tür yaratılar üzerinden belirlenmektedir, ama bunlar “kültür incelemeleri” açısından çok da önemli değildir, en azından bunlar çok şeffaf olduğu için. Örneğin Fransız Akademisi’nin davranışlarını incelemeye duyulan ilgi çok azdır.

Kültür incelemelerinde, günlük kullanımda olduğu gibi, John’un Bill’le aynı dili konuştuğunu, Bill’e benzediğini ve Bill’in yakınında yaşadığını söyleriz ve dediğimiz gayet iyi anlaşılır. Ama bu yüzden dünyanın nesnel alanlar ya da yerler diye bölündüğüne ya da John ve Bill için bir ortak şekil ya da ortak dil olduğuna inanmak gibi bir yanılsama düşmeyiz. Sorun Putnam’ın inandığı gibi açık doku ya da “keskin sınırlar”ın olmaması değildir, tıpkı “alan” ya da “çağ” örneğinde olmadığı gibi. “Standart diller” aslında çok keskin sınırlara sahiptir (örneğin Fransız Akademisinininki). Diğer kullanımlarda da “dil”in sınırları makul ölçüde keskindir, haritalardaki renkler ve benzeri gibi meseleler tarafından belirlenir. Ama olağan kullanım, dil ve dil kullanımı üzerine ampirik araştırma ya da ciddi bir felsefi düşüncenin gereklerini karşılamaya teğet geçen bir “ortak halk dili” kavramı bile sunmaz ve daha yeterli bir kavram da önerilmemiştir. Keza böyle bir kavram icat ederek doldurulacak bir açıklayıcı boşluk da bilindiği kadarıyla yoktur.

Putnam’ın yorumladığı makalenin temel hususlarından biri şudur: “İnsanlık açısından azami önemi olanlar da dahil olmak üzere birçok sorun, doğalcı araştırma kap-

samına girmez; bunlara farklı şekillerde yaklaşıyoruz” (bkz. bu cildin 2. Bölümü). Burada ya da başka bir yerde, “ciddi bir iş olan bilgisayar modellemesi”ne bağlı kalmamız gerektiği iması yoktur, yalnızca hangi alan olursa olsun “ciddi bir iş” yapmamız gerektiği söylenmektedir.

Psikolojinin diğer alanlarına içselci (ya da bireyci) yaklaşımlarda bir sorun var mıdır? Bu iddia pek çoklarının savunulmaktadır, ama kanaatimce sağlam temellerden yoksundur. İşitme incelemelerini ele alalım. Değişmez sorulardan biri işitme korteksinin sesin lokasyonunu nasıl belirlediğidir. Görsel ve bedensel-duyusal gibi bir “işitsel harita” olmadığı görülmektedir. Yakın dönemdeki bazı çalışmalar işitme korteksinin ses lokasyonunu nöronların uzamsal düzenlenişıyla değil, bir tür “Mors alfabesi”nde zamansal ateşleme örüntüsüyle kayda geçirdiğini göstermektedir (Barinaga 1994). Tartışma teknik ve günlük konuşmanın alışıldık birleşimi olan terimlerle ifade edilmektedir. Bunu okuyan biri, seslerin dış dünyasının gündeme getirdiği “sorunların çözülmesi”ne kritik göndermeler yaparak, işitsel algı kuramının dışsalıcı olduğu yanlısına düşebilir. Ama bu bir yanılsamadır. İşitme sistemi bu sözcüğün teknik bir anlamında “sorunları çözmez” ve nasıl olduğunu bilseler, araştırmacılar hoparlör kullanmak yerine reseptörleri doğrudan uyarmayı tercih edebilirler; tıpkı, kaptaki beyin için olduğu gibi, çalılıktaki fareyle yüz yüze gelecek şekilde kafasını çeviren bir baykuş için de geçerli olabilecek ses lokalizasyonu kuramı için, aslında temel kanıtı sunan bilgisayar modelinde yaptıkları gibi.

Aynı düşünceler David Marr’ın (1982) öncülük ettiği çizgide görsel algı incelemeleri için de geçerlidir ki, bu bağlamda epey irdelenmiştir. Bu çalışma çoğunlukla retina-nın yürüttüğü işlemlerle ya da daha gevşek şekilde ifade edersek, retinadaki şekillerin görme korteksiyle eşleştirilmesiyle alakalıdır. Marr’ın meşhur üç kademeli analizi (hesaplamalı, algoritmik ve uygulamalı) bu tür eşleştirmeleri çözümleme biçimleriyle alakalıdır. Yine, bu kuram bir nesneyi hareket halinde gören bir insan için olduğu gibi,

kaptaki beyin için de geçerlidir. Bunlardan ilki Marr'ın mesai arkadaşı Shimon Ullman'ın eserinde (1979) gerçekten incelenmiştir. Onun, yapının hareketten belirlenmesi üzerine incelemeleri, kişinin dönen bir küp görmesine yol açan (oysa çevrede böyle bir şey yoktur) takistoskop sunumlarından yararlanmıştı; burada “görmek” bir bitirme eylemi olarak değil, normal anlamında kullanılır. Eğer Ullman retinayı (veya görme sinirini) doğrudan uyarabilseydi, bunu yapardı. Araştırma, “görme sisteminin kullandığı iç temsillerin doğası ve bunların ortaya çıkmasını sağlayan süreçlerle ilgilidir” diye yazar Ullman. Bu açıklama tamamen içselcidir. Deney koşullarında bir küp gören insanın iç temsillerinin “içeriği” hakkında ya da retinanın bir dönen küp tarafından ya da dönen bir küpün videosu tarafından uyarılıp uyarılmadığı hakkında, yahut kurbağanın görme yetisine dair standart deneysel incelemelerde hareket eden bir noktanın ya da sineğin onun tarafından “temsili”nin içeriği hakkında anlamlı bir soru olamaz. Kuramda “içerik” ya da “temsili” gibi bir kavram yer almaz, dolayısıyla bunların doğasına dair verilecek bir cevap yoktur. Aynısı Marr'ın şu söyledikleri için de geçerlidir: Görme “bir temsilden diğerine aktarmadır ve insanın görme süreci söz konusu olduğunda, ilk temsil şüphesizdir –retinadaki fotoreseptörler tarafından yakalandığı şekliyle görüntü yoğunluk değerlerinden oluşur” (Marr 1982: 31)– burada “temsili” sözcüğü “bir şeyin temsili” şeklinde ilişkisel olarak anlaşılmamalıdır.

Teknik sunumlar bazı koşullarda “çuvallayan”, ama başka koşullarda “doğru cevabı” veren algoritmalarından bahseder; burada “doğru cevap” örneğin rasgele bir noktada stereogramı tarafından sunulan güçlü üç boyutlu algı olabilir. Ayrıca deneylerde, kurbağa ya da insan örneğinde “yanlış algı”dan bahsedebilirler, ama sanırım bir sokak ışığındaki fotoreseptör güneş yerine ışıldak tarafından harekete geçirildiğinde bu söylenmeyecektir. Ayrıca beyinden “sorun çözücü” olarak ve görme sisteminin dış dünyanın nesnel özelliklerini “temsili” ettiği “normal durumlara uyarm-

lanmış” olarak bahsederler. Bu tür gelişigüzel kullanımlar Tyler Burge’ün başlangıç noktasına uyar: “Algısal deneyimimizin *nesnel* olan ilişkileri, özellikleri ve nesneleri temsil ettiği ya da bunların kendileri olduğu önermesi” (Burge 1986c: 125); bireyci-işselci yaklaşımın ötesine geçen bir önermedir bu. Ama bu kullanımlar herhangi bir animist, niyetsel fizik iması olmadan, bir kuyrukluyıldızın dosdoğru dünyaya yaklaştığı uyarısında bulunan bir astronomla aynı düzeydedir.

İşselci dil incelemeleri de çeşitli türde “temsiller”den bahseder ve diğer sistemlerle “arayüz”deki sesbilgisel ve anlamsal temsiller de dahildir buna. Ama burada da seslerden ya da nesnelerden bir nesnel yapı arayarak neyin temsil edildiğini düşünmemize gerek yoktur. Temsiller varsayılmış zihinsel varlıklardır ve ister takistoskopik sunumların sonucu ister gerçek bir dönen küp ister başka bir tarzda retinanın uyarılması olsun (ya da iş oraya gel-diye, tahayyül edilsin), dönen bir küpün zihinsel imgesi olarak anlaşılmalıdır. Edim sistemleri tarafından erişilen dilin iç temsilleri yorum, düşünce ve eyleme dahildir, ama bilinen bir felsefe geleneğinin ve özensiz kullanımdan uygunsuz benzetmelerin düşündürebileceği gibi dünyayla başka bir ilişki aramaya gerek yoktur. Yanlış algılama bu yaklaşım açısından zorluk çıkarmaz; insanların gözlemledikleri etkileşimlere –bir deneydeki kurbağanın ya da insanın tepkilerine, “aldatılan” bir fotoreseptöre vb. tepkilere– yorumlar atfederler; neye “yanlış algı” diyeceğini karara bağlayan insanın psikolojisine ilişkin işselci araştırma için adil bir konu.

Bu tartışmalarda psikoloji ve etnobilim için fazla bir sorun yoktur. Jones’un sıradan bir topluluğun üyesi olduğunu ve J’nin ondan tek farkının, bütünsel deneyiminin bir sanal gerçeklik tasarımından çıkartılması olduğunu varsayalım; ya da J, Jones’un İkiz-Yeryüzü senaryosundaki ikizi olsun. Birbirinden ayırması zor deneyimler yaşamışlardır ve aynı şekilde davranacaklardır (davranış kestirilebilir olduğu oranda); aynı iç durumlara sahiptir-

ler. Jones'un topluluktaki yerini J'nin aldığını varsayalım, ama bunu gözlemde bulunan bilimci haricinde kimse bilmiyor olsun. Değişimin farkında olmadığından, herkes eskisi gibi davranacak, J'ye Jones muamelesi yapacaktır; J de eskisi gibi devam edecektir. Tüm bunlardan en iyi kuramı çıkartmaya çalışan bilimci, Jones, J ve topluluktaki diğerlerinin dar bir bireyci açıklamasını geliştirecektir. Açıklamada hiçbir şey atlanmamıştır, buna topluluk üyelerinin zihinsel durumlar (inançlar, anlamlar, algısal içerikler vb.) atfetme tarzları da dahildir, tabii eğer böyle bir şey varsa.

Toplulukta son tartışmanın dışsalcı sezgilerine sahip bir felsefecinin (F) bulunduğunu varsayalım. Kuram, F'ye karşılık olan iç durumu atfedecektir. Artık J'yi Jones zanneden F'nin J'ye Jones'a atfettiği zihinsel durumları atfedeceğini; ve eğer gerçekleştiği sırada J-Jones değişiminin farkındaysa, F'nin J'ye farklı zihinsel durumlar atfedeceğini doğru bir şekilde tahmin edecektir. F'nin sezgilerini paylaşmadığımdan, J toplulukta bir "nesnel" şeyler dünyasında yaşamaya devam ederken F'nin zihinsel durumlar atfetmeyi nasıl başaracağını bilmiyorum (J ile Jones'un inançları artık aynı mıdır?). Ama cevap ne olursa olsun, kuram F'nin iç durumlarını buna uygun olarak tarif edecektir. Eğer ben de topluluğun bir üyesiysem, kuram bana J'ye inanç ve anlamların atfedilmesi hakkında hiçbir sabit cevabın (ve algısal ya da diğer tür içerikler hakkında ilginç hiçbir şey, çünkü ben teknik buluşları tasarımcılarının söyledikleri neyse o olarak alırım) sunulmadığı, koşullar değiştikçe yargıların değiştiği farklı bir iç durum atfedecektir.

Bu açıklama Jones, J, diğer topluluk üyeleri ve zihinsel durumlar atfedilmesi hakkında çeşitli sezgileri olan insanlarla ilgilidir; bu sezgiler henüz bilinmediği oranda açıklama eksiktir, ama diğer türlü, eksik bir şey yoktur ve diğer dil ve kültürlerin kullanımına da kolaylıkla yansıtılabilir. Bireyci olmayan bir kurama -daha hantal ve yeni bir içgörü sunmayan nitelikte bir kurama- kolaylıkla dö-

nüştürülebilir. Bu adım doğalcı kuram için uygunsuz kaçacaktır ve başka nasıl bir amaca hizmet edebileceği açık değildir.

“Sorunları çözen” ya da işlevlerine uyarlanan organlar ya da organizmalar hakkında söylenenler benzer şekilde anlaşılmalıdır: Mecazi kısaltma olarak. Bir kelebeğin kanatlarının uçuş “sorununu çözmek” için tasarlanıp tasarlanmadığı gibi bir soru yoktur; onlar ısı düzenleyici olarak evrilmiştir ve hâlâ da bu amaca hizmet etmektedir. Onların mevcut durumlarına bir kez bile uçmak için kullanılmadan eriştiklerini öğrensek bile, yine de bugün uçuş işlevine sahip olacak ve bu amaca hizmet edeceklerdir. İnsanın görme sistemi karanlıkta görmeye uygun değildir, ama bu nedenle bir başarısızlıktan bahsedilemez. Büyük omurgalıların omurgası, birçok insanın kendi deneyimlerinden bildiği üzere, mühendislik açısından bakıldığında kötü tasarlanmıştır, ama bu ne bir başarıdır ne de başarısızlıktır. İnsan dilleri kısmen kullanılmazdır, ama bu onlara bir hanel getirmez; insanlar kullanılabilir kısımları kullanırlar. Böceklerin, belli türdeki çiçek açan bitkilere harikulade bir şekilde uyum sağlamakla birlikte, aslında mevcut çeşitliliklerine ve yapılarına çiçek açan bitkiler var olmadan milyonlarca yıl önce ulaştıkları çok yakın zaman önce keşfedilmiştir. Bunlar ortaya çıktığında, “zaten sorunların çözülmesi için bekleyen bir ansiklopedi dolusu çözüm vardı” der Richard Lewontin (1990) ve bu sezgisel kategorilerin biyoloji için anlamsızlığını vurgulamaya çalışır. Marr’ın görme kuramının, “görme sistemine, kuramın çözüyor diye gördüğü sorunu çözüyor olarak bakmanın başka bir yolu” olmadığından “nesnel, fiziksel özellikleri temsil eden niyetel durumlar” atfettiği sonucuna varmak genel konuşmayı yanlış okumak olacaktır (Burge 1986a: 28–9). Kuramın kendisinde, genel güdülenme amacı taşıyan özensiz sunuma dahil kavramlara yer yoktur. “Algısal fenomenolojimizi ona vesile olan nesnel özellikleri belirtmeden sınıflandırdığımız fikri, sadece sağduyudan değil, gerçek ampirik algı kuramlarından da tamamen kopuk-

tur” (s. 38) demek, bazı koşullarda sağduyu açısından doğrudur, ama işlerin gerçekte nasıl yürüdüğüyle ve algısal raporlar ve sezgisel sınıflandırmalarla ancak bu konuyla alakalı kanıtlar olarak ilgilenen ampirik algı kuramları açısından yanlış yönlendiricidir.⁹ Ayrıca bkz. Labandeira ve Sepkoski 1993; Burge 1986a.

Bir biyolog organik sistemleri incelerken mutasyonları, üreme başarısını ve gelişimin seyrini etkilemesi muhtemel olan çevresel etkileşimleri ve fiziksel yasaları doğal olarak hesaba katar. Güdülenme ve sezgisel rehberlik için, biyolog “çevrenin dayattığı belli sorunları çözecek şekilde evrilmiş” sistemlerden, “farklı türlerin farklı sorunları ortaya koyup farklı şekilde çözdüğünden” bahsedebilir (Burge 1986a: 28). Ama bu özensiz konuşmadır ve evrimin seyrinin düşünüldüğü gibi olmadığı keşfedilirse (böcekler ve çiçeklerde olduğu gibi), duyuşsal işleme ve diğer sistemlerle ilgili gerçek kuram, farklı atıflar ve bireyselleştirmeye ve niyetsel içerik, yanlışlar, işlevler, amaçlar, çözülmüş sorunların vb. gözden geçirilmiş betimlemeleriyle değiştirilmez. Benzer şekilde, atalarımızın yeryüzünün dışında bir laboratuvarda yaratıldığı ve 30 bin yıl önce gemiyle yeryüzüne yollandıkları, böylece doğal seçilimin böbrek, görme sistemi, aritmetik yeterlilik vb. konularda fiilen hiçbir rol oynamadığı keşfedilmiş olsun. Ne böbreğin fizyolojisi üzerine ders kitaplarının teknik kısımları ne de insan retinası ya da görme sistemi ve diğer sistemlerin diğer yönleriyle ilgili işlevlerine dair kuram değişecektir.

İçselcilik (bireycilik) eleştirisine, normal çevrelerde içsel süreçlerin uç özelliklerle (nesne sınırları vb.) karşılıklı ilişki içinde olduğu gözleminden de daha fazla hayır gelmez. Başka çevrelerde farklı özelliklerle ilişki kurarlar, bunlar uç özellikler ya da doğrudan retinal (ya da derin içsel) uyarılma

9 Literatürde “Marr’ın ne kastettiği” konusundaki tartışmalar biraz tuhaftır; önemli olan bir bilimcinin ne yaptığıdır, aklında neler olabileceği değildir. Marr’ın gerçek kuramının kanaatimce eksiksiz bir izahı için, bkz. Egan (tarihsiz).

olabilir. İstersek şöyle diyebiliriz: “Normalde bir organizmanın bir bilişsel işlevi hesaplamasını sağlayan kısıtlamaların karşılanmadığı yerde, çevresini temsil etmeyi başaramayacaktır” (Egan, tarihsiz); ama bu “başarısızlık” bizim doğalcı araştırmayla ilgisiz nedenlerle dayattığımız bazı insani hedefleri tarif etme tarzımızdır, tıpkı bir kuyruklu yıldızın beklentimizi boşa çıkararak Jüpiter’e çarpmayı başaramaması gibi. Keza normal çevrelerde “temsil”in düşünülmesinin, bize analiz edilen sistemi, özensiz kullanımda tarif edilen bilişsel görme işleviyle ilişkilendirme olanağı vermesi de ilgisizdir. Sezgi kategorilerine uyum sağlamak ya da anormal çevrelerde hâlâ “görme” olup olmadığına yahut beynin normalde başka amaçlarla kullanılan kısımlarının, kimi zaman olduğu gibi görme sistemlerinin analizinin bir kısmını üstlenip üstlenmediğine karar vermek bilimin görevi değildir. Algı incelemeleri doğal olarak günlük dilde sunulan “bilişsel görevler”le başlar, ama ileriki süreçte, bunlara benzer bir şeyin keşfedilip keşfedilmediğiyle ilgilenmez.

Evrım süreçlerine dair gündelik tartışma, “sorunları çözmeye” gibi sözlerden yararlanır, ama yine, bunu çok ciddiye almamak gerekir. Fizik yasaları karmaşık organizmalara içinde değişiklik gösterebilecekleri dar kanallar açar ve doğal seçim kuşkusuz bu kısıtlamalar çerçevesinde özelliklerin ve vasıfların dağılımını belirleyen bir etkidir. Ama sadece *bir* etkidir, *tek* etken değil, en azından Darwin’in akla yatkın eleştirilerini dikkate alırsak. Fikirlerinin yanlış yorumlanmasından fazlasıyla rahatsız olan Darwin, “türlerdeki değişiklikleri sadece doğal seçim”le açıkladığını kesin bir dille reddetmiş ve *Türlerin Kökeni*’nin son basısında şu vurguyu yapmıştı: “Bu eserin ilk baskısında ve sonrasında, şu sözleri çok belirgin bir yere, Giriş kısmının sonuna koymuştum: ‘Doğal seçilimin ana değişim aracı olduğuna eminim, ama tek olmadığını da biliyorum’. Yine de çare etmedi. Sürekli çarpıtmanın gücüne karşı konulmaz” (akt. Gould 1982: 45). Darwin yapının belirlediği seçilmiş işlevler ve uyum sağlamaya yol açmayan değişiklikler de dahil olmak üzere birçok olasılık olduğunu görmüştü.

Karmaşık sistemler, fizik yasalarının işleyişi, diğer fiziksel sistemlerde olduğu gibi yaşamda kendiliğinden özörgütlenmenin etkenleri hakkında daha çok şey öğrenildikçe, evrimin bir mekanizması olarak doğal seçilime verilecek önemi tahmin etmemiz mümkün değil (bkz. Waldrop 1990; Bradley 1994).¹⁰ İçselci yaklaşımların statüsü ister karıncalardan ve böbrekten, ister dil ve zihinden bahsediyor olalım, bu tür düşüncelerden etkilenmez.

Dil ve zihin incelemelerinin neredeyse her yönü, kanaatimce, doğrulanmamış doğalcı-olmayan varsayımlar içerir. (Daha geniş bir tartışma için, bkz. 4. Bölüm.) Eğer bu tartışma doğru yoldaysa, bu tür fikirlerin neden böyle ikna edici görüldüğü sorulacaktır. Cevap, bizim dünyayla ilgili sağduyu tablomuzun fevkalade düalist olduğu olabilir, tıpkı güneşin batmasını görmeye, Newton'ın bizzat altını oyduğu "mekanik felsefe"ye olan inancını paylaşmaya ya da Leonardo'nun tabiriyle "kendi yaratıldığı yerden kaçan" dalgayı izlemeye, zihnimizin başka bir köşesinde biliyor olabileceklerimizden bağımsız olarak yaklaşamamız gibi. Eğer böyleyse ve eğer metafizik düalizm belirlenmemişse, geriye kalan bir tür yöntemsel düalizmdir, bizlerin ne tür varlıklar olduğunu anlama çabalarını engellemesine izin verilmemesi gereken gayrimeşru bir sağduyu kalıntısıdır.

10 Bradley (1994)'teki önermeler neredeyse çürütülmüştür, ama DNA ve aminoasitlerin "moleküler elliliği"nden lokasyon ve organların yönelimine kadar egemen asimetritleri açıklama sorunu kalmaktadır.

7

İÇSELÇİ İRDELEMELER

Ben bu satırları yazarken, hava kararıyor ve radyo-
dan Boston'a bir fırtınanın yaklaştığı ikazı yapı-
yor; beraberinde sağanak yağış ve sert rüzgârlar
getireceği, nehir ve denizlerin taşma ihtimalinin olduğu,
ağaçlara ve evlere zarar vermesinin ve elektrik kesintisine
yol açmasının beklendiği söyleniyor. Önceki tümce (sözlü
olduğunu varsayarak, T adını verelim) bir dış yayında yer
almıştır ve konuşmacı ve dinleyiciler tarafından farklı şe-
killerde anlaşılmaktadır. Konuşma diline has bir şekilde
onun, bir sesi ve anlamı olduğunu söyleriz. T aynı zaman-
da konuşmacı ve dinleyicilerin iç durumlarıyla ilişkilidir
ve bu etkenler onların bu tümceyi nasıl yorumladıkların-
dan ayrı düşünülemez. İletişim bu durumlar arasındaki
benzerliğe dayalıdır. Dil bu yollarla dünyayla ilişki kurar.

Bu konular binyıllardır birçok farklı açıdan incelen-
miştir. Bunlar aynı zamanda gündelik yaşamda ilgi çekici
meselelerdir ve bunlarla ilgili bazen “sağduyu” ya da “folk
bilim” adını alan çeşitli kültürel ve dilsel uygulamalar var-
dır. Açıkçası, bu konuların kendilerinin incelenmesi bu
tür uygulamaların incelenmesi değildir. Yeryüzü bilimle-
ri T’de ifade edilen fikirlere ve tutumlara bağlı değildir ve
aynısı “insan zihninin işleyişini yönlendiren ilkeler ve gizli
kaynaklar”ı arayan Hume’un “insan doğası bilimi” için de
geçerlidir (1748/1975: 14, 9. Kısım).

Yeryüzü bilimleri için işler açık olmakla beraber, ilgi
alanları arasında sağduyunun araştırılmasına da yer ve-

ren (etnobilim adını verebileceğimiz) insan doğası bilimine döndüğümüzde durum daha çetrefilli bir hal alır. Yine de kendi mecrasında akar. Araştırma *dil, ses, anlam, rüzgâr, nehir* vb. konulardaki sıradan kavramlarla başlayabilir, ama bunların yüzeysel bir düzeyin ötesinde güvenilir bir rehber olmasını beklememek gerekir.

Hume'un "insan doğası bilimi"ni bireyci ve içselci olarak yorumluyorum. İnsanların toplumsal ve fiziksel dünyalarında nasıl faaliyet gösterdiklerine dair incelemeleri sonuna kadar yürütmenin kıyısından bile geçtiği söylenemez. Daha kapsamlı araştırmalar, düşünce ve eyleme dahil olan iç durumlar hakkındaki fikirleri zımninden de olsa önvarsayar ve zihin/beyin sistemlerinin içselci incelemelerinden elde edebilecekleri her şeyi kullanır. Diğer organizmaların incelenmesinde olduğu gibi alışveriş diğer yönlerde de ilerler. İnsan dili örneğinde, en yakın benzeşler belki de böcekler âleminde (Griffin 1994; Austad 1994). Arıların iletişimde "yer değiştirmiş gönderim" gibi özelliklerin incelenmesi, arıların (iç) doğasına, toplumsal düzenlerine ve fiziksel çevrelerine ilgi gösterecektir (birbirini destekleyici araştırmalar).

Bariz çatışmalar, söz konusu girişim hakkında netliğe kavuşarak hal yoluna koyulmalıdır. Sözgelimi geniş ve dar içerik, zihinsel temsillerin saptanması ya da düşünce ve inancın bireyselleştirilmesi tartışmasını ele alalım. Eğer araştırma etnobilim kapsamına giriyorsa, insanların bu tür meseleler hakkında nasıl düşündüklerini ve konuştuklarını sorarız, ama bu sorunun "içerik" ve "zihinsel temsil" (burada teknik anlamda kullanılmaktadır) için doğrudan yöneltilemeyeceğini; "thought" [düşünce] ve "belief" [inanç] anlamlarından bağımsız olarak benzer dillerde bile yakın karşılıkları olmayan İngilizce sözcükler olduğunu (yorum için, bkz. Rhum 1993) ve insanların ne yaptıklarına dair sağduyulu açıklamanın bir kuramsal açıklama biçimi olarak yorumlanmaması gerektiğini kabul etmek gerekir. Burada çoğunlukla el atılmamış bir keşmekeşle karşı karşıyayız. İnsan doğası biliminde farklı soru-

lar ortaya çıkmaktadır. *İçerik* ve *düşünce* gibi kavramların formüle edildiği kuramsal çerçeveye bakarız ve betimleyici yeterliliği ve açıklayıcı gücünü değerlendiririz. Sağduyuya dayalı kavramların fazla bir kullanışlılığının olmaması ve belli bulguların zayıf kalması şaşırtıcı değildir.

Dolayısıyla, bilişsel süreçler ve eylemler hakkındaki genellemeleri ifade etmek ve “bu genellemelerin açıklanmasına yardımcı olmak” için “bilişsel bilimin zihinsel temsillerin anlamına nasıl seslendiği”ne önem verirken ihtiyatlı olmamız gerekiyor. Benzer şekilde, “psikolojik doğal türlerin psikolojik açıklama amaçlarını yerine getirmesi”nin daha muhtemel olduğu gerekçesiyle “*dilsel* anlam”dan “*psikolojik* anlam”a kayış (Lormand 1996: 52, 53) ancak psikolojik açıklama güçlü olduğu ölçüde kayda değerdir. Bazı alanlarda (örneğin görsel algı) epey güçlüdür, ama davranış incelemelerinde bu durum nadirdir.

“Bilişsel bilim” terimi bazen bilişsel yetilerin (görme, dil, muhakeme vb., insan doğası biliminin bütünlüklü bir disiplin oluşturamayabilecek bileşenleri) ampirik incelemeleri için, bazen de zihnin doğası üzerine düşünmek için kullanılmaktadır. Bu ikinci anlamda, “Kant’ın temel yöntemsel buluşu olan, transandantal argüman yönteminin bilişsel bilimin başlıca yöntemlerinden biri, hatta başlıca yöntemi haline geldiğini” savunmak mümkündür (Brook 1994: 12); ama ilki için bu söylenemez. Her iki durumda da, Jerry Fodor’un “Bilişsel Bilimin Var Olmayışının İlk Yasası” (Fodor 1987: 107), farklı nedenlerle olsa da, konuyla ilintilidir.

Psikolojik genellemeler de birkaç farklı biçime bürünür. Örneğin “bebeklerin neler bildiği” konusundaki keşifleri ele alalım: Annenin dilini doğumdan birkaç gün sonra farklı bir dilden ayırmak, birkaç ay sonra fiziksel nesneleri kader birliği ve diğer karmaşık özellikler üzerinden bireyselleştirmek ve çok daha fazlası (bkz. Mehler ve Dupoux 1994; Spelke 1990). İnsan doğası bilimi bu tür başarıları iç durumlar üzerinden açıklamaya çalışır, doğuştan gelen ve çevresel etkenleri sınıflandırır, uygun her düzeyde

açıklayıcı kuram inşa eder. Burada belli bir biyolojik organizmaya ilişkin ciddi araştırma programlarına sahibiz. Bu genelleme kategorisine PG_1 adını verelim.

Psikolojik genelleme PG_2 'yi ele alalım: Eğer Peter X'i istiyorsa, X'i elde etmek için Y'yi yapmak gerektiğini düşünüyorsa ve Y'yi kolaylıkla yapabilecek durumdaysa, o zaman genellikle Y'yi yapacaktır. PG_2 ile PG_1 arasında birçok açıdan fark vardır. PG_2 davranışı açıklamayı amaçlar; PG_1 genellemeleri için bu geçerli değildir. PG_1 'in ampirik içeriğini tespit etmek kolaydır; bu tür terimlerle tarif etmeyi tercih ettiğimiz her organizma için geçerli olan PG_2 için ise bu söylenemez. PG_1 'in aksine, PG_2 ampirik araştırmayla değil, düşünceyle değerlendirilir ve hiçbir araştırma programı yoktur; belki de tek istisna akılcılık terimleri ve kavramlarının günlük hayatta kullanımına dair araştırmadır. PG_1 insan doğası bilimi alanına girer, ama PG_2 için bu denli net değildir. "Biliş bilimi"nin PG_2 'yi ifade etmeye ve açıklamaya çalıştığı fikri de buna mukabil şekilde muğlaktır, tıpkı bu tür "niyetssel yasaları" bir zemine oturtma ve bunların hesaplamalı ya da diğer mekanizmalarda nasıl uygulandığını araştırma çabaları için olduğu gibi.

PG_1 incelemeleri diğer bilim dallarıyla aynı kapsama girer. On sekizinci yüzyılda yaşamış İngiliz kimyacı Joseph Black şu öneride bulunmuştu: "Newton'ın yerçekimini açıklayabildiğinden daha fazla açıklayamadığımız kimyasal yatkınlık, bir ilk ilke olarak kabul edilsin ve Newton'ın yerçekimi yasaları için kabul ettirdiği türde bir öğretiyi kabul ettirene kadar, yatkınlık yasalarını açıklıyor olarak kabul edilsin" (aktaran Schofield 1970: 226). Temel fizikle birleşme yirminci yüzyıla kalırken, kimya zengin bir külliyat geliştirdi ve kimyanın "zaferleri ... indirgemeci bir temele oturmuyor, aksine yeni ortaya çıkan fizik biliminden ayrı olarak başarılmıştır" (Thackray 1970: 279). PG_1 için de benzer bir yol akla yatkındır.¹ Oysa PG_2 bütünlüklü bir

1 Bazı analogiler ve burada çok çabuk geçilen birtakım meseleler için, bkz. Chomsky (1995a).

öğretiye, dolayısıyla da nihai birleşmeye giden yolda çok az fırsat sunar.

Zihinsel ve Fiziksel Gerçeklik

Kimya yeterli bir “öğreti” haline geldiğinde, bileşenlerini *fiziksel* diye adlandırmak tercih edilebilirdi (oysa bazı seçkin bilimciler bunu tercih etmemiştir); fizik birleşmeye izin verecek kadar değiştikten ve fiziksel olana dair sağduyuya dayalı kavramlarla bağını, Heisenberg’in sözleriyle, “sezgisel tablolardan kurtulup görselleştirilebilirliği tamamen bırakacak” (akt. Holton 1996) kadar köklü bir şekilde koparıldıktan sonra bu daha da geçerlidir. Dersler, insan doğası biliminin varsayabileceği zihinsel temsiller ve süreçleri de kapsayan dünyanın zihinsel yönlerine taşınır.

Dekartçı düalizm önemli sorunları gündeme getirmişti: Mekanik bir *fiziksel* kavramı ortaya atılmış ve bunun eksik olduğunu göstermek için görüşler sunulmuştu. Mekanizmanın çökmesiyle sorular ortadan kalktı (ama bunları doğuran problemler kaldı) ve biz Friedrich Lange’nın (1925: 308) klasikleşmiş akademik çalışmasında, materyalizmin tarihindeki bu “dönüm noktasını” özetlerken kullandığı (ve öğretinin anlamını epey bir zedelediği) sözlerle, “kendimizi soyut güçler kavramına, daha doğrusu soyutlama ile somut kavrama arasında gizemli bir muğlaklıkta gezinen bir kavrama alıştırdık”. Yüzyıl öncesinde, Hume daha da ileri gitmiş ve Isaac Newton’ın “mekanik felsefenin kusurlarını” göstererek, doğanın “nihai sırlarını geçmişten beri bulundukları ve ilelebet kalacakları bulanıklığa geri göndermiştir” (Hume 1841 c. 6: 341) görüşünü savunmuştu. Bulanıklığın *zihinsel* adı verilen bileşeniyle baş etme çabaları, bazılarını zihnin “tüm özelliklerini sağlıklı bir durumda özgürce hareket ettiren”in “sinir sisteminin kendisinin örgütlenmesi” olduğu sonucuna itmişti (La Mettrie, akt. Wellman 1992: 147). Ama Dekartçıları rahatsız eden problemler hiçbir zaman ele alınmadı ve bütünlüklü bir “öğreti” geliştirilmedi. (Konu hakkında, bkz. Chomsky (1966; 1968)

ve Chomsky (1995a) dahil olmak üzere sonraki yayınlar; Newton'ın temel problemle cebelleşmesi hakkında, bkz. Dobbs ve Jacob 1995).

İlahiyatçı çerçevesinden ayrı olarak, Newton'dan bu yana John Locke'un şu görüşüne makul bir alternatif sunulmamıştır: Tanrı tıpkı “harekete onun kendi başına hiçbir şekilde üreteceğini tasavvur edemeyeceğimiz özellikler eklediği” gibi, “maddeye de bir düşünce yetisi eklemeyi” tercih etmiş olabilir (1975: IV. Kitap, 3. Bölüm, 6. Kısım, s. 541). Joseph Priestley'nin sonrasında açıkladığı gibi, biz “düşünen-madde tartışmasının bariz sonucunu” çıkarak (Yolton 1983: Bölüm I, VI, özellikle de s. 113), “zihinsel adı verilen” bu özelliklerin “beyninki gibi organik bir yapının” sonucu –ve diğerlerine eklenmiş– olduğunu düşünürüz ve bunların hiçbirinin önceki bilimin aradığı anlamda anlaşılabilir olmasına gerek yoktur. Avrupa materyalizmi farklı bir yol tutarken, kalbinde “Newtoncu fiziğin belli bir yorumuna dayalı şu iddia vardı: Hareket maddeye içkindir, doğanın tümü canlıdır, ruh ve beden birdir, hepsi maddidir, hepsi de bu dünyaya aittir” (M. Jacob 1991: 200; Chomsky 1995a).

Fiziksel kavramının bir daha yeri doldurulmayacak şekilde terk edilmesiyle, artık “dünyanın zihinsel yönleri ya da diğerleri bugün düşünüldüğü gibi fiziksel açıklamanın çerçevesine sığdırılabilir mi?” sorusunu sormaktan öteye geçemeyiz:

İlgimizi çekmeyecek bir terminolojik nedenle, söz konusu görüşün fiziksel bir açıklaması olacağından –eğer açıklanabilirlerse– gayet eminiz: “Fiziksel açıklama” kavramı kuşkusuz bu alanda keşfedilen her şeyi kapsayacak şekilde genişletilecektir, tıpkı önceki kuşakların sağduyusunu rahatsız edecek olan sayısız diğer öğe ve süreci özümserken olduğu gibi. (Chomsky 1968: 98)

Dil incelemeleri nihai birleşme hedefini unutmadan öğretiler geliştirmeye çalışır. Yapıları ve ilkeleri “zihinsel diye adlandırılabilir” ve “organik yapının sonucu” olduğu var-

sayılabilir; nasıl olduğu keşfedilmeyi bekliyor. Dilin dünya ile bu ilişkiye geçme tarzı hakkında söyleyecek birkaç şey daha var.²

Dil Yetisi

İnsanın dil kullanımı ve yorumuna adanmış, uzmanlaşmış bir “organ”a (buna “dil yetisi”, kısaca DY adını verelim) sahip olduğuna inanmamız için nedenlerimiz yok değildir. DY’ni deneyimle sınırlı şekillerde değişiklik gösteren durumlar varsayarak, türlerin ortak özelliği olarak alabiliriz. Diğer sistemlerle (bilişsel, duyu-motor) etkileşim halindeki bu durumlar, ifadelerin sesini ve anlamını belirlemeye katkı sunar. Bu konuların incelenmesi ses ve anlam, anlam aynılığı, tekrar vb. sağduyaya dayalı kavramları kucaklayamayabilir; bunların hareket, nehirler, yaşam vb. örneklerde olduğu gibi ses ve anlam kuramları olarak sayılıp sayılmadığına dair net bir soru yoktur. Somuta inmek için, örnek (1)’deki ifadeleri düşünün:

- (1) a. *John was (too) clever to catch.*
[John, yakalamamız için (çok) akıllıydı]
- b. *John was (too) clever to be caught.*
[John yakalanmayacak kadar (çok) kurnazdı]
- c. *John was (too) easy to catch.*
[John’u yakalaması (çok) kolaydı.]
- d. *John was (too) easy to be caught.*
[John’un yakalanması (çok) kolaydı.]

Eğer Peter’ın DY’si uygun duruma erişirse, “too” dahil edildiğinde, (1a) ve (1b)’nin eğer John kimseye yakalanmayacak kadar zekiye doğru olduğunu ve “too” çıkartıl-

2 Bu meseleleri John Searle’le birkaç yıl tartıştık. Tekçiliğin, düalizmin, materyalizmin vb. iç bütünlükten yoksunluğu konusunda (krş. Searle 1992: 25; Chomsky 1968: 98) ve biraz önce bahsedilen türde zihin-beden hakkındaki on sekizinci yüzyıl anlayışlarının özünde doğru olduğu konusunda sanırım hemfikiriz. Ama dilin özelliklerinin nasıl açıklandığı konusunda farklı düşünüyoruz; aşağıdaki kısımlara bakınız.

diğında, (1a)'nın “sapmalı” olduğunu, standart olmayan bir yorum tarzı gerektirdiğini bilir (ama (1b) farklı yorumlanmaktadır). Ayrıca John’u yakalamak (fazla) kolay olsa (ki John “kolay” değildi) (1c)'nin doğru olduğunu da bilir; ayrıca “too” olsun ya da olmasın bariz benzerliklerin –yine “sapmalı olan– (1d) için tutmadığını da bilir. DY incelemeleri bu tür gözlemleri PG₁ kategorisinin geniş genellemeleri altında toplamaya ve bunların altında yatan ilkeleri ve yapıları keşfetmeye çalışır. Peter’in davranışını açıklamasa da, iç durumların bu öğeleri, kendisinin nasıl düşünüp davrandığının bir açıklamasına (eğer böyle bir şey varsa) katkıda bulunmalıdır. DY’nin büyük ölçüde değişmez ilkeleri olan bir hesaplamalı sistem olduğu varsayımıyla bu tür olguları ele alan epey başarılı bir kuram vardır. Geçici olarak bunu benimseyip, Peter’a, karşılık gelen zihinsel durumları, temsilleri ve süreçleri atfediyoruz (bunlara bilinçli bir erişimden yoksundur).³

Peter’in DY’sinin D durumunda olduğunu varsayalım. O zaman Peter’ın D diline sahip olduğunu (konuştuğunu, anladığını, ...) söyleyebiliriz. Burada “dil” terimi teknik bir anlamda kullanılmaktadır: D’ye “İ-dil” adını verelim – “i” içsel, bireysel ve aynı zamanda içerimsel demektir; şöyle ki D, sonsuz sayıda D ifadesi üreten özgül bir usuldür. Peter’ın İ-dilinin bu tür ifadelerinden biri (RAP diyelim buna) Peter’ın yukarıdaki T tümcesinde bahsi geçen radyo anonsunu nasıl yorumlayabileceğinin belirlenmesinde etkindir. RAP radyocu ve diğer dinleyicilerin zihinlerinin yarattığı ifadelere benzer, eğer haberi az çok Peter gibi anlıyorlarsa. İnsan doğası biliminin DY ile ilgili olan kısmı, büründüğü durumlar ve bu İ-dillerin ürettiği ifadeler “İ-dilbilim” diye adlandırılabilir.

3 Tercihin “*kavrayış ve anlayışı bilinçli durumlar*” ya da “salt eğitimle gelen tepki örüntüleri olarak” yorumlama arasında yattığını kabul etmediğimi belirtmeliyim (Gaifman (1996: 387) Michael Dummett’e atfettiği bir görüşü onaylar). Anlayış ((1), S, vb. anlayışı) iki kategoriye de dahil olmayan durumlar ve süreçler içerir.

İ-dil kavramının, sağduyuya dayalı çeşitli dil kavramlarına, en fazla İ-dilbilim kadar yaklaştığı görülmektedir. Günlük yaşam için sorunlu olmasa da, bunlar girift ve bulanıktır. Günlük hayatta İngilizce kullanımının –benim bildiğim en iyi– tariflerinden biri şudur: Dil “bir dil sosyolojisi dahilinde uygun bir şekilde hermeneutik olarak incelenen (karşılıklı) inancın (amaçlı) bir nesnesidir” (Pateman 1987: 73); ama T tümcesinin öbekleri yeryüzü bilimleri için ne derece yararlıysa, bu kavramın da dil sosyolojisi için yüzeyin ötesinde yararlı olma ihtimali o kadardır: Sözgelimi, “dil” gibi bir statüye sahip olan “sahil bölgesi” tabiri ki, tek farkı çok daha az muğlak, değişken ve çok boyutlu şekilde nesnel olmasıdır. Sıradan terimler çoğu zaman kısaltma olarak kullanılır, örneğin Çinceye karşı İtalyancanın genel özelliklerini ele alırken olduğu gibi (zira ikisi için de karşılıklı inanç tarzında çok bir şey yoktur). Ayrıca Peter’ın benimle aynı dili konuştuğunu ya da konuşmadığını veya aynı yerde yaşadığını da söyleriz. Ama dünya, yeryüzü bilimlerini ya da İ-dilbilimi ilgilendiren bir anlamda, bu tür alanlardan ya da dillerden oluşmaz.

Peter’ın D İ-diline sahip olduğundan bahsetmek bile ciddi bir basitleştirmedir; bir insanın dil yetisinin durumu, kuramsal anlayış üretme olasılığı doğal dünyanın diğer çoğu karmaşık olgusundan daha fazla olmayan bir sistemler karmaşasıdır. Konuştuğu diller arasındaki farklar şu ya da bu nedenle bizi ilgilendirdiğinde Peter’ın çokdilli olduğu söylenir; başka bir açıdan, herkes çoklu şekilde çokdillidir.

İngilizce kullanımda, insanın dilinin olmasına “dil bilmek” denir; bu olgu, bilginin doğasına dair çeşitli anlayışları dayatma ve Peter’ın D’ye sahip olduğunda hangi varlıkla bilişsel bir ilişki içinde olduğunu belirlemeye dair girişimlere yol açmıştır. Başka bir yerde ele alınan nedenlerle, sorunların yanlış tasavvur edildiğini, diğerlerinin ise incelenmeye değer olduğunu düşünüyorum. Dolayısıyla Peter’ın D’si olduğunda birçok şey bilir: Örneğin “chase” (kovalamak) ile “lace” (bağlamak) kafiyelidir ve “follow”u (takip etme) gerek-

tirir. Tüm bunları dile getirmek anlamlı ve önemli bir uğraştır; genel olarak X bilgisinin doğası, nasıl bildiğimizin bilişsel içeriği, bilginin yetenekle ilişkisi vb. ile ilgili başka alanlar da vardır. (Konu hakkında, bkz. Chomsky 1975; 1986.)

D ifadeleri sözcüksel birimlerden kurulur, her biri özelliklerin bir derlemesidir; T'nin daha basit sözcükleri yakınlaşır. Bir sözcüğün ses ve anlamından, nasıl telaffuz edildiğinden ve ne anlama geldiğinden, öylesine, kurallara bağlı olmadan bahsederiz. En yakın İ-dilbilim açıklaması, ses ve anlamın içerdiği sözcüksel birim (SB) özelliklerine göndermede bulunur: Sesbilimsel ve anlamsal özellikleri (bunlardan ilkinde *İ-ses*, diğerine de *İ-anlam* adını verelim). SB, büyük yapıları oluşturan hesaplamalı süreçlerde yer alan biçimsel özelliklerin (her zaman ayrıncı olması gerekmiyor) yanı sıra bunlardan oluşur. Ayrıca daha karmaşık iç yapıya sahip olabilir. Özelliklerin bağlı bulunduğu ayrı bir alt katman, sözcük, yoktur ve her türlü özellik değişikliği farklı bir SB üretir. Birçok ilginç meseleyi bir kenara bırakarak, dilin SB'ler kümesi olan bir sözlükçe içerdiğini ve sözlükçeye ifadeleri oluşturan hesaplamalı süreçler tarafından erişildiğini varsayalım.⁴

Sözcüklerin anlamı epey bir ilgi ve ihtilaf konusu olmuştur; *İ-anlam* ("anlamsal temsil", "dar içerik") gibi bir şeyin var olduğu bile artık genellikle reddedilmektedir. *İ-ses* hakkında benzer sorular nadiren gündeme getirilmiştir. Ampirik disiplinler kanaatimce bunları hemen aynı tarzda incelemektedir: Özellikle, ikisinin de SB'leri oluşturan (ve dolayısıyla kökten bütüncü olmayan) değişmez evrensel özellikleri olduğunu varsaymak. *İ-ses* ve *İ-anlam* varsayımının geçici olarak meşru olduğunu varsayacağım ve bunu reddetme nedenlerine sonradan geri döneceğim.

4 Nasıl erişildiği konusunda çeşitli fikirler vardır. Bunlar ve bir "sonradan yerleştirim" alternatifi hakkında eleştirel bir değerlendirme için, bkz. Halle ve Marantz 1993. Burada bu tür meseleleri tümünden bir kenara bırakacağım.

DY karakteristik aşamalardan geçerek ve sabit dönemlerde kısmen durağanlaşarak çok az bir (hatta belki de hiç) eğitim, öğretim ya da karar etkisiyle D durumuna erişir. Hume'un tabiriyle, zihnin işlemleri "düşünceyi önceleyen ve onun tarafından engellenemeyen bir doğal geçişle" ilerler (1740/1948: 147, I. Kitap, III. Bölüm, 13. Kısım). Bu açılardan da DY, bedenin diğer organlarına benzer görünmektedir. Sözlükçe belli tarzlarda değişmeye devam eder ve belli derecede bilinçli bir tercihe tabidir (tıpkı marjinal olarak dilin diğer parçaları gibi). Böylece dilimin sözlükçesinde S'nin son sözcüğü olan "power" (güç) ile kafiyeli olan bir sözcük vardır: "dour" (aksi). Peter'ın dilinde aynı anlama sahip, ama "poor" ile kafiyeli farklı bir sözcük olabilir. Kullanımımı terk edip Peter'inkini benimseyebilirim ya da İ-sesi sabit tutarken farklı bir anlam benimseyebilirim; karar alarak ya da farkındalık olmadan ve ötesinde. Bu tür olaylar, Tyler Burge'ün verdiği adla, "başkasına minnet edecek insanlara geri götüren saygı örontülerinin kurduğu engin bir karmaşık karşılıklı bağımlılık ağı"na dahildir (1986b: 702, 703) ve bunlar, şöyle bir incelendiğinde, çeşitli iktidar ilişkileri, toplumsal düzenlemeler, kişilik etkenleri ve daha birçok şeyle birlikte "uzlaşım-sal dil anlayışı için bir norm" belirler. Burge'ün dediği gibi bunların "dilsel anlam da sağlayıp sağlamadığı" benim için olgusal değil, terminolojik bir meseledir. Ayrıca heterojen bir bileşik hakkında daha yakından incelenebilecek parçaları koparmak dışında, nasıl bir şeyler öğrenilebileceği benim açımdan net değildir. Her halükarda, İ-dilbilim söz konusu örnekte belki de eski bir tanesini kullanmayı terk ederek sözlükçeme yeni bir parça eklediğimi söylemekten daha öteye geçmez; daha genel olaraksa, insan ilişkilerinin dehşete düşürücü karmaşıklığına dahil olan belli etkenleri (kritik olduğu görünmektedir) ayırmaya çalışır yalnızca.

"İnsanların kendiliğinden yargıları ya da filozofların verdiği adla sezgileri"nin, "dilbilgisi sezgileri"ni ve "gönderge sezgileri"ni sistemli hale getirmeyi amaçlayan gönderim kuramının ve dilbilimin konusunu oluşturduğu çoğu za-

man savunulmuştur.⁵ Projeleri gönlünüzce tanımlayabilirsiniz, ama belli bir yargı kategorisi ya da diğer seçilmiş verilerin sistemleştirilmesine ilgiyi anlamak zordur.

İki yönüyle gönderim incelemelerini ele alalım: İnsanların nesneler hakkında konuşmak için dillerini nasıl kullandıklarının ve bu tür meseleler hakkındaki fikirlerinin incelenmesi. Bu çabalar için yargılar kanıt sağlayabilir, bu kanıtlar belki güvenilir ya da yararlıdır, belki de değildir. İki konunun da ciddi bir şekilde araştırılması kültürler arası benzerlikler, uyarıcı unsurların yokluğu, psikodilbilimsel deney, beyin taramaları ya da bulunabilecek herhangi bir şeyi araştırabilir. İki çaba da yargıların incelenmesi değildir, ama bunları farklı bir anlamda sezgilerin incelenmesi olarak görebiliriz: Neyseler o olarak, sezgisel yargıların en fazla bir bilgi kaynağı işlevi gördüğü bir konu. (Stich [1996] meseleye biraz farklı bir açıdan bakar.)

Sezgisel yargılar birer veridir, o kadar; bir açıklayıcı kuram çerçevesinde kanıt haline gelebilirler. (1) ile bağlantılı olarak aktarılan yargılar, sıfatın tümlecinin üç boş ulamlı bir tümcecik oluşturduğu sonucunu desteklemek için kanıt olarak kullanılmıştır: Boş özne, boş işleyici İ ve İ'nin izi; kuram çerçevesinde açıklanan ve örnek (1) izahı bir güce sahip olacaksa bağımsız bir şekilde doğrulayan kavramlar. Bu meseleler hakkında konuşmacıların sezgisel yargıları yoktur, tıpkı tensörler ve karar verilemezlik hakkında olmadığı gibi.

Sıradan beklentilerin geri alındığı zorlama sezgisel yargılara bilhassa ihtiyatla yaklaşılmalıdır. Peter'a bir Marşının örnek (1) ve diğer ifadeler hakkında aynı yargıya sahip olmakla birlikte farklı ilkelerden yararlanıyorsa ya da farklı bir biyokimyaya sahipse kendi dilini konuşup konuşmadığını ya da şu an yaratılan bir Peter suretinin nehirler ya da su hakkında konuşup konuşamayacağını sorduğumuzu varsayalım. Düşünce deneylerinin olağan

5 Stich (1996: 38vd) standart formülleri –savunmaz– aktarır ve bunları (İ)-dilbilimden ve gönderimin “proto-bilimi”nden ayırır.

dil kullanımında varsayılan artalan inançlarını söküp atması ve İkiz-Yeryüzü, Swampmen âlemlerine ve diğer tuhaf dünyalara ilerlemesiyle yargılar muğlaklaşır, önemsizleşir (bkz. Stich 1983: 62; Fodor 1994: Ek B).⁶

Peter'in kavramlarına hangilerinin dahil olduğunu araştırmak için bir "tuhaf dünyalar" senaryosu benimsemişimizi varsayalım: Onun su kavramına İkiz-Yeryüzü XYZ dahil midir örneğin? İkiz-Yeryüzü'nde suyun buradakinin aksine XYZ olduğunu söyleyecek midir ya da söylemesi doğru olur mu? İkiz-Yeryüzü'nde su olmadığı, sadece XYZ olduğunu? Ya da düşünce deneyinin koşulları değiştiğinden, birinden biri? Belki de bütünlüklü hiçbir şey? Cevaplar Peter'in dilsel durum ve pratikleri ve düşünce tarzlarının bir açıklaması için kanıt sunabilir ve eğer bu teknik kavram kuramsal açıklamada yer alırsa, kavramlar hakkındaki ilk soruyla ilişkili olabilir. Düşünce deneyi koşulları değişirken değişmez kalsalar bile (ki görünen bu değildir), yalıtık halde, yargılar bize çok az şey anlatacaktır.

Folk anlambilim incelemeleri bir kültürel geleneğin pratik ve uzlaşımlarının sağduyulu anlayış için (araştırmacının ya da başka birinin) iyi bir rehber olduğunu hafife almamalıdır.⁷ En azından, bu alanda DY ve İ-dile benzeşleri keşfetmeye, doğuştan gelen bileşeni saptamaya çalışmalıdır.

Peter, Joe Sixpack'in çocuğunun sağlığı için kaygı duyduğundan insanca yaşanabilecek ücretten yana oy verdiğini söylemiş olsun. Peter'in, dünyanın, Joe Sixpack,

6 Wittgenstein'in bu meselelerdeki uyarıcı sözleriyle birlikte, ses ve anlam değişmezleri hakkındaki çok güçlü yargıları kabul etmenin bir çelişki içermediğini belirtelim.

7 Thomas Reid "zihnin düşündüğü nesne" olarak bir fikir anlayışının, yüzey dilbilgisinin yanlış bir yorumuna dayalı olduğunu modern sıradan dil felsefesi tarzında savunanların en bilinenidir; bu argümanı düşünce, inanç ve diğer örneklerle de yansıtılabilir. On yedinci ve on sekizinci yüzyıl düşüncesinde düşünce nesneleri ya da zihin tarzları olarak fikirler hakkında, bkz. Yolton (1984). Yolton'a göre, Reid ve diğer yorumcular geleneği yanlış yorumlamıştır (aşağıda).

insanca yaşanabilecek ücretler ve sağlık gibi varlıklar ve oy vermek ve kaygı duymak gibi ilişkilerden oluştuğuna inandığı sonucuna varabilir miyiz? Peter Tom'un Boston'a gittiğini söylediğinde koşut çıkarım anlamlı olacak mıdır? Eğer Peter bankanın yangında mahvolduktan sonra sokağın karşı tarafına taşındığını söylüyorsa, dünyadaki şeyler arasında yok edilse bile halen varlığını sürdürecektir. Benzer sorular T'nin terimleri hakkında da sorulabilir. Etnobilim bu tür meselelerin folk bilimsel anlayışlarıyla ilgilidir. İnsan doğası bilimi Hume'un tabiriyle "zihnin anatomisi"ni ortaya sermek için gerçekte neler olduğunu ve bunun yapılarının ve süreçlerinin düşünce ve eyleme nasıl dahil olduğunu bulmaya çalışır. Araştırmalar farklıdır, ama benzer verilerden (belki de sezgisel yargılardan) yararlanabilirler.

Benzer şekilde, anlamın anlamı ya da *sesin* anlamı hakkındaki araştırma şunu keşfetmeye çalışıyor olabilir:

1. İngilizcenin bir türünde "meaning" (anlam) ve "sound" (ses) sözcüksel birimlerinin anlamsal özellikleri (İ-anlam);
2. İnsanların genel anlam ve ses alanı hakkında sahip oldukları fikirler, ya da
3. En iyi dil ve dil kullanımı kuramı.

(1) bazı (oldukça özgül) İngilizce sözcükler hakkında bir sorudur; (2) etnobilim alanına girer; (3) ise insan doğası bilimi alanına girer. (1) ve (2) tamamen ciddi sorular sorar. Örneğin (1)'in peşine düştüğümüzde adların hiçbir anlamı olmadığını görürüz: "Stalin' ne anlama geliyor?" sorusu ancak etimoloji hakkında bir soru soruluyorsa anlam ifade eder. Ayrıca "E ifadesi ne anlama gelir?" sorusu "John ne yedi (söyledi, kastetti)?" ile değil, "John kaç kilodur?" ve "John ne hissediyor?" ile ortak özelliklere sahiptir ve E'nin anlamının bir tür belirtecimsi niteliğe sahip olabileceğini söyler. (1) ve (2)'nin incelenmesinin (3) açısından çok az bariz anlamı vardır. Hemen aynısı düşünce, inanç, kavramlar vb. hakkındaki incelemeler için de geçerlidir.

Arayüz Düzeylerin Yorumlanması

Yukarıda (3)'ün kapsamına giren sorulara dönelim: DY hakkındaki ve büründüğü durumlar ve dil kullanımında zihnin/beynin diğer bileşenleriyle nasıl bütünleştirildiği hakkındaki sorular.

Geleneksel fikirleri benimseyen son derece standart varsayımlardan biri D'nin E ifadelerinden birinin <FON, SEM> çifti olduğudur. Burada FON(E) E'nin sesiyle ilintili, SEM(E) de anlamıyla ilintili bilgidir. FON ve SEM sözcüksel birimler üzerinde hesaplamalı işlemlerle oluşturulur. E'nin yalıtık bir sözcük olduğunu varsayalım. FON(E) genellikle sesbilimsel işlemlerinden ötürü onun İ-sesinden ayrıdır, ama SEM(E) sözcüksel ayrıştırma ve benzeri hakkındaki olgulara bağlı olarak E'nin İ-anlamıyla benzeş olabilir. FON(E) “sesbilgisel düzey”de, SEM(E) ise “anlamsal düzey”de öğelerdir; bunlar sesbilgisel ve anlamsal “temsiller”dir. Terimlerin kendi teknik anlamları vardır; örneğin temsili fikir kuramları anlamında “temsili edilen” hiçbir şey yoktur.⁸ Bu düzeyler DY ile diğer sistemler arasındaki “arayüz”de olup, duygu-motor aygıtı ve diğer dil kullanımı sistemlerinin kullandığı bilgiyi sağlar.

Bu tür temsiller ve bunların İ-dilin işlemleri tarafından nasıl oluşturulduğuna dair epey aydınlatıcı eser yazılmıştır. (Anlam alanında, özellikle bkz. Larson ve Segal

8 Burada ele alınan türde ilk çalışmada, İ-dilin birkaç dil düzeyinde “belirtici” ürettiği (fonetik, sözcük, öbek yapısı vb.), her birinin onun için geçerli bir yüklem olarak FON(E)'yi temsil ettiği varsayılıyordu. Örneğin FON(E) bir ...'dır ve burada ... onun sesbilgisel (sözcük, öbek yapısı vb.) “temsili”idir (ayrıntılar için, bkz. Chomsky 1955/1975). FON(E) (dolayısıyla, dolaylı olarak, her düzeyde belirtici) benzer bir tarzda sözleri “temsili” ediyor olarak alınabilir. Sözler konuşmacıların durumuyla ilgili olduğundan, yüklem bunlar için geçerli olarak yorumlanabilir, sesbilimsel düzeyleri konuşmacıların niyetleri üzerinden ele alan (beyin durumlarını denetliyor olarak kavranır) Bromberger ve Halle'in (1996) tuttuğu yol. Amaçları rakip kuramları karşılaştırmaktır ki, daha dikkatli bir temel çalışması gibi nadiren ilgi gösterilen hayırlı bir nedenle girilmişmiştir.

(1995), Pustejovski (1995), ve aktarılan kaynaklar.) Bu çalışma teknik anlamda sözdizimi olarak görülebilir; simgesel nesnelerin özellikleri ve düzenlenişlerini ele alır. Ses alanında ise bazen sesbilgisel diye adlandırılır, ama sesbilgisel özellikler, heceli ve vezinli yapılar vb. incelemelerin ancak İ-dilin sağladığı bilginin duyu-motor sistemleri tarafından kullanıldığı ve tüm kompleksin dış olaylarla ilişki kurduğuna dair daha genel araştırmaya katkı sunduğunu unutmamak kaydıyla. Bunlar akustik ve söyleyiş sesbilgisi konuları olup, İ-dilin çok ötesine geçer. Kanaatimce aynı uygulama çoğu zaman “doğal-dil anlamı” ve “sözcüksel anlam” diye adlandırılan çalışmalar için de uygun olacaktır. Sözdiziminin parçası olarak görülebilir, ama dil kullanımında farklı yönler ve farklı bir arayüze yönelir. “Chase” ile “lace” arasındaki kafiye ilişkisi İ-ses özelliklerine, “chase” ile “follow” arasındaki gerektirim ilişkisi ise İ-anlam özelliklerine dayalı olduğu oranda, ikisi de geleneksel bir anlamda sözdizimi kategorisine girer.

Dar anlamda sözdizimiyle ilgili hemen her çalışma anlamsal (ve elbette sesbilgisel) yorum sorunlarıyla yakın ilişkili olmuş ve bu tür sorunların ürünü olarak doğmuştur. Ama bu gerçek çoğu zaman yanlış anlaşılmıştır, çünkü birçok araştırmacı bu çalışmayı “sözdizimi” olarak adlandırmayı tercih etmiş ve “anlam” sözcüğünü ifadelerin dil dışı bir şeyle ilişkilerine ayırmıştır.⁹ Modern İ-dilbilimdeki (üretici dilbilgisi) ilk eser, daha önce verilen John’la ilgili dört cümle içeren örnek (1)’de olduğu gibi bu tür ifadelerin anlamlarıyla ilgiliydi ve geleneksel dilbilgisi meselelerini canlandırmıştır. İ-dilin ses ya da anlamla daha ilgili yönlerini yararlı bir şekilde ayırt edebiliriz; ama dilin dünyayla nasıl ilişki kurduğu anlamında, sesbilgisi ve anlam bunun ötesinde yer alır.

9 Benzer nedenlerle, “sözdizimi özerkliği” tezi kesin bir dille reddedilirmen, bildiğim kadarıyla hiç savunulmamıştır; keza karşıtları tarafından da anlaşılır bir tarzda formüle edilmemiştir.

Genel tablo hakkında ciddi sorular, zihnin varsayılan mimarisinden uygulama ayrıntılarına kadar her noktada karşımıza çıkar. Soru kategorilerinden biri arayüzün lokasyonu ile alakalıdır. Sesbilgisi alanında, duyu-motor sistemlerin kısmen dile özgü, yani DY içinde olup olmadığı, dolayısıyla da arayüz düzeyin genellikle sesbilgisel temsil olarak alınan şeyin “ötesinde” olup olmadığı belirlenmelidir; bu konuda epey bir anlaşmazlık vardır. Anlambilim alanında ise sorular DY ile diğer bilişsel sistemler arasındaki ilişkilerle ilgilidir. Her iki düzeyde de ilk yaklaşma olarak görülen makul tahminlerden başka bir şey sunulamaz.

Sesbilgisel arayüzde dil-dünya ilişkisi sorunları ileri teknolojiyle yoğun bir şekilde incelenmiştir, ama problemler zordur ve kavrayış halen sınırlıdır. Anlambilimsel temsillerin kullanımına ilişkin sorunlar çok daha muğlaktır. Dil-dışsal sistemler hakkında bilinenler çok daha azdır; bunlar hakkındaki kanıtların çoğu dille o kadar yakın ilişkilidir ki, ne zaman dille ne zaman başka sistemlerle ilişkili olduğunu söylemek (tabii bunlar ayrı olduğu oranda) fevkalade zordur. Ayrıca, duyu-motor sistemler için mümkün olan türde doğrudan araştırma henüz emekleme evresindedir. Gelgelelim, ifadelerin belli koşullarda nasıl kullanılıp anlaşıldığına dair muazzam bir veri tabanı vardır, öyle ki dil kullanımı sorunları ele avuca sığmaz niteliğini koruyor olsa da, doğal-dil semantiği dil incelemelerinin en canlı alanlarından biridir.

Sözcüksel Birimler

İfade derken her biri karmaşık özelliklerden (İ-ses ve İ-anlam dahil) müteşekkil sözcüksel birimlerden (SB) oluşturulmuş bir <FON, SEM> çifti olduğunu kastediyorum. FON ve SEM dil-dışsal sistemler tarafından yorumlanır. Bu arayüz düzeylerinde, SB'ye karşılık olan hiçbir alt-birim olmayabilir. Sesbilgisel arayüz için tartışmaya gerek yoktur. Sözdizimi/anlam alanındaki çalışmaların önemli kısmı

SB'lerin SEM hesaplaması sırasında ayrıştırılıp yeniden kurulabileceğini varsayar. Örneğin *who* (kim) ya da *nobody* (hiç kimse) gibi sözcükler SEM düzeyinde şuna benzer bir işlemleyici-kısıtlayıcı-değişken yapılar doğurabilir: [[QUx, x bir insan] [John x'i gördü]]. SB'lerin anlamsal özellikleri başka şekillerde de değiştirilebilir ya da dağıtılabılır. Fakat basit sözcükler için (belki de cehaletimizin bir yansıması) genellikle SEM = İ-anlam olduğunu varsayabiliriz.

SB'lerin anlambilim bileşeni için bu tablonun alternatifleri yaygındır. Daha ampirik yönelimli incelemelerde ve anlam ile gönderimin doğasına dair kavramsal tartışmalarda sorulara da genellikle biraz farklı bir şekilde yaklaşılmaktadır. İkincisi, sözcükleri ve diğer ifadeleri çoğu zaman sesbilgisi (ya da yazım) birimleri olarak veya ses ya da anlamdan kopartılmış olarak görür; dolayısıyla bir sözcük anlamını, hatta belki de hem sesini hem de anlamını değiştirip yine de aynı sözcük olarak kalabilir. Bu uzlaşımların bir anlam taşıdığı açık değildir. En azından açıklanması ve gerekçelendirilmesi gerekir. En basit tez, E ifadesinin arayüz düzeydeki özelliklerinden –FON(E) ve SEM(E) (eğer bunlar varsa)– ayrı olarak bir varlığa sahip olmadığıdır.

Mantık çizgisini aşmadığımız sürece ses ve anlam tarafları arasında benzerlikler kurmayı sürdürmek kanaatimce yararlı bir sezgisel buluştur. Özelde, çoğu zaman daha tartışmasız görünen sesbilgisel analoglara bakarak, semantik meselelere ışık tutup tutamayacağımızı sorabiliriz.

Buraya kadar çizilen tabloya bir “Düşünce dili” alternatifini düşünelim. SB'nin İ-sesi ve İ-anlamını içerdiğini düşünmek yerine, birinin ya da diğerinin, hatta belki de her ikisinin de eksik olduğunu varsayalım. Dolayısıyla ya SEM, FON ya da her ikisi arayüz düzeylerde eksiktir. Bir dili öğrenmek, SB'yi zihnin başka bir sistemine (Düşünce dili) aktaran kurallar edinmektir ve bunların yorumlanmasıyla ses ve anlam (yönleri) ortaya çıkar. Eğer İ-ses yoksa, o zaman SB F-Düşünce diline aktarılır. Eğer İ-anlam eksikse, o zaman SB, S-Düşünce diline aktarılır. Ya da ikisi bir-

den. Dilin kendisinin sesbilimi/sesbilgisi ya da anlambilimi yoktur veya her ikisi birden yoktur. Bunlar Düşünce dilinin özellikleridir.

Sesbilgisi alanında, bildiğim kadarıyla bu tür öneriler yoktur. Anlambilim alanında ise bunlar ortaktır. Her iki alanda da bunların esas içeriği nedir?

Somuta inmek için bir kez daha örnek (2)'de verilen sözcükleri ya da örnek (3)'te X yerine "persuade" (ikna etmek), "force" (zorlamak), "remind" (hatırlatmak) sözcüklerini ele alalım:

- (2) *chase, lace, follow*
[kovalamak, bağlamak, takip etmek]
- (3) *John X-ed Mary to take her medicine.*
[John ilacını alması için Mary'yi X etti.]

İlgili SB'lerin İ-sesten yoksun olduğunu ve Peter'ın bunları sesbilgisel yoruma sahip olan F-Düşünce dili bölgelerine aktarmayı öğrendiğini varsayalım. Peter bölgeler ve yorumları hakkında birçok şey bilmektedir. Örneğin "chase" ile "lace" kafiyelidir; "persuade" ve "force" dudak daralmasıyla başlar, ama farklı şekillerde, oysa "remind" da yoktur bu, vb. Standart yaklaşımlar bu özellikleri DY'ne atfeder, bunların FON'da temsil edildiğini savunur. F-Düşünce dili alternatifi, yeni bir karmaşıklık düzeyi ekler ve yeni problemler doğurur, örneğin: Aktarıldığı F-düşünce dili bölgesini işaret eden, eğer İ-ses değilse (geleneksel varsayım budur), SB'in hangi bileşenidir? Bir ifadenin hesaplanmasında hangi noktada F-düşünce diline aktarım gerçekleşir? Sesin evrensel ve tikel özellikleri F-düşünce dilinin yorumlanmasında nasıl ifade edilir? Neyse ki bu tür sorular gündeme getirilmemiştir ve biz de meseleyi bir kenara bırakabiliriz.

Anlam benzeşini düşünelim. Artık SB'lerin sadece İ-sesi ve yorumlanmamış biçimsel özellikleri olduğunu ve Peter'ın bunları anlamsal yoruma sahip olan S-Düşünce dili bölgelerine aktarmayı öğrendiğini varsayıyoruz. (Bu tür görüşlerin birkaç biçimi için, bkz. Fodor 1990: 7. Bölüm,

Schiffer 1987'nin bir eleştirisi.) Peter bu bölgeler/yorumlar hakkında da çok şey bilir. Örneğin Tom Bill'i kovaladıysa, Tom da Bill'i belli bir niyetle takip etmiştir, tersi değil; eğer örnek (3)'te X= "persuade" (ikna etmek) ise, o zaman John'un çabaları kısmi bir başarıydı (Mary ilacını almaya niyetlenme aşamasına gelmiştir, ama bunu yapmamış olabilir); eğer X = "force" (zorlamak) ise, John galebe çalmıştır, ama farklı bir şekilde (Mary kendi niyetlerinden bağımsız olarak ilacını almıştır); eğer X = "remind" (hatırlatmak) ise, John başarısız olmuş olabilir (Mary dikkat etmemiş olabilir), ama eğer başarılı olduysa, o zaman Mary ilacını almayı hatırlamıştır. Önceki tablo ilintili özellikleri DY'ne atfeder, bunların SEM'de SB'ler üzerindeki işlemler ve içinde ortaya çıktıkları yapılar sayesinde belirlediğini düşünür. S-Düşünce dili alternatifiyse fazladan bir karmaşıklık düzeyi ekler ve fonetik muadilininkine benzer yeni problemler doğurur. Eğer SB'lerin ne I-sesi ne de I-anlamı olduğunu kabul edersek, o zaman iki tür problem de doğar.

Basit örnekler bizi yanlış yönlendirebilir, sözgelimi *snow is white* (kar beyazdır) ya da *Sky is dark* (Gökyüzü karanlıktır) gibi betimleyici C cümleleri. Ama problemler paradigmanın azıcık daha genişletilmesiyle çoğalır. *The rain looks heavy* (Yağmurun sağanak yağdığı görülüyor), *the wind feels strong* (rüzgârın güçlü estiği hissediliyor) ... ve genel olarak örnek (4)'ü ele alalım:

- (4) *X (is, looks, tastes, sounds, feels, smells, . . .) Y*
 [X (Y'dir, Y'ye benzer, tadı, sesi, hissi, kokusu Y gibidir)]

Bu tür basit tümceler bile çok benzer diller için bile çeviri sorunları doğurur. Bunlar evrensel Düşünce diline nasıl çevrilebilir?¹⁰

10 Benzer nedenlerle, bir T-cümleleri kuramı nesne ve üst-dil farklılık gösterdiğinde sorunlar yaşar, böylece eşsesli olmayan T-tümcelerinin bilgilendiriciliği yaklaşımı meşrulaştırmak için sağlam gerekçeler sunmaz. Olumlu yanları ne olursa olsun, ki bunlar gerçektir, dilin dünyayla nasıl ilişki kurduğu sorusunu yanıtsız bırakır, oysa geleneksel anlam

Bu tür sorulara cevaplar daha açıklamalı dil ve düşünce dili kuramlarında belki de ek karmaşıklığı gerekçelendirerek ampirik sonuçlar doğurabilir. Tek başına alın-
 dığında bu öneriler pek değerlendirilemez.

Doğrudan dilsel ifadeler için ya da Düşünce dili çevirileri için *düzanlamsal* yorum kuramları geliştirdiğimizi varsayalım. Ses konusunda, standart varsayımlardan biri E'yi üretirken ya da algımlarken, duyu-motor sistemlerinin FON(E)'ye eriştiğidir. Biz bunun yerine, SB'in İ-sesi olmadığını, ama kişiye dışsal bir nesnenin *F-düzanlamı* olduğunu varsayalım; buna SB'in (ya da, onun F-Düşünce dili imgesinin) *sesbilgisel değeri* (FD) adını verelim ve FD'lerle ilgili bir hesaplamanın E sesinin dilsel bileşenini ürettiğini varsayalım: FD(E). FD koşullar değiştikçe (belki de konuşmacılar da değiştikçe, bunlar birbirine yeterince benzer olduğu oranda) E'nin sözleriyle (ya da olanaklı sözleriyle) bağlantılı sesler hakkında bir şey, belki de moleküllerin hareketlerinden bir yapı olabilir. Bu öneri FD'yi çeşitli türde toplumsal ve fiziksel etkenler tarafından belirleniyor şeklinde alarak geliştirilebilir. Bu terimlerle bir iletişim, çeviri, edinim ve diğer süreçlerin bir açıklamasına ilerlenebilir. Örneğin Peter Tom'la iletişim kurabilir, çünkü aynı FD'nin düzanlamı, paylaştıkları (ama ancak kısmen bildikleri) dildeki ifadelerle olur.

Bu öneri tüm problemleri çözümsüz bıraktığı gibi birçok yeni problem de doğurur. E'nin dış görünüşleriyle ilişkisi hakkında kavrayışımızı ilerletmez. İletişim ve diğer süreçlerin açıklaması değersizdir. Bir insanın zihninin bir başkasının söylediği şeyin bir biçimini inşa etmesini sağlayan süreçte, bu tür FD'lerin görüldüğünü varsaymak için bir neden yoktur. Bu tür nedenlerden ötürü, bu çizgide herhangi bir öneri yoktur.

Anlamsal benzeşini düşünelim.¹¹ Artık SB'nin hiçbir

kuramının özü hemen hemen budur. Ayrıca bkz. Fodor 1990.

11 Zihinsel varlıklar olarak anlamsal (ya da sesbilgisel) Değerler varsayımıyla, teknik anlamda *göndermede bulunma* ve *işaret etme*'nin

İ-anlamı olmadığını, bunun (ya da S-Düşünce dili imgesinin, belki de bir “fikir” ya da “kavram”ın) kişiye dışsal olan bir *anlam değerinin S-düzanlamı olduğunu* SD(SB), E dile getirildiğinde (konuşmacılar ve koşullar değişir) konuşulanlardan bir yapı olduğunu, belki de kısmen toplumsal ve fiziksel özellikler tarafından belirlendiğini varsayalım. Bir kez daha iletişim, çeviri, edinim ve diğer süreçlerin bir açıklamasını bu tür terimlerle önerebiliriz. Örneğin Peter John’la iletişim kurabilir, çünkü ifadeleri kısmen bildikleri ortak dildeki aynı SD’lerin S-düzanlamıdır.

Artık “Joe Sixpack”, “insanca yaşanabilecek ücret”, “takip etmek”, “ikna etmek”, “benzemek”, T’nin sözcükleri vb. (ya da S-düşünce dili imgeleri) SD’sini, Joe Sixpack, insanca yaşanabilecek ücret, kovalıyor, ikna ediyor, benziyor, gökyüzü, Boston, nehirler, zarar, kayıp, iktidar... olarak görürken, “kim”, “hiç kimse” vb. hakkında bir şeyler ekleriz. E= “Çince Pekin ve Hong Kong’un dilidir”in anlamsal özelliklerini açıklamak için, SD’lerin Çince, dil, Pekin vb. olduğunu düşünürüz. Ortak dil için (ya da “onu bildiği” söylenebilecek biri için) dışsal nesne SD (“the fate of the Earth” [yeryüzünün kaderi])’nin SD (“the Earth’s fate” [yeryüzü kaderi])’ne eşit olup olmadığını sorarız. Sezgisel yargıları –bu sözde teknik düzen dahilinde artık ne anlama geliyorsa– araştırmaya devam edebiliriz.

Buraya kadar, en azından, özgün proje ilerletilmiş değildir, sadece birçok yeni problemle yeniden ifade edilmiştir. İfadelerin nasıl kullanıldığı ve yorumlandığı hakkında daha fazla şey öğrenmiş değiliz. Şu ya da bu öneriyi benimseyerek, ifadelerin özelliklerini açıklamamız gerekiyor: Sözelimi örnek (1)-(4). Sesbilgisel ve anlamsal durumlar elbette aynı değildir; yalnızca benzerdir, ama bilgilendirici olabilecek tarzlarda.

biçimsel özelliklerine sahip ilişkilerle (SB, Değer) karıştırılmamalıdır. Diğer sözdizimsel nesnelerin varsayımının yanı sıra değerlendirilmesi gerekir. Doğal dil anlam bileşenindeki çalışmaların çoğunu bu terimlerle yorumlamak (geleneksel olmasa bile) kanaatimce uygundur.

Farklı bir yol izleyerek, uyak özelliklerinin, çıkarım örüntülerinin, vb. dille (ya da Düşünce dili imgeleriyle) ilişkisi olmadığını, bizim Değerler (dışsal nesneler, bunlar artık her neyse) hakkındaki inançlarımızla ilişkili olduğunu varsayalım. Sesbilgisel alanda, Peter'ın FD(*chase*) ile FD(*lace*)'in kafiyeli olduğu inancının FD'ler hakkındaki (sözelimi sıklıkları hakkındaki) diğer inançlarından farklı bir statüsü olduğunu söyleriz. Diğer özellikler için de benzeri geçerlidir. Hiçbir zaman bu tür bir öneride bulunulmamıştır ve dolayısıyla bir kez daha meseleyi bir kenara bırakabiliriz.

Anlamsal alandaki karşılığı, örnek (1)-(4)'ün özelliklerinin Peter'ın dünya hakkındaki inançları üzerinden, belki de Quine'ın terimleriyle söylersek, inanç gücü üzerinden açıklanması olduğunu savunmaktır. Bu tür öneriler tanıdık, hatta katı bir şekilde desteklenmeye yakındır. Bunları değerlendirmek için, dillerin içinde ve arasında inançların bu son derece karmaşık ve çarpıcı derecede tektip tarzlarda, nasıl sabitlendiğini bulmamız gerekiyor (sorulardan biri budur). Bunlar halledilene kadar, öneriler anlamlı bir içerikten yoksundur.

Şimdilik, durumun sesbilgisi alanındakinden farksız olduğu sonucunu çıkarmak akla yatkın görünmektedir: Sözcüklerin ve kuruluşların anlamsal özellikleri, doğuştan gelen zengin bir katkıyla birlikte, nasıl kurulduklarına göre belirlenir. Sorun İ-sesi ve İ-anlamının özelliklerini (ister SB'ler için, ister bunların S-Düşünce dili karşılıkları için), bunların nasıl birleştirileceğini, arayüz temsilleri doğuran hesaplamalarını ve bunların dil-dışsal sistemlerince nasıl yorumlandığını keşfetmektir. Her iki alanda da birçok açık problem vardır, ama ciddi ilerleme de vardır.

Farklı bir yaklaşımı düşünelim: Bir ifadenin ses ve anlamı kısmen örnek (2) ve (3)'le bağlantılı ele alınan türde ilişkilere indirgeniyor. SB için diğer ifadelerle (sınırlı) ilişkiler örüntüsü, sesbilgisel ilişkiler İF ve anlamsal ilişkiler İS ve belki ilaveten F- ve S-düzanlamsal özellikler vardır. Karmaşık ifadeler için de benzeri geçerlidir. "Chase" [kova-

lamak] için İF şu özelliklerden oluşur: “lace” ile *kafiyelidir*, “child”la *aynı şekilde başlar*, “pin” ile *aynı sayıda heceye sahiptir* vb. İS ise “follow” [takip etmek], “intend” [niyetlenmek] vb. ile ilişkilerden ve diğer kavramsal ve çıkarımsal rollerden oluşur.

Sesbilgisi alanında, atılan adım yine gereksiz görünmektedir. Standart özellik-oluşum yaklaşımı diğer olgularla birlikte İF’yi ifade etmek için yeterlidir: “chase”in bileşenlerinin söyleyişe dair jest ve seslerle ilişkisi, bunların dağılım özellikleri (örneğin ünsüz-ünlü ilişkisi) vb. Ayrıca İF(chase) diğer sözcükler (K) için İF(K) ile ortak özelliklere sahiptir. Bu türde birçok olgu SB’nin onun özelliklerinden oluştuğu şeklindeki standart görüşle ifade edilebilir, bu özellikler onun diğer ifadelerle ve daha birçok şeyle sesbilgisi ilişkilerinin belirlenmesinde etkindir. Bu tür nedenlerle, bu öneri hiçbir zaman önemsenmemiştir.¹²

Anlam alanında, yine, bu tür öneriler vardır ve benzer sorunlar karşımıza çıkmaktadır. Örneğin İS (*persuade* [ikna etmek]) ile İS (*raise* [yükseltmek]) ortak özelliklere sahiptir. Birçok dilde ciddi bir sonuç alınamadan kapsamlı şekilde incelenmiş olan “ettirgen” özellikleri. SB’nin akla yatkın bir biçimi bu tür gerçekleri ifade etmelidir. Ayrıca çıkarımsal ve kavramsal roller üzerinden (akla yatkın bir şekilde) ifade edilmeyen dağılım özelliklerini de yakalamalıdır; örneğin “deny” (inkâr etmek), “doubt” (şüphe etmek), “refuse” (reddetmek) vb. sözcüklerin, “assert” (iddia etmek), “believe” (inanmak) ve “accept” (kabul etmek) sözcüklerinde olmadığı şekilde kutupluluk öğeleriyle (“any”, “ever” vb.) birlikte kullanılması ve bu açılardan ilk gruptaki sözcüklerin “değil”, “çok az”a (“birçok”a karşı) benzer olması gerçeği. Standart yaklaşımlar çok çeşitli olguların (çıkarımlar ve bunların ortak ve benzer olmayan özellikleri dahil) ifade edilip açıklanabilmesini sağlayan İ-anlam ve SEM özellikleri arar.

12 Belki de bazı yapısalcı önerileri bu çizgide kavrayabiliriz, ama bunun tartışmalı bir yorum olacağını düşünüyorum.

Bu şekilde tasavvur edildiğinde, anlamsal ve sesbilgisel yorum biraz benzerdir. E ifadesi SB'lerden hesaplanan FON(E) ve SEM(E) arayüz temsillerinden oluşur. FON(E) duyumotor sistemleri tarafından söyleyiş ve algı için kullanılan bilgiyi sağlar; SEM(E) ise dil kullanıcısının, zihninin kaynakları tarafından mevcut kılınan perspektifler üzerinden düşünmesi ve konuşmasına paralel olarak kavramsal-amaçlı sistemler tarafından dünyayla farklı bir şekilde ilişki kurmak için kullanılan bilgiyi sağlar.

Gönderimsel dil kullanımı, İ-anlamı ve SEM'in bileşen öğelerine çeşitli şekillerde eşlik edebilir. Bireyselleştirme genellikle tasarım, amaçlanan ve karakteristik kullanım, geleneksel rol gibi etkenlere bağlıdır. Eğer bir şeyi tasmamam bir kitaba benzetirsem ama bunun bir kağıt tutucu olarak tasarlandığını ve çoğunlukla bu şekilde kullanıldığını öğrenirsem, bunun bir kitap değil, kağıt tutucu olduğunu kabul etmeye başlayabilirim. Kütüphanede *Middlemarch*'ın birbirinden ayırt edilemez iki nüshasının olduğunu varsayalım. Birini Peter, diğerini Tom almış olsun. Eğer SB'nin maddi bileşenini dikkate alırsak, farklı kitapları almışlardır; eğer soyut bileşenine odaklanırsak, aynı kitabı almışlardır. Sözcükleri soyut/somut nitelikte kullanarak aynı anda her iki şekilde de bakabiliriz, tıpkı şurada olduğu gibi: "Tasarladığı kitap, yazdığı takdirde, en az iki kilo gelecektir" ya da "kitabı ülkede her kitapçıda satılıyor". Benzer şekilde, kapı hem beyaza boyanıp hem de içinden geçilir bir şeydir. Ya da "bank" [banka, kıyı] sözcüğünü ele alalım:

1. *The bank burned down and then it moved across the street;*
[Banka yanıp kül oldu, ardından sokağın karşı tarafına taşındı]
2. *The bank, which had raised the interest rate, was destroyed by fire;*
[Faiz oranını yükselten banka yangında yok oldu.]
3. *The bank lowered the interest rate to keep from being blown up.*

[Banka iflastan kurtulmak için faiz oranını düşürdü.]

Gönderimsel bağımlılık soyut/somut bölünmesinin ötesinde korunmuştur. Dolayısıyla (1), binanın yanıp kül olduğu ve ardından kurumun taşındığı anlamına gelir; aynıysa (2) ve (3) için de geçerlidir. Ama şunu söyleyemeyiz:

4. *The bank burned down and then it eroded*
[Banka/Kıyı yanıp kül oldu, sonra aşındı], ya da
5. *The bank, which had raised the interest rate, was eroding fast;*
[Faiz oranını yükselten banka/kıyı hızla aşınıyordu] ya da
6. *The bank raised the interest rate without eroding.*
[Banka/Kıyı aşınıp tükenmeden faiz oranını yükseltti.]

Dördüncü cümle bankanın yanıp kül olduğu ve ardından nehir kıyısının aşındığı anlamına gelmez.

Olgular çoğu zaman nettir, ama önemsiz değildir. Dolayısıyla gönderimsel açıdan bağımlı öğeler, en dar şekilde kısıtlanmış olanlar bile, bazı ayrımlara uyar, diğerlerini boşlarlar (adıllar, ortaçlar, “iflas etme” ve “aşınma”nın konusu olan “boş kategori”). “Bank” örneğinde, çıkartılan doğal sonuç aynı İ-sesi paylaşan iki SB’nin olduğu (eşadlılık) ve bunlardan birinin “savings bank” [tasarruf bankası] “book” [kitap, yer ayırtmak] gibi çokanlamlı olduğudur: Soyut ve somut özellikleri birleştiren, gönderimsel bağımlılığa bu bakış açılarının ötesinde olanak tanıyan bir tarzda dünyaya bakmayı sağlar. (Bazı geleneksel, ama çoğu zaman bulanık ve karmaşık sorular hakkında, bkz. Lyons 1977: Kısım 13.4.) Bu tür özellikler birçok açıdan irdelenebilir: Dil edinimi, diller arasında genellik, dil içinde benzer maddeler, icat edilmiş biçimler, zeugma vb. Eğer sistemli benzerlikler ve farklılıklar sürerse, sözcüksel yapı hakkındaki sonuçlar desteklenir. Dilin bu tür özelliklere sahip olacağını düşünmek için *a priori* bir neden yoktur; Marşlılar farklı olabilir.

“X sözcüğü neye gönderimde bulunur?” sorusunun açık bir anlamı yoktur, ister Peter’a yöneltilmiş olsun, ister

(daha gizemli şekilde) bir “ortak dil” için sorulmuş olsun. Genel olarak, bir sözcük, en basit türde sözcük bile dünyadan ya da “inanç uzamı”ndan bir varlık seçmez – elbette bankaların/kıyların var olduğunu ya da eğer dünyanın kaderini (ya da dünya kaderini) tartışıyorsak ve fena olduğu sonucuna varıyorsak bir şeyden (hatta bazı şeylerden) bahsettiğimizi reddetmek anlamına gelmez bu; ancak, yaygın kullanımdan dayanaksız sonuçlar çıkarmamamız gerekir. Gözlemler en basit gönderimsel ve gönderimsel olarak bağımlı ögelere (adılar, *same* [aynı], *re* (“build”) [*yeniden* (“inşa”)], vb.); ya da büyük oranda bizim yaratılışımızdan (artı deneyimden) çıkartılmış olan zengin anlamsal-kavramsal özelliklere sahip özel isimlere de uzanır. Bir şey, kategorilerin sağladığı incelikli anlayışla birlikte, insan, nehir, şehir olarak adlandırılır. Dilin bu tür özelliklerden arındırılmış mantıksal açıdan özel adları yoktur; doğal dilde Peter Strawson’ın verdiği adla “mantıksal açıdan özel isimler miti”ne (Strawson 1952: 216) ve gönderimi bağlama göre değişen sözcükler ile adılar hakkındaki ilintili mitlere karşı tetikte olmak gerekir. Adlandırmayı Nelson Goodman’ın (1978) kastettiği anlamda bir tür “dünya yaratma” olarak düşünebiliriz, ama yarattığımız dünyalar zengin ve inceliklidir ve karmaşık bir ortak doğadan ötürü kayda değer ölçüde ortaktır. Bilim ve sanatlardaki bilinçli çabalara bile bu tür özellikler kılavuzluk eder; neyse ki böyledir, aksi takdirde hiçbir şey başaramazlar. (Daha fazlası için, bkz. Chomsky 1975; 1995a).

Anlamsal yoruma bu terimlerle yaklaşımın geleneksel bir tadı vardır. On yedinci yüzyıl akılcı psikolojisi doğuştan “bilişsel-içgüdüsel güçler” sayesinde insanların “duyularla edinilenleri anlama ya da yargılama” imkânı elde ettiğini, bu sayede “zihnin, kendi içinden” neden-sonuç, parça-bütün, simetri-oran ilişkileri, karakteristik kullanım (tüm “yapay şeyler” ya da “bileşik doğal şeyler” için), nesnelerin birliği, diğer Gestalt özellikleri ve genel olarak “bütün hakkında kapsamlı tek bir fikir” sağlayan “kurallar, örüntüler, örnekler ve öngörüler olarak anlaşılır fikirler ve anlayışlar”

çıkarma yolunda “kendi faaliyetini uygulama imkânı” elde ettiğini savunuyorlardı.¹³ “Adlar nesnelerin değil, bizim düşüncelerimizin, idrakımızın göstergeleridir” der Hobbes (1889: 16vd); teknik bir kavram olan “X’in göstergesi” (sözcükler için geçerlidir) bu şekilde daha iyi yorumlanır. Yapı, biçim, köken ve diğer özellikler üzerinden bireyselleştirme tarzımızdan anlaşılacağı gibi, bu “idraklar” incelikli olabilir.

Eylemleri ve düşünceleri hareketin aynı başlangıcından, yani onun tünetinde olan şeyden türeyen bir insan her zaman aynı olacaktır; keza aynı kaynaktan çıkan nehir aynı olacaktır, ister aynı su olsun ister başka su ister sudan başka bir şey oradan akıyor olsun [klasik örnek Theseus’un gemisidir, diye ekler Hobbes]; ve yasaları sürekli olarak aynı kurumdan türeyen şehir aynı şehir olacaktır. (s. 16 vd.)

Locke’tan Hume’a kadar kişisel kimlik üzerine incelemeler daha geniş bir kavram olan organik birlikle alakalıydı. Bir ağaç ya da hayvanın “kütle halindeki bir maddeden farkı” der Locke, “parçaların ortak bir yaşamdan payına düşeni alarak bütünlüklü bir beden halinde örgütlenmesi”dir ve yapay maddelerden farklı olarak içeriden gelen “sürekliliğe sahip bir örgütlenme”dir bu. Bir meşe ağacının kimliği biçimin “destek, beslenme ve üreme” şeklinde bir “ortak amaca” katkıda bulunan bir “parçalar birliği”nde saklıdır, diye eklemişti Shaftesbury. Hume bu görüşü genel itibarıyla desteklemişti, ama “insanların zihinlerine atfettiğimiz kimliği” ve “bitkiler ile hayvanlara atfettiğimiz ... benzeri kimliği” salt hayal gücünün ürünü olan “kurmaca bir şey” olarak görmüştü, Shaftesbury’nin “*bu biçime ait olan özgül doğası*” olarak değil. John Yolton güçlü bir iddiayla, Descartes’tan Reid’e kadar fikir kuramının özünün fikirleri “şeyler olarak değil, bilme tarzları” olarak, “parçacık yapının işaretleri olarak değil, deneyimi bilmemizi ya da deneyimle tanışmamızı

13 Alıntılar Cudworth’tan (1838: 425) yapılmıştır, ama bakış açısı geneldir ve en azından Kantçı biçimiyle etkilidir de; bkz. Chomsky 1966: 67-8.

sağlayan göstergeler olarak” görmüştü, böylece “bilindiği şekliyle dünya bir fikirler, anlamlı içerikler dünyasıdır” (Yolton 1984: 213 vd; buradaki ve aşağıdaki diğer alıntılar için, bkz. Mijuskovic 1974: 97-113.)

Hume’un yargısı kavramların karmaşıklığına daha yakından baktığımızda daha da güç kazanır. “[Kişi] ...” der Locke, “bir hukuk terimidir, eylemlerle ve bunların değerleriyle ilgilidir, bu yüzden de yalnızca düşünen, yasa yapabilen, mutlu ya da mutsuz olabilen insanlara uygulanır”, ama eylemlerinin sorumluluğu vb. de sayılmalıdır. Nehirlerin ve şehirlerin bireyselleşmesi kökenin çok ötesinde etkenler içerir. Bir nehrin akışı tersine çevrilebilir ya da farklı bir yöne döndürülebilir, hatta sonradan birleşebilecek ya da çok farklı şekillerde değişebilecek akıntılara bölünebilir, ama yine de uygun koşullarda aynı nehir olarak kalır. Gazete haberlerinde bilimcilerin beklenmedik bir yerde “Amazon’un kaynağını keşfettiğini” yazar, tek kaynaktır bu, ama genellikle “nehirler çok çeşitli küçük akıntılar olarak başlar.” Locke bir dalı kesilse de meşe ağacının yine meşe ağacı olduğunu söyler. Diyelim ki meşe başka bir yere naklediliyor ve eski toprağındaki yerini o dal alıyor ve sonrasında orada ağacın bir benzeri büyürken, yeri değiştirilen meşe ölüp gidiyor; bu yine de özgün ağaçtır, doğuştan gelen bilişsel-içgüdüsel güçlerin belirlediği kurmaca kimliğe göre. Bu şekilde ancak yüzeye dokunmuş oluruz. Daha da ilerlersek, bu güçlerin, diğer karmaşık organik yapılarda olduğu gibi, deneyim tarafından sadece marjinal şekilde etkilenmiş olmasını bekleyeceğimiz zengin bir yorum ve anlayış çerçevesi dayattığını görürüz.

Deneyimin uyum sağladığı, içsel olarak yaratılmış biliş tarzları hakkındaki bu tür fikirlerden hareket edildiğinde, anlamsal özellikler üzerinden çözüme varmak ya da Julius Moravcsik’in verdiği adla, sözcüksel yapının “(üretici) etkenler”ine ilerlemeye ramak kalmıştır (Moravcsik

1975, 1990).¹⁴ Girişimi bu terimlerle yeniden ifade ederken, DY ve arayüzdeki sistemler de dahil olmak üzere zihnin anatomisini açığa çıkarmaya ve deneyim ile toplumsal etkileşimin bu iç kaynaklar üzerinden nasıl şekillendirildiğini keşfetmeye çalışıyoruz.

Geçerlilik Sorunları

İnsan doğası biliminin bu biçiminin gereksiz ölçüde karmaşık olduğu ya da ilkesel açıdan yanlış yönlendirilmiş olduğu genel olarak kabul görür. Bir görüşe göre, DY ilkeleri için gösterilen kanıtlar DY'nin aslında “insan beynine içkin” olduğu “hipotezi ile çok daha basit bir şekilde açıklanır”, ama sadece şunu söylememiz gerekiyor: “Aygıt yapısı üzerinden donanımsal bir açıklama düzeyi” ve “hangi tür dillerin edinilebileceğini tarif eden işlevsel bir açıklama düzeyi” vardır (Searle 1992: 244). Veya şu “rakip tez” uğruna DY’ni tamamen bir kenara bırakmalıyız: Beynin doğuştan gelen yapılarının “özgün ve başlıca işlevi algısal deneyimin örgütlenmesidir, dilsel kategorilerin yönetimi edinilmiş bir ek işlevdir ve evrim buna ancak rastlantısal şekilde uyum sağlamıştır”; böylece “diğer yararlı şeyler” arasından dilin evrimini açıklama problemi de aşılmış olur (Paul Churchland 1981: 86).¹⁵

Bir “donanım düzeyi” olduğu tartışma konusu değildir, eğer bununla kastettiğimiz atomların, hücrelerin vb. “insan beyninde doğuştan olan” DY “aygıtının yapısı”na dahil olduğuyorsa. Şimdilik, ancak Joseph Black’ın tavsiyesine uyup DY hakkında bir “öğreti” inşa edebiliriz; birleşmeye doğru ilerlediğimizde söylenecek daha çok şey olabilir; belki de kimya örneğinde olduğu gibi, “donanım”

14 Aristotelesçi kavramları benimseyip, bunları geniş ölçekte sözcüksel anlama uygulayan Moravcsik (1975; 1990), etkenleri “bileşenler, yapı, işlev ve aracılık” olarak adlandırır. Birkaç yorum için, bkz. Chomsky 1975; benzer fikirlere dair değerlendirme için, bkz. Pustejovski 1995.

15 Konuyla ilgisiz terminolojik farklılıkları göz ardı ediyorum.

konusundaki mevcut varsayımların yanlış kurgulandığı şeklinde. “Öğreti”nin ilgi alanında “hangi tür dillerin edinelebileceği” ve aynı zamanda bunların özellikleri, diğer sistemlerle ilişkileri, edinilme ve kullanım tarzları, birleşme sorunları ve yararlı araştırmaya açık her şey vardır. Bunu işlerken Searle’ün vazgeçilebilir gördüğü “derin bilinçdışı kurallar”a geri götürüldüğümüz görülmektedir. Searle donanımsal ve işlevsel düzeye “ilaveten [Dil Yetisinin] derin bir bilinçdışı kurallar düzeyi olduğunu söyleyerek ... başka bir kestirimci ya da açıklayıcı güç” olmadığı konusunda haklıdır (1992: 244-5). Fakat önerilen şey çok farklıdır: Dil özelliklerinin en azından kısmi bir açıklamasını sunan özgül DY yapıları ve ilkeleri. Benzer şekilde, kimya sadece maddenin derin yapısal özellikleri olduğunu, bunlar hakkında bir öğreti geliştirilmediğini söylerse ilginç değildir. En iyi olasılıkla, tartışma, kimyasal özelliklerin, molekül yapının vb. maddeye atfedilmesinin mi yoksa sadece hesaplama araçları olarak görülmesinin mi gerektiği konusundaki geçmiş tartışmaları fazlasıyla hatırlatmaktadır; geriye dönüşlü olarak bakıldığında genel olarak kabul edildiği üzere, hepsi de amaçsızdır ve ontoloji ve benzeri soruların “açıklayıcı ve betimleyici uygulamaların başarısı hakkındaki sorulardan epistemolojik açıdan sonra geldiği” şeklindeki yerinde gözlemine denk düşer (Burge 1986a: 18; ayrıca bkz. Chomsky 1986: 250vd.; 1995a; 2. dipnot).¹⁶

Paul Churchland’ın önermesi eğer dilin en temel özellikleri hakkında (ayrık sonsuzluk, yapı bağımlılığı vb.) ve örnek (1)’in ve benzerlerinin özelliklerine dair bir şey söyleyecek yeterlilikte dile getirilirse “rakip bir tez” haline gelebilir.¹⁷ Ayrıca tahmin edildiği gibi, alanların ötesinde

16 Ayrıca Searle bilinçdışı kurallar koyutlamanın anlamlı olmadığını savunur, ama kanımca haksız gerekçelerle; bkz. Chomsky (1990). “Görme yetisi” analojisine başvuran çürütme argümanı, kendisinin haklı olarak reddettiği ilke açıklayıcı güçten yoksun olduğu için konuyla ilintili değildir.

17 Anlaşılmaz bir biçimde benzer bir tatla (hem geleneksel hem de mo-

edinilmiş yapı ve bilişsel gelişim tektipliği, benzer örgütleyici algısal deneyim tarzlarına sahip türler arasında dil kullanımı benzerlikleri, sakatlıklarda işlev ayrışımı olmaması ve beyin yapısının türdeşliğini vb. görmememizle de ilgilenmemiz gerekecektir.

Daha ciddi bir zorluk ise Hilary Putnam'ın "MIT zihinciliği" eleştirisinde –kısmen buraya kadar özetlenen görüşler (kendisi bu görüşleri bana ve Fodor'a atfetmektedir; Putnam 1986a; 1986b)– sunulmaktadır.¹⁸ Hedefi "doğuştan gelen anlamsal temsiller kuramını yok etmektir". DSTK adını verdiğimiz bu görüş şu iddiaları dile getirir:

- (5) a. "Zihinde/beyinde 'anlamsal temsiller' vardır."
- b. "Bunlar doğuştan ve evrenseldir."
- c. "Tüm kavramlarımız bu tür anlamsal temsillere ayrıştırılabilir." (Putnam 1986b: 18)

Dahası DSTK'ya göre zihin bir "Kriptolog"dur: "Zihin düşüncelerini Düşünce dilinde düşünür, bunları yerel doğal dilde kodlar" ve ardından "kafasında da bir kriptocu olan dinleyene aktarır ve o da elbette akabinde 'ileti'yi" *zihin dili* ile "deşifre etmeye girişir" (Putnam 1986b: 20).

DSTK İ-dilbilimin çok ötesine geçer. İ-dilin ürettiği temsillerin bir zihin diline (*lingua mentis*) dönüştüğü ayrı bir hipotezdir. (5c) tümcesi de niteliği bakımından farklı olabilecek (ve olduğunu düşündüğüm) diğer bilişsel sistemlerle değil, DY ile alakalı olan dil incelemelerinin kapsamı ötesindedir. (5b) tümcesi netleştirilmeye muhtaçtır. Yalnızca temsilleri oluşturulan öğeler doğuştan kabul edilir (dolayısıyla evrensel, genel olarak mevcuttur, ama belki de fark edilmemiştir). Dolayısıyla sesbilgisel temsilin bileşenleri ve oluşum tarzı muhtemelen doğuştandır, ama temsiller değildir; İngilizce ve Japonca için farklıdır, hatta

dern) ciddi çalışmalar yürütülmüştür. Bkz. Jackendoff (1994: 14. Bölüm ve bahsi geçen kaynaklar).

18 Konuyla alakasız olan yerlerde atfetmenin doğruluğu sorunlarını bir kenara bırakacağım.

kardeşler arasında bile farklı farklıdır. Aynısı anlamın sabitlenmesine dahil olan her şey için –“anlamsal temsiller” ya da başka bir şey– geçerlidir. Diller bu açıdan ayrılır ki, çevirmenlerin başına bela olan birçok sorundan biridir bu. Ne bu konuda ne de sanırım anlamın sabitlenmesine dahil olan her şeyin öğelerinin doğuştan geldiği tezi konusunda bir ihtilaf vardır. Bir alternatif tasavvur etmek zordur.

Çeşitliliğin, dilin sesbilgisel yönlerindense anlamsal yönleri için daha sınırlı olduğuna inanmak için ampirik gerekçeler vardır. Sesbilgisel veriler çocuk için bol miktardadır ve edinilen hedef ile mevcut veriler arasındaki boşluğun anlamsal alt-sistemler için olduğundan daha dar olduğu görülmektedir. Eğer böyleyse, çeşitliliğe daha kolay hoşgörü gösterilir. Anlam incelemeleri, fevkalade bulanık koşullarda son derece sınırlı olarak maruz kalsalar bile bunun çocukların, sözcükler ve diğer ifadelerin anlamlarını, en kapsamlı sözlüklerin ve gramerlerin aktarmaya başladığının çok ötesinde bir incelik ve henüz yeni yeni anlaşılma başlanan bir saflık ve giriftlikle anlayabilmelerine yettiği gerçeğiyle yüzleşmek zorundadır. Bu tür nedenlerle, ampirik araştırma doğuştan ve evrensel olan anlamsal özellikleri keşfetmeye çalışmıştır.

İster İ-dilbilimsel (veya daha genel olarak, DSTK) çerçevesini ister başka bir çerçeveyi benimseyelim, bu sorunlarla yüzleşmek zorunludur. Putnam'ın görüşü genel zekâ düzeneklerinin yeterli olduğu yönündedir. Dolayısıyla, bu düzenekler zihni mevcut verilerden edinilen bilişsel sistemlere taşımak için gerekli doğuştan yapıya sahip olmalıdır. Dil açısından sorun artık DY'den genel zekâyâ taşınmıştır. Artık her şeyin bir şekilde algısal örgütlenmeye indirgendiği “rakip tez”in çözmeye çalıştığı problemler bizi bekliyor demektir. Olasılıklar öncesinde olduğu kadar kötüdür, ama özgül bir şey önerilene kadar tartışacak başka bir şey yoktur.

Dil için Putnam'ın yok etmeyi amaçladığı tez artık (6)'ya indirgenmiştir:

- (6) a. “Zihinde/beyinde ‘anlamsal temsiller’ vardır.”
 b. Onlar doğuştan gelen öğelerden oluşmuştur.

Eğer (6a) doğruysa (6b) cümlesi zararsızdır. Ama (6a)’nın özelde “MIT zihinciliği” ile hiçbir alakası yoktur. Ampirik anlam genel olarak benzer bir şeyi kabul eder. Yine de (6a)’nın yanlış olduğunu varsayalım. O zaman, ne DY ne de zihnin/beynin başka bir sistemi “anlamsal temsiller” içerir. Ama tümceleri, sözgelimi T ya da (1)’deki örnekleri nasıl anladığımıza bir iç durum dahildir. Dolayısıyla (6)’nın alternatifi, bu tür durumların “anlamsal temsiller” içermediğini savunur. Görünüşte, amaçlanan alternatif zihnin/beynin sesle ilgili durumları hakkındaki ve ayrıca belki de ifadelerin anlamının belirlenmesine dahil olan (“anlamsal temsillerin” değil) DY’nin yapısal özelliklerine ilişkin varsayımları muhafaza eder. Çocuğun edindiği ve kullandığı özgül incelikli bilgi bir şekilde zihinde/beyinde temsil edilir, ama artık çok geniş bir alanı kapsayan doğal dil anlamı incelemelerinde geliştirilen tarzda değil. Bu hiç de olasılık dışı değildir; mevcut sesbilgisel kuramın hedefi ıskalandığı da düşünülebilir. Ama yine, yorum imkânsızdır.

Bunu bir kenara bırakıp, Putnam’ın (6a) eleştirisine bakalım. Birkaç boyutu vardır. Bunlardan biri “anlamın bütüncü” olduğudur. Quine’ın formülünde, tümceler “bir bütün olarak” deneyim sınavından geçmek zorundadır ve revizyon her kapıyı çalabilir. Bilimler açısından, formül yeterince adil görünmektedir; Rudolf Carnap farklı bir formülü tercih etse de kabul etmişti (bkz. Uebel ve Hookway 1995). Fakat burada sorular insanların farklı zihin yetilerinden yararlanarak inşa ettikleri bilimlerle değil, bir biyolojik nesne olan insan diliyle alakalı olmak zorundadır.

Ama Putnam’a göre “günlük yaşam dili” ile bilimlerin aynı bütüncü özellikleri vardır. Bunun nedeni günlük söylemin belirtilmemiş varsayımlara dayalı olmasıdır, dolayısıyla “eğer dil deneyimi tarif ediyorsa, bunu tümce tümce değil, bir şebeke olarak yapar” (1986b: 23). Gelgelelim, dil “deneyimi tarif” etmez, ama tarif etmek ya da yanlış tarif

etmek için veya sayısız başka şekilde kullanılabilir. Saklı varsayımların dil kullanımına dahil olması burada konuyla ilintili hiçbir şey anlatmaz.

Putnam'ın eleştirisinin bir diğer ayağı ise bilimsel uygulamayla ilgilidir. Doğru ya da yanlış, bu argümanlar insan diliyle ya da insan düşüncesinin diğer yönleriyle ilgili değildir, ama bu zamana kadar eksik olan, zihnin tektipliği hakkında kuşkusuz ispat gerektiren varsayımlar hariç tutulmalıdır. Argümanın diğer parçaları zihin dili ve "halk dili" hakkındaki sonuçlara ve eşanlamlılık, çeviri ve diğer meselelere dair sezgilere yaslanır, ama bunlar savunulabilir olsa bile konuyla ilgisizdir (tümünde şüphecililiğimi koruyorum; bkz. Chomsky 1995a).

Burada argümanın geri kalanı "Chomsky'nin doğuştanlık hipotezi"yle alakalıdır. Bunun ne anlama geldiğini hiçbir zaman anlamadım. Sık sık çürütülse de, bildiğim kadarıyla hiçbir zaman formüle edilmemiş ya da savunulmamıştır. Muhtemelen, bilişsel yetiler, tıpkı diğerleri gibi, biyolojik yapıma kök salmıştır ve DY (eğer varsa) genlerin bir tür ifadesidir. Bunun ötesinde, benim bildiğim bir doğuştanlık tezi yoktur, ama tam neyin doğuştan olduğu hakkında özgül tezler vardır.

Putnam "doğuştanlık tezi"ni şununla özdeşleştiriyor görünmektedir:

1. zihin dilinin doğuştan olduğu tezi ve
2. "zihinsel sözcük dağarcığı"nın doğuştan olduğu tezi.

İ-dilbilim (1)'i ya da (2)'yi savunmaz; en azından, ben bu tezleri anladığım kadarıyla (çok fazla olmadığını kabul etmem gerek). Dahası bunların içeriği ne olursa olsun, muhtemelen ayırdır: Zihin dili, zihinsel sözcük dağarcığı değildir, tıpkı İngilizce ile İngilizce sözcük dağarcığının aynı olmaması gibi.

Ardından, Putnam sadece "MIT zihinciliği"ni değil, aynı zamanda anlam ve gönderim incelemelerinde Aristoteles'ten Mill, Russell, Frege ve Carnap'a kadar uzanan yaklaşımı, (7a) ve (7b)'yi savunan geleneği de ıskartaya çıkardığı geniş

kesimlerce iddia edilen argümanlara döner:

- (7) a. “Bir sözcüğü ya da başka bir ‘gösterge’yi anladığımızda, o sözcüğü bir ‘kavram’la özdeşleştiririz.”
 b. Kavram, sözcüğün (ya da göstergenin) gönderimini belirler.

Putnam gönderimin kısmen “dilsel işbölümü” ve “çevrenin katkısı” tarafından belirlenmesi nedeniyle (7)’nin çürütüldüğüne inanmaktadır.

İ-dilbilim (7)’yi savunmaz; zaten teknik kavramlara bir açıklama getirmeden, savunamaz da. İ-dilbilim olsa olsa, (8)’i savunur:

- (8) a. X tarafından K sözcüğü anlaşıldığında, X onun özelliklerinden yararlanır.
 b. Özellikler arasında İ-ses ve İ-anlam olabilir ve eğer öyleyse, bu ikincisi X’in K’den yararlanırken neye göndermede bulunduğunun belirlenmesinde bir rol oynar.

Bunun ötesi rastlantıya kalmıştır.

Cümle (7)’nin eleştirisi “MIT zihinciliği”nin en azından İ-dilbilimsel bileşeniyle ilgili görünmemektedir, ama biz yine de bakalım. Putnam dilsel işbölümüne örnek olarak İngiliz ve Amerikan İngilizcesindeki “robin” [kızılgerdan, ardıç kuşu] sözcüğünü ele alır. İngiltere’deki Peter_{BB} ile ABD’deki Peter_{ABD}’nin konuyla ilintili açılardan aynı olduğunu ve (9)’un farkında olmadığını varsayalım:

- (9) ‘Robin’ sözcüğü İngiltere ve ABD’de aynı kuş türüne göndermede bulunmaz.

Peter_{BB} ve Peter_{ABD}’nin İ-dillerinde aynı “robin” sözcüğü vardır, ama kaplımaları farklıdır, çünkü “gönderim bir toplumsal olgudur” ve uzmanlardan yararlanmayı da içerir. Bu yüzden geleneksel yedinci tezi terk etmemiz gerekir.

(9)’u dil-dünya ilişkileri hakkındaki bir olgusal tümce olarak alıp, doğru olup olmadığını belirlemek istiyoruz. Öncelikle terimlerini anlamamız gerekiyor: Özgül olarak, “‘robin’ sözcüğü” ve “göndermede bulunmak” öbekleri, “robin’

sözcüğü” ile bir biyolojik tür arasında olduğu iddia edilen bir ilişki. “Robin” sözcüğü”nden, “halk dili”ndeki bir varlıktan bahsedildiğinde ne kastedildiği hakkında yeterince şey anladığımızı kabul edelim (böyle olsun). Peki, ya “göndermede bulunmak”? İnsanlar sözcükleri nesnelere çeşitli şekillerde göndermede bulunmak için kullanırlar, ama İngilizcede (9)’daki anlamıyla kullanılan bir “göndermede bulunmak” ya da “gönderim” sözcüğü yoktur;¹⁹ keza benzer dillerde de yoktur, zaten Frege’nin teknik terimler uydurmak zorunda kalmasının ve bunların nasıl çevrileceğine dair epey bir farklılık olmasının ve bazılarının teknik statüyü netleştiren Latince sözcükleri tercih etmelerinin bir nedeni de budur. Dolayısıyla (9)’u ampirik bir iddia olarak değerlendirmeyi mümkün kılacak bir çalışma yapılması gerekiyor.

Bağlam (düşünce deneylerine vb. başvurmak), (9)’un folk kuramları incelemeleri dahilinde anlaşılması gerektiğini düşündürüyor. Eğer öyleyse, varılan yargıların İ-dil-bilimle, hatta bir tür akılcı yeniden inşa sunuyor olarak anlaşıldığında, belki de gelenekle bile bariz bir ilişkisi yoktur. Ama biz yine de (9)’un folk kuramı incelemelerinde sağlam temellere sahip olup olmadığını soralım. Henüz açıklanmamış teknik terimlerden kaçınmak için, olağan bir İngilizce karşılığını seçelim, örneğin (10):

- (10) Peter_{ABD} “robin” sözcüğünü bir kuş türüne, Peter_{BB} başka bir kuş türüne göndermede bulunmak için kullanır.

(10) doğru mudur? Peter_{ABD}’nin “robin” adını verdiği kuşlar Peter_{BB}’nin “robin” diye adlandırdığı kuşlardan çok çeşitli şekillerde ayrılır, ama bu aynı zamanda tüm hayatları boyunca komşu olmuş olan Peter_{ABD} ve dostu Charles için de geçerlidir. (10)’u değerlendirmek için çok daha fazlasını bilmemiz gerekiyor.

İngiltere’ye gidip kızıl göğüslü şeyleri görse, Peter_{ABD}’nin ne söyleyeceğini sormuş olalım. Bunlara “robin” adını ve-

receğini varsayabiliriz, dolayısıyla buradan bir yere varılamaz. Diyelim ki Jones Peter_{ABD}'nin İngiltere'de kuşlara *robin* adını verdiğinde yanlış yaptığını söylüyor olsun (ben demezdim). O zaman Jones hakkında buradaki konuyla tamamen ilgisiz bir şeyler öğreniyoruz demektir.

Jones dokuzuncu tez gibi bir şeyi varsayıyor olabilir. Belki de Jones Peter_{ABD}'nin *robin* kavramının İngiltere'deki türleri karşılamadığını, Dünyalı Oscar'ın su kavramının ise İkiz-Dünya'daki XYZ'yi karşılamadığını düşünmektedir. Ama şimdi ilk soruya geri dönüyoruz: Jones'un iddialarının doğru olup olmadığını nasıl bilebiliriz?

Peter_{ABD}'nin kuzeni Bill'in ABD'de *robin* adlı kuşların farklı bir alttüre ait olduğu bir bölgesinde yaşıyor olsun. Eğer Peter_{ABD} Bill'i görmeye gider ve çayırda gördüğü şeye *robin* derse, hata yapmış olur mu? Bill'in *robin* hakkındaki sözlerini anlayabilir mi? Peter_{ABD}'nin karısı Mary'nin onunla aynı mahallede büyüdüğünü, ama çocukluğunun bir kısmını İngiltere'de geçirdiğini varsayalım. Mary *robin* derken neyi kastetmektedir? Örnekler değişiklik gösterdiğinden, yargılar da çok çeşitli şekillerde farklılık gösterir ve çoğu zaman son derece belirsizdir.

Bu örnek "MIT zihinciliği" için sorunlu görünmemektedir. Varsayımsal olarak, ilgili açılardan birbirine benzer olan yukarıdaki karakterler neyin *robin* olduğu hakkında aynı yargılara sahip olacaklardır. Bunların doğru mu yoksa yanlış mı olduğu ya da "halk dilleri"nde "*robin*" sözcüğünün göndermede bulunmak için nasıl kullanıldığı" hakkında veya inançları hakkında diğer yargılar yeterince net bir formülasyona kavuşturulduğunda araştırılmaya değer olabilecek ya da olmayacak başka sorular doğurur. Bundan öte söyleyecek fazla bir şey yoktur.

Putnam "çevrenin katkısı"na örnek olması için, İkiz-Yeryüzü ve diğer argümanlara başvurur, bunların hepsi de çeşitli koşullarda "ortalama bir insanın söyleyecekleri" hakkındaki varsayımlara dayalıdır. Yine, bu argümanların sekizinci tezi benimseyen bir dil kuramı (K) ile doğrudan ilgisi yoktur. Olsa olsa K'nin (ya da DSTK) dilsel davranışın

tam bir izahını sunmadığı ya da sıradan kullanımı kucaklayamadığını gösterir, ama bu zaten barizdir.

“Su” (*water*) konusundaki argümanlar suyun H_2O olduğu varsayımına dayalıdır. Bu ifadenin statüsünü değerlendirmek için, hangi dile ait olduğunu bilmemiz gerekir. İngilizce değildir, zira İngilizcede H_2O diye bir sözcük yoktur. Kimya da değildir, zira kimyada da “water” diye bir sözcük yoktur (gerçi kimyacılar bu sözcüğe özensiz kullanımda başvururlar). Kimya ve İngilizcenin bir “üst-dil”e ait olduğunu önerebiliriz, ama bunun ne anlama geldiğini açıklamamız gerekiyor (bkz. Bromberger 1996).

Bu tür şüpheleri bir kenara bıraktığımızda, tipik bir konuşmacının bir şeye su adını verip vermemeye karar verirken bileşimine baktığı doğru mudur? Diyelim ki masada iki bardak var: B ve B'. B bardağı musluktan, B' bardağı kuyudan dolduruluyor olsun. B' bardağına poşet çay atılmış olsun. B ve B' bardaklarının içindekiler kimyasal olarak aynı olabilir: Belki de musluk suyu atıkları ayıkla-mak için “çay filtresi” kullanan bir hazneden gelmektedir. İçindekilerin benzer olduğunu bildiğimden, B bardağının içindekinin çay değil, su olduğunu ve B' bardağının içindekilerin su değil, çay olduğunu söylerim. Bunun genelde böyle yapıldığından şüpheliyim. Bir şeyin su olup olmadığını kararlaştırırken bileşimi bir etkidir, ama tek etken değildir.²⁰

Durum “kitap” ve diğer benzer örnekleri akla getiriyor. Burada da neden bahsettiğimizi kararlaştırırken koşulları diğer etkenlere değil, bileşime odaklanacak şekilde düzenleyebiliriz. Bu tür koşullarda hem B hem de B' bardağının

20 H_2O içeriğinin neyin su, hatta prototipik su olduğu konusundaki yargılarla ancak zayıf bir ilişkiye sahip olduğu sonucuna varan bazı deneysel çalışmalar için, bkz. Malt 1994. Braisby vd. (1996) bu meselelerde çeşitli görüşleri ve deneysel çalışmaları değerlendirir ve “doğal türde terimlerin özcü bir tarzda kullanılmadığını gösteren” (gösterdiğini savundukları) bulgularını sunarlar. Verilerin yorumlanmasında kavrayış, dolayısıyla güven sınırlıdır.

içindekileri su diye adlandırabiliriz. Ampirik araştırmalar bileşimin “kitap”tan ziyade “su” için bir ana etken olduğunu gösterebilir; muhtemelen böyledir, ama bunun yine de (8) ile bir ilişkisi olmayacaktır. Sıradan durumlarda, Akeel Bilgrami’nin (1992) “içeriğin yerelliği” adını verdiği şeyi doğuran, karmaşık ve çeşitli koşullar ve çıkarlar üzerinden cevaplar vardır yalnızca. Örneğin Mary Mars’ta su olduğuna inanıyorsa ve orada iç bileşimi ağır su ya da XYZ olmasına rağmen su olarak gördüğü bir şey keşfedilirse, inancının doğru mu yoksa yanlış mı olduğuna dair genel bir cevap yoktur.

Uzman kullanımına atıflar yeni ikilemler doğurur. Yakın döneme ait bir teknik makale “popüler ve temelde doğru anlayışa göre cam, akış yeteneğini kaybetmiş bir sıvıdır” diye başlar ve devamında “evrendeki suyun çoğunun cam-sı halde (kuyrukluyıldızlarda) ... doğal olarak ortaya çıkan cam-sı su” olarak var olduğunu söyleyerek devam eder (Angell 1995: 1924). Biraz önceki çay-su senaryosunun, bardakların dünyadaki kuyrukluyıldızların kuyruklarından yapıldığı İkiz-Dünya’da gerçekleştiğini varsayalım. Dünyalı Oscar’ın İkiz-Dünya’ya vardığını ve bardağa/cama işaret ederek su istediğini varsayalım. Bardağa/cama gönderme yaparsa doğru, içindekilere gönderme yaparsa yanlış mı yapmış olur? Benim görüşlerim makul derecede net ve sınırlıdır tipiktir.

Meselelere farklı bir açıdan bakarak, Albert ve Bill’in birbirine benzer olduğunu ve A ile B’nin birbirinden ayırt edilemez elmalar olduğunu, A’nın Albert’in deneyiminin bir nesnesi, B’nin de Bill’in deneyiminin nesnesi olduğunu varsayalım. İkisi de kendi elması hakkında düşünüyor, elmasına bakıyor, elmasından bir diş ısıyor ve her bir adımda benzer değişimlerden geçiyor. Düşünceler, görsel imgeler, tatlar, ağırlık değişiklikleri vb. öğelerin Albert ve Bill için aynı olduğunu, ama farklı şeylere “yöneltildiğini” söyleyebilir miyiz? Yoksa Albert ve Bill için farklı olduğunu, dış nesneler A ve B’nin düşüncelerin vb. “parçası” olduğunu mu söylemeliyiz? T tümcesinin ayırt edilemez

hallerini duyan Albert ve Bill'in aynı işitsel ve kavrayışsal deneyimleri farklı nesnelere mi yöneltilmiştir, yoksa farklı deneyimleri hepsini mi kucaklar? Gündelik İngilizce ağırlık değişimlerinden ziyade düşünce ve kavrayış için "dışsalıcı" kullanıma hoşgörü gösterebilir, ama bundan ne öğreneceğimiz belli değildir. İnsan doğası bilimi bu soru için çok ilkeldir. İçselci bir tablo uygun görünmektedir, ama Albert ve Bill hakkında çevrelerinde yapılan bir incelemenin, ikincisini dikkate alması gibi ilginç olmayan bir anlamda eksiktir.

Sıradan örnekler çoğu zaman daha karmaşıktır. Kripke'nin bulmacasının bir biçimini ele alalım. Peter şöyle diyor olsun: "Konstantinopolis ve İstanbul'un farklı şehirler olduğunu düşünürdüm, ama şimdi aynı olduğunu biliyorum" ve şunu eklesin: "Ama İstanbul'un başka bir yere taşınması gerek ki, Konstantinopolis'in İslami bir niteliği olmasın." (Bu türde gerçek örnekler için bkz. Chomsky 1995a.) Peter yeni sözcüksel birimler kabul etmiş midir? Ya da yeni inançlar? Farklı bir şey? Eğer İstanbul'a göndermede bulunurken "*onun* taşınması ve başka bir yerde *yeniden* kurulması gerekecektir" derse (*aynı* şehir olarak kalmak kaydıyla), italikle yazılmış kısımları –örnekler değiştikçe tuhaf şekillerde farklı davranmaktadır– nasıl yorumlamamız gerekir? (Chomsky 1995a; ayrıca bkz. 5. Bölüm, Jerusalem vb. örnekler). Görünen o ki, öncesinde belirtildiği gibi ancak sağduyu yardımıyla ilerleyebiliriz.

Yanılma payı meselesini düşünelim: Peter'ın bir şeyi X diye adlandırırken yanılma ihtimali olduğunu söyleyebiliyor olmak isteriz. Örneğin Peter B' bardağının içindekinin su değil, çay olduğunu bilmeden su diye yanlış tarif edebilir. Veya bir kağıt tutucuyu kitap zannedebilir. Belki de Peter kendi bildikleri ışığında yanılıyordur: Eğer gerçeği bilseydi, X adını vermezdi. Veya belki de kendisinin doğru mu yoksa yanlış mı söylediğini kararlaştırmak için bileşime yaslanan bir bakış açısı benimsiyoruz, böylece Peter'ın su zannettiği şey başka bir şey *olabilir*, kim bilir belki ağır su, belki de XYZ'dir. Bu tür hamleler bilimlerde

standarttır, ama doğal dil için uygun olduğunu ve eğer öyleyse hangi açılardan uygun olduğunu göstermek gerekir. Soruların hangi kuramsal çerçevede sorulduğunu ortaya koymak ve eğer bu tür kavramları *kavram* olarak kullanıyorsa bunları ispatlanmış kabul etmeyecek şekillerde tanımlamak zorunlu olacaktır (örneğin kavramların iç yapılarına göre saptandığını varsaymadan). Ortada net bir soru, dolayısıyla da dosdoğru bir cevap yoktur.

Genç Charlie çevresindeki yetişkinlerin kullanımından farklı bir kullanımı olduğunu görmesine yol açan deneyimler yaşamış olsun.²¹ Diyelim ki birinci aşamada aerodinamik su hayvanlarına balık, çok büyük olanlarına ise balina demiş olsun. Yetişkinlerin en yakın karşılıkları için farklı bir kullanım tercih ettiğini (sözcükleri de farklı telaffuz ettiklerini) görünce, ikinci aşamaya ilerler ve bilinçli ya da bilinçsiz, yetişkin kullanımını benimser. Yaşananları nasıl tarif ederiz?

Charlie'nin balinalar ve balık hakkında birinci aşamada düşündüklerinin ve sözcükleri kullanma ve telaffuz etme şeklinin yanlış olduğu söylenebilir. İkinci aşamaya gelindiğinde, kendisini düzeltmiştir. İngilizce bilgisini, yaşadığı çevrenin dili hakkındaki bilgisini ilerletmektedir (günlük kullanım birinci aşamada onun dil sistemi ne işaret etme yolu sunmaz). Daha fazla kavrayışa sahip olma arayışı alışıldık iki yolu izleyebilir. İnsanların bu tür meseleler hakkında neler konuşup düşündükleri ya da gerçekte ne olup bittiği hakkında daha fazla şey öğrenmeye çalışabiliriz.

İ-dilbilimsel bir izah yalın ve nettir, ama eksiktir, kısmen kapsamından kısmen de kapsamı dahilindeki kavrayışsızlıktan ötürü. Birinci aşamada Charlie'nin "balık₁" ve

21 Tyler Burge'ün yazılarında (örneğin 1986b; 1989) bu tür meseleler üzerine birçok ilginç içgörü vardır. Bu konularda kendisiyle aynı düşünüp düşünmediğimizi ve aynı düşünüyorsak, aramızda hangi açılardan ciddi görüş ayrılıkları olduğunu tam olarak bilmiyorum. Bu konuda bir yorum için, bkz. Mercier 1992.

“balina₁” sözcüklerinin olduğu bir D₁ İ-dili vardır. İkinci aşamada İ-dilinde (D₂) özellikleri bakımından biraz farklı olan “balık₂” ve “balina₂” vardır. Sesbilimsel özellikler farklıdır (varsayımsal olarak); ama anlamsal özelliklerin statüsü net değildir. Yeni birimlerin, su hayvanlarına işaret etmek için yeni kıstasları dahil eden farklı özellikleri var mıdır? Bir zihin dilinde, kavramsal uzamda, inanç sisteminde farklı bölgeler seçerler mi? Başka bir şey? Charlie’nin şeyler dediği, rastlantısal olgulara bağlı olarak çeşitli farklılıklar gösterecektir: Örneğin birinci aşamada biraz bilgi sahibi olduğu büyük su hayvanlarının memeli mi ya da tuna balığı mı olduğu gibi. Olayları yönlendiren ilkeleri arayabilir ve koşullar farklı olsaydı ne ölçüde farklı bir yol izleyebilirdi sorusunu sorabiliriz. Bu konular hakkında o kadar az şey bilinmektedir ki ancak tahminde bulunabiliriz, ama bariz bir ilke sorunu doğmayacaktır. Girişim kısmen bilinen ve paylaşılan bir “ortak dil”deki sözcüklerin (“kolektif zihin”), telaffuz ve kullanım değişse de aynı kalan “sözcüklerin” ve gizemli kalan diğer benzer kavramların “gerçek anlamı”ndan dem vurarak ilerletilemez.

Meseleye ortak bir dildeki gönderim kavramı, belki bir nedensel kuram üzerinden yaklaşıyor olalım. O zaman Charlie nesnelere verdiği adları (önceki deneyiminin nesneleri de dahil) değiştirirken “balina” ya da “balığın” anlamlarının aynı kalıp kalmadığını ve düşüncelerinin içeriğine ne olduğunu belirlememiz gerekecektir. Eğer teknik kavramlar netleştirilirse, insanların şu ya da bu kültürel ve dilsel ortamda bu meseleler hakkında nasıl düşündüklerine dair anlamlı ampirik soruları formüle etmeleri mümkün olabilir. Bunun insan doğası bilimi için iyi bir yol olmadığını düşünüyorum.

Son olarak, Burge’ün (1986b) ele aldığı ve ilginç bir türe örnek oluşturan vakayı masaya yatıralım. Diyelim ki A ve diğer İngilizce konuşanlar için “sofa” (divan) sözcüğü ve sofa adını verdikleri şeylerle ilgili deneyimleri ortaktır. Ama A, sofanın “üzerinde oturulacak mobilya olarak değil, sanat eseri ya da dini eser olarak işlev gösterdiğine” ve

“öncelikle” oturmak “için” olmadığına inanmaya başlamıştır. A ve diğerleri ortak deneyimlerinden hangi nesnelerin sofa olduğu konusunda hemfikirken, sofaların işlevi konusunda ayrı düşünmektedirler; keza sofaların gerçekten oturmak için mi kullanıldığı konusunda da ayrı düşünebilirler (A diğerlerinin bu konuda kandırıldığı kanaatinde). Eğer A’nın şüphelerinin sağlam temelleri olduğu kanıtlanırsa,” der Burge, “sofanın bilinen anlamının değişmesi gerekecektir”, ama “sofa kavramını içeren önerme tavırları atfetmek” tam da tarif edildiği gibi, “yine de uygun olabilir” (1986b: 715).

İ-dilin yanı sıra artık bir İ-kavramsal ve İ-inanç sisteminin olduğu varsayımına da ilerletirsek, içselci çerçevede bu tür olaylar nasıl tarif edilebilir?

Başlangıçta, A ve diğerleri aynı SB “sofa”, aynı İ-kavramı *sofa* ve sofalar hakkında aynı İ-inançları vardır. Bu ortak komplekse *sofa* adını verelim. Bu çerçevede, sofalar belli fiziksel özelliklere ve işlevlere sahip eşyalar olarak adlandırılır. A için, sofaların neye yaradığına dair inanç değişikliğiyle birlikte *sofa* dönüşüp *sofa'* olur. Başka biri (diyelim B) bileşim hakkındaki inançlarını değiştirip sofaların esasen demir çiviler bulunan düz düzeyler olduğu sonucuna varabilir, ama yine de oturmak için kullanılmaktadır; B için ise *sofa* değişip *sofa''* olur. Hepsi de etraflarındaki hangi şeylerin sofa olduğu konusunda hemfikirdir, ama A diğerlerinden bu şeylerin ait olduğu kategorinin işlevi, B ise bileşimi bakımından ayrılır.

Buraya kadar, olayları ve katılımcıların (İ)-zihinsel durumlarını tarif etmekte zorluk yoktur. Fakat hikâyenin ilerlemesiyle geleneksel anlam, düşünceler ve inançlara ne olduğu hakkında ya da *sofa'*da değişikliklerin nerede yaşandığı hakkında bir şey söylemedik.

İlk soru kavramlar netleştirilene kadar ele alınamaz. İkincisi burada konuyla ilintili olabilir, ama yine de cevaplanabilirliği yoktur. Varsayımsal olarak, *sofa*’nın İ-inanç bileşenindeki değişiklikler gerçekleşmiştir, ama A ve B’nin kendi İ-dillerinin SB’sini ya da *sofa*’nın başka bir yönünü

değiştirip değiştirmedeği sorusu cevapsız kalır. Cevap ne olursa olsun, net bir izah mevcut görünmektedir.

Burge'e göre, A'nın şüpheler doğduğunda dilini değiştirdiğini söylemek "kabul edilemez derecede yüzeysel" olacaktır, çünkü "sofa'ların gerçekte ne olduğuna dair sorular sorduğunu anlamakta zorluk yaşamayız" ve soruları nasıl araştıracağımızı biliriz. Fakat tüm bunları kabul etsek de, A'nın bir SB'nin yerine bir başkasını koyarak İ-dilini değiştirip değiştirmedeğini hâlâ bilmeyiz. Eğer İ-dili sabit kalırsa, artık insanların sofa'lar hakkında düşündüklerinin yanlış olduğunu söylüyor olacaktır; eğer belirtildiği gibi değişirse, artık insanların bu şeylere sofa adını verdiklerinde yanlış olduğunu, bunların aslında başka bir şey olduğunu söylüyor olacaktır. Her iki şekilde de, sorduğu soruları anlayabilir ve nasıl araştıracağımızı bilebiliriz. Burada pusuda bekleyen ampirik meseleler vardır ve belki de bunlar çıkartılabilir. Fakat daha fazlasının söz konusu olduğu net değildir.

Benzer sorular balinalar ve balıklar konusunda da doğar. Balinaların Peter'ın topluluğunda balık kabul edildiğini, ama farklı bir sınıflandırmanın daha anlamlı olacağına karar verip kullanımını buna göre değiştirdiğini varsayalım. Yine, balinalar ve balık (belki de bunların "gerçekte ne olduğu", ama bunun en uygun ifade olduğu açık değildir) hakkında sorular sorduğunu anlamakta zorluk yaşamayız ve bu soruları nasıl araştıracağımızı biliriz.

Baş döndürücü çeşitliliği içinde bu tür meselelere dair araştırma, varsayılan koşulların küçük değişiklikleri karşısında büyük değişiklikler gösteren cevaplar doğurmakta, bu şekilde ilerleyerek neler öğrenilebileceği hakkında şüpheciliğe yol açmaktadır. Nasıl olursa olsun, bu tür olguların, insan yaşamının dilbilimsel ve diğer zihinsel yönlerine (buraya erişebildiği oranda) içselci yaklaşımların sağlamlığıyla alakalı olduğu ya da tercih edilir bir alternatif sunduğu söylenemez kanaatindeyim.

SÖZLÜKÇE

İngilizce-Türkçe

- agentive force:** kılıcı güç
agreement: uyum
anaphor: artgönderge
anaphora: artgönderim
aphasia: söz yitimi
articulatory: söyleyiş
aspiration: soluklama
bar levels: aşama düzeyleri
binding theory: bağlama kuramı
case theory: durum kuramı
c-command: k-buyurma
chain condition: zincir koşulu
click: şaklama
cognate: eşasılı
competence: edinç (=i-dil)
computational-representational (C-R) systems: hesaplamaya dayalı-temsili (C-R) sistemler
Connection Principle: Bağlantı İlkesi
coordinate construction: sıralama kuruluşu
coordinate structure constraint: sıralı yapı kısıtlaması
declensional paradigm: ad çekimsel dizi
event-related potential (ERPs): olayla ilişkili potansiyel (ERP)
field linguist: alan dilbilimcisi
front-wh-phrase: öne ne-kim-öbeği
generative grammar: üretici dilbilgisi
head-first: ön-baş(lı)
head-last: son-baş(lı)
I-language: İ-dil. Bkz. Edinç (*competence*)
idiolect: birey dil
Incremental learning: artımlı öğrenme
Intensional: içerimsel
knowledge of language: lisan bilgisi
language acquisition: dil edinimi
language change: dilde değişim
language faculty: dil yetisi
legibility conditions: okunabilirlik koşulları

lexical item: sözcüksel birim

Logical Form: Mantıksal Biçim

marker: belirtici

merge: tümleştirme

Minimalist Program: Minimalist Program

noun phrase: ad öbeği

paradigm: dizi

passing theory: geçiş kuramı

performans systems: edim sistemleri

performans: edim

phrasal units: öbek birimleri

Phonetic Form: Sözcük Biçim

phonetics: sesbilgisi

phonology: sesbilim

phrase-structure rules: öbek yapısı kuralları

preliminary: hazırlayıcı

Principles and Parameters: İlkeler ve Parametreler

projection principle: yansıtma ilkesi

pronunciation: telaffuz

recursive theory: yinelemeli kuram

reference: gönderim

referential dependence: gönderimsel bağımlılık

referential semantics: gönderimsel anlambilim

signal: belirtke

specificity: belirleyicilik

structural descriptions (SDs): yapısal betimlemeler (YB'ler)

topic-comment: konu-yüklemlik

utterances: sözce

x-bar theory: aşamalı-x kuramı

Türkçe-İngilizce

- ad çekimsel dil:** declensional paradigm
ad öbeği: noun phrase
alan dilbilimcisi: field linguist
artgönderge: anaphor
artgönderim: anaphora
artımlı öğrenme: incremental learning
aşama düzeyleri: bar levels
aşamalı-x kuramı: x-bar theory
bağlama kuramı: binding theory
Bağlantı ilkesi: Connection Principle
bellrileylilik: specificity
bellrtici: marker
bellrtke: signal
blrey dil: İdiolet
dil edinimi: language acquisition
dil yetisi: language faculty
dilde değişim: language change
dlz: paradigm
durum kuramı: case theory
edim sistemleri: performans systems
edim: performans
edinç (=i-dil): competence
eşasılı: cognate
geçiş kuramı: passing theory
gönderim: reference
gönderimsel anlambilim: referential semantics
gönderimsel bağımlılık: referential dependence
hazırlayıcı: preliminary
hesaplamaya dayalı-temsli (C-R) sistemler: computational-representational (C-R) systems
içerimsel: intensional
İ-dil: I-language Bkz. Edinç (*competence*)
ilkeler ve Parametreler: Principles and Parameters
k-buyurma: c-command
kılıcı güç: agentive force
konu-yüklemlik: topic-comment
ilsan bilgisi: knowledge of language
Mantıksal Bilim: Logical Form

- Minimalist Program:** Minimalist Program
okunabilirlik koşulları: Legitimacy conditions
olayla ilişkili potansiyel (ERP): event-related potential (ERPs)
öbek birimleri: phrasal units
öbek yapısı kuralları: phrase-structure rules
ön-baş(lı): head-first
öne ne-kim-öbeği: front-*wh*-phrase
Sesbilgi: phonetics
Sesbilim: phonology
Sesli Biçim: Phonetic Form
seri kurulum: coordinate construction
seri yapı kısıtlaması: coordinate structure constraint
soluklama: aspiration
son-baş(lı): head-last
söyleyiş: articulatory
söz yitimi: aphasia
sözce: utterances
sözcüksel birim: lexical item
şaklama: click
telaffuz: pronunciation
tümleştirme: merge
uyum: agreement
üretici dilbilgi: generative grammar
yansıtma ilkesi: projection principle
yapısal betimlemeler (YB'ler): Structural Descriptions (SDs)
yenileme kuramı: recursive theory
zincir koşulu: chain condition

KAYNAKÇA

- Almog, Joseph (1991) "The what and the how." *Journal of Philosophy* 5: 225-44.
- Angell, C. Austen (1995) "Formation of glasses from liquids and biopolymers." *Science* 267: 1924-1935.
- Atlas, Jay (1989) *Philosophy without Ambiguity*. Oxford, Clarendon Press.
- Austad, Steven (1994) "Communication complexity and modality in non-human primates." Carleton Gajdusek, Guy McKhann ve Liana Bolis, ed., *Evolution and Neurology of Language: Discussions in Neuroscience* içinde, X.1-2, s. 89-93.
- Austin, John (1962) *How to do Things with Words*. Oxford, Clarendon Press.
- Baillargeon, Renée (1993) "How do infants learn about the physical world?" MS, University of Illinois.
- Baker, Lynne Rudder (1987) *Saving Belief: A Critique of Physicalism*. Princeton University Press.
- Baker, Lynne Rudder (1988) "Cognitive suicide." R. H. Grimm ve D. D. Merrill, ed., *Contents of Thought* içinde, Tucson, AZ, University of Arizona Press.
- Baldwin, T. R. (1993) "Two types of naturalism." *Proceedings of the British Academy* 80: 171-99.
- Barinaga, Marcia (1994) "Neurons tap out a code that may help locate sounds." *Science* 264: 775.
- Bilgrami, Akeel (1987) "An externalist account of psychological content." *Philosophical Topics*.
- Bilgrami, Akeel (1992) *Belief and Meaning*. Blackwell, Oxford.
- Bilgrami, Akeel (1993) "Discussion." Noam Chomsky vd. *Language and Thought*. Londra, Moyer Bell, s. 57-68.
- Bradley, David (1994) "A new twist in the tale of nature's asymmetry." *Science* 264: 908.
- Braisby, Nick, Bradley Franks ve James Hampton (1996) "Essentialism, word use, and concepts." *Cognition* 59: 247-74.
- Brock, William (1992) *The Fontana/Norton History of Chemistry*. New York and Londra, Norton.
- Bromberger, Sylvain (1992a) "Types and tokens in linguistics." S. Bromberger, *On What We Know We Don't Know* içinde,

- University of Chicago Press, s. 170-208.
- Bromberger, Sylvain (1992b) *On What We Know We Don't Know*. Chicago, University of Chicago Press.
- Bromberger, Sylvain (1996) "Natural kinds and questions." Matti Sintonen, ed., *Essays on Jaakko Hintikka's Epistemology and Philosophy of Science* içinde, Poznan, Studies in the Philosophy of Science and the Humanities.
- Bromberger, Sylvain ve Morris Halle (1996) "The Content of Phonological Signs," MS, MIT.
- Brook, Andrew (1994) *Kant and the Mind*. Cambridge University Press.
- Burge, Tyler (1986a) "Individualism and Psychology." *Philosophical Review* 95: 3-45.
- Burge, Tyler (1986b) "Intellectual Norms and Foundations of Mind." *Journal of Philosophy* 83: 697-720.
- Burge, Tyler (1986c) "Cartesian error and the objectivity of perception." Philip Pettit ve John McDowell, ed., *Subject, Thought and Context* içinde, Oxford, Clarendon Press, s. 117-36.
- Burge, Tyler (1989) "Wherein is language social." A. George, ed., *Reflections on Chomsky*. Blackwell, Oxford, s. 175-91.
- Burge, Tyler (1992) "Philosophy of language and mind." *Philosophical Review* 101: 3-51.
- Carey, Susan (1985) *Conceptual Change in Childhood*. Cambridge, MA, MIT Press.
- Chomsky, Carol (1986) "Analytic study of the Tadoma method: Language abilities of three deaf-blind subjects." *Journal of Speech and Hearing Research* 29: 332-47.
- Chomsky, Noam (1951/1979) *Morphophonemics of Modern Hebrew*. University of Pennsylvania Master's Thesis. New York, Garland Publishing. (1949 BA tezinin gözden geçirilmiş basım)
- Chomsky, Noam (1955/1975) *Logical Structure of Linguistic Theory*. Plenum, New York; yayımlanmamış 1955/56 elyazmalarından yapılmış özel basım.
- Chomsky, Noam (1957) *Syntactic Structures*. Lahey, Mouton.
- Chomsky, Noam (1964) *Current Issues in Linguistic Theory*. Lahey, Mouton.
- Chomsky, Noam (1965) *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge, MA, MIT Press.

- Chomsky, Noam (1966) *Cartesian Linguistics*. Harper and Row, New York.
- Chomsky, Noam (1968) *Language and Mind*. Harcourt Brace Jovanovich, New York. Genişletilmiş basım 1972.
- Chomsky, Noam (1969) "Some empirical assumptions in modern philosophy of language." S. Morgenbesser, P. Suppes ve M. White, ed., *Philosophy, Science and Method: Essays in Honor of Ernest Nagel* içinde, New York, St Martin's Press, s. 260-85.
- Chomsky, Noam (1975) *Reflections on Language*. Pantheon, New York.
- Chomsky, Noam (1977) "Questions of form and interpretation." Noam Chomsky, *Essays on Form and Interpretation*. North Holland, New York, s. 25-59.
- Chomsky, Noam (1980) *Rules and Representations*. Oxford, Blackwell.
- Chomsky, Noam (1981a) *Lectures on Government and Binding*. Dordrecht, Foris.
- Chomsky, Noam (1981b) "Principles and parameters in syntactic theory." N. Hornstein ve D. Lightfoot, ed., *Explanations in Linguistics* içinde, Londra, Longman, s. 123-46.
- Chomsky, Noam (1986) *Knowledge of Language*. New York, Praeger.
- Chomsky, Noam (1987) "Reply" [A. George ve M. Brody tarafından onun kitabının 1986 baskısına yönelik yapılan eleştiriler]. *Mind and Language* 2: 178-97.
- Chomsky, Noam (1988a) *Language and Problems of Knowledge: The Managua Lectures*. Cambridge, MA, MIT Press.
- Chomsky, Noam (1988b) "Language and Problems of Knowledge." *Synthesis Philosophica* 5: 1-25.
- Chomsky, Noam (1990) "Accessibility 'in Principle'." *Behavioral and Brain Sciences* 13: 600-1.
- Chomsky, Noam (1991a) "Linguistics and adjacent fields: a personal view." A. Kasher, ed., *The Chomskyan Turn* içinde, Oxford, Blackwell, s. 3-25.
- Chomsky, Noam (1991b) "Linguistics and cognitive science: problems and mysteries." A. Kasher, ed., *The Chomskyan Turn* içinde, Oxford, Blackwell, s. 26-53.
- Chomsky, Noam ve diğ. (1993a) *Language and Thought*. Londra, Moyer Bell.
- Chomsky, Noam (1993b) "A minimalist program for linguistic

- theory." K. Hale ve J. Keyser, ed., *The View from Building 20* içinde, Cambridge, MA, MIT Press, s. 1-52.
- Chomsky, Noam (1995a) "Language and Nature." *Mind* 104: 1-61.
- Chomsky, Noam (1995b) "Bare Phrase Structure." G. Webelhuth, ed., *Government and Binding Theory and the Minimalist Program* içinde, Oxford, Blackwell, s. 383-439.
- Chomsky, Noam (1995c) *The Minimalist Program*. Cambridge, MA, MIT Press.
- Chomsky, Noam (1998) "Minimalist inquiries: the framework." MS, MIT.
- Churchland, Patricia (1994) Presidential address of the APA Pacific Division, March 1994.
- Churchland, Paul (1979) *Scientific Realism and the Plasticity of Mind*. Cambridge University Press.
- Churchland, Paul (1981) "Eliminative materialism and the propositional attitudes." *Journal of Philosophy* 78: 67-90. Scott Christensen ve Dale Turner, ed., *Folk Psychology and the Philosophy of Mind* içinde, Hillsdale, NJ, Erlbaum, 1993.
- Churchland, Paul (1994) Review of Searle, 1992, *London Review of Books*, 12 Mayıs.
- Clark, Andy ve Annette Karmiloff-Smith (1993) "The cognizer's innards." *Mind and Language* 8: 487-530.
- Cohen, Leonore (1941) *From Beast-Machine to Man-Machine*. Oxford University Press.
- Cudworth, Ralph (1838) *Treatise concerning Eternal and Immutable Morality*. Works'in Amerikan basımı, ed. T. Birch.
- Darwin, C. (1859/1968) *The Origin of Species by Means of Natural Selection*. J. W. Burrow (ed.). Harmondsworth, Penguin.
- Davidson, Donald (1980) "Psychology as philosophy." *Essays on Actions and Events*'in tekrar basımı içinde, Oxford University Press, s. 229-39.
- Davidson, Donald (1984) *Inquiries into Truth and Interpretation*. Oxford University Press.
- Davidson, Donald (1986a) "A coherence theory of truth and knowledge." E. Lepore, ed., *Truth and Interpretation* içinde, Oxford, Blackwell, s. 307-19.
- Davidson, Donald (1986b) "A nice derangement of epitaphs." E. Lepore, ed., *Truth and Interpretation* içinde, Oxford, Blackwell, s. 433-46.
- Davidson, Donald (1990a) "The structure and content of truth."

Journal of Philosophy 87: 279-328.

Davidson, Donald (1990b) "The second person." MS, University of California, Berkeley.

Davies, Martin (1991) "Individualism and perceptual content." *Mind* 100: 461-84.

Dennett, Daniel (1988) "When philosophy encounters artificial intelligence." *Daedalus* 1998 = *Proceedings of the American Academy of Arts and Sciences* 117: 283-95.

Dennett, Daniel (1991) Review of McGinn (1991). *TLS* 10 Mayıs.

Descartes, René (1649/1927) Letter (to Morus). R.M. Eaton, ed., *Descartes Selections* içinde.

Devitt, Michael ve Kim Sterelny (1989) "Linguistics: what's wrong with 'the right view'." *Philosophical Perspectives* 3: 497-531.

Dijksterhuis, E. J. (1986) *Mechanization of the World Picture*. Princeton University Press.

Dobbs, Betty Jo ve Margaret Jacob (1995) *Newton and the Culture of Newtonianism*. Humanities Press, New York.

Dreben, Burton (1992) "Putnam, Quine and the facts." *Philosophical Topics* 20: 293-315.

Dummett, Michael (1986) "A nice derangement of epitaphs: some comments on Davidson and Hacking." E. Lepore, ed., *Truth and Interpretation* içinde, Oxford, Blackwell, s. 459-76.

Dummett, Michael (1991) *The Logical Basis of Metaphysics*. Cambridge, MA:Harvard University Press.

Dummett, Michael (1993) *The Seas of Language*. Oxford, Clarendon Press.

Earman, J., ed. (1992) *Inference, Explanation and Other Philosophical Frustrations*. Berkeley, CA, University of California Press.

Edelman, Gerald (1992) *Bright Sun, Brilliant Fire*. New York, Basic Books.

Egan, Frances (tarihsiz) "Computation and content." MS, Rutgers.

Epstein, Samuel (1999) "UN-principled syntax and the derivation of syntactic relations." Samuel Epstein ve Norbert Hornstein, ed., *Working Minimalism* içinde, Cambridge, MA, MIT Press.

Evnine, Simon (1991) *Donald Davidson*. Stanford University Press.

Fodor, Jerry (1975) *The Language of Thought*. New York, Crowell.

Fodor, Jerry (1983) *The Modularity of Mind*. Cambridge, MA, MIT

Press.

Fodor, Jerry (1987) *Psychosemantics*. Cambridge, MA, MIT Press.

Fodor, Jerry (1990) *A Theory of Content*. Cambridge, MA, MIT Press.

Fodor, Jerry (1994) *The Elm and the Expert*. Cambridge, MA, MIT Press.

Fodor, Jerry ve Ernest Lepore (1992) *Holism: A Shopper's Guide*. Oxford, Blackwell.

Frege, Gottlob (1892/1965) "Über Sinn und Bedeutung." *Zeitschrift für Philosophie und Philosophische Kritik* 100: 25-50. Ernest Nagel ve Richard Brandt, eds., *Meaning and Knowledge: Systematic Readings in Epistemology* içindeki "On sense and nominatum"un kısmi tekrar basımı. Harcourt, Brace & World, New York, s. 69-78.

Friedman, Michael (1993) "Remarks on the history of science and the history of philosophy." P. Horwich, ed., *World Changes: Thomas Kuhn and the Nature of Science* içinde, Cambridge, MA, MIT Press, s. 37-54.

Gaifman, Haim (1996) "Is the 'bottom-up' approach from the theory of meaning to metaphysics possible?" *Journal of Philosophy* 93: 373-407.

Galilei, Galileo (1632) *Dialogues on the Great World Systems*, Thomas Salusbury çevirisi, 1661.

Gay, Peter (1970) *The Enlightenment: An Interpretation*. Londra, Weidenfeld and Nicholson.

Gibson, Roger (1986) "Translation, physics, and facts of the matter." E. Hahn ve P. A. Schilpp, ed., *The Philosophy of W. V. Quine* içinde, La Salle, Open Court, s. 139-54.

Gleitman, Lila (1990) "The structural sources of verb meanings." *Language Acquisition* 1: 3-55.

Goodman, Nelson (1978) *Ways of Worldmaking*. Hassocks, Harvester Press.

Gould, Stephen J. (1982) *The Panda's Thumb*. New York, Norton.

Griffin, Donald (1994) "Animal communication as evidence of animal mentality." Carleton Gajdusek, Guy McKhann ve Liana Bolis, ed., *Evolution and Neurology of Language: Discussions in Neuroscience* içinde, X 1-2, s. 67-71.

Hagoort, Peter, Colin Brown ve J. Groothusen (1993) "The syntactic positive shift (SPS) as an ERP-measure of syntactic processing." *Language and Cognitive Processes* 8: 439-83.

- Hagoort, Peter ve Colin Brown (1994) "Brain responses to lexical ambiguity, resolution and parsing." Charles Clifton ve diğ., ed., *Perspectives on Sentence Processing* içinde, Hillsdale, NJ, Erlbaum, s. 45-80.
- Halle, Morris ve Alec Marantz (1993) "Distributed morphology and the pieces of inflection." K. Hale ve S. J. Keyser, ed., *The View from Building 20*. Cambridge, MA, MIT Press, s. 111-76.
- Harman, Gilbert (1980) "Two quibbles about analyticity and psychological reality." *Behavioral and Brain Sciences* 3: 21-2.
- Haugeland, John (1979) "Understanding natural language." *Journal of Philosophy* 76: 619-32.
- Herbert of Cherbury (1624) *De Veritate*, çev. M. H. Carré, University of Bristol Studies No. 6, 1937.
- Higginbotham, James (1985) "On semantics." *Linguistic Inquiry* 16: 547-93.
- Higginbotham, James (1989) "Elucidations of meaning." *Linguistics and Philosophy* 12: 465-517.
- Hobbes, Thomas (1889) *The English Works of Thomas Hobbes*, c. I, hazırlayan William Molesworth.
- Holton, Gerald (1996) "On the art of scientific imagination." *Dædalus = Proceedings of the American Academy of Arts and Sciences* 125: 183-208.
- Huarte, Juan (1575) *Examen de Ingenios*, çev. Bellamy, 1698.
- Humboldt, Wilhelm von (1836/1988) "Über die Verschiedenheit des Menschlichen Sprachbaues". Berlin. Peter Heath'in *The Diversity of Human Language-Structure and its Influence on the Mental Development of Mankind* ismiyle çevirisi, Cambridge University Press.
- Hume, David (1740/1978) *A Treatise of Human Nature*. Haz. L. A. Selby-Bigge. P. H. Nidditch'in gözden geçirilmiş ikinci basımı. Oxford, Clarendon Press.
- Hume, David (1748/1975) *An Enquiry concerning Human Understanding*. Haz. L. A. Selby-Bigge; 3. basım, gözde geçiren P. H. Nidditch. Clarendon Press, Oxford.
- Hume, David (1841) *The History of England: From the Invasion of Julius Caesar to the Revolution in 1688*. Londra, 6 cilt; T. Cadell. Jackendoff, Ray (1994) *Patterns in the Mind*. New York, Basic Books.
- Jacob, François (1974) *The Logic of Living Systems: A History of*

- Heredity*, çev. Betty E. Spillmann. Londra, Allen Lane.
- Jacob, Margaret (1988) *The Cultural Meaning of the Scientific Revolution*. Philadelphia, PA, Temple University Press.
- Jacob, Margaret (1991) *Living the Enlightenment: Freemasonry and Politics in Eighteenth-Century Europe*. Oxford University Press.
- Jaeger, H. M. ve Sidney R. Nagel (1992) "Physics of the granular state." *Science* 255: 1523-31.
- Jenkins, Lyle (1999) *Biolinguistics: Exploring the Biology of Language*. Cambridge University Press.
- Jerne, Niels Kaj (1985) "The generative grammar of the immune system (Nobel lecture)." *Science* 229: 1057-9.
- Jespersen, Otto (1924) *The Philosophy of Grammar*. Londra, Allen & Unwin.
- Kant, Immanuel (1783) *Prolegomena to any Future Metaphysics*.
- Kayne, Richard (1994) *The Antisymmetry of Syntax*. Cambridge, MA, MIT Press.
- Kenny, Anthony (1984) *The Legacy of Wittgenstein*. Oxford, Blackwell.
- Koyré, Alexandre (1957) *From the Closed World to the Infinite Universe*. Baltimore, Johns Hopkins Press.
- Kripke, Saul (1972) *Naming and Necessity*. Donald Davidson ve Gilbert Harman, ed., *Semantics of Natural Language* içinde, Dordrecht, Reidel, s. 253-355.
- Labandeira, Comrad C. ve J. John Sepkoski (1993) "Insect diversity in the fossil record." *Science* 261: 310-15.
- La Mettrie, J.O. de (1747) *L'Homme-Machine*. Eleştirel basım, A. Vartanian, ed., Princeton University Press.
- Lange, Friedrich Albert (1925) *The History of Materialism*. Londra, Kegan Paul.
- Larson, Richard ve Gabriel Segal (1995) *Knowledge of Meaning*. Cambridge, MA, MIT Press.
- Lasnik, Howard (1989) *Essays on Anaphora*. Dordrecht, Kluwer.
- Lepore, Ernest, ed. (1986) *Truth and Interpretation: Perspectives on the Philosophy of Donald Davidson*. Oxford, Blackwell.
- Lewis, David (1983) "Languages and language." *David Lewis, Philosophical Papers* içinde, c. I. Oxford University Press, s. 163-88.
- Lewontin, Richard (1990) "The evolution of cognition." D. N. Osherson ve E. E. Smith, ed., *An Invitation to Cognitive Science*,

- c. 3. Cambridge, MA, MIT Press, s. 229-46.
- Lewontin, Richard (1994) MS, Harvard.
- Llinás, Rodolfo (1987) "‘Mindness’ as a functional state of the brain." Colin Blakemore ve Susan Greenfield, ed., *Mind-waves: Thoughts on Intelligence, Identity and Consciousness* içinde, Blackwell, Oxford, s. 339-58.
- Locke, John (1690/1975) *An Essay Concerning Human Understanding*, haz. P. Nidditch. Oxford, Clarendon Press.
- Lormand, Eric (1996) "How to Be a Meaning Holist." *Journal of Philosophy* 93:51-73.
- Lyons, John (1977) *Semantics*, 2 cilt, Cambridge University Press.
- Malt, Barbara (1994) "Water Is Not H₂O." *Cognitive Psychology* 27: 41-70.
- Marr, David (1982) *Vision*. New York, W.H. Freeman.
- Marshall, John (1990) Foreword to Yamada (1990).
- Marshall, Jonathan (1989) "On making representations." C. Brown, P. Hagoort ve T. Meijering, ed., *Vensters op de Geest* içinde, Utrecht, Stichting Grafiet.
- McGinn, Colin (1991) *The Problem of Consciousness*. Oxford, Blackwell.
- McGinn, Colin (1993) *Problems in Philosophy*. Oxford, Blackwell.
- Mehler, Jacques ve Emmanuel Dupoux (1994) *What Infants Know*. Oxford, Blackwell.
- Mercier, Adèle (1992) "Linguistic competence, convention and authority: individualism and anti-individualism in linguistics and philosophy." Doktora tezi, UCLA.
- Mijuskovic, Ben Lazare (1974) *The Achilles of Rationalist Arguments*. Martinus Nijhoff.
- Miller, George ve Noam Chomsky (1963) "Finitary models of language users." R. D. Luce, R. Bush ve E. Galanter, ed., *Handbook of Mathematical Psychology* içinde, c. II. New York, Wiley, s. 419-91.
- Moravcsik, Julius (1975) "Aitia as Generative Factor in Aristotle's Philosophy." *Dialogue* 14: 622-36.
- Moravcsik, Julius (1990) *Thought and Language*. Londra, Routledge.
- Mountcastle, Vernon (1998) "Brain science at the century's ebb." *Daedalus*, İlkbahar 1998 = *Proceedings of the American Academy of Arts and Sciences* 127: 1-36.
- Nagel, Thomas (1993) "The mind wins!" Review of Searle (1992)

- New York Review*, 4 Mart. "Searle: why we are not computers" adıyla tekrar basım (1995), T. Nagel, *Other Minds* içinde, Oxford University Press, s. 96-110.
- Neville, Helen, J. Nicol, A. Barss, K. Forster ve M. Garrett (1991) "Syntactically based sentence processing classes: evidence from event-related brain potentials." *Journal of Cognitive Neuroscience* 3: 151-65.
- Passmore, John (1965) *Priestley's Writings on Philosophy, Science and Politics*. New York, Londra: Collier-MacMillan.
- Pateman, Trevor (1987) *Language in Mind and Language in Society*. Oxford University Press.
- Peirce, Charles Sanders (1957) "The logic of abduction." Vincent Thomas, ed., *Peirce's Essays in the Philosophy of Science* içinde, New York, Liberal Arts Press, s. 235-55.
- Penrose, Roger (1989) *The Emperor's New Mind*. Oxford University Press.
- Piattelli-Palmarini, Massimo (1986) "The rise of selective theories: a case study and some lessons from immunology." W. Demopoulos ve A. Marras, ed., *Language Learning and Concept Acquisition: Foundational Issues*. Norwood, NJ, Ablex, s. 117-30.
- Popkin, Richard (1979) *The History of Skepticism from Erasmus to Spinoza*. Berkeley, CA, University of California Press.
- Pustejovsky, James, ed. (1993) *Semantics and the Lexicon*. Dordrecht, Kluwer.
- Pustejovsky, James (1994) "Coercion and cocomposition." MS, Brandeis.
- Pustejovsky, James (1995) *The Generative Lexicon*. Cambridge, MA, MIT Press.
- Putnam, Hilary (1975) "The meaning of 'meaning'." *Philosophical Papers, vol. 2: Mind Language and Reality*. Cambridge University Press, s. 215-71.
- Putnam, Hilary (1978) *Meaning and the Moral Sciences*. Routledge & Kegan Paul.
- Putnam, Hilary (1986a) "Meaning holism." E. Hahn ve P. A. Schilpp, ed., *The Philosophy of W.V. Quine*. La Salle, Open Court, s. 405-26.
- Putnam, Hilary (1986b) "Meaning and our mental life." Edna Ullmann-Margalit, ed., *The Kaleidoscope of Science*. Dordrecht, Reidel, s. 17-32.

- Putnam, Hilary (1988a) *Representation and Reality*. Cambridge, MA, MIT Press.
- Putnam, Hilary (1988b) "Much ado about not very much." *Daedalus*, 1988 = *Proceedings of the American Academy of Arts and Sciences* 117: 269-81.
- Putnam, Hilary (1992) "Replies." *Philosophical Topics* 20: 347-408.
- Quine, Willard (1960) *Word and Object*. Cambridge, MA, MIT Press.
- Quine, Willard (1969) "Reply to Chomsky". Donald Davidson ve Jaakko Hintikka, ed., *Words and Objections: Essays on the Work of W.V. Quine* içinde, Dordrecht, D. Reidel, s. 302-11.
- Quine, Willard (1972) "Methodological reflections on current linguistic theory." Donald Davidson ve Gilbert Harman, ed., *Semantics of Natural Language* içinde, Reidel, Dordrecht, s. 442-54.
- Quine, Willard (1981) *Theories and Things*. Cambridge, MA, Harvard University Press.
- Quine, Willard (1986) "Reply to Gilbert H. Harman." E. Hahn ve P. A. Schilpp, ed., *The Philosophy of W.V. Quine* içinde, La Salle, Open Court, s. 181-8.
- Quine, Willard (1987) "Indeterminacy of translation again." *Journal of Philosophy* 84: 5-10.
- Quine, Willard (1990) *Pursuit of Truth*. Cambridge, MA, Harvard University Press.
- Quine, Willard (1992) "Structure and nature." *Journal of Philosophy* 89: 5-9.
- Ramberg, Bjorn (1989) *Donald Davidson's Philosophy of Language*. Oxford, Blackwell.
- Reid, Thomas (1785) *Essays on the Intellectual Powers of Man*. Edinburgh, John Bell.
- Rhum, Michael (1993) "Understanding 'belief'", *MAN* 28. 4, Aralık.
- Romaine, Suzanne (1994) *Language in Society*. Oxford University Press.
- Rorty, Richard (1986) "Pragmatism, Davidson and truth." E. Lepore, ed., *Truth and Interpretation* içinde, Oxford, Blackwell, s. 333-55.
- Scheffler, Israel (1955) "On synonymy and indirect discourse." *Philosophy of Science* 22: 39-44.
- Schiffer, Stephen (1987) *Remnants of Meaning*. Cambridge, MA, MIT Press.
- Schofield, Robert (1970) *Mechanism and Materialism*. Princeton

University Press.

- Schweber, Silvan (1993) "Physics, community and the crisis in physical theory." *Physics Today*. 46: 34-40.
- Searle, John (1980) "Minds, brains and programs." *Behavioral and Brain Sciences* 3: 417-24.
- Searle, John (1992) *The Rediscovery of the Mind*. Cambridge, MA, MIT Press.
- Segal, Gabriel (1987) "In Deference to Reference." Doktora tezi, MIT.
- Smith, Barry (1992) "Understanding language." *Proceedings of the Aristotelian Society*, s. 109-41.
- Smith, Neil (1999) *Chomsky: Ideas and Ideals*. Cambridge University Press.
- Smith, Neil, Ianthi-Maria Tsimplive ve Jamal Ouhalla (1993) "Learning the impossible: the acquisition of possible and impossible languages by a polyglot savant." *Lingua* 91: 279-347.
- Soames, Scott (1989) "Semantics and semantic competence." *Philosophical Perspectives* 3.
- Spelke, Elizabeth (1990) "Origins of Visual Knowledge." D. N. Os-
herson, S. M. Kosslyn ve J.M. Hollerbach, ed., *An Invitation to Cognitive Science* içinde, c. II. Cambridge, MA, MIT Press, s. 99-127.
- Stich, Stephen (1983) *From Folk Psychology to Cognitive Science*. Cambridge, MA, MIT Press.
- Stich, Stephen (1996) *Deconstructing the Mind*. Oxford University Press.
- Strawson, Galen (1994) *Mental Reality*. Cambridge, MA, MIT Press.
- Strawson, Peter (1950) "On Referring." *Mind* 59: 320-44.
- Strawson, Peter (1952) *Introduction to Logical Theory*. Londra, Methuen.
- Stryker, Michael (1994) "Precise development from imprecise rules." *Science* 263: 1244-5.
- Thackray, Arnold (1970) *Atoms and Powers*. Cambridge, MA, Harvard University Press.
- Tremblay, Mireille (1991) "Possession and Datives." Doktora tezi, McGill University.
- Turing, Alan (1950) "Computing Machinery ve Intelligence." *Mind* 49: 433-60.
- Uebel, Thomas, Christopher Hookway'un yorumlarıyla (1995) *The Vienna Circle Revisited*. Centre for the Philosophy of

- the Natural and Social Sciences, Londra. DP 6/95.
- Ullman, Shimon (1979) *The Interpretation of Visual Motion*. Cambridge, MA, MIT Press.
- Waldrop, M. Mitchell (1990) "Spontaneous order, evolution and life." *Science* 247: 1543-5.
- Weisskopf, Victor (1989) "The origin of the universe." *Bulletin of the American Academy of Arts and Sciences* 42.
- Wellman, Kathleen (1992) *La Mettrie: Medicine, Philosophy and Enlightenment*. Chapel Hill, Duke.
- Wheeler, John (1994) *At Home in the Universe*. New York, American Institute of Physics.
- Witherspoon, Gary (1977) *Language and Art in the Navajo Universe*. Ann Arbor, MI, University of Michigan.
- Wright, Crispin (1989) "Wittgenstein's rule-following considerations and the central project of theoretical linguistics." A. George, ed., *Reflections on Chomsky*. Oxford, Blackwell, s. 233-64.
- Yamada, Jeni (1990) *Laura*. Cambridge, MA, MIT Press.
- Yolton, John (1983) *Thinking Matter*. Minneapolis, MN, University of Minnesota Press.
- Yolton, John (1984) *Perceptual Acquaintance*. Minneapolis, MN, University of Minnesota Press.

DİZİN

- antropolojik dilbilim 31
Aristoteles 58, 292
aşamalı X kuramı 37
Atlas, Jay 239
Austin, John 88
ayrık sonsuzluk 28
- bağlama kuramı 36
Baker, Lynne Rudder 242
Baldwin, T. R. 139, 140, 142, 229
başlangıç durumu kuramı 29, 34
Beekman, Isaac 182
Bilgrami, Akeel 220, 297
bilişsel devrim 31
biyo-dilbilim 24
Black, Joseph 261
Bohr, Niels 84, 86
Boltzmann, Ludwig 182
Brentano, Franz 52
Bromberger, Sylvain 143
Burge, Tyler 54, 129, 150, 151, 156, 180, 229, 252, 268, 299, 300, 302
- Carnap, Rudolf 291, 292
Churchland, Paul 118, 288
Cordemoy, Géraud de 187
- Darwin, Charles 256
Davidson, Donald 63, 89, 105, 113, 122, 123, 124, 126, 151, 171, 172, 218
Davies, Martin 54
Dennett, Daniel 126, 139, 155, 178, 229
- Descartes, René ix, xii, xvi, xviii, 27, 46, 109, 179, 184, 187, 213, 214, 241, 285
Dewey, John 90
Diderot, Denis 181
Dijksterhuis, E. J. 179
dil edinim düzeneği 29, 141, 156
dilsel koşullar 24
Dummett, Michael xvii, 89, 92, 95, 96, 105, 106, 160, 171, 224
durum kuramı 36
düşünce dili 49
- Edelman, Gerald 173, 190
edim sistemleri 30
Epstein, Samuel 37
Evrensel Dilbilgisi 142
- Fodor, Jerry 49, 192, 260
Frege, Gottlob 64, 69, 74, 292, 294
Friedman, Michael 184
- Galileo Galilei xvi, 28
Gibson, Roger 107
Goodman, Nelson 284
gönderimsel anlambilim viii
gönderimsel bağımlılık 99, 101
- Haas, W. 116
Harris, James 118

- Herbert, Edward 140
 Higginbotham, James 132
 Hobbes, Thomas 285
 Huarte, Juan 47
 Humboldt, Wilhelm von 31, 131
 Hume, David 28, 45, 118, 141, 181, 225, 262, 268, 285, 286
 Huygens, Christiaan 143, 180
- İ-dil viii, xi, xiv, xv, xvii, xix, 58, 59, 60, 61, 64, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 76, 81, 82, 84, 87, 127, 130, 131, 132, 137, 138, 158, 168, 193, 194, 195, 200, 201, 202, 208, 209, 211, 212, 265, 266, 270, 272, 273, 289, 293, 300, 301, 302
- İ-inanç xvii, 68, 69, 70, 76, 82, 84, 130, 301
- İlkeler ve Parametreler xiii, 33, 38
- Jakobson, Roman 224
 James, Henry 90
 Jerne, Niels Kaj 119
 Jespersen, Otto 131
- Kant, Immanuel 184, 260
 Kayne, Richard 200
 k-buyurma 37
 Kekulé von Stradonitz, August 183
 Kenny, Anthony 96
 Kripke, Saul 66, 82, 83, 226, 298
- La Mettrie, J. O. 145
 Lange, Friedrich 262
 Lavoisier, Antoine 182
 Leibniz, Gottfried Wilhelm 143, 180
 Lewis, David 106
 Lewontin, Richard 58, 254
 lisan organı 29
 Llinás, Rodolfo 207
 Locke, John 23, 263, 285, 286
- Marr, David 54, 192, 250
 Mill, John Stuart 292
 Minimalist Program xiv, xix, 35, 36
 Moravcsik, Julius 207, 286
- Nagel, Thomas 148, 149, 150, 153, 156, 158, 160, 162, 180, 189, 228
- Newton, Isaac ix, 23, 109, 141, 143, 145, 148, 158, 179, 180, 181, 182, 185, 225, 228, 230, 231, 257, 261, 262, 263
- okunabilirlik koşulları xv, 35
- örtük hareket 43
- Pateman, T. 94
 Pauling, Linus 177
 Peirce, Charles Sanders 140, 144
 Poincaré, Jules 182
 Popkin, Richard 107, 135
 Port Royal Dilbilgisi 28
 Priestley, Joseph 145, 185, 189, 263

- Pustejovski, James 207
 Putnam, Hilary xvi, 48, 49,
 52, 55, 56, 81, 82, 84,
 85, 88, 119, 120, 121,
 128, 206, 218, 235, 241,
 248, 249, 289, 290, 292
 Quine, Willard xvii, 89, 91,
 99, 101, 102, 103, 106,
 107, 109, 110, 111, 113,
 116, 121, 139, 141, 156,
 160, 161, 162, 169, 170,
 171, 212, 225, 226, 229,
 291
 Reid, Thomas 140, 270, 285
 Richards, Theodore 184
 Rorty, Richard 89, 90, 91,
 113, 117
 Russell, Bertrand 292
 Sapir, Edward 224
 sapkın dil yapıları x
 Schweber, Silvan 231
 Searle, John 63, 148, 149,
 160, 162, 189, 225, 226,
 288
 Smith, Barry 226
 Smith, Neil 197
 Soames, Scott 212
 Spelke, Elizabeth 54
 Stich, Stephen 172, 236
 saklama 57, 103, 108, 223
 temas mekaniği ix, 109, 230
 Turing, Alan 87, 187
 Tümleştirme 41
 Ullman, Shimon 54, 251
 üretici dilbilgisi vii, xiii, xiv,
 30, 31, 32, 33, 40, 46,
 116, 198, 199, 212, 273
 Vaucanson, Jacques de 188
 Weinreich, Max 66
 Wittgenstein, Ludwig 87, 89,
 98, 165, 270
 Wright, Crispin 227
 Yamada, Jeni 231
 yansıtma ilkesi 36
 Yolton, John 285
 zihin-beden problemi ix, xviii,
 145, 148, 149, 150, 152,
 156, 180, 181, 184, 185,
 189, 221, 230
 zincir koşulu 36

N

oam Chomsky 1950'ler ve 1960'ların "bilişsel devrim"inin başını çekmiş ve o günden beri dilbilim alanına damgasını vurmuş bir bilim insanıdır. Chomsky'nin Üretici Dilbilgisi kuramı, farklı biçimleriyle, dünya üzerinde birçok dilbilimciye rehber ve esin kaynağı olmuştur. Chomsky, yazdıklarına katılmasanız da görmezden gelemeyeceğiniz bir kuramcıdır.

Dil konusundaki temel eserleri yalnızca dilbilim için değil, felsefe ve psikoloji başta olmak üzere diğer disiplinler için de büyük değer taşımaktadır.

Bu kitapta bir araya getirilen makaleler, Chomsky'nin insanın dil yetisine getirdiği "işselci" yorumu içermektedir. Chomsky, dili toplumsal bir kurgu olarak gören gelenekten koparak onun bireysel olduğunu, insan zihnine/beynine işsel olduğunu bir dizi yaratıcı dilbilimsel analiz yoluyla savunmaktadır. Ona göre dil, doğa bilimlerinin yöntemleriyle analiz edilmelidir.

NOAM CHOMSKY 1949'da Pennsylvania Üniversitesi'nden mezun oldu. Modern İbranice üzerine olan lisans tezini sonradan geliştirip genişleterek yüksek lisans tezi haline getirdi. Bu eser modern Üretici Dilbilgisinin başlangıcıydı. O dönemde ele aldığı meseleler sonradan filizlenerek bugün, üzerinden elli yıl geçtikten sonra Chomsky'nin hâlâ katkı sunduğu ve büyük oranda onun dehasının ürünü olan bir araştırma alanını tanımlamayı sürdürüyor.

ISBN 978-605-68425-8-0

9 786056 842580